

THEOLOGIA
MORALIS
JUXTA SACRÆ SCRIPTURÆ,

CANONUM, ET SS. PATRUM MENTEM,
Jussu Eminentiss. ac Reverendiss. Stephani Cardinalis LE CAMUS. Episcopi Gratianopolitani,
Gallica lingua, & deinde Latina exarata,

AUCTORE
FRANCISCO GENETTO

Avenionensi, Episcopo Vassonensi.

EDITIO NOVISSIMA

A plurimis aliarum mendis diligerenter expurgata, & præter varia Conciliorum Provincialium, Synodorumque Italicæ Decreta, omnibus

BENEDICTI XIV. & CLEMENTIS XIII. Constitutionibus ad rem moralem pertinentibus nunc primum illustrata.

TOMUS PRIMUS

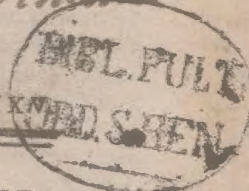
*Continens Tractatus de Principiis generalibus Theologiæ
Moralis, & Contractibus in genere, & in
specie, & BENEDICTI XIV.
Constitutionem circa Usurps.*

*Bibliotheca ecclesiastica
Ord. S. B. Benedicti.*

BASSANI, MDCCLXX

SED PROSTANT
VENETIIS APUD REMONDINI.
SUPERIORUM PERMISSU.

FRANCISCO CENETTO

Alto de la Cruz
San Juan de los Rios

3

I N N O V A M
H A N C E D I T I O N E M
T Y P O G R A P H I
A D
L E C T O R E M
P R Æ M O N I T I O .

NTER omnes, qui hætenus prodierunt, Theologiæ Moralis Scriptores, nullus profecto est, qui sanioris doctrinæ integritate, atque ecclesiasticæ eruditionis copia atque ubertate jure possit cum clarissimo FRANCISCO GENETTO Episcopo Vasionensi comparari. Posteaquam igitur plurimos, eosque non infimæ notæ Theologos Morales e meis typis protulerim, ad hunc etiam recudendum animum applicui. Ut autem recens hæc editio anteaclis omnibus præstaret, primum curavi ut a mendis, quibus reliquæ fere omnes scatebant, quam diligentissime potui, expurgeretur. Deinde vero cum animadverterim Romanorum Pontificum decreta ad rem moralem pertinentia numquam ab Auctore nostro prætermitti, cumque plurimæ, & præsertim BENEDICTI XIV. & CLEMENTIS XIII. Constitutiones postmodum editæ sint, illas omnes Constitutiones ad

A 2

calcem

calcem ejus Tomi, ad quem singulæ spectant, appositis in ora paginæ asteriscis, ut a reliquis secernerentur, inferendas existimavi. Hoc pacto & clarissimi Auctoris optimum institutum secutus sum id faciens, quod ipse procul dubio, si adhuc viveret, fecisset, & maximam Theologiæ Moralis studiosis utilitatem asserre credidi. Vale.

CLEMENTI XI.
PONTIFICI
MAXIMO;

BEATISSIME PATER,

UCUBRATIONES meas, seu
verius collectiones, Sancti-
tatis Tuæ pedibus humili-
ter obvolutus, confidenter
fisto; cum enim hæc Theologia Mo-
ralis Scripturæ sacræ effata contineat,
sacrorum Canonum Decretis, & San-

A 3

corum

ctorum Patrum dictis exposita, in iis præsertim, quæ ad mores componendos pertinent, nihilque fere ex me ipso locutus sim; quidni sperem, sapientissimo & supremo Judici non ingrata fore?

Tam arduum opus, imbecillitatis propriæ conscius, numquam certe suscepissem, nisi Galliæ Præsulum decus & gemma, Episcopus Gratianopolitanus, modo inter Purpuratos emicans, tum Hieronymus Cardinalis Grimaldus, cujus memoria in benedictione est, me ad id reluctantem, seu diffidentem incitassent.

Iussus igitur duos Priores Tomos de Probabilitate, Contractibus & Beneficiis potissimum differentes, Gallica lingua, prælo commisi Lutetiæ Parisiorum anno 1676. experiri cupiens, quo tandem modo hæc a sapientibus acciperentur, & nova methodo, intendendo digitum ad puros fontes, viam hætenus fere inaccessam eruditioribus aperire desiderans, qua ulterius & utilius progrederentur; quod & cum magna veritatis luce factum jam videmus a non paucis.

Crevit animus, fateor, ex pluribus Præsulum, & Doctorum approbationibus,

nibus , & ultra spem honorifica doctrinali censura ipsius etiam Reverendissimi Patris Raymundi Capisucchi , tunc sacri Palatii Apostolici Magistri , postea Eminentissimi Cardinalis : tum etiam ex Decreto a sacra Congregatione sancti Officii emanato , quo Notæ , seu animadversiones , contra hoc meum opus duobus Tomis editæ , damnatæ statim sunt , & inter libros prohibitos circa annum 1678. relatæ . Tum certe consilium mihi a sacre Congregationis Indicis tunc Secretario datum secutus , obrectatori respondere parum curans , Tractatus de Sacramento , majori qua potui diligentia , absolvi , & demum Decalogum expliciti .

Hæc omnia pluries in Gallia prodierunt , & non paucis doctrinæ sacrorum Canonum studiosis , etiam in Aventino monte , occasionem dederunt desiderandi , ut aliis linguis , & præsertim latina ederetur hæc Theologia Moralis . Ipse Eminentissimus Marcus Antonius Cardinalis Barbadicus , cujus indefessa Pastoralis sollicitudo sanctum Carolum vivis coloribus exprimit , jussit , ut in suo vere mirabili Seminario , ad Montem Falis-

3 E P I S T O L A

cum excitato , prælegeretur illud opus latina lingua , primum a Doctore Gallo , modo Viterbiensis Ecclesiæ Canonico Theologo , & postmodum ab eruditissimo fidei confessore Hiberno , hujusce Seminarii Præfecto .

Horum hortatu , auxilio , & exemplo , succisivis horis , stylo facili & aperto , Moralem hanc latinitate donavi , & Sanctitati Tuæ consecrare institui : sperans non injucundam fore , eo saltem nomine , quod de rebus sæpius magna animi contentione inter Doctores agitatæ , veritatæ , non pugnæ avidus , pacifice loquor , neminem laceffens , neminem vellicans , neminem citans sine laude , quodque proprio ingenio , judicioque merito diffusus : *Nihil de spiritu meo propheto , sed micæ tantum colligo , quæ ceciderunt de mensa Dominorum meorum , Summorum scilicet Pontificum , & sanctorum Patrum .*

Petere igitur , Beatissime Pater , pro tua singulari humanitate , comitateque , qua unumquemque in supremo illo dignitatum fastigio blande excipis , ut hic liber sub tui nominis summo splendore prodeat , & ita omnibus veræ pietatis studiosis gratior ,
& se-

DEDICATORIA: 9

& securior evadat. Dum interim tanto Christiani orbis Pastori, qui verbo & exemplo mores fidelium ad Evangelicæ Canonicæque perfectionis normam reducere satagit; quique in suis homiliis sacris & Apostolicis functionibus diu intermissis, frustra reclamante negotiorum mole, personaliter obeundis, aliisque non minus privatis, quam publicis operibus, magnos Leones, Gregorios, Innocentiosque, exultanti Romæ exhibet, fausta omnia precabitur,

BEATISSIME PATER,

SANCTITATIS TUÆ,

*Humillimus, obsequentiſſimus & fideliffimus
cliens, & ſubditus*

FRANCISCUS GENETTUS, Episcopus Vafionensis.

E P I S T O L A P A S T O R A L I S .

STEPHANUS S. R. E. Presbyter Cardinalis
LE CAMUS, Episcopus & Princeps Gra-
tianopolitanus

*Om nibus & singulis Curatis, Vicariis, &
Confessoris nostræ Diœcesis, Salutem
& benedictionem.*

UM Episcopi teneantur in primis depositum sibi creditum custodire, & puritatem doctrinæ, quæ secundum pietatem est, in suis Diœcesibus contra omnis generis novitates. illibatam servare: ab eo tempore, quo Divina Providentia eorum hujus Ecclesiæ nobis commisit, diligenter elaboravimus, ut contagionem corruptelæ in Moralem Christianam his temporibus invectæ sifteremus, & ab hac nostrâ Diœcesi laxitatis principia expelleremus, atque opiniones flexibiles, & adulatrices, quas spiritus mendacii & erroris adinvenit ad obscurandum Evangelii lumen, & puritatem Moralis Christianæ exquisitis cavillationibus depravandam procul abigere-mus.

Putabamus prima fronte, plerasque rationes, quæ ad stabiliendas hujusmodi portentosas opiniones adhibentur, ita ex seipsis corruiere, ut illas simpliciter referre sufficeret, ad demonstrandum, iisdem opinionibus Religionis fundamenta everti, easque plane contrarias esse Philosophiæ Christianæ, & sapientiæ Crucis. Satis igitur habuimus, publice contra hæc stupenda opinionum figmenta concionari, populumque nobis a Deo commissum monere, ut sibi cave-ret a

ret a fallaci fœco depravatæ doctrinæ , quæ eo periculosior est, quo sensibus, & naturæ corruptæ cupiditati adulatur.

Sine ingrati animi nota dissimulare non possumus benedictionem, quam induisit Deus curis nostris, & vigilantia, qua restitimus torrenti illius tam periculosa corruptionis, nihil omit- tentes, ut procul ab hac nostra Diœcesi hujus- scemodi doctrinas veneno infectas amandaremus, quæ in id tendunt, ut præcepta & regulas a Christo positas, cupiditati, ambitioni, & vo- luptatibus carnalium hominum accommodent, non autem, ut fidelium vitam ex Jesu Christi præceptis dirigant.

Sed quacumque tandem cura id egerimus, ut novitates adeo periculosas reprimeremus, ut ex Ecclesiæ agro pravum eveileremus granum ab inimico, dum dormirent homines, seminatum; fateri debemus, neque nostras Conciones, ne- que promulgationem Instructionum a sancto Ca- rolo pro Confessariis editarum, potuisse plenum & efficax remedium huic deplorandæ corruptio- ni apponere: & quotidie intra nos gemimus ob- jacturam multarum animarum, quæ a cæcis ductoribus falluntur, qui non alia Moralis prin- cipia adhibentes, quam vanas, & commentitias proprii ingenii adinventiones, alios secum in præcipitium misere pertrahunt.

Expectabamus igitur, ut suscitaret Deus ho- minem vere doctum & pium, qui in id sedulo incumberet, ut sigillatim indicaret tutiora, & adhibita autoritate, firmiora principia Mora- lis Christianæ; quique nihil assereret, quod in sacra Scriptura, Canonibus, aut sanctorum Pa- trum traditione fundatum non esset.

Cum vero, Divina favente providentia, ad hoc consilium implendum, felicem præclaram- que occasionem nacti sumus; in animum indu- ximus, magni ponderis obsequium, quo vix al- liud utilius reperiri possit, Ecclesiæ nos impen-

furos, si curaremus, ut componeretur opus præcipuas Theologiæ Moralis quæstiones explicans. Neque nos fefellit eventus; & primi Tractatus de Morali in genere, & de Contractibus, & subinde alii de Beneficiis, de Sacramentis, & demum de Præceptis Decalogi, ita solidi nobis visi sunt, & autoritate sacrorum Canonum, & Sanctorum Patrum muniti; variæque circa præxim quæstiones tam dilucida methodo & ponderosa discussæ, ut vix aliud in hac parte nobis desiderandum superfuerit, quam ut opus illud Gallica primum lingua scriptum, in Latinam verteretur; quod & modo, magno Ecclesiæ bono, factum est.

Neque vero satis habuimus, plurium, & quidem Doctiorum Sorbonæ Magistrorum examini hanc Theologiam Moralem submittere; illam præterea diligenter admodum & studiose ipsimet perlegimus, & valde idoneam judicavimus ad instruendos Clericos de principiis sanctæ Divinæque Moralis Evangelicæ, & ad faciliorem reddendam resolutionem easum conscientiæ, qui vestris in Parochiis occurrere possunt. Idcirco ut in hac Diœcesi in publicam prodiret lucem, permisimus, jubentes, ut in Seminariis nostris Ecclesiasticæ juventuti prælegeretur.

Cam autem in Ecclesia constituti sitis, ut divinæ legis notitiam populis communiceris, & ut eos puriora Christianæ vitæ principia doceatis: vos, quantum possumus, hortamur, ut assidue legatis illorum ministerio vestro adeo conveniens, & ex quo uberes fructus colligere in promptu est, cum egregia methodo scientiam Sanctorum contineat, iis qui ad dirigendas animas vocati sunt, apprime necessariam. Dat. in nostra Gratiopolitana civitate, die 15. Februarii, Anno Domini 1702.

STEPHANUS CARDINALIS LE CAMUS
Episcopus & Princeps Gratiopolitanus.

A U-

A U C T O R I S
D I S C I P U L U S
A D
L E C T O R E M.

U^{ARTO} jam in lucem pro-
dit Theologia Moralis Cano-
nica, ex quo in latinam lin-
guam versa fuit: insolito
plausu Romæ excepta, cum
petentibus sufficere non pos-
sent exemplaria, statim cœ-
pit celebris Typographus Ve-
netus de ea recudenda cogitare, annuente et-
iam singulari benignitate Summo Pontifice.
Ea occasione, aliqua adjungere explicationis
causa visum est, sed pauca; at crevit opus
sub manu, dumque revolvuntur Italicæ Sy-
nodi, Decreta apposita non pauca ad compo-
nendos Christianorum mores, & ad rectam
Sacramentorum administrationem, statim oc-
currerunt, in Synodo præcipue Farsensi, an-
no 1685. a Carolo Cardinali Barberino ce-
lebrata; dumque attentius legeretur, deven-
tum est ad eum Synodi locum, in quo habe-
tur, quod in illius directione strenuam ac
diligentissimam operam navavit, dum in mi-
noribus esset, ipse qui clarum Petri feliciter
moderatur, CLEMENS Divina providen-
tia Papa XI. De tam fausto eventu gratiis
Deo habitis, multa, eaque egregia, vereque
Apo-

Apostolica, inde avidius excerpſi, & pro capitum varietate, in ſeptem Tomos diſtribui. Tum accipiens, Synodum Sublacenſem eadem etiam venerabili eruditaeque manu fere exaratam, hanc alacriter adiui, & non pauca, quae doctrinam huiusce Theologiae Moralis egregie confirmant, ſparſi.

Quindecim ſubinde Concilia provincialia Italiae, parum nota, & in collectionibus etiam recentioribus non appoſita, mihi a pluribus veritatis amantibus ſuppeditata ſunt, & bene multae Synodi Dioceſanae, praefertim Cardinalium, commodatae: Concilium praeter ceteris Mediolanenſe ſeptimum, a Federico Cardinali Borromeo, S. Caroli nepote, ſucceſſore, & virtutum imitatore, congregatum, tamquam ſpiritualem theſaurum ſuſpexi; ut & Senenſe Franciſci Mariae Cardinalis Tauruſi, S. Philippi inter primos ſocii, quae duo a Sancta Sede fuerunt expreſſe approbata, ut & duo Neapolitana, tria Sanctae Severinae, plura Beneventana, Ravennatenſe, Florentinum, Urbinatenſe, Turritanum in Sardinia, & alia; Italicæ autem pleraque Synodi decretorio Sacrae Congregationis Concilii calculo ſunt comprobata. Quae certe omnia maiorem ſaltem in Eccleſia authoritatem, majus pondus apud prudentes habent, quam qualibet privatorum Theologorum dicta. Hinc igitur plura, breviter quantum potui, delibata & excerpta, in variis huiusce Operis partibus, iſſaem verbis inſerui, ſicut & aliquas Summorum Pontificum Conſtitutiones, & varia Sacrarum Congregationum Decreta, litteraſque

que circulares: sperans fore, ut doctrina tot
 auctoritatibus vallata, & veluti a Vatica-
 ni hausta penetralibus, facilem in animis
 aditum inveniret, & aliquem fructum pro
 informandis moribus, veritatem enucleando,
 parturiret.

Id agens, intentionem secutus sum Illu-
 strissimi Authoris, qui pro Dei gloria, San-
 ctæ Sedis auctoritate, Ecclesiæ universæ u-
 tilitate, indefessus constansque, usque ad ul-
 timum vitæ anhelitum laboravit: & ostium
 sibi a Divina providentia apertum, magnum
 & evidens, confidenter ingressus, suspiran-
 tibus indicavit, adversarios multos non ti-
 mens, dum justitiæ & veritatis, non pugnae
 avidus, neminem lædere, jusque suum cui-
 que tribuere satagebat.

Reverendissimi Patris Raymundi Capisucchi, Ordinis Præ-
dicatorum, sacri Palatii Apostolici Magistri, po-
stea Cardinalis Eminentissimi,

C E N S U R A.

HÆC Theologia Moralis ab eximio Doctore
Francisco de Genet exarata, sanam, solidam,
ac tutam doctrinam continet, atque ad compo-
nendos mores necessariam: quam proinde callere
debent, qui Christiana Professione censentur, &
propriæ salutis prospicere student. Prodeat igitur in
lucem salubris hic liber, qui lucem ad errorum
tenebras fugiendas, & fugandas est allaturus. Dat.
Rom. in Palatio Apostolico Quirinali die 20. Au-
gusti 1677.

Fr. RAYMUNDUS CAPISUCCUS Ord. Præd.
Sacri Apostolici Palatii Magister.

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova

AVENDO veduto per la fede di revisione, ed
approvazione del P. F. Gio. Tommaso Ma-
scheroni Inquisitor Generale del Santo Offi-
cio di Venezia nel Libro intitolato: *Theologia Mo-
ralis juxta Sacre Scripture, Canonum, & SS. Pa-
trum mentem &c. Autore Francisco Genetto. Tomi
VII. &c.* stamp. non vi esser cosa alcuna contro la
Santa Fede Cattolica, e parimente per attestato
del Segretario nostro niente contro Principi, e
buoni costumi, concediamo licenza a *Giuseppe
Remondini* Stampator di Venezia, che possa essere
stampato, osservando gli ordini in materia di
stampe, e presentando le solite copie alle pubbli-
che Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 14. Febbraro 1774. M. V.

(*Andrea Querini* Rif.
(*Girolamo Grimani* Rif.
(*Sebastian Foscarini* Cav. Rif.

Registrato in libro a carte 179. al num. 208.

Davidde Marchesini Segr.
IN-

I N D E X

TRACTATUM, CAPITUM, & Quæstionum

T O M I P R I M I .

TRACTATUS PRIMUS.

De Theologia Morali in genere.

C A P U T P R I M U M .

De Principiis generalibus Theologiæ Moralis.

- Quæst. 1.* QUID est Theologia moralis? pag. 47.
Quæst. 2. Quid est hominum mores dirigere? *ibid.*
Q. 3. Quænam sunt illæ regulæ generales, quas sequi & observare tenemur, ut in quæstionibus moralibus resolvendis in errores non incidamus? *ibid.*
Q. 4. Possunt ne inveniri authoritates in Scriptura Sacra, Conciliis, aut Sanctis Patribus, ad omnes, qui possunt occurrere, casus decidendos? 48
Q. 5. Quomodo igitur quidam Scriptores novi varias opiniones laxas secuti sunt, ut conqueritur Alexander Papa VII. ita ut plusquam centum a Sancta Sede in variis decretis jam damnatæ reperiantur? *ibid.*
Q. 6. Sancti Doctores, & Patres significarunt ne, se novas opiniones præferre nolle, aut quidquam dicere ex solo proprio sensu, sed aliorum potius vestigiis fideliter inhærere velle? 51
Q. 7. Quonam modo casus dubii, & quæstiones circa mores difficiles, & intricatæ, retroactis sæculis apud Catholicos decidebantur? 53
Q. 8. Quo pacto dispositum, & animatum esse convenit Christianum, dum Doctorem super aliqua conscientiæ difficultate consulit? 56
Q. 9. Quomodo potest discerni bonus Director a malo? 57
Q. 10. Est-ne quædam diversitas inter obligationes conscientiæ, & obligationes, quæ ex præceptis oriuntur? 58

CAPUT II.

*De regulis generalibus ad cognoscendum, quando
contra conscientiam, aut contra Præ-
cepta peccetur.*

- Quest. 1.* **Q**uid est Conscientia? *ibid.*
Quest. 2. **Q**uomodo dividi potest conscientia? 59
Q. 3. Qualis est vera conscientia? *ibid.*
Q. 4. Qualis est conscientia erronea, & falsa? *ibid.*
Q. 5. Possumus ne sequi conscientiam erroneam? *ibid.*
Q. 6. Numquam ne peccat quis sequendo dictamen
conscientiæ erroneæ? *ibid.*
Q. 7. Quando nam peccati reus sit is, qui conscientiam
erroneam sequitur? 60
Q. 8. Quo pacto error conscientiæ a transgressione præ-
ceptorum potest excusare? *ibid.*
Q. 9. Quo tandem modo ignorantia potest esse invinci-
bilis? 61
Q. 10. Quando nam vincibilis est ignorantia juris, &
non excusat a peccato: & quando nam invincibilis est,
& excusat? *ibid.*
Q. 11. In quibusnam casibus ignorantia juris positivi
divini, & humani, excusat, aut non excusat? 63
Q. 12. Quam quæso securitatem habere debemus, ante-
quam agamus, quod lumen conscientiæ nostræ veritati
conforme sit, ut illud sequendo non peccemus? *ibid.*
Q. 13. Quæ est, & in quo consistit illa certitudo mo-
ralis? *ibid.*

CAPUT III.

De Conscientia probabilis.

- Quest. 1.* **Q**uid est conscientia probabilis? 64
Quest. 2. **Q**uamvis ne semper securi in conscientia,
quando juxta probabilitatem operamur? *ibid.*

CAPUT IV.

*Quid agendum quando quis habet opinionem aut con-
scientiam probabilem, quæ a nulla contraria
probabilitate minuitur & impugnatur.*

- Quest. 1.* **P**otest-ne quis esse securus, se non peccare
contra conscientiam, quando sequitur opi-
nionem probabilem, quæ nullam habet opinionem aut
rationem quæ illam impugnet? 65
Q. 2. Si quis ignorans jus naturale & divinum, putaret
si

se obligari ad aliquid agendum, quod est illi juri contrarium, posset ne excusari sequendo illam opinionem, quam probabilem credit? *ibid.*

- Q. 3. Si talis non excusatur, sequitur, quod ille tunc necessario peccat, cum sine peccato nec possit agere contra dictamen conscientiae, nec illam erroneam conscientiam sequi? 66

C A P U T V.

Quid agendum sit, quando aliqua opinio probabilis concurrat cum alia contraria aequae probabili.

- Quest. 1. **O**pinio, quae aliquamdiu probabilis fuit, est-ne semper probabilis? 66
- Q. 2. Quando opinio probabilis concurrat cum opinione contraria aequae probabili, perdit-ne suam probabilitatem? 67
- Q. 3. Quid agendum est, dum sumus suspensi inter duas opiniones contrarias aequae probabiles? *ibid.*
- Q. 4. Nonne accidere potest, quod opinio dubiosa in theoria, fiat tamen probabilis in praxi, & ita in illo casu in praxi una ex his duabus, aut etiam duae sint aequae probabiles, ita ut possimus quamlibet earum sequi tuta conscientia? 69
- Q. 5. Nonne grandis illa turba Scriptorum, qui asserunt, nos ex duabus opinionibus probabilibus posse sequi eam, quae magis arridet, potest esse loco circumstantiae sufficientis, ad reddendum probabile in praxi illud, quod erat dubium speculative? 70
- Q. 6. Nonne potest huic regulae supra relatæ: *In dubiis prior vis est eligenda*, opponi alia regula juris Canonici & civilis, in qua habetur, quod *in pari delicto vel causa, prior est conditio possidentis*? Et ita? &c. 74

C A P U T VI.

Quid agendum, dum ex duabus, quae se offerunt opinionibus, una est probabilior altera.

- Quest. 1. **O**uando opinio probabilis concurrat cum alia contraria probabiliori, possumus ne sequi minus probabilem? 75
- Q. 2. Nonne videtur, quod si semper teneremur sequi opinionem probabiliorē, vix possemus esse securi in conscientia, cum semper dubium esse possit, utrum pro viribus conati simus cognoscere, quae esset opinio magis probabilis? Et ita videtur dicendum, ad vitandum 76

- dos conscientiae terrores & remorsus, licitum esse sequi opinionem etiam minus probabilem? 77
- Q. 3. Nonne sumus securi in conscientia, dum prudenter agimus? Quare igitur non poterimus sequi opinionem probabilem, etiam si concurrat cum alia contraria probabiliore; dum ita sentiunt multi Doctores prudentes? 78
- Q. 4. Agit-ne prudentius & probabilius, qui numerum authorum, quam qui illorum merita, doctrinam scilicet & probitatem, in primis ponderat? 84
- Q. 5. Si inter duas contrarias opiniones tenemur sequi probabiliorem, quare non etiam tenebimur tutiorem amplecti? 85
- Q. 6. Si licitum sit sequi opinionem minus tutam, relicta tutiori, quare non etiam licebit sequi minus probabilem, relicta probabiliori? 86
- Q. 7. Quanam est differentia inter opinionem probabiliorem, & eam quae securior est? *ibid.*
- Q. 8. Quo modo gerere quis se debet in praxi, dum de eligenda & sequenda una ex duabus contrariis opinionibus agitur? 87
- Q. 9. Quid agere debet ille, qui ex conscientia erronea fluctuat, ut ita dicam, inter duo peccata, ita ut necesse habeat, unum ex duobus perpetrare, ut si iuraverit se hominem occisurum, & ei deinde conscientia foveat se perjurum reum fore, si non occidat; & ex alia parte homicidii reum, si occidat? 94

CAPUT VII.

De Conscientia dubia.

- Quaest. 1. Quidam nam dubiosa est conscientia: 93
- Quaest. 2. Quid agendum, quando conscientia nostra in tali dubio versatur? *ibid.*
- Q. 3. Quid agendum esset illi, qui non discerneret inter duas opiniones dubias, quanam sit tutior? 97

CAPUT VIII.

De Conscientia scrupulosa.

- Quaest. 1. In quo consistit conscientiae scrupulus? 97
- Quaest. 2. Quid agendum, quando occurrunt scrupuli? 98

CAPUT IX.

De peccato in generali.

- Quaest. 1. Quid est peccatum generaliter sumptum? 110
- Quaest. 2. Quot modis peccari potest? *ibid.*
- Q. 3.

Capitulum & Questionum.

- Q. 3. Quomodo peccatur ex ignorantia? *ibid.*
 Q. 4. Quo pacto peccatur ex infirmitate? *ibid.*
 Q. 5. Quomodo ex malitia peccatur? *ibid.*
 Q. 6. Peccata quæ ex malitia perpetrantur, sunt-ne illis
 graviora, quæ ex ignorantia, aut infirmitate committuntur? *ibid.*
 Q. 7. Quo pacto dividuntur peccata? *ibid.*
 Q. 8. Quid est peccatum mortale? *ibid.*
 Q. 9. Quid est peccatum veniale? *ibid.*
 Q. 10. Unde provenit diversitas, quæ est veniale inter
 & mortale, & quo pacto potest unum ab alio secer-
 ni? *ibid.*
 Q. 11. Illud-ne semper efficit levitas materiæ, ut pec-
 catum quod ex natura sua mortale esset, semper fiat
 veniale? *ibid.*
 Q. 12. Potest-ne indeliberatio voluntatis, peccatum ex
 se mortale, reddere veniale in materia impudicitia,
 fidei & similibus? *ibid.*

C A P U T X.

De Differentiis & diversitatibus peccatorum.

- Quæst. 1. Q Uot modis peccari potest? *ibid.*
 Quæst. 2. Q Uomodo peccatur per actum internum?
ibid.
 Q. 4. Quomodo & quibusnam modis per cogitationem
 simplicem perversam, & morosam peccatur; id est,
 per quamdam complacentiam, quæ habetur in cogi-
 tatione alicujus mali, & negligentiam in illa cogitatio-
 ne rejicienda, licet ad opus perversum devenire quis
 nolit? *ibid.*
 Q. 4. E. quo pervenit peccatorum diversitas? *ibid.*
 Q. 5. Quo pacto peccata sunt diversa ratione nume-
 ri? *ibid.*
 Q. 6. Quonam modo peccata speciem mutant? *ibid.*
 Q. 7. Quot sunt circumstantiæ peccatorum? *ibid.*
 Q. 8. Quot modis circumstantiæ possunt peccatum ag-
 gravare? *ibid.*
 Q. 9. Quanam circumstantiæ in Confessione Sacramen-
 tali necessario aperiendæ sunt, ut integra sit? *ibid.*

C A P U T XI.

De Causis, quæ a peccato excusant.

- Quæst. 1. N ihil-ne est quod hominem a peccato pos-
 sit excusare, ita ut vere semper peccet,
 quoties præceptum aliquod transgreditur? *ibid.*
 Q. 2. Tres illæ causæ excusant-ne semper omnino a pec-
 cato? *ibid.*

CAPUT XII.

De Ignorantia.

- Quest. 1.* **Q**uando-nam ignorantia excusat a peccato, aut non excusat? 119

CAPUT XIII.

De Timore.

- Quest. 1.* **T**imor potest-ne excusare a peccato? 119
Quest. 2. Quando-nam metus gravis excusat a peccato, licet non tollat omnino libertatem? *ib.*

CAPUT XIV.

De Indeliberatione.

- Quest. 1.* **D**efectus deliberationis potest-ne excusare peccatum? 120
Q. 2. Excusat-ne totaliter a peccato ille defectus deliberationis? *ibid.*
Q. 3. Ostendat, quæto, in quo casu defectus deliberationis excuset a peccato in materia pravarum cogitationum, & quandonam minuat peccatum, aut veniale reddat? *ibid.*

CAPUT XV.

De Habitu.

- Quest. 1.* **Q**uid est Habitus? 121
Quest. 2. Habitus excusat-ne a peccato? 121
Q. 3. Habitus nonne saltem minuit gravitatem peccati? *ibid.*
Q. 4. Habitus potest-ne ita peccatum aggravare, ut illud, quod ex sua natura est tantum veniale, mortale efficiat? 123
Q. 5. Verum ne semper est, peccata ex habitu excusationem non habere? 124

CAPUT XVI.

De Intentione.

- Quest. 1.* **Q**uid est intentio in moralibus? 125
Quest. 2. Quot sunt intentionis species? *ibid.*
Q. 3. Quæ est bona intentio? *ibid.*
Q. 4. Quando nam mala est aliqua intentio? *ibid.*

Capitulum & Questionum.

22

- Q. 5. Potest-ne aliquis actus ex se bonus, fieri malus ratione intentionis? 126
 Q. 6. Actus malus potest-ne per aliquam intentionis directionem fieri bonus? *ibid.*
 Q. 7. Licet-ne alicui mulieri sumptuosius, & magnificis vestibus indui, dum solum intendit videri pulchra & bene compta & ornata, sine ulla alia mala intentione? 127
 Q. 8. Licet-ne famulo in negotiis amatoriis domino inservire, dum intendit tantum lucrari ea, quæ sibi sunt ad victum necessaria? *ibid.*
 Q. 9. Quales condiciones requiruntur, ut intentio ita recta sit, ut actus nostri vitam æternam mereantur? 128
 Q. 10. Si bona conscientia sit absque operibus bonis, est ne meritoria? 129

C A P U T XVII.

De causis & rationibus, quæ passim afferuntur ad excusandas transgressionem sacrorum Canonum & statutorum Ecclesie, ob consuetudinem aliquam contrariam, aut dispensationem.

- Quest. 1. Quid est consuetudo? 129
 Quest. 2. Quid est Jus Canonicum? *ibid.*
 Q. 3. Ex quibus rebus constat Jus Canonicum, quidve in illo continetur? 130
 Q. 4. Nonne consuetudo usu introducta, Canones tollit, & ab eorum obligatione nos liberat? *ibid.*
 Q. 5. Potest-ne aliqua consuetudo contraria id operari, ut Decretales summorum Pontificum, & Conciliorum Generalium Canones, qui ad dirigendos fidelium mores statuti sunt, amplius non obligent? 133
 Q. 6. Possunt-ne Ecclesiastici ab obligatione observandi Canones, qui de eorum vita & moribus conditi sunt, se eximere, sub prætextu alicujus desuetudinis? 134
 Q. 7. Consuetudo alicubi introducta, quod mulieres peccatore discooperto publice incedant, illas ne a peccato excusare potest? 135
 Q. 8. Ex summi Pontificis dispensatione oritur-ne semper justa excusatio, quæ omnem Canonum obligationem tollat, saltem dum nihil ei narratum fuit? *ibid.*

TRACTATUS SECUNDUS.

De Contractibus in Generali.

CAPUT PRIMUM.

De definitione & divisione Contractuum.

Quest. 1. Quid est contractus?

138

Quest. 2. Quomodo dividuntur contractus? *ibid.*

CAPUT II.

Utrum Contractus per errorem factus, validus sit.

Quest. 1. Quid est error in contractu?

140

Quest. 2. Quot errorum species possunt in contractibus reperiri? *ibid.*

Q. 3. Possunt-ne reperiri in contractibus alie errorum species? *ibid.*

Q. 4. Contractus, in quo est aliquis circa substantiam error, est ne validus? *ibid.*

Q. 5. Si error consensum tollit, quo modo in Scriptura sacra. Lia uxor Jacob, cap. 29. Genes, appellatur, cum Jacob non putasset matrimonium cum Lia, sed cum Rachele contrahere?

141

Q. 6. Validi-ne sunt illi contractus, in quibus intervenit aliquis error circa qualitates & alia accidentia? *ib.*

Q. 7. Contractus, in quo fuit aliquis error concomitans, validus-ne est? *ib.*

CAPUT - III.

Utrum Contractus, in quo aliqua intervenit fraus, sit validus.

Quest. 1. Quid est dolus, aut fraus?

141

Quest. 2. Quot modis fraus & dolus potest in aliquo contractu intervenire? *ibid.*

Q. 3. Contractus, in quo prima doli species intervenit, quæ scilicet dedit causam contractui, est-ne validus? *ib.*

Q. 4. Contractus, in quo secunda doli species intervenit, quæ scilicet non fuit talis contractus causa, est-ne validus? *ibid.*

Q. 5. Si dolus non fuit contractus causa, & a nullo ex contrahentibus cognitus sit, sed potius illorum ignorantia accidit: ille qui ex tali mutua ignorantia lucratus est, tenetur ne aliquid parti læsæ restituere?

143

Q. 6. Si ne validus contractus, cum a tertia persona provenit dolus?

ibid.

C A P U T IV.

Utrum Contractus per metum factus,
validus sit.

- Quest. 1. **Q**uid est metus? 144
 Quest. 2. Quomodo dividitur metus? *ibid.*
 Q. 3. Metus gravis tollit - ne libertatem & liberum con-
 sensum? 145
 Q. 4. Metus gravis excusat - ne a peccato? *ibid.*
 Q. 5. Metus gravis dispensat - ne semper ab observatione
 præcepti? *ibid.*
 Q. 6. Tenemur ne implere illud, quod ob timorem in-
 cussum promissum est? 146
 Q. 7. Tenemur ne adimplere, quod ob timorem incus-
 sum promissum est, cum juramento promissionem fir-
 mavimus? *ibid.*
 Q. 8. Quid agere debet is, qui metu gravi compul-
 sus, se aliquid latroni daturum cum juramento pro-
 misit? 148
 Q. 9. Licet - ne jurare cum intentione petendi dispensatio-
 nem a juramento? *ibid.*
 Q. 10. Qui matrimonium contraxit, aut aliquod votum
 fecit ex metu gravi calente in constantem virum,
 obligatur ne ad implendum tale votum, aut ad viven-
 dum in matrimonio? 149
 Q. 11. Si quis matrimonio consentiret ob solam reve-
 rentiam Patris, & ne illius indignationem experia-
 tur, aliter non facturus, esset - ne validum tale matri-
 monium? 150
 Q. 12. Si quis ob metum gravem Ordinationi suæ con-
 sentisset, esset - ne valide ordinatus? *ibid.*

C A P U T V.

De iis, qui possunt, aut non possunt contrahere.

- Quest. 1. **Q**ui sunt illi, qui possunt contrahere? 151
 Quest. 2. Qui sunt illi, qui contrahere non pos-
 sunt? *ibid.*
 Q. 3. Qui sunt illi, qui dicuntur pubertati proximi? 151
 Q. 4. Possunt - ne filii familias ante ætatem pubertatis con-
 trahere? *ibid.*
 Q. 5. Pupillus, qui sine consensu Tutoris, pecuniam mu-
 tuo accepit, tenetur ne in conscientia ad solutionem ta-
 lis pecuniæ sibi mutuata? 152

CAPUT VI.

De Contractibus, in quibus omnes solemnitates a jure requisitæ, observatæ non sunt.

Quest. 1. **C**ontractus, in quibus non observatæ sunt omnes solemnitates a jure requisitæ, suntne validi in foro conscientiæ, & tenemur ne implere, quod in his promissum est? 153

Q. 2. Leges civiles obligant ne in conscientia? *ibid.*

Q. 3. Hæres, qui in testamento aliquo legato oneratus esset, teneretur ne ad illud solvendum, si testator solemnitates a jure ad legati validitatem requisitas non servasset? *ibid.*

TRACTATUS TERTIUS.

De contractibus in particulari, & primo de emptione & venditione.

CAPUT PRIMUM.

De Emptionis definitione.

Quest. 1. **Q**UID est Emptio? 155

Quest. 2. Quando nam censetur perfectus contractus emptionis & venditionis; & ita translatum dicitur dominium rei venditæ in emptorem? *ibid.*

CAPUT II.

De pretio, quo fieri debet emptio, & venditio.

Quest. 1. **L**icet ne rem emere infra justum illius pretium, aut vendere ultra idem pretium justum? 156

Q. 2. In quo consistit justum cujuslibet rei pretium? *ibid.*

Q. 3. Potest ne quis licite emere infra pretii infimi limites, aut ultra summum pretium vendere? 157

Q. 4. In quibus casibus licet emere infra pretii infimi limites, aut emere ultra summum pretium? *ibid.*

Q. 5. Nullus ne alius potest assignari casus, in quo liceat res infra justum pretium emere? 158

Q. 6. Potest ne emi census, aut pensio constituta minor pretio, quam sit capitale, propter quod talis census constitutus est? 159

Q. 7. Nonne dici posset, quod is qui ut supra capitale centum aureorum pretio octuaginta aureorum emit, potest tamen totam illam centum aureorum summam in casu solutionis & extinctionis census retinere, propter

pter periculum, quod iubin perendi summam sic traditam?

- Q. 8. Quo pacto intelligi debent legis verba, quod sci-
licet: *Res tantum valeat, quantum vendi potest*: ex
quibus inferri posse videtur, licere rem quamlibet
vendere majori pretio quo vendi de facto potest, cum
liceat vendere quantum valet; & ut ait S. Thomas,
res tantum valet, quantum sine fraude vendi potest?
ibid.

C A P U T III.

*Verum liceat minori pretio & infra infimum
rem emere, quando tale pretium anti-
cipate solvitur.*

- Quest. 1. **L**icet ne mercatori emere, exempli gratia,
lanam minori pretio, quam revera valeat,
dum pecuniam per anticipationem solvit?
- Q. 2. Nonne potest esse aliquis casus, in quo liceat mi-
nori pretio emere ob anticipatam solutionem?
- Q. 3. Nonne, præter rationem lucri cessantis, vel anti-
cipatam solutionem, est alius casus, in quo liceat vi-
liori pretio emere?
- Q. 4. Nonne dici posset, mercatoribus licere viliori pre-
tio emere, dum anticipato solvunt, quia periculo per-
dendæ pecuniæ se exponunt; aut etiam quia aliquoties
illi a quibus exempli gratia, lanam emunt, eos fallunt
eam aqua aspergentes, aut in loco humido conservando,
ut illius pondus augeatur?
- Q. 5. Nonne dici posset in gratiam mercatorum qui vi-
liori pretio emunt ob anticipatam solutionem, illud
eis licere, quia mercium minuitur pretium, quoties
ob emptorum penuriam venditor ad offerendas merces
cogitur?
- Q. 6. Quidnam de his dici potest, quæ, v. g. ante oliva-
rum collectam, mensuram olei decem aureis emunt,
dum probabiliter quatuordecim, aut quindecim aureis
valituram tempore collectæ putant: & consequenter
venditor se ad dandas tres olei mensuras obligat, asse-
rens, se illas ab emptore accepisse, licet non oleum,
sed pecuniam acceperit?
- Q. 7. Illa, quæ jam olim introducta est consuetudo, e-
mendi vilius cum anticipatione solutionis pretii, ut &
venditores possint sibi consulere, & variis necessitatibus
subvenire, & emptores possint compensare & refarcire
expensas, quas ad habendam anticipatam Pecuniam fa-
cere convenit, potest-ne vere mercatores in tali casu a
peccato excusare?
- Q. 8. Debet-ne tamquam usurarius considerari merca-
tor, qui regulariter carius ob dilatam solutionem ven-
dit, quam dum statim pretium solvitur; quique po-

tius eligit minori pretio in pecunia numerata vendere, quam majori, dum solutio expectanda est? *ibid.*

CAPUT IV.

De illis qui res furto surreptas, aut aliis modis iniustus acquisitas, emunt.

- Quest. 1.** **T**enetur-ne ad restitutionem, qui rem aliquam furto surreptam emit? 165
- Q. 2.** Qui bona fide emit, non putans rem fuisse furto surreptam, tenetur-ne rem restituere? Et potest-ne illius verum dominium adstringere ad reddendum pretium furti bona fide solutum? *ibid.*
- Q. 3.** Qui rem furto surreptam ignorat, & bona fide emit, tenetur-ne ad restitutionem, si furtivam esse nesciens, illam vendidit, aut alio modo alienavit, aut etiam si casu aliquo fortuito periit? 166
- Q. 4.** Si ille, qui rem furtivam bona fide nesciens emit, tractu temporis cognoscit esse furtivam, tenetur-ne ad restitutionem, si sciens non esse suam, illam aliquo modo alienavit, aut casu fortuito perdidit? *ibid.*
- Q. 5.** Licet-ne panni lacinias a sartoribus emere? 167

CAPUT V.

De illis, qui merces summo pretio vendunt, & easdem mox infimo pretio emunt.

- Quest. 1.** **L**icet-ne mercatori vendere, exempli gratia, aliquam mercem centum nummis post annum solvendis, sciens eandem sibi mox ab eodem, pretio nonaginta nummorum præsentium dandam esse? 167
- Q. 2.** Licet-ne fundum cum hac conditione vendere, ut si venditor pretium intra certum tempus restituat, emptor fundum pariter restituere teneatur, fructibus perceptis non computatis? 168
- Q. 3.** Aurifices possunt-ne vasa aurea, aut argentea, non computato artificio, emere, dum illa facile ita refarciri possunt, ut vasa nova appareant, & ut talia vendantur, ita ut sæpius pretium quod dederant duplicetur? *ibid.*
- Q. 4.** Licet-ne frumentum messis, aut vinum vindemiæ tempore, modico pretio emere, cum intentione revendendi, eo solum tempore, quo majus erit illorum pretium? 169

C A P U T VI.

De Emptione fructuum & proventuum.

Quest. 1. **L**icet - ne emere proventum certum, exempli gratia, quatuor annuos alicujus proventus, & pensionis annuæ centum aureorum, pro presenti pecunia trecentorum aureorum? 170

Q. 2. Si creditor a debitore petat ut sibi per anticipationem centum aureos, qui post annum solvendi erant, statim solvat, ob idque quinque aureos remittat; potest ne acquirere debitor, & hoc modo a centum aureis intra annum solvendis se redimere, octuaginta aureos statim solvendo? ibid.

Q. 3. Licet - ne alicui communitati debita minori pretio emere, ob expensas, quæ ad procurandam solutionem faciendæ sunt? 171

C A P U T VII.

De illis, qui cum pecunia, & nomine alterius emunt.

Quest. 1. **Q**ui ex pecunia alterius & ejus nomine rem aliquam emit, potest - ne aliquid pro suo labore retinere? 171

Q. 2. Ille, qui mandatum accepit aliquid emendi, potest - ne lucrum aliquod ex tali emptione adipisci ratione amicitiae venditorum, aut autoritatis cujusdam ex emptionum frequentia provenientis, &c. 172

Q. 3. Nonne dici possent, factores, dum alicujus vestis affinia, & accessoria emunt, posse aliquid super pretio lucrari, & retinere, ut damnum, quod ex insumptione temporis ob talem emptionem sentiunt, aliquo modo resarciant? 173

Q. 4. Dum factor ab aliquo adhibetur in emptione alicujus panni, peccat - ne, & obligatur - ne ad restitutionem, si ob reverentiam mercatoris, sciens permittit, ut merces tali personæ ultra debitam vendatur, aut malæ pro bonis, aut unius qualitatis pro alia? ibid.

C A P U T VIII.

De Definitione venditionis, & de rebus vendibilibus.

Quest. 1. **Q**uid est venditio?

Quest. 2. **Q**uæ sunt res vendibiles? 174

Q. 3. Quæ res vendi non possunt? ibid.

Q. 4. Licet ne facere, aut vendere tabellas pictas, quæ vulgo Cartæ dicuntur, aut taxillos? 175

- Q. 5. Possunt-ne iuste condemnari omnes illi, qui caritas, aut taxillos vendunt? *ibid.*
- Q. 6. Tabernarii & macellarii possunt - ne tuta conscientia dare, aut vendere carnes in Quadragesima, aut aliis diebus, quibus illarum comestio prohibita est? *ibid.*
- Q. 7. Possunt - ne Tabernarii tuta conscientia parare, aut ministrare cœnam illis, quos a jejunio excusari non putant, dum timent cum aliquo fundamento, ne, si parare cœnam nolint, eorum tabernæ non frequententur, & ita lucrum, ex quo sustentantur, pereat? *ibid.*
- Q. 8. Tenetur - ne Tabernarius inquirere, utrum illi, quibus in tempore Quadragesimali cœnam præparat, a jejunio excusentur? & peccat - ne, si, nihil tale inquirens, cœnam parat? *ibid.*
- Q. 9. Quale peccatum committunt illi, qui res vendunt, quibus euentes ad peccandum utuntur, dum vendentes habent fundamentum sufficiens iudicandi; euentes in usus malos talibus rebus uti velle? *ibid.*

CAPUT IX.

De Fraudibus, quæ a mercatoribus in venditionibus committuntur, quæque illos ad restitutionem obligant.

- Quest. 1. Q. Uæ est prima fraus, quæ a mercatoribus vendentibus adhibetur, quæque ad restitutionem adstringit? *ibid.*
- Q. 2. Qualis est secunda fraus, quæ a mercatoribus in vendendo aliquando committitur? *ibid.*
- Q. 3. Quæ est tertia mercatorum vendentium fraus? *ibid.*

CAPUT X.

De Venditione rerum, quæ aliquo vitio, aut defectu laborant.

- Quest. 1. R. Edditur - ne injusta venditio ob defectum, qui reperitur in re vendita? *ibid.*
- Q. 2. Tenetur - ne venditor rei venalis vitium emptori manifestare? *ibid.*
- Q. 3. Ad quid tenetur ille, qui rem quampiam habentem vitium, & defectum occultum, sciens vendidit ignorantem emptori? *ibid.*
- Q. 4. Ad quid tenetur venditor, dum defectus occultus rei venditæ emptori causam damni dedit, illius usum periculosum, & nocivum reddendo? *ibid.*
- Q. 5. Quando venditor emptori protestatus est, quod in casu cujuscunque defectus occulti ad nihil teneri vult, & ita monuit, ut antequam consentiat, rem attentè con-

Capitulum & Questionum.

consideret; tenetur ne aliquid præstare, si deinde tale rem vitio occulto laborare comperiat ab emptore?

31
181

C A P U T XI.

De Mercatorum monopolis.

Quest. 1. Quid est monopolium? 181

Quest. 2. Quot sunt monopoliorum species? 182

Q. 3. Monopolium, quod autoritate publica fit, est-ne prohibitum? *ibid.*

Q. 4. Est-ne grave delictum in monopolio, quod autoritate privata fit? *ibid.*

Q. 5. Quot modis fieri potest monopolium autoritate privata? *ibid.*

T R A C T A T U S Q U A R T U S.

De Mutuo & usura.

C A P U T P R I M U M.

De Definitione, & natura Mutui.

Quest. 1. Quid intelligitur per vocabulum Mutui? 184

Quest. 2. Quo pacto definitur mutuum? *ibid.*

C A P U T II.

De definitione, & divisione usura.

Quest. 1. Quid est usura? 185

Quest. 2. Quid ex hac mutui definitione inferendum est? 186

C A P U T III.

De Peccati usurae gravitate.

Quest. 1. Peccatum usurae est-ne valde grave? 186

Quest. 2. Ostende, quæso, quo pacto usura contra-
ria sit juri naturali? *ibid.*

Q. 3. Quonam modo usura est contra jus divinum? 187

Q. 4. In verbis supra relatis, quæ in Evangelio secundum Lucam reperiuntur, continetur-ne præceptum, aut solummodo consilium? *ibid.*

Q. 5. In quo casu tenemur, sub poena peccati, mutuū dare? 188

Q. 6. Quo modo usura jure Ecclesiastico, & Canonico prohibetur? *ibid.*

Q. 7. Si usura jure divino prohibita est, quo pacto intelligentia sunt hæc Deuteronomii verba cap. 23. Non foeneraberis fratri tuo, sed alieno? *ibid.*

Q. 8. Cum non solum prohiberetur Judæis dare mutuū cum

cum usura, sed etiam id eis tanquam præmium promitteretur, juxta verba Deuteronomii cap. 28. *Fœneraberis gentibus multis, & ipse a nullo fœnus accipies*: videtur, verum non esse, quod illud toleratum solummodo fuerit, ob duritiam cordis. *ibid.*

CAPUT IV.

De rationibus & titulis, quo potest aliquid ultra sortem principalem mutuo datam accipi.

- Quæst. 1.* **Q**uot sunt tituli, qui jus tribuunt accipienti aliquid ultra sortem? 189
- Q. 2.* Quid intelligitur per lucrum cessans? *ibid.*
- Q. 3.* Quale est damnum emergens? *ibid.*
- Q. 4.* Quæ conditiones requiruntur, ut excusatio lucri cessantis valida & iusta sit? *ibid.*
- Q. 5.* Quales conditiones requiruntur in damno emergenti? 190
- Q. 6.* Qui mutuo dedit pecuniam, qua revera in aliquo negotio lucrativo uti decreverat, sed tamen aliam quoque tunc habebat pecuniam; erat-ne in casu lucri cessantis, & poterat-ne illud a debitore exigere? *ibid.*
- Q. 7.* Ostendat, quandonam verum est lucrum cessans, aut damnum emergens in praxi, & quandonam utrumque est tantum palliatum & fictitium? *ibid.*

CAPUT V.

De quibusdam aliis rationibus, quæ afferuntur, ut possit aliquid in mutuo exigi ultra sortem principalem.

- Quæst. 1.* **N**onne iustus habetur titulus aliquid ultra sortem principalem exigendi, ex eo quod quis ad certum tempus pecunia sua privetur, sequæ obliget ad non repetendum durante illo termino? 191
- Q. 2.* Nonne ille, cui beneficium mutui datione præstatur, obligatur vicissim ad beneficium referendum? cur ergo non poterit cum eo fieri conventio, ut gratum se exhibeat dando talem summam ultra sortem principalem? 192
- Q. 3.* Si ille qui mutuo accipit, motu proprio aliquid creditori offert, potest-ne accipere sine usura? 193

C A P U T VI.

De Casibus, in quibus plus quam datum est, potest sine usura recipi.

- Quest. 1.* **P**rimus casus est, dum dominus, & toparcha a proprio emphyteuta, cui pecuniam mutuo dat, accipit proprium feudum in pignus; &c. 193
- Secundus casus est, dum socer dotem filiae promissam genero non tradit; tunc enim potest gener fundos pignoris loco accipere, nec illorum fructus super uxoris dote tenetur imputare. 194
- Tertius casus est, cum imposita est de consensu partium aliqua poena debitori, si pecuniam statuto tempore non restituerit, tunc enim exigitur ab eo talis poena conventionalis. *ibid.*

C A P U T VII.

De Periculo fortis.

- Quest. 1.* **Q**uot sunt periculi species? 195
- Quest. 2.* Licet ne aliquod interesse percipere propter pericula facti, quibus pecunia mutuo data exponitur? *ibid.*
- Q. 3.* Licet ne aliquod interesse, & lucrum exigere, aut sperare, ratione periculi juris? 196
- Q. 4.* Ratio periculi tribuit ne iustum titulum recipiendi aliquid ultra sortem principalem? Et quis de illo, qui e. g. quingentes aureos alicui maritimo negotiatori tradit cum hac conditione, ut si navis ad portum feliciter perueniat, teneatur negotiator capitale cum interesse restituere? 198
- Q. 5.* Nonne dici posset, quod talis eo casu licitam considerationem contrahat cum illo maritimo mercatore, & ita? &c. 199
- Q. 6.* Est ne licitum commercium maritimum, quod communiter in emporiis instituitur, ita ut juxta varietatem periculi, quod imminet navibus, minori aut maiori pretio emantur pecuniae, aut merces illius negotiationis causa expositae? 200
- Q. 7.* Nonne responderi posset authoritati, quae habetur in cap. *Navisanti*, quod suppletia est negatio, i. e. ut legatur, *Usurarius non est censendus*? 201

CAPUT VIII.

Utrum Principis Constitutiones possint tribuere iustum titulum accipiendi aliquid in mutuo ultra sortem principalem, & de montibus pietatis.

- Quæst. 1.* **L**icet ne exigere interesse ex pecunia mutuo data, posito quod adsit aliqua Principis supremi constitutio, quæ illud interesse assignet? 202
- Q. 2.* Constitutio, in qua habetur, quod iudices obligent debitores ad solvendam interesse in mutuo; quando sunt in mora, nonne iusta est, & ita nonne iustum titulum dat creditori? *ibid.*
- Q. 3.* Si usura, ut sæpe dictum fuit, lege divina, & humana prohibetur, quo pacto licite in montibus pietatis accipitur aliquid in mutuo ultra sortem principalem? 203
- Q. 4.* Quid agendum, cum in fine anni post compensationem omnium expensarum, quæ in monte pietatis factæ sunt, superest aliqua summa ex interesse, quod exactum fuit? *ibid.*
- Q. 5.* Usuram committit-ne, qui mutuum gratuito dat, sed tamen cum intentione quamprimum im juridice petendi sortem principalem a debitore suo, ut hoc modo possit deinde exigere interesse a die petitionis, & moræ? *ibid.*

CAPUT IX.

Utrum Tutores, pupilli, nobiles, & huiusmodi, possint exigere interesse juxta Decretum Principis.

- Quæst. 1.* **P**ossunt-ne Tutores exigere aliquod interesse ex pecunia pupillis debita? 204
- Q. 2.* Quid agendum Tutoribus, qui semper a iudice condemnantur, cum pupillorum pecunias sine fructu esse passi sunt, si eis non licet interesse ex illis exigere? *ibid.*
- Q. 3.* Tales modi utendi pecuniis pupillaribus, variis periculis exposti sunt, &c. *ibid.*
- Q. 4.* Nonne dici posset, licere Tutoribus exigere aliquod interesse ex pecuniis pupillaribus ratione damni emergentis: quandoquidem semper obligantur Tutores ad solvendum ære proprio illud interesse in favorem pupillorum, & ita verum damnum ratione mutui sustinent? 205
- Q. 5.* Possunt-ne viduæ ex pecuniis dotalibus interesse exigere? 206
- Q. 6.* Possunt-ne nobiles, & huiusmodi, quibus commercio attendere non conceditur, exigere interesse ex mutuo? *ibid.*

C A P U T X.

Quo pacto responderi possit rationibus, quæ in favorem usuræ & interesse afferuntur.

- Quest. 1.* **Q**uales proponuntur rationes ab iis, qui pro usuris & interesse pugnant? 206
Q. 2. Quo modo huic objectioni responderi potest? 207
Q. 3. Quales sunt hi modi liciti? *ibid.*
Q. 4. Hi census perpetui, seu loci montium, videntur esse eodem modo usurarii, ac interitus ex mutuo, cum in utrisque habeatur idem lucrum annuum juxta Principis taxam? *ibid.*
Q. 5. Quales conditiones requirantur, ut contractus census nulla usuræ suspitione laborent? 208
Q. 6. Quam secundo loco rationum assignant, usuræ, sub interesse nomine, fautores? *ibid.*
Q. 7. Quid tandem hujusmodi rationibus responderi potest? *ibid.*
Q. 8. Qualis est tertia ratio, quæ a multis, tanquam lucro ex mutuo favens, proponitur? 209
Q. 9. Quid huic rationi responderi potest? *ibid.*

C A P U T XI.

Quo pacto gerere se debeat Confessarius cum iis, qui ex pecunia mutuo collocata lucrum percipiunt, aut perceperunt.

- Quest. 1.* **Q**uid aget Confessarius, dum ad eum in tribunalia sedentem venerint, qui ex pecunia mutuo data lucrum quolibet anno, vel mense percipiunt, aut perceperunt? 211
Q. 2. Quo pacto poterit Confessarius præteritis culpis mederi? *ibid.*
Q. 3. Quales requiruntur circumstantiæ, ut censetur fuisse iusta, & valida talis donatio, & remissio? *ibid.*
Q. 4. Sufficit ne ad absolvendum usurarium publicum, ut obligetur ad secreto restituendum? *ibid.*
Q. 5. Requiritur-ne necessario, ut, antequam Confessarius usurarium absolvat, contractus usurarios resciderit, & restituerit male parta, si possit? 212
Q. 6. Quo pacto Confessarius in futurum providere poterit? *ibid.*
Q. 7. Quid agere debet Confessarius cum usurario mortui proximo, qui restituendi tempus non habet? 213

C A P U T XII.

De definitione, dirigenæ, & conditionibus Societatis.

- Quest. 1.* **Q**uid est Societas? 214
Quest. 2. **Q**uot sunt Societatis species? *ibid.*

B 6

Q. 3.

- 36 *Index Tractatum.*
- Q. 3. Quales conditiones in Societate requiruntur, ad hoc ut sit iusta & licita in conscientia? *ibid.*
- Q. 4. Nonne potest promitti certum, & determinatum lucrum ei, qui solam industriam confert? 215

CAPUT XIII.

De societate animalium.

- Quæst. 1. **Q**uales conditiones in pecorum Societate requiruntur? 215
- Q. 2. Quidnam ex supradictis concludendum est? 217
- Q. 3. Qui multas possidet pascuales terras, potest ne inquilino animalia æstimata dare cum hac conditione, ut inquilinus teneatur post certum tempus illa restituere juxta priorem æstimationem, & interim unoquoque anno, aut mense, certam quantitatem lactis, casei, butyri, aut lanæ solvere? *ibid.*
- Q. 4. Debet ne usufructarius censeri, qui fundum inquilino colendum tradit, ita ut teneatur ex illius fructibus quingentos aureos annuatim sibi solvere, eo quod fundo adjuncta sunt animalia secundum æstimationem data, quæ talem fundum melioris conditionis reddunt, qui fundus sine animalibus quadringentos aureos tantum annuatim domino redderet? *ibid.*
- Q. 5. Quare non potest percipi lucrum certum ex animalibus, quæ fundo adjunguntur, cum animalia, perinde ac fundus, ex natura sua fructifera sint? 218
- Q. 6. Nonne dici posset, dominum animalia inquilino locasse, & ita licite posse aliquid ultra sortem principalem exigere, sicut aliquid exigi potest pro locatione equi, & similibus? *ibid.*
- Q. 7. Quomodo se gerere debet dominus, dum boves, aut vacces, funt sui melioris efficiendi causa, tradit, subministrando pascua ad eos alendos necessaria? *ibid.*
- Q. 8. Nonne excusari potest contractus, in quo animalia æstimata in Societatem traduntur, ut pecora rustico, eo pacto ut reddere teneatur, finita Societate, eundem pecorum numerum ejusdem æstimationis & valoris, modo tradens rationabiliter rustico compenset periculum animalium, quod in se recipit rusticus? &c. 219
- Q. 9. Quoniam modo licite fieri possunt contractus, & societates circa animalia? 220

CAPUT XIV.

*De Contractu Societatis pecuniariae, & utrum possit
affeurata sorte principalis, aliqua spes lucri remanere
per viam trium Contractuum.*

Quest. 1. **P** Ecceat ne, qui mediante Societatis contractu, pecuniam mercatori, negotiationis causa, tradit? 221

Q. 2. Nonne posset in Societate affeuratio sortis principalis, & alicujus lucri per viam triplicis contractus fieri? Ibid.

Q. 3. Nonne huic Constitutioni responderi potest, in ea non damnum affeurationem capitalis, & interesse, tamquam iuri naturali, & divino contrarium, sed ut de usura suspectum, & ita contrarium soli iuri Ecclesiastico; ac promittit talem constitutionem obviare solummodo in illis regionibus, in quibus publicata, & usu recepta fuit? 222

Q. 4. Nonne pariter responderi potest Pontificem tantum intendere contractum societatis damnare; in quo unus e sociis securitatem habet de sorte principalis, & interesse, in vni totus contractus societatis; non autem si fiat affeuratio per secundum contractum, in quo compensatur periculum, quod in se recipit socius? 223

Q. 5. Quomodo dici potest pactum, quod quis non teneatur participare in sortis principalis damno, esse contra societatis naturam, cum Ulpianus dicit: *leg. Si non fueris, ff. pro socio*, fieri posse societatem, ita ut unus e sociis de damno non teneatur, & tamen de lucro participet? 224

Q. 6. Si dum industria est æque æstimabilis, ac ipsa pecunia in societate collata, licet percipere partem lucri, etiam si de damno quis non teneatur: nonne etiam dici potest, quod in societate, in qua industria parum æstimabilis est, & in qua nullum fere reperitur periculum, ille qui pecuniam confer, potest mediam lucri partem percipere, licet de nullo damno teneatur? Ibid.

Q. 7. Nonne dici posset, quod servatur æqualitas inter socios, quando æque est æstimabile lucrum, quo prius se spoliatur, ac periculum, quod secundum in se recipit? 225

Q. 8. Quo pacto responderi potest objectioni sumptæ ex Decretali Innoc. III. in cap. *Per vestras*, de donationibus inter virum & uxorem: in qua vult Pontifex, ut maritus, qui non est solvendo, fide uxorem inveniat, & cautionem det de reddenda dote; aut certe illam alicui mercatori tradat, ut ex honesto lucro, quod ex ea percipiet, onera matrimonii sustentare possit, &c. 226

- Q. 9. Quare in societate non poterit transferri periculum fortis sine ejus dominio ad mercatorem, fieri cum hoc possit in contractibus depositi, commodati, & locationis? &c. 227
- Q. 10. Nonne dici posset, affecurationem fortis principalis in societate facta, rei traditæ dominium non transferre, sicut illud in deposito, commodato, aut locatione non transfert, & ita? &c. 228
- Q. 11. Nunquid oblici posset, quod in contractu societatis, in quo vult quis habere affecurationem fortis principalis, medio secundi contractus, potest etiam apponi pactum, ut mercator pecunia, modo tantum præscripto, uti possit, & ita de ea libere, & absolute disponere non poterit, sicque non erit illius dominus? *ibid.*
- Q. 12. Potest ne aliqua alia autoritate probari injustitia societatis, quæ cum triplici hujusmodi contractu conjuncta est? *ibid.*
- Q. 13. Si affecuratio potest haberi ab aliquo tertio, quare non etiam ab eodem mercatore, cum quo contracta est societas, haberi poterit? 230

CAPUT XV.

De Usurariorum pœnis.

- Quest. I. Q. Uid habendi sunt tanquam usurarii publici, & manifesti? 232
- Q. 2. Quales pœnis usurarii publici feriantur? *ibid.*
- Q. 3. Quales pœnas incurrunt Notarii, aut Cancellarii, qui contractus fabricant usurarios? 233

TRACTATUS QUINTUS.

De Cambio, locatione, dote, deposito, & precario.

CAPUT PRIMUM.

De Cambio.

- Quest. I. Q. Uid est Cambium? 234
- Q. 2. Quo pacto dividitur cambium? *ibid.*
- Q. 3. Quale cambium est reale, & verum? *ibid.*
- Q. 4. Quale est cambium fictum, & fictum? *ibid.*
- Q. 5. Quomodo dividi potest reale, & verum cambium? 235
- Q. 6. Quale est cambium minutum? *ibid.*
- Q. 7. Quale est cambium per litteras factum? *ibid.*
- Q. 8. Quale est cambium ad certum constitutum diem, & terminum? *ibid.*
- Q. 9. Potest ne licite recipi aliquod lucrum ex cambio minuto? *ibid.*
- Q. 10. Cambium, quod per litteras fit, est-ne licitum? 236

Capitulum & Questionum.

39

- Q. 11. Aliquando campfor, seu Bancarius, nullum damnum patitur, nullum periculum subit, nullumque laborem apponit in procurando, quod pecunia sibi tradita alio in loco solvatur: his positus, licet-ne campfori lucrum aliquod exigere? *ibid.*
- Q. 12. Si cambium illicitum non sit, quare Christus campfores e templo ejecit? *ibid.*
- Q. 13. Quales requiruntur conditiones, ut campfores, seu Bancarii, possint licite, & rata conscientia exigere aliquod interesse e pecunia, qua in litteris cambii solvendis utuntur? *ibid.*
- Q. 14. Licet-ne est cambium ad certum constitutum diem, & terminum? *ibid.*
- Q. 15. Licet-ne mercatori, qui pecuniam hoc modo sibi intra certum tempus & terminum solvendam tradit, lucrum consequi, solummodo ob cambium monetæ? &c. *ibid.*
- Q. 16. Si quis habens pecuniam, cujus pretium valde brevi ininuendum putat, illam ideoque alteri mutuari det, cum ea conditione, ut remaneat obligatus ad reddendam eandem summam, perinde ac si monetæ traditæ valor non fuisset imminutus, est-ne usurarius? *ibid.*
- Q. 17. Peccat-ne qui pecuniam, cum pacto dandi aliquod lucrum, a mercatore recipit? *ibid.*
- Q. 18. Mercator potest-ne sine peccato, mutuo pecuniam sub usura accipere sine aliqua necessitate, & solummodo ad majus exercentium commercium, & majori cum decore vivendum? *ibid.*

C A P U T II.

De locationis definitione, & de rebus quæ locari possunt.

- Quest. 1. Quid est locatio? *ibid.*
- Quest. 2. Quæ res locari possunt? *ibid.*
- Q. 3. Quæ res locari prohibentur in corpore juris canonici, aut civilis? *ibid.*
- Q. 4. Prohibetur-ne jure civili aliquarum rerum locatio? *ibid.*
- Q. 5. Potest-ne locari pecunia? *ibid.*

C A P U T III.

De Obligationibus, & peccatis illius, qui rem suam alteri locat.

- Quest. 1. Quales obligationes contrahit locator? *ibid.*
- Quest. 2. Si quis ignoranter locavit dolia vitiosa & corrupta, putans esse bona, & ideoque vinum effundatur, aut corrumpatur, tenetur-ne in conscientia solvere & reparare damnum conductoris? *ibid.*

- Q. 3. Qui v. gr. alteri dolia vitiosa inficiens commoda-
vit, tenetur-ne refarcire damnum, quod inde secutum
est, prout dictum est de locatore? *ibid.*
- Q. 4. Propter quam culpam locator tenetur ad restitutio-
nem damni, quod conductor passus est? 244
- Q. 5. Nullus ne potest reperiri casus, in quo conductor,
ob culpam levissimam, ad restitutionem obligatur? *ib.*
- Q. 6. Quæ sunt aliz locatoris obligationes? *ibid.*

CAPUT IV.

*De Peccato, quod in locatione domus facti in favorem
Meretricis aut Concubinarum committitur.*

- Quest. 1. **P**eccat-ne qui domum suam meretrici, aut
concubinario scienter locat, dum intendit
solummodo pensionem recipere, nullum alium eodem
pretio inveniens conductorem? 246
- Q. 2. Nonne licet alimenta & vestes meretrici vendere,
modo id cum perversa intentione non fiat, etiamsi talis
fœmina nullo modo peccare possit, nisi alimenta,
aut vestes ei venderentur? 247
- Q. 3. Quid agere debet confessarius, dum scit pœnitentem
locasse, aut locare velle domum suam alicui mer-
etrici, vel lenoni? *ibid.*

CAPUT V.

De Obligationibus & peccatis locatarii seu conductoris.

- Quest. 1. **A**D quæ obligatur conductor? 248

CAPUT VI.

De locatione famulorum, & operariorum.

- Quest. 1. **Q**ui operarium conduxisset, & deinde illius
opera non fuisset usus, teneretur-ne solve-
re mercedem conventam, & potest-ne aliquid ex ea
minuere, eo quod artifex non laborasset? 249
- Q. 2. Regula generalis, quod qui operam suam alteri lo-
cat, nullam mercedem consequi debet; cum casu ali-
quo fortuito, in locatoris persona contingente, non
potest id quod promiserat præstare, debet ne extendi
ad omnes, qui operas suas locant? 250
- Q. 3. Cum locatione facta a domino, rei locatæ domi-
nium legitime in alium transfertur, cessat ne omnino
locatio? *ibid.*
- Q. 4. Si Petrus operam Pauli locaverit ad ædificandam
domum, aut faciendam sativam, navem & alia hu-
iusmodi, & deinde, re infecta, moriatur Paulus: te-
neatur?

Capitulum & Questionum.

41

tenetur-ne hæredes Pauli ad faciendum per se, aut per alios id, quod facere promiserat Paulus? aut si e converso Petrus moriatur, tenetur ne illius hæredes, conventiones, quas cum Paulo fecerat, observare? *ib.*

Q. 5. Qui rem aliquam a domino locat, potest-ne rem locatam dimittere, dum illius proprietates ad alium dominum transit? *ib.*

Q. 6. Si famulus vili pretio necessitate compulsus se locaverit, tenetur-ne dominus in tali casu consuetum servitii & laboris sui salarium in foro conscientie famulo solvere, aut tantummodo mercedem conventam? *ib.*

Q. 7. Cum herus famulum dimittit ante tempus conventum, tenetur-ne integrum totius temporis conventi salarium solvere: aut sufficit-ne, ut salarium pro servitii præstiti rata solvat? *ib.*

Q. 8. Apparitores, listores, cursores & similes, qui res judicarias contra varias personas una die foris exequantur, possunt-ne exigere a singulis pretium taxatum, perinde ac si unicam tantum executionem fecissent? *ib.*

Q. 9. Cum artifex quilibet modico nimium pretio aliquid facere imprudens promittit, tenetur-ne dominus tale pretium augere, cum illius nimiam modicitatem cognovit? *ib.*

Q. 10. Nonne dici potest, eam legem debere solummodo intelligi, dum adest læsio ultra dimidium iusti pretii, quandoquidem leges illam tantum læsionem in contractibus prohibent, ut videre est in leg. *Rem maioris, Cod. de rescind. vendit. & c. cum causa, de emptione, & venditione?* *ib.*

253

C A P U T VII.

De Contractu dotali.

Quest. x. Quid est contractus dotalis? *ib.*

Quest. 2. Quomodo dividi potest dos, seu contractus dotalis? *ib.*

Q. 3. Tenetur-ne Pater filiam dotare? *ib.*

Q. 4. Pater tenetur-ne dotare filiam, quæ sine illius consensu nupsit? *ib.*

Q. 5. Si Pater, ob paupertatem, filie dotem constituere non possit, mater tenetur-ne in illius subsidium constituere, si possit? *ib.*

Q. 6. Tenetur-ne frater sororem dotare, cum id pater aut mater facere non possint? *ib.*

Q. 7. Si virgo nubere nolit, sed monasticam vitam ducere cupiat; in hoc casu tenetur-ne pater illam dotare, aut etiam patrimonium filio Ordines sacros recipere volenti constituere? *ib.*

Q. 8. Quoniam tempore tenetur maritus dotem restituere? *ib.*

Q. 9.

- Index Tractatum,*
9. Tenetur-ne maritus totam dotem restituere? 256
 10. Cum maritus sine timore inopiae dotem restituere potest, eamque revera per se, aut per heredem restituit: potest-ne retinere id, quod ad conservanda bona dotalia expendit? *ib.*

CAPUT VIII.

De Deposito.

- Quest. 1.* Quid est depositum? 256
Quest. 2. Quonam modo dividitur depositum? 257
Q. 3. Depositarius potest-ne uti re, quae apud se deposita est? *ib.*
Q. 4. Ad quid tenetur depositarius, dum res deposita in suis manibus minuitur, aut perit? 258
Q. 5. Qualis est illa culpa gravis in deposito? *ib.*
Q. 6. Depositarius tenetur-ne quandoque restituere ob aliquam culpam, quae lata & gravis non est? *ib.*
Q. 7. Teneri-ne potest ad restitutionem depositarius, etiam ob culpam levissimam? 259
Q. 8. Tenetur-ne aliquando depositarius rescire damnum, quod causa aliquo fortuito rei depositae accidit sine illius culpa? *ib.*
Q. 9. Si dominus rem suam depositam petat, et ea utatur ad aliquod scelus perpetrandum, tenetur-ne tunc depositarius rem depositam tradere? *ib.*
Q. 10. Si fur rem Cajo surreptam apud Titium deponat, deinde tractu temporis agnoscat Titius, talem rem ad Cajum pertinere; debet-ne illam Cajo aut furi restituere? 260
Q. 11. Si quis deposita re aliqua, grave scelus committat, in cuius poenam bona illius publicantur, & fisco addicuntur: tunc tenetur-ne depositarius rem deponenti reddere, aut eam iudicibus tradere? *ib.*
Q. 12. Si v. gr. famulus apud Sejum heri sui Pomponii anulum deponat, & Sejus talem herum non cognoscens, anulum Titio bona fide restituit, putans, quod esset illius dominus; tenetur-ne in hoc casu Sejus Pomponio annuli valorem restituere? *ib.*

CAPUT IX.

De Commodato.

- Quest. 1.* Quid est Commodatum? 261
Quest. 2. Ille qui rem suam alteri ad tempus aliquod determinatum commodavit, potest-ne ejus restitutionem exigere ante tempus conventum? *ib.*
Q. 3. Ad quid tenetur commodatarius seu ille, cui res aliqua commodata fuit? *ib.*
Q. 4.

Capitum & questionum.

- Q. 4. Ob qualem culpam ad restitutionem tenetur commodatarius? 48
 Q. 5. Commodatarius tenetur-ne refarcire damnum, quod rei commodatæ casu aliquo plane fortuito sine culpa accidit, ut si incendio, naufragio, latrocinio pereat? ib.

C A P U T X.

De Precario.

- Quest. 1. Quid est Precarium? 263
 Quest. 2. Quot modis precarii contractus finitur? ib.
 Q. 3. Nonne alie difficultates super precarii materia excitari, & agitari possunt? ib.

T R A C T A T U S S E X T U S.

De Fidejussoribus, promissione, & ludo.

C A P U T P R I M U M.

De Fidejussoribus.

- Quest. 1. Quid per Fideiussores intelligitur? 263
 Quest. 2. Quot sunt fideiussorum species? ib.
 Q. 3. Potest ne ita se obligare fideiussor, ut plura teneatur solvere, quam ipse debitor principalis? 265
 Q. 4. Qui alteri pecuniam mutuo dat, potest-ne aliquid exigere, eo quod abstineat a petendo fideiussore, quem petere potuisset? ib.
 Q. 5. Qui pro Titio fideiubet, potest ne ab eo aliquid, ratione talis fideiussionis, exigere? ib.
 Q. 6. Ille qui requisitus a creditore, fideiubet pro aliquo debito in illius favorem ab altero contracto, potest-ne aliquid pro tali fideiussione, a creditore exigere? ib.
 Q. 7. Ille qui pro altero fideiussor est, potest ne ita cum creditore convenire, ut pro certa summa illius fideiussioni renuntiet, illumque ab obligatione liberet? 266
 Q. 8. Tenetur-ne principalis debitor, omnia damna, quæ illius causa fideiussor passus est, restituere? 267
 Q. 9. Fideiussionis onus transit-ne ad hæredes, ita ut fideiussoris hæres sit etiam fideiussor, quemadmodum defunctus? ib.
 Q. 10. Licet-ne alicui pro alio fideiubere, dum scit se non habere, unde solvat? ib.
 Q. 11. In quibus casibus ille, qui pro alio fideiussit, contra debitorem in iudicio agere potest, ut se a fideiussionis onere liberet, & omne damnum ex ea secutum refarciat? ib.

CAPUT II.

De Promissione.

- Quest. 1.* **Q**uid est Promissio? 267
Quest. 2. **Q**uid tenetur-ne quis in conscientia promissa implere? 268
Q. 3. Quandonam ab obligatione implendi promissa liberi esse possumus? *ib.*
Q. 4. Ille qui aliquid recipit, quod sibi pro re illicita promissum fuerat, tenetur-ne restituere? 269
Q. 5. Qui aliquid pro re prohibita promittit, & ita promissioni stare non tenetur, potest-ne tuta conscientia, id quod promiserat, retinere sine ulla obligatione pauperibus distribuendi? 270

CAPUT III.

De definitione, & divisione Ludi.

- Quest. 1.* **Q**uid est Ludus? 271
Quest. 2. **Q**uot sunt ludi species? *ib.*

CAPUT IV.

De Ludis prohibitis.

- Quest. 1.* **L**udi, qui a sorte tantummodo pendere videntur, sunt-ne prohibiti Clericis? 272
Q. 2. Nonne nimis dure, & rigore afferitur, Clericis non licere talibus ludis, qui ut diximus, a sorte tantummodo pendere videntur, operam dare; etiam si non notabilem pecuniæ summam, sed exiguam exponerent, relaxandi animi gratia? *ib.*
Q. 3. Sunt-ne aliæ ludorum species Ecclesiasticis prohibita? 273
Q. 4. Quales ludi Clericis licent? 274
Q. 5. Quales ludi Laicis prohibentur? *ib.*
Q. 6. Laici peccant-ne semper mortaliter, quoties tales aleatorios ludos exercent? *ib.*
Q. 7. Quales circumstantiæ ludum aleatorium illicitum reddunt, & causam dederunt prohibitionibus, quæ in Jure Canonico & civili continentur? *ib.*
Q. 8. Peccant-ne illi, qui domum ad ludendum chartaceis, aut taxillis paratam habent? 275

CAPUT V.

De casibus, in quibus adest obligatio restituendi illud, quod quid in ludo aleatorio lucratus est.

- Quest. 1.* **Q**uandonam tenetur quis restituere, quod in ludo, qui a fortuna pendeat, lucrat? 276
Q. 2.

Capitulum & Questionum.

45

2. Quomodo id intelligi debet, quod asserit S. Thomas in secundo restitutionis casu supra q. prima relato, quod scilicet teneatur quis restituere ea, quæ lucratus est, dum alium ad ludendum attraxit? 277
Q. 3. Nulli-ne sunt alii casus, in quibus adsit obligatio restituendi ea, quæ quis in ludis a fortuna pendentibus lucratus est? ib.

TRACTATUS SEPTIMUS.

De donatione, & testamento.

CAPUT PRIMUM.

De Donatione.

- Quest. 1.* Quid est Donatio? 278
Quest. 2. Quot sunt donationum species? ib.
Q. 3. Quales solemnitates in jure requiruntur ad donationis validitatem? ib.
Q. 4. Quis donare potest? 279
Q. 5. Quis donare non potest? ib.
Q. 6. Possunt-ne Beneficarii bona ex redditibus Ecclesiasticis provenientia consanguineis donare? ib.
Q. 7. Quibusnam donare possumus? 280
Q. 8. Quibusnam donare prohibemur? ibid.
Q. 9. Potest-ne pater filiis in potestate sua existentibus donare? ib.
Q. 10. Est-ne valida donatio a marito in favorem uxoris facta, vel ab uxore in favorem mariti? ib.
Q. 11. In quibusnam casibus valida esse potest similis donatio inter consortes facta? 282
Q. 12. Donatio inter vivos potest-ne quibusdam de causis revocari? ib.

CAPUT II.

De Testamento.

- Quest. 1.* Quid est Testamentum. 283
Quest. 2. Quot sunt testamentorum species? 282
Q. 3. Quoniam solemnitates ad testamenti validitatem requiruntur? ib.
Q. 4. Est-ne semper necessaria illa solemnitas? ib.
Q. 5. Nonne reperiuntur alii casus, in quibus solemnitates non requiruntur? ib.
Q. 6. Est-ne validum testamentum coram Parocho, & duobus, aut tribus testibus factum? 283
Q. 7. Tenetur-ne heres solvere legata facta in testamento, in quo observata non sunt solemnitates a jure civil. requiritæ ad legatorum validitatem? ib.

CAPUT III.

De his, qui testamentum facere, vel non facere possunt.

- Quæst. 1.* **Q**uinam testamentum facere possunt? 284
Quæst. 2. **Q**uinam testamentum facere nequeunt? *ib.*
Q. 3. Licet-ne Clericis sæcularibus testamentum condere? *ib.*

CAPUT IV.

De his, quibus bona per Testamentum relinqui possunt.

- Quæst. 1.* **Q**uinam in testamento possunt hæredes institui? 285
Q. 2. Quinam hæredes, aut legatarii in testamentum institui possunt? *ib.*
Q. 3. Qui institutus fuit hæres hoc pacto, ut redderet hæreditatem spurio testatori, tenetur-ne hanc hæreditatem huic spurio restituere, an illis qui succederent ab intestato defuncto testatore? 286
Q. 4. Spurius, seu qui natus est ex illegitimo concubitu, seu illegitima conjunctione, potest-ne in conscientia retinere, quod a patre sibi relictum est contra prohibitionem legis? *ib.*

CAPUT V.

De Legatis.

- Quæst. 1.* **Q**uid est Legatum? 286
Quæst. 2. **Q** Si quis legatum aliquod pium instituisset, v. gr. fundationem altaris Ecclesiæ, hac conditione, ut quotidie Missa celebraretur pro requie animæ suæ, aut alia simili conditione; & legatarius nollet acceptare legatum hac conditione; posset-ne hæres sibi illud retinere, aut teneretur-ne impendere legatum in aliquod opus pium? *ib.*
Q. 3. Est-ne grave peccatum differre solutionem legatorum piorum? 287
Q. 4. Si legatarius ante mortem testatoris, rei legatæ dominium acquisisset, tenetur-ne hæres rei pretium legatario restituere? *ib.*
Q. 5. Ad quem pertinere debet legatum ad pias causas, cum testator non expressit, cui illius debeat fieri solutio? 288
 Editio contro usure, ed altri contratti illeciti, publicato nella Sinodo d' Albano, dall' Eminentiſs. Card. Flavio Ghigi. 289
 * Benedicth X. constitutio, circa usuras. 293

TRA-

TRACTATUS PRIMUS
D E
THEOLOGIA
MORALI
IN GENERE.

CAPUT PRIMUM.

De Principiis generalibus Theologiae Moralis.

Quaest. 1.

Respons.

Quaest. 2.

Respons.

Utrum est Theologia Moralis?

Est scientia, quae hominum mores dirigit.

Quid est hominum mores dirigere?

Nihil aliud est, quam recte vivendi regulas docere, quarum auxilio possint homines praecipua, &

ea omnia, ad quae quisque pro sua conditione obligatur, adimplere, actusque suos ad Deum, & aeternam gloriam, tamquam ad finem dirigere, ut loquuntur Instituta Juris Canonici (*Instit. Jur. Canon. lib. 1. tit. 1. §. Si igitur*).

Quaest. 3. Quenam sunt illae regulae generales, quas sequi & observare tenemur, ut in questionibus moralibus resolvendis in errores non incidamus?

Resp. Duae sunt omnino regulae, Scriptura scilicet Sacra, unde dicitur in Canone (*Can. 7. Omnes Psallentes Ps. 38.*) *Substantia Sacerdoti nostri sunt eloquia divina:*

Vina: & Traditio, quæ potissimum in Sanctorum Patrum scriptis continetur, ut egregie docet Gelasius Papa, dum ait (*Epist. 5. ad Honor. Dalmatiae Episc.*): *Ubi est quod scriptum est; TERMINOS PATRUM TUORUM NON TRANSGREDIERIS, ET INTERROGA PATRES TUOS, ET ANNUNCIABUNT TIBI, SENIORES TUOS, ET DICENT TIBI? Quid ergo tendimus ultra depsecta majorum, aut cur nobis non sufficit, si quid ignorantes discere cupimus, qualiter ab orthodoxis Patribus singula quæque vel vitanda, vel præcepta sunt, vel aptata Catholice veritati, cur non his probantur esse decreta? Numquid aut sapientiores illis sumus, aut poterimus firma stabilitate constare, si ea quæ ab illis constituta sunt, subvertimus? Ex quibus tanti Pontificis verbis facile concluditur, quod in disciplina morali, illi errandi periculo se committunt, qui suas omnes conclusiones, decisionesve autoritate Sacrae Scripturae, aut Traditionis, quæ in Sanctis Patribus reperitur, non firmant. Numquid enim Patribus doctiores aut devotiores sumus? inquit Sanctus Bernardus (*Epist. 179.*): periculose præsumimus quidquid apertum in salubris prudentia præterivit: nec vero id tale est, quod nisi prætereundum fuerit, Patrum quiveris omnino diligentiam præterisse.*

Et quod pejus est, sæpius, ut ait Sanctus Antoninus (*p. 2. tit. 4. cap. 5. ante §.*) *Vadunt ad inferos per vitium presumptionis novitatum refores, adinveniendi novas vias ultra consuetas ad regendum populum: sive ut extorqueant a subditis substantias, quod pertinet ad cupiditatem: sive ut laudentur ab hominibus de modo regiminis tamquam sapientiores antiquis, recedendo sine causa a semitis eorum, contra illud Proverb. 22. NON TRANSGREDIERIS TERMINOS ANTIQVOS, QUOS POSUERUNT PATRES TUI.* *Vadunt doctores in adinventionibus suis, qui non sequuntur dicta Sanctorum; sed opiniones novas, subtiles & curiosas, non utiles, ad pruriendum aures.*

Quæst. 4. Possunt ne inveniri autoritates in Scriptura Sacra, Conciliis, aut Sanctis Patribus, ad omnes qui possunt occurrere casus decidendos?

Resp. Nullus est casus, ut in hujusce operis prosecutione facile videbitur, qui non sit expresse decisus aut saltem cujus decisio per legitimas, & nullo modo violentas consequentias, non possit erui, & haberi ex principio a Conciliis, aut Sanctis Patribus in materia morum constitutis.

Quæst. 5. Quomodo igitur quidam Scriptores novi varias opiniones laxas secuti sunt, ut conqueritur Alexander Papa VII. ita ut plusquam centum a Sancta Sede in variis decretis jam damnatae repemantur?

Resp. Dubitandum non est, multas tantæ cæcitatæ fuisse

Et in omni Divinarum Scripturarum pagina didicimus.

Quidam hujusce Sæculi Doctores, Sacris Moralis Christianæ regulis non æque ac supradicti Sancti Pontifices detulerunt, & parum felici successu, confisi sunt propriæ rationi, & sensui, contra sacræ Scripturæ sententiam, NE INNITARIS PRUDENTIÆ TUÆ; *nam ille prudentiæ suæ innitur, ut ait Sanctus Hieronymus relatus in Canone (S. Hier. in Paral. vel. In c. Ne innitaris, De Const.), qui ea quæ sibi agenda vel dicenda videntur, Patrum decretis præponit.* Licet enim ratio in se considerata, sit veluti quædam effusio & emanatio divini luminis; attamen fallax admodum est, & quibuslibet erroribus exposita, si consideretur in particulari, & ut est in Petro, aut Jacobo, quia unusquisque ratiocinatur in praxi prout affectus est, & facile in quoslibet absurdos errores prolabitur, dum rectam rationem sequi putat; ut videre est in tam multis non solum religionibus, sed etiam legibus & consuetudinibus, quæ ab hominibus, propriæ rationis lumini confidentibus, tamquam bonæ & rationabiles introductæ sunt. Hinc tam variæ de rebus omnibus opiniones. Sed nihil melius fallaciam rationis particularis probat, quam tanti, iique gravissimi errores, in quos varii hujusce ævi doctores in moralibus prolapsi sunt, dum se maxime rationem sequi profitebantur; ita ut de illis quodammodo dici posse videatur, *quod evaserunt in cogitationibus suis, & obscuratum est ingenium eorum: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt (Rom. c. 1.).*

Aliud est enim, cum authoritati credimus, *inquit Sanctus Augustinus (de Quantitate anime c. 7.),* aliud cum rationi; authoritati credere, magnum compendium est, & nullus labor; quod si te delectat, poteris multa legere, quæ magni & divini viri de his rebus, necessaria quæ videbantur, salubriter imperitiis quasi nutu quodam locuti sunt, credique sibi voluerunt ab his, quorum animis vel tardioribus vel implicationibus, alia salus esse non posset; tales enim homines, quorum profecto maxima multitudo est, si ratione velint verum comprehendere, similitudinibus rationum facillime decipiuntur, & in varias noxiæque opiniones ita labuntur, ut emergere inde ac liberari, aut nunquam, aut ægerrime queant.

Ne igitur in rebus ad nostram, & aliorum salutem pertinentibus a varietate aberremus, Non afferamus, *inquit Sanctus Augustinus (lib. 2. de Bapt. c. 6. refertur in Can. Non afferamus 21. q. 1.),* stateras doctos, ubi appendamus quod volumus, & quomodo volumus, pro arbitrio nostro dicentes: Hoc grave, hoc leve est: sed afferamus divinam stateram de Scripturis Sanctis, tanquam de thesauris Dominicis, & in illa quid sit gravius appendamus; imo non appendamus, sed a Domino appensa recognoscamus.

Quest.

Cap. I. De Principiis.

74

Quest. 4. Sancti Doctores & Patres, quos Deus Ecclesie suæ in variis sæculis dedit, significarunt ne, se novas opiniones proferre nolle, aut quidquam dicere ex solo proprio sensu, sed aliorum potius vestigiis fideliter inhærere velle?

Resp. Is agendi modus in tota multorum sæculorum traditione valde perspicuus, & constans est: sanctique Patres ad unum omnes professi sunt, se doctrinam, & sensum antiquorum sequi velle, neque quidquam ex proprio iudicio proferre. Hanc regulam didicerant Apostoli ab ipsomet Jesu Christo, qui ut exemplo suo doceret, neminem præsumere debere ex semetipso, & ex proprio sensu opiniones in rebus sacris expromere, in variis Evangelii locis ait (Jo. 7. v. 16.): „Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me (Jo. 12. v. 14.) Ego ex me ipso non sum locutus, sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam, & quid loquar. Et scio, quod mandatum ejus vita æterna est. Quare ergo ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor“. Dumque Spiritus Sancti Missionem iisdem Apostolis pollicetur: „Cum venerit, inquit (Jo. 16. v. 13.) ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem; non enim loquetur a semetipso, sed quæcumque audiet, loquetur“. Humilem illam, fidelemque subjectionem, & reverentiam erga sanctorum Patrum opiniones, & Canonum decreta, nobis necessariam esse, declarare quodammodo videtur Sanctus Paulus, dum dicit (ad Ephes. 4. v. 1.): „Quod Deus dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem Pastores, & Doctores ad consumptionem Sanctorum, in opus ministerii, in ædificationem, nem corporis Christi... Ut jam non simus parvuli fluctantes, & circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris. Et in alio loco; Doctrinis variis, & peregrinis nolite abduci“; ait idem Apostolus (ad Hebr. 6. 13. v. 9.). Et cum Tertulliano (de præscript.) dicere possumus: Apostolos Domini habemus authores, qui nec ipsi qui legem suam ex suo arbitrio, quod inducerent, elegerunt, sed acceptam a Christo disciplinam fideliter nationibus assignaverunt“. Hinc est, quod Sanctus Clemens, Sancti Petri discipulus & successor, in Canone qui illi tribuitur, sic disserit (Can. Relat. dist. 37.): „Relatum est nobis, quod quidam in vestris partibus commorantes adversantur sanis doctrinis, & prout eis videtur, non secundum traditionem Patrum, sed juxta sensum suum docere videntur; multas enim quidam, ut audivimus, vestrarum partium ingeniosi homines, ex iis quæ legunt, verisimilitudines capiunt. Et ideo diligenter observandum est, ut lex Dei cum legitur, non secundum propriam ingenii intelligentiam legatur, vel doceatur. Sunt enim multa verba in Scripturis divinis.

que possunt nobis ad eum sensum, quem sibi unusquisque sponte præsumpsit, sed fieri non oportet. Non enim sensum, quem extrinsecus adulteretis, alienum, & extraneum debetis querere, aut quoquo modo in Scripturarum autoritate confirmare, sed ex ipsis Scripturis sensum capere veritatis; & ideo oportet ab eo intelligentiam discere Scripturarum, qui eam a majoribus secundum veritatem sibi traditam servavit, ut ipse possit ea quæ recte suscepit, competenter asserere.

Sancti Patres in Concilio Constantiensi congregati, maximi momenti ponderisque monitum iis dant, qui de moribus tractant, & ea, ad quæ Christiani obligantur, ostendere profitentur. Si (inquit Concilium Constant., 2. in Trullo, Can. 19.) ad Scripturam pertinens controversia aliqua excitata fuerit, ne eam aliter interpretentur, quam quomodo Ecclesie luminaria, & Doctores suis scriptis exposuerunt, & majorem ex iis laudem assequuntur, quam si quæ a se dicuntur componant, ne dum quandoque ob id hæsitant, ab eo quod convenit excedant.

Videmus præterea, id perpetuo professos esse Sanctos Patres, & Ecclesie Doctores, se nolle a traditione vel minimum declinare, nihilque novi, & ex proprio sensu statuere, sed antiquiorum opiniones sequi velle; ut eo modo sumendo ab antiquis, quod illi ab aliis sumpserant, doctrinæ ab Apostolis, & ipsomet Jesu Christo, per continuæ, fidelisque traditionis concatenationem propagare, securius adhererent. Id jam satis dilucide probatum fuit ex iis, quæ in præcedenti questione de Sanctis Leone, Hieronymo, & Gregorio dicta sunt. Constat præterea ex verbis Gelasii Papæ, sancti Bernardi, & sancti Antonini supra relatis. Attamen non inutile erit, illud ex abundanti attexere, quod Sanctus Augustinus docet non minus exemplo, quam verbo. Summus ille Ecclesie Doctor decisiones Sanctorum Patrum, qui illum præcefferant, fideliter in suis variis & multiplicibus operibus sequitur; sed in præcipuo apparet in libris quos contra Julianum tenuit, in quibus autoritate Cyrillani, Ambrosii, Hieronymi, Joannis Chrysostomi, Gregorii Nazianzeni, Basilii, Hilarii, & aliorum constanter nititur: Illorum, inquit (lib. 7. contra Iul.), secutus sum vestigia: quod sentiant sentio, quod tenent teneo, quod prædicant prædicor: quis te non videas in me apertum iactare comitatum, de his occultum quidem, sed simile habere iudicium? Ibidem in fine, Periturum me promissit, ut Catholicorum qui fuerunt ante nos Episcoporum sententias, quasque res, de quibus agitur, congruenti prologo reperire, vitæque argutias tuas, & fragilia, quibus tibi multum videtur acutus & nitidus, argumenta confringam.

Alii Ecclesie Doctores eandem plane viam secuti sunt. Inquit sanctus Fulgentius (lib. de veritate prædicationis & gratia, c. 14.), ut in singulis quibusque sen-

sententiis, in quibus nullo cuiusdam abscuritatis ambigimus, sanctorum Patrum definitionibus hæcæmus, quos præcedens misericordia Dei gratis illuminavit ut crederent, & sequentes instruxit spiritualiter ut docerent. Non querimus pugnas verborum, inquit sanctus Bernardus (Ep. 77. ad Hug.). notantes quoque unum juxta Apostolicam doctrinam evitimus: Patrum tantum opponimus sententiis, ac verba preferimus, & non nostra; nec enim sapientiores sumus, quam Patres nostri.

Hic de rebus sacris tractandi modus a variis Conciliis & commendatur, & jubetur. Legimus siquidem in Concilio generali Constantiensi quarto (Actio 10. Can. 1.), quod ut rectam regiamque divinæ iustitiæ viam sine erroris offensa teneamus, sanctorum Patrum decreta velut inextinctæ quædam semperque lucentes facies sequenda sunt. Et observandum nobis magnopere est ante omnia, & super omnia, ut æquat Patres in Concilio Lemovicensi congregati (Conc. Lemov. 2. an. 1044.), ut mandatum Dei, & non nostras traditiones populi observandas tradamus, & nisi nisi Scripturam divinam, ut floritate factum statuamus regendum. Nihilque de ceteris, nihilque extra præceptum Domini, & sanctorum Patrum, quod ab eis, constituere, decore, vel jubere præsumamus. Et ita cum sancto Hormida Pontifice (Can. Prima Sicut 25. q. 1.) concludendum est, quod Prima solus est rectæ fidei regulam custodire, & a constitutis Patrum nullatenus deviare.

Quæst. 7. Quomodo casus dubii, & quæstiones circa mores, difficiles, & intricatæ, retroactis sæculis apud Catholicos decidebantur?

Resp. In hujusmodi casibus tota controversia deferrebat ad Episcopum, cui peculiarem gratiam, & majorem honorem, ad eas difficultates, quæ ad regimen animarum pertinent, decidendas largitur Deus. Quod si quæstio nimis ardua, & extraordinaria videbatur, eam Episcopus terminabat in Syn. Diocesana, in qua omnes Sacerdotes conveniebant, ut videre est in Concilio a sancto Leone Papa quarto Romæ congregato (Can. 40.), in quo sic legitur: Presbyteri, qui in diversis locis, pariter, vel quibuscumque suis oratoris ordinantur, instant, ac inexorabiliter ad Concilium Dioces. Episcopi occurrere, secundum statuta sanctorum Patrum, decernimus.

In his Synodis Presbyteri de administratione Baptismi, & aliarum Sacramentorum rationem reddere debebant: quandoquidem, ut dicitur in Concilio Arelatensi (an. 813. Can. 4.), „a sanctis Patribus institutum, „et, ut quando ad Concilium venerint, rationem Episcopo suo reddant, qualiter susceptum officium vel benedictionem celebrent“. Et eisdem resolutionem requirebant illorum casuum, qui in eorum Parochiis accidebant: quod si quæstio ita ardua, & tanti ponderis erat

ut illius decisionem in Synodo Diocesana fieri non conveniret. Concilio Provinciali reservabatur, & ideo unus ex Canonibus Apostolis adscriptis vult (*Can. 37. Apost.*), ut „bis in anno Synodus Episcoporum fiat, & inter se „dogmata religionis inquirant, & incidentes Ecclesiasticas controversias disponant“. Idem plane decernere videtur Concilium Nicænum his verbis (*Conc. Nic. l. c. 5. ref. in Can. Hæbertur, dist. 18.*): „Habeatur „semel Concilium ante diei quadragesimæ, ut omnibus, „quæ sunt, simultatibus amputatis, in modum jejunium, „& solemne Deo possit offerri: secundum vero agatur „circa tempora autumnæ. Censuimus, inquit Patres „in Concilio Antiochæno congregari, prout Ecclesiasticas causas, & quæ existunt, controversias dissolvendas, sufficere bis in anno per singulas provincias Episcoporum Concilium fieri (*Conc. Antioch. cap. 10. refer. l. p.*). Et ne talia Concilia finirentur antequam omnes ad animarum salutem spectantes controversiæ, & difficultates decissæ fuissent, Arvernense (*l. ann. 155. Can. 1.*) ita decernit: „Quoties secundum „statuta Patrum sancta Synodus congregatur, nullus „Episcoporum aliquam prius causam suggerere audeat, „quam ea quæ ad emendationem vitæ, ad severitatem „regulæ, ad animæ remedia pertinent, finiantur“. Demum Concilium Troslejanum (*ann. 599. in princip.*) omnem talium decidendarum questionum modum declarat his verbis: „Sanctum, & Deo autore celebratum, „generaliter, & sine ulla exceptione Nicænum præcepit Concilium, ut omnibus simul Episcopis Provincialiæ congregatis discutiantur quæstiones necessariæ, & „quod regulariter omnibus placuerit in commune, hoc „omnes tam Metropolitanæ quam cæteri sequantur Episcopos, ita tamen ut in omnibus quid antiqua habeat „authoritas, requiratur.

In casibus vero difficilioribus, & majoris momenti, Summus Pontifex consulebatur, isque tales casus aut per semetipsum definiebat, aut in Concilio a se convocato. Illius salubris disciplinæ observantiam videmus in Decreto a Pelagio Papa promulgato his verbis (*Pelagius ep. l. c. refert in Canon. Multis, dist. 17.*): „Majores, & „difficiles quæstiones, ut sancta Synodus statuit, & „beata Consuetudo exigit, ad sedem Apostolicam semper „referantur“. Et sanctus Innocentius primus (*epist. 4.*) respondens Episcopo, qui eum super variis casibus consulerat: „Mirari non possumus, inquit, dilectionem tuam sequi instituta majorum, omniaque quæ „possunt aliquam recipere dubitationem, ad nos, quasi „ad caput atque ad apicem Episcopatus, referre, ut „consulta videlicet sedes Apostolica, ex ipsis rebus dubiis certum aliquid faciendum pronunciet: Quod & „nos libenter accipimus, & dilectionem tuam memorem Canonum approbamus.

Idem

Idem præterea sanctus Pontifex, dum difficultates sibi ab Exuperio Tolosano Antistite propositas solvit; „
„suis tibi, frater charissime, *inquit* (*ad Exuperium*
„*ep. 3. c. 1.*), quid de proposita specie unaquaque sen-
„tirem; pro capto intelligentiæ meæ, quæ sunt visa,
„respondi, quod sequendum vel docilis ratio persuade-
„ret, vel autoritas lectionis ostenderet, vel custodita
„series temporum demonstraret: & quidem dilectio tue,
„institutum secuta prudentium, ad sedem Apostolicam
„referre maluit, quid de rebus dubiis custodire deberet,
„potius quam usurpatione præsumpta, quæ sibi videren-
„tur, de singulis obtinere.

Eodem plane modo respondens Alexander tertius Ar-
chiepiscopo Senonensi: „Sicut, *inquit* (*Can. Sicut*,
„*de Rescriptis*), Romana Ecclesia omnium Ecclesia-
„rum, disponente Domino, mater est, & Magistra;
„ita & nos, qui eidem Ecclesiæ, licet immeriti, su-
„pernæ dispositionis providentia præsidemus, prout Do-
„minus nobis ministraverit, consultationibus respondere
„cogimur singulorum, & quæ videntur dubia, Aposto-
„licæ circumspectionis providentia declarare.

Major Juris Canonici pars ex his responsionibus, seu
rescriptis constat, quibus summi Romani Pontifices va-
rias sibi quæstiones, & difficultates a totius orbis Episco-
pis, & super pluribus materiis propositas, solvebant. Vi-
demus insuper, Cardinalem Borbonium Archiepiscopum
Rotomagensem, & Legatum Avenionensem, summum
Pontificem Gregorium XIII. dum idem Cardinalis Archie-
piscopus Concilio in sua Provincia convocato præsidere,
consuluisse (*Conc. Rotomagensi anno 1581. in fine*);
timens scilicet, ne proprium aut certe Suffraganeorum
sensum in decidendis variis difficultatibus sequens, veri-
tatem fortasse non assequeretur, Pontificem enixe prece-
tus est, ut quid in his casibus agendum esset, aperiret.

Sed dum hanc disciplinam, & agendi normam fideliter
in Ecclesia per multa sæcula observatam intuemur, quis
non ingemiscat, videns multos privatos Scriptores, qui nul-
lam in Ecclesia auctoritatem, aut jurisdictionem habe-
bant, audacter, & sine ullo vel minimo scrupulo, his
nostris temporibus, variarum quæstionum decisiones ex
proprio sensu dedisse, & insuper publicasse, non curantes
opinionem sanctorum Patrum, & decreta sacrorum Cano-
num inquirere, illisque fideliter adherere: quod in casu
fuit, ut evanescerent in cogitationibus suis, & se aliosque
multos in varia conscientiæ pericula incaute projicerent.

„Cogitanti mihi serioque indaganti, *inquit eruditissi-*
„*mus Cardinalis Brancatus de Lauræa* (*Epitome Cano-*
„*num in præliminari*) undenam haud multis abhinc an-
„nis, tanta circa morales doctrinas, nee non & judicia, in
„Christianum orbem irrepperit laxitas, effrænisque in
„privato quolibet opinandi, & ad utrumque saltitan-
„libido; feliciter occurrit, id inde sumpsisse exordium,

Itaque qui volunt revera preferre cuicumque rei salutem animæ, debent in primis vitare Confessarios aut directores palantes, & adulatores. Cor sapientis, inquit sanctus Hieronymus (hom. 12.), oriat ad domum patris, ubi, qui si corripit delinquentem, ut adluat ad lacrymas: qui provocat propria lugere peccata: non est ad domum lætitiæ, ubi datur adulter & recipit: ubi non conversionem audientium, sed plausus querit, & laudem.

Deum verum Christianum decet, ut animæ suæ mifereatur, hæc Jeremiæ verba meditari (Jer. c. 6.). *Hec dicit Dominus: State super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ it videri, & ambulatis in ea, & invenietis regem animarum vestras.* In hac unica via, in Evangelio designata, plenam securitatem consequi possumus: & si ab eadem declinamus, non multum proficit in iudicio supremo excusationem capere, quod scilicet putaverimus nos in via recta ambulare: quod invenerimus Confessarios, qui curati ut nostræ consequentes securitatem nobis falsi adulantes, aut utinam errantes promiserint. Ecce dat tibi securitatem procurator, inquit sancti. Augustinus (hom. 12.), quid tibi prodest, si pater familias non acceptet? Procurator sum, servus sum, vis dicam tibi? Quæ quomodo vis, Dominus te non perdet. Securitatem tibi procurator dedit, nihil valet securitas, pro uanis. Utinam tibi Dominus securitatem daret, & ego te sollicitum facerem? Domini enim securitas valet, etiam si nolumus: una vero nihil valet, si ille niverit. Quæ est autem securitas, fratres, vel mea, vel vestra, nisi ut Dominus iussa tacente diligenterque audiamus, & promissa fideliter exspectemus? Docte præsertim Domino in Evangelio, quod cæcus & cæcus ducum præstet, an loqui potuim collum. Vider. statim Tom. 4. Tract. 6. cap. 6. n. 10. in fine, & cap. 10. n. 2.

Quæst. 9. Quomodo potest discerni bonus Director a malo, qui dat occasionem multiplicandi peccata, qui veram, & utilem peccatorum conversionem potius impedit, quam procurat?

Respo. Falsi præsertim Directores semper in Ecclesiâ multum roguerunt; hinc est, quod Paulus Apostolus ita de eis loquitur (ad Rom. c. 16. v. 17.). *Procurator autem vos, fratres, ut observetis eos qui dissident, & offendicula præter doctrinam, qui vos ducunt in temptationem, & declinate ab illis.* Tum indicans, quo modo in se fieri possint: *Huiusmodi enim, inquit (ad Tim. 1. c. 3. v. 6.) Christo Domino nostro non sunt, sed per se veniunt, & per dulces sermones, & benedictiones seducunt corda innocentium.* Et alio in loco dixit, quod *Ex his sunt qui penetrant domos, & captivum ducunt in lascivias oneratas peccatis, quæ ducunt eos in dissidentiam.*

Solent enim Directores proprie utilitati servientes,

ubique sese ingerere, secreta familiarum perferutari, vanis artibus auctoritatem captare, mulierum animos etiam religiosarum sibi devincire, dum illarum secretis cupiditatibus non resistunt: demum de numero poenitentium sibi inaniter & periculose gratulari, solemne habent.

E contra veri probique animarum Rectores gloriam Dei tantummodo quarant in ministerio, & illorum salutem, qui sponte ad eos accedunt: cum propria non querant, nec lucro inhiant, nullam veritatem poenitentibus necessariam aut utilem occultant; imo illos in eam introducunt arctam viam, quæ expresse tanquam necessaria prædicatur in Evangelio: cum magna mansuetudine patientiaque cum poenitentibus agunt, sed adulationem fugiunt, nec unquam eos in peccatis palpant, aut obdormire sinunt, sub umbra falsæ & irritæ pacis, aut Sacramenta perperam sumere, dum non vere conantur pravis habitibus obfistere, & eorum periculosam vim contrariis actibus obtundere repellereque.

Videri potest Tom. 4. Tract. 6. cap. 10. n. 2.

Quæst. 10. Est-ne quedam diversitas inter obligationes conscientiæ, & obligationes, quæ ex præceptis oriuntur?

Resp. Est certe, cum possit quis peccare contra conscientiam non peccando contra præcepta, ut videtur in Canone (*Can. Omnes*, 28. q. 1.), qui exponens illa Apostoli verba: *Omne quod non est ex fide, peccatum est*, dicit, quod *omne quod contra conscientiam fit, edificat ad gehennam*; & author Commentariorum in Paulum, quæ Ambrosio tribuuntur, docet in hæc verba, quod *omne quod fit, etiam in se, et de se per bonum, si tamen non sit ex fide, id est, contra conscientiam, ut scilicet credamus esse malum, peccatum est*. Idem habetur in cap. *Per tuas litteras*, de simonia. Possent etiam quis præcepta violare, & tamen contra conscientiam non peccare: nam, ut ait sanctus Thomas (1. 2. q. 78. art. 3. in corp.), *Si talis ignorantia, quæ omnino sit involuntaria, siue quia est invincibilis, siue quia est ejus, quod scire non tenetur, talis ignorantia omnino excusat a peccato*. Hic tamen sanctus Doctor de ignorantia circa præcepta naturalia & divina non loquitur, ut inferius videbimus.

C A P U T I I.

De regulis generalibus ad cognoscendum, quando contra conscientiam, aut contra præcepta peccetur.

Quæst. 1. Quid est Conscientia?

Resp. Cum Conscientia sit Cordis scientia, ut ait Sanctus Antoninus (1. p. tit. 3. c. 10. §. 1.), unde dicitur quasi cum alio scientia recte definitur potest.

Cap. II. De Regulis generalibus. 59

est, Quod dicat, & ostendit id, quod agere debemus, aut fugere, ut recte vivamus. Hæc definitio sumitur a sancto Thoma: *Dicitur nimirumque conscientia testificari*, ait sanctus Doctor (1. p. q. 75. art. 11. in corp.), *secundum quod per nostram conscientiam judicamus aliquid esse faciendum, vel non faciendum.*

Quest. 2. Quomodo dividi potest conscientia?

Resp. Duæ sunt tantum conscientiarum species, ad quas ceteræ reducuntur; prima vera est, & ea, ad quæ obligamur, recte ostendit; altera falsa aut erronea appellari potest, quia nos in errorem inducit, & falsum pro vero proponit.

Quest. 3. Qualis est vera conscientia?

Resp. Illa est, quæ præceptis conformis est, & id facere suadet, ad quod præcepta nos obligant.

Quest. 4. Qualis est conscientia erronea, & falsa?

Resp. Est quædam interior apparens lux, quæ nos ad agendum ea, quæ prohibita sunt, inducit, ostendens, & persuadens non esse prohibita.

Quest. 5. Possimus ne sequi conscientiam erroneam?

Resp. Primo illud certum est, nos non posse agere contra dictamen conscientiarum, etiam si erronea sit, & dicat, illud malum esse, quod in se bonum est; quia, ut ait sanctus Thomas (1. 2. q. 39. 2. art. 4. in corp.), *Error quo creditur esse mortalis, quod non est mortale, ex conscientia ligat ad peccatum mortale*; quia ex eodem Angelico Doctore (1. 2. quest. 39. art. 6. in corp.) *Ex quo aliquid proponitur a ratione ut malum, voluntas, dum in illud fertur, accipit rationem mali.* Si ergo proponatur ut malum a ratione erronea, fertur in hoc sub ratione mali; unde voluntas erit mala, quia vult malum; non quidem id quod est malum per se, sed id quod est malum per accidens propter apprehensionem rationis: sicut credere in Christum est per se bonum, & necessarium ad salutem; sed voluntas non fertur in hoc, nisi secundum quod a ratione proponitur: unde si a ratione proponatur ut malum, voluntas fertur in hoc ut malum, non quia illud sit malum secundum se, sed quia est malum per accidens ex apprehensione rationis. Et hoc modo peccat quis contra conscientiam, etiam contra præcepta expresse non peccet.

Quest. 6. Numquam ne peccat quis sequendo dictamen conscientiarum erronearum?

Resp. Cum, ut supra exposuimus, possit quis duobus modis peccare, aut contra conscientiam, aut contra præcepta, sæpe accidit, licet quis contra conscientiam non peccet; attamen, quia ea conscientia erronea est, & hic error est quodam modo voluntarius, ut explicabitur inferius, peccat contra præcepta. S. Bernardus acriter invehitur in Epistola, aut potius tractatu ad

Hugonem a sancto Victore misso, in nescio quem doctorem, qui temere asseruerat non posse peccari per ignorantiam: *Veritatis testimonis paucis, & manifestis, manifestum mendacium confutetur*, inquit idem sanctus doctor (ep. 77. ad Hug. a S. Victore): *Is forsitan qui asserit, non posse peccari per ignorantiam, numquam pro suis igno autis deprecatur, sed potius Proprietatem mundi deprecantem, & dicentem DELICTA TUENTUTIS MEÆ ET IGNORANTIAS MEAS NE MEMNERIS. Forsitan & reprehendet Deum exigentem pro peccato ignorantie satisfactionem. Si ignorantia nunquam peccatum est, cur dictum est in Epistola ad Hebræos, quod in secundo tabernaculo semel Pontifex in anno solus intraret, non sine sanguine quem offerret pro suis & pro populi ignorantia? Si peccatum ignorantie nullum est, non ergo peccavit Saulus, quod persecutus est Ecclesiam Dei, autem quidem ignorans hoc fecit, manens in involuntate. Hinc itaque faciebat, quod erat blasphemus, & persecutor, & contumeliosus; quod erat ipseque inimicus, & vultu in discipulos Domini; in hoc ipso quippe a vindicta emulatur existens paterni iurum suarum traditionum. Non ergo debuit dici de Misericordiam consecutus sum, sed mercedem recepi: quippe non a ignorantia a peccato verba immittam, insuper & peccatum enumerabilem iuravit. Si, inquam, si peccatum nunquam peccatur, quid ergo causamur aduersus sanctos Apostolorum, quoniam quidem non solum malum esse & errantem interpretari illos, sed insuper & faciendo arbitrati sunt obsequium se præstare illis, & fuisse in Cruce subacti erat pro suis discipulis, quippe nescientibus, ipso testi, quid facerent, & ita nequaquam peccaverunt. Nam si non ex his factis apparet, in quantis, & in qua sit ignorantia, & ignoras, peccari posse interdum per ignorantiam?*

Quest. 7. Quam longe peccati reus sit is qui committit, & erroneam sequitur?

Resp. Responderi potest ex sancto Thomas, peccari requirere conscientiam erroneam, quando talis error est actus modo voluntarius: & Ignorantia, ut docet Aristoteles (1. 2. q. 6. ars. 8. in corp.), est involuntaria d. scilicet; ut modo, quia actus voluntarius factus est in ignorantia. Sicut cum aliquis ignorare dicit, vel ut excusationem peccati faciat, vel ut non retrahatur a peccando. Alio modo si error ignorantie non voluntarius est, quod quis potest scire, & debet. Unde Innocentius (Can. Non omnis, dist. 39.), quod Non omnis qui ignorat, immunis est a pena (ita est, ut ait Glossa, in p. 1. c. 1.) hic enim potest excusari a pena; qui quod dicitur, non invenit.

Quest. 8. Quo v. to error conficitur a transgressione preceptorum; vel excusare?

Resp. Quando provenit ex ignorantia per se non

Incerta, & involuntaria est, ut ait laet. Thom. (ib.) cum ait, *quis non ignorat q. p. me transire per viam, quam non tenebatur scire, & ex hoc aliquid agit, quod non fecerit, i. sciret, puta cum alius transiret viam, nesciens aliquem transire per viam, projicit sagittam, qua interficit transirentem: & talis ignorantia causat involuntarium simpliciter. Et ita proprie loquendo, ignorantia a peccato excusat, si involuntaria sit. Id est, cum quis non potuit scire ea, ad quae obligabatur; & e converso ignorantia non excusat, quando vni potuit, id est, quando quis poterat eam scire aliquo modo, & deest us illi, quia negligens fuit.*

Quæst. 7. Quo tandem modo ignorantia potest esse involuntaria?

Resp. Duæ sunt species ignorantiae; nam alia est ignorantia juris, alia facti: per ignorantiam juris ignorantur ea quæ precepta sunt, & ita ignorantia juris est, nescire prohibitum esse diebus veneris carnem manducare. Ignorantia vero facti ea est, qua quis sciens præcepta, ignorat tamen idul quod agit, esse contra præcepta; ut si quis sciens prohibitam esse coestitionem carnis diebus veneris, eaten tamen comedit, putans non esse carnem, sed piscem; talis ignorantia facti est, non juris. His positis respondeo.

Ignorantia juris fere nunquam excusare oranino, quia si quis nesciret ea quæ sunt juris; ignorantia vero facti potest esse involuntaria, & ita potest quis errare in facto sine peccato, ut si illud ignoret sine ulla sua culpa. Unde concludere possunt cum Bonifacio 8. in regula Ignorantia (Regula ignorantie, de non jur. in 6.), quod generaliter loquendo, ignorantia facti, non juris, excusat.

Quæst. 10. Quandoque vincibilis est ignorantia juris, & non excusat a peccato: & quandoque invincibilis est, & excusat?

Resp. Antequam illius questionis solutionem demus, supponendum est, duas esse species juris; aliud namque est jus naturale, aliud positivum; quod potest subdividi in jus positivum divinum, & jus positivum humanum. Lex naturalis, inquit, sanctus Thomas (1. 2. q. 2. art. 2. in corp.) nihil aliud est, quam participatio legis eterne in rationali creatura, a qua homo rationis naturalis, quo deperditus, quæ sit bonum, & quid malum; & ut ait sanctus Ambrosius (Con. Turbator. 1. q. 4.) Ignorantia juris naturalis omnibus oculis damnavilis est: quod clarus attestans sanctus Augustinus (de gratia & lib. arbit. ad Iulianum, c. 3.), Ignorantia, inquit, neminem excusat, ut sempiterno igne non ardeat, sed lapsus in minus ardeat. Et licet obici possit, laetant Augustinus, ubi tantum agere de ignorantia circa ea, quæ sunt in se invicem; aut non potest, & potius est, ut

sancti Doctoris, eandem vim habent circa ea, quæ ad mores spectant; cum præsertim alibi dicat (*Lib. 1. operis imperfecti. c. 106.*), quod necesse est ut peccet, a quo ignoratur iustitia, id est, qui ignorat id quod agit esse contra legem naturalem; & peccatum ignorantie esse voluntarium voluntate facti, non voluntate peccati quod tamen factum peccatum fuit. Et alio in loco ita differit (*Lib. 1. Retract. c. 15.*). Si quis bonum putaverit, quod malum est, hoc putando utique peccat: & ex sunt omnia peccata ignorantie, quando quisque bene fieri putat, quod male fit. Unde concors est sententia, ut ait Gerson (*lib. de vita Spirituali lect. 4. Coroll. 3.*), nullam in his quæ legis divine sunt, cadere ignorantiam invincibilem. Quod vide ut intelligi debere de lege divina, quæ in Decalogo continetur, cujus præcepta ad jus naturale spectant; ratio autem, cur talis ignorantia non excuset, ei est, ex sancto Thoma (*1. 2. q. 95. art. 2. in corp.*), quia habemus semper in nobis lumen necessarium ad cognoscenda præcepta naturalia, & illa tantum ignoramus, quia non satis curavimus iis uti mediis, quibus ad eorum cognitionem devenire poteramus. Signatum est, inquit, super nos lumen vultus tui Domine: quod pertinet ad naturalem legem, quæ nihil aliud est, quam impressio divini luminis in rationali creatura. Quæ doctrina saltem debet intelligi de primis, & magis obviis principiis legis naturalis, & conclusionibus ab his principiis non multum remotis, ut colligitur ex his quæ dicit idem sanctus Doctor 2. part. q. 94. art. 6. in corp. qui de illis juris naturalis præceptis loqui putatur, dum asserit (*D. Thom. quodlib. 8. art. 12.*) „ quod diversæ opiniones „ Doctorum sacre Scripturæ, si quidem non pertineant „ ad fidem & bonos mores, absque periculo auditores „ utramque opinionem sequi possunt: tunc enim habet locum, quod Apostolus dicit ad Roman. 14. „ Unusquisque in suo sensu abundet. In his vero quæ „ pertinent ad fidem & bonos mores, nullus excusatur, „ si sequatur erroneam opinionem alicujus magistri; in „ talibus enim ignorantia non excusat. Et eodem modo intelligi posse videtur, quod alio in loco dicit: (*Quodlib. 8. art. 13.*): Illi quod agitur contra legem, semper est malum: nec excusatur per hoc quod est secundum scientiam.

Et etiam si contingere possit in aliquo extraordinario casu, ut nullam haberemus culpam in tali ignorantia; attamen quia illud rarissimum est, & difficile admodum discerni potest, deberemus in praxi judicare, quod a culpa liberi non sumus, dum re vera aliquid agimus, quod contra jus naturale erat.

Ignorantia vero juris positivi divini aut humani, reputatur in eo qui nescit leges & præcepta, ad quæ servan-

vanā obligatur, live sint a Deo, live ab Ecclesia, aut alio superiore legitimo iuste præcipiente.

Quest. 11. In quibusnam casibus ignorantia juris positi-
vi divini & humani excusat, aut non excusat?

Resp. Dicendum est cum sancto Thoma (1. 2. q. 19. *art. 6. in corp.*) „quod si ratio vel conscientia erret
„errore voluntario, vel directe, vel propter negligen-
„tiam, quia est error circa id, quod quis scire tene-
„tur: tunc talis error rationis vel conscientie non
„excusat, quin voluntas concordans rationi, vel con-
„scientie sit erranti, sit mala. Si autem sit error qui
„causet involuntarium, proreniens ex ignorantia ali-
„cujus circumstantie absque omni negligentia, tunc
„talis error rationis vel conscientie excusat, ut vo-
„luntas concordans rationi erranti, non sit mala.

Quest. 12. Quam curso securitatem habere debemus,
antequam agamus, quod lumen conscientie nostre veri-
tati conforme sit, ut illud sequendo non peccemus?

Resp. Cum sancto Antonino (1. p. tit. 3. v. 3. c. 10. §. 10.) „quod certitudo quæ requiritur in materia morali,
non est certitudo evidentie, sed probabilis conjectura.

Quest. 13. Quæ est, & in quo consistit illa certitudo
moralis?

Resp. Idem sanctus Antoninus ibidem dicit, quod
non confurgit certitudo moralis ex evidentia demonstrati-
onis, sed ex probabilibus conjecturis grossis & figurati-
vibus, magis ad unam partem, quam ad aliam se
habentibus. Notandum est, quod sanctus Antoninus
loco supra citato, loquens, ut ipsemet dicit in eo lo-
co, pro conscientis scrupulosis, voluit omnino uti mo-
do loquendi proprio, & apto ad dispellendo vanos ter-
rores, quibus tales sæpius concutiuntur: & expendens,
quod nunquam fere putant se habere certitudinem mo-
ralem de bonitate suorum actuum, conatus est talem
certitudinem illis faciliorem reddere quantum poterat,
ut illorum infirmitati mederetur: quod utile admodum
est observare, ut verus dicti sancti Doctoris sensus in
hac materia intelligatur discernaturque. Sed ut illa dif-
ficultas magis dilucide explicetur & solvatur, possumus
considerare hominis conscientiam in triplici statu; aut
enim sufficienter convincitur ex his quæ sibi apparent,
se posse agere sine errore & peccato; & hæc dicitur
conscientia probabilis: aut non ita clare videt, quid
sibi agendum sit, sed hæret dubius inter duas opinio-
nes contrarias, non valens discernere, quænam ex
his verior sit; & hæc vocatur conscientia dubiosa: aut
denique habet quidem ex una parte rationes fortes,
quibus convincitur se posse licite quid facere, sed ta-
men restat aliquis timor vanus, & nulla solida ratione
nixus; & hæc est conscientia scrupulosa. De variis il-
lis conscientie nostre statibus singillatim tractabimus
inferius.

CAPUT III.

De Conscientia probabilis.

Quæst. 1. Quid est conscientia probabilis?

Resp. Conscientia probabilis nihil aliud est, ut modo diximus ex sancto Antonio, quam convictio quædam interior proveniens ex certitudine morali, quam de bonitate, & rectitudine nostræ actionis habemus, ex probabilibus conjecturis magis ad unam partem quam ad aliam se habentibus, quibus suadentibus, putamus nos non errare. Hæc definitio vel descriptio convenit cum illa quæ ex sancto Thoma habetur, qui asserit (*opus. de falsis c. 2.*), quod *Probabilia dicuntur que videntur omnibus, vel pluribus, vel sapientibus, aut omnibus vel precipuis & maxime notis.*

Hæc certe definitio multum differt ab ea quam varii Neoterici authores passim tradunt; imo dispungere quodammodo videtur multas illorum opiniones, dum rejicit opinionem minus probabilem, & eam, quæ cum non magis appareat probabilis quam opposita, dici & considerari in praxi debet potius tanquam dubia, quam tanquam probabilis. Sed existimavi, illam definitionem, quam sanctus Thomas ex Aristotele (*1. 8. Topic. c. 10.*) sumpsit, attendendo maxime praxim, esse curatorem, & rectum ante oculos ponere & indicare, quæ sit vera probabilitas, & conscientia probabilis; & ideo præferendam esse definitioni, juxta quam illa opinio dicitur probabilis, quæ nititur fundamento solido & idoneo ad persuadendum mentem prudentem; nam in praxi futurorum nihil solidum non est, nec dignum cui homo prudens adhæreat, dum concurrat cum alio contrario fundamento, æque vel magis solido & efficaci; quod scilicet suadet contrariam opinionem, maxime dum in tali electione opinionum de salute æterna agatur.

Quæst. 2. Sumus-ne semper securi in conscientia, quando juxta probabilitatem operamur?

Resp. Ut huic quæstioni, quæ maximi momenti est, & quæ majores totius Theologiæ moraliæ difficultates involvit, facile & solide responderi possit, supponendum est contentum in a. t. opinionem probabilem, in tribus statibus diversis considerari posse. Primo dum opinio probabilis nititur rationibus & fundamentis supra dictis, nec tale appareret ratio aut auctoritas quæ nos possit movere ad contrarium de rectitudine & veritate opinionis, quam sequi intendimus. Secundo dum quædam opinio in se probabilis, impugnatur rationibus aut auctoritatibus contrariis, & æqualiter ponderis; & ita concurrunt opinioni contraria æqualiter probabili. Tertio cum opinio in se probabilis habet tamen contra se rationes aut auctoritates solidiores & majoris ponderis; & ita concurrunt cum opinione contraria magis probabili.

CAPUT IV.

Quid agendum quando quis habet opinionem aut conjecturam probabilem, quæ a nulla contraria probabilitate minuitur & impugnatur?

Quæst. 1. **P**otest ne quis esse securus, se non peccare contra conscientiam, quando sequitur opinionem probabilem, quæ nullam habet opinionem aut rationem, quæ illam impugnet?

Resp. Constat ex his quæ ex Sancto Thoma, & Sancto Antonino supra relata sunt, quod dum quædam opinio probabilis est, ut omnes rationes & auctoritates, quæ intellectui nostro sese offerunt, illi opinioni faveant, nec quidquam in contrarium videamus, quod possit tales rationes aut auctoritates invalidare, in hoc casu non peccat contra conscientiam, qui talem opinionem sequitur; & ratio est, quia, ut jam diximus cum Sancto Antonino (1. p. tit. 3. c. 10. §. 10.), *Certitudo quæ requiritur in materia morali, non est certitudo evidentiæ, sed probabilis conjecturæ*: & ita sufficit, quod habeamus certitudinem moralem de bonitate nostræ actionis, ut immo liberi a peccato: at evidens est, illum qui habet opinionem, nec modo probabilem de bonitate suæ actionis, habere etiam eam certitudinem moralem; quandoquidem peccato non est, ut omittat hanc certitudinem ex necessitate, quæ nos evidenter de veritate convincit; nec sufficit, ut adsint rationes probabiles, quæ nos potius moveant ad illam opinionem sequendam, quam eam quæ illi contraria est. Et ita concedi potest, illum esse securum se non peccare contra conscientiam, qui operatur juxta opinionem probabilem, contra cujus veritatem nullam rationem videt.

Quæst. 2. Si ignorans jus naturale & divinum, putares se obligari ad aliquid agendum, quod est illi juri contrarium, posset ne excusari sequendo illam opinionem quam probabilem credit?

Resp. Respondetur ex sancto Thoma, tam non excusari; quia hic error provenit ex ignorantia legis naturalis: quam omnes scire tenentur: *Si ratio errans accedat*, inquit Doctor Angelicus (1. 2. q. 19. art. 6. corp.), *quod homo teneatur ad uxorem alterius accedere, voluntas concordans huic rationi erranti est malis, eo quod error ille provenit ex ignorantia legis Dei quæ scire tenetur*. Præterea non excusatur, quia non possumus habere opinionem vere probabilem, quæ præceptis naturalibus contraria sit; habemus enim semper in bonis lumen sciens ad illa cognoscenda, & si velimus uti tali lumine, & mediis quæ ab illo nobis suppeditantur ad cognoscendas tales veritates, temper nos inducet ad faciendum ea, quæ præceptis contraria sunt; potius videtur ea quæ illis adversantur; & cur ex doctoribus supra relata patet, necesse est, ut opinio quælibet sit ver-

re probabilis, quod quis rationes contrarias perpendens veritatem inquirat, & omnibus pensatis illam potius, quam oppositam, veram putet; & illa *Certitudo moralis*, ut ait Sanctus Antoninus (p. 1. tit. 3. cap. 10. §. 10.), *conspurgit ex probabilibus conjecturis grossis & figurabilibus, magis ad unam partem, quam ad aliam se habentibus*. Et ita si in praxi quis putaret opinionem vere contrariam juri naturali, esse probabiliorem; in hoc semper esset in culpa, & talis error oriretur ex aliqua cæcitate & ignorantia aliquo modo voluntaria, quæ non totaliter excusat, juxta ea quæ ex Sancto Augustino & ex Sancto Thoma diximus supra capite secundo.

Quæst. 3. Si is, qui ignorans jus naturale & divinum, putat se obligari ad agendum aliquid, quod illi juri adversatur, peccat illud agendo; sequitur, quod ille tunc necessario peccat, sive operetur, sive non operetur; nam ex una parte ille non potest agere contra dictamen conscientie sine peccato: & ex alio peccat etiam sequens illam erroneam conscientiam.

Resp. S. Thomas illi objectioni quam sibi opposuerat, respondet: „Dicens, *inquit* (1. 2. q. 19. art. 6. ad 13.), quod sicut in syllogisticis, uno inconvenienti dato, necesse est alia sequi; ita in moralibus, uno inconvenienti posito, ex necessitate alia sequuntur. Sicut supposito, quod aliquis quærat inanem gloriam, sive propter inanem gloriam faciat quod facere tenetur, sive dimittat, semper peccabit: nec tamen est perplexus, quia potest intentionem malam dimittere. Et similiter supposito errore rationis, vel conscientie, qui procedit ex ignorantia non excusante, necesse est, quod sequatur malum in voluntate; nec tamen est homo perplexus, quia potest ab errore recedere, cum ignorantia sit vincibilis & voluntaria“. Et ita sequitur ex Sancto Thoma, quod ratio, propter quam ignorantia juris naturalis non excusat, ea est, quia non est invincibilis, & ita aliquo modo voluntaria est. Vide quæ infra cap. 6. q. 9. dicta sunt.

C A P U T V.

Quid agendum sit, quando aliqua opinio probabilis concurrat cum alia contraria æque probabili.

Quæst. 1. **O**pinio, quæ aliquandiu probabilis fuit, est-ne semper probabilis?

Resp. Cum juxta definitionem ex Sanctis Thoma & Antonino supra relatam, opinio probabilis sit certitudo moralis de rectitudine nostræ actionis, proveniens ex conjecturis probabilibus, quæ ad eam sequendam potius quam contrariam nos inducunt, perspicuum est, opinionem quæ probabilis erat, quia magis conformis præcepto videbatur, quam alia, posse tractu temporis fieri improbabilem, & a sua probabilitate cadere: cum possit

possit facile accidere, quod ille qui habebat rationes aut authoritates, quæ illum sufficienter convincebant, se habere certitudinem non physicam, sed moralem de rectitudine suæ actionis, inveniat deinde rationes & authoritates contrarias, quibus moveatur ad credendum cum solido fundamento illam opinionem, quam putabat probabilem, dum nihil illi contrarium videbatur, suam probabilitatem his apparentibus rationibus perdidisse. Ipsa quotidiana experientia talem veritatem confirmat; nullus enim est, qui non sciat & experiatur aliquando, illud quod moraliter certum visum erat in quibusdam circumstantiis, veri processu temporis dubium, aut etiam falsum, novo accedente lumine, & re melius considerata. Concludamus igitur, illum in magno errore versari, qui putet in materia morali illud esse semper probabile, quod aliquandiu probabile fuit.

Quest. 2. Quando opinio probabilis concurret cum opinione contraria æque probabili, perdit-ne suam probabilitatem?

Resp. Respondeo affirmative, quia ex hoc dubia efficitur; quod probatur ex Sancto Thoma (q. 14. de veritate ar. 10.) qui sic asserit: *Intellectus noster respectu partium contradictionis se habet diversimode: quandoque enim non magis inclinatur in unam quam in aliam, vel propter defectum moventium, sicut in problematibus, de quibus rationes non habemus, vel propter æquantem equalitatem eorum quæ movent ad utramque partem, & ista est dubitantis dispositio.* Ex quo sequitur, juxta mentem Doctoris Angelici, nos esse, in dubio, quoties habemus varias rationes, quæ nos æqualiter movent ad credendum unam opinionem esse veram, quantum contraria; & consequenter dicendum est, opinionem probabilem, quæ fundatur super rationibus probabilibus, fieri dubiosam, dum est in concursu opinionis contrariæ, quæ æque solidis rationibus nititur.

Quest. 3. Quid agendum est, dum sumus suspensi inter duas opiniones contrarias æque probabiles?

Resp. In hoc casu aut adest quædam necessitas operandi, aut non: si nulla sit necessitas, operandum non est; quod probatur ex Sancto Antonino (1. p. tituli. 20. de sepul. Juris), qui dicit, quod *dubium probabile est, cum scilicet rationes sunt ad utramque partem quæ æquales, & peccatum grave est se exponere tali dubio, ubi est mortale.* Quod si quis teneatur operari, tunc non debet amplius probabilitati unius ex his opinionibus confidere, quia hujusmodi probabilitas evanuit, ut supra diximus: sed adherere debet opinioni tutiori; quæ quoties sumus in dubio, tenemur omnino sequi opinionem magis tutam, juxta axioma sæpius in jure Canonico repetitum (Cap. ad audientiam, De hincis. volunt.) In dubiis tutior via est eligenda: quod etiam probat Sanctus Antoninus (1. p. tit. 3. c. 10. §. 10.) exponens illud

Eccelesiastici: *Qui amat periculum, peribit in idolo.* Hinc est, inquit, quod Beatus Thomas & alii dicunt, quod nemo qui agit id de quo est dubium, utram sit mortale, vel non peccat mortaliter, quia periculo se exponit mortali. Cum ergo in aliqua materia morali sunt variae & contrariae opiniones, ille qui adhuc opinione letetur, ne videatur se exponere periculo mortali, qui est in dubio, cum possit illi opinio esse falsa, & contraria vera: sed ad hoc respondetur, quod utique ille qui agit scilicet id de quo dubitat esse mortale, permanente dubitatione, mortaliter peccat, etiamsi illud in se non esset mortale, sumendo proprie & siccitate dubitationem, prout rationes sunt aequae ponderantes ad utramque partem, nec magis quis declinat ad unam, quam ad aliam. Unde sequitur, quod, juxta mentem sancti Antonii, ille peccat mortaliter, qui in concursu duarum opinionum contrariarum aequae probabilium, sequitur utramque. Quia, ut decernit Eugenius Papa in Curiae (Cap. *Incipit de Spiritibus*), in his quae duntaxat sunt, quod certius existimus, tenere debemus. Ideo Innocentius tertius conclusus super quaestione magis momenti, in qua est affirmativa, ut se pro negativa, unde invenit, poterat rationes probabiles, omnes perferre. Nec, inquit, in hoc dubitanti casu, quod certius est, sequentes, mandamus, &c. (Cap. *Incipit de Pontifici non expurgato*). Quod idem plane est, ac si Pontifex, quod in tali casu amplecti omnino debemus illam opinionem, quae tutior est.

Nec minus evidens est ex Sancto Thoma (q. 10 lib. 5. art. 12.) quod inter duas opiniones aequae probabiles, debemus secuti rationem. Ideo, inquit, qui in quadam aequitatem inducitur contrarietate opinionum, si manente dubitatione plures prevendit habet, periculo se committit, & sic periculat dubio peccat: ut pote magis aeterni beneficii temporale, quam propriam salutem. Quod certe dici potest de his omnibus, qui ex duabus opinionibus aequae probabilibus, tutiorem non eligunt: quia haec caecitas provenit ex eo, quod magis eligunt propriam captivitatem inferre, quam salutem in tuto ponere.

Unde S. Antonius (1. p. 1. q. c. 1. § 3.) exponens regulam illam juris, in qua dicitur, quod is qui se exponit periculo peccandi mortaliter, revera mortaliter peccat: Exponere, inquit, se periculo mortali peccati, est peccatum mortale: vel sic agere incertum, & amittere certum, quod sit mortale: sed intelligitur, cum tale est vehementer & probabiliter incertum, etiam si sit incertum, vel magis: tunc enim illud quod agit, non caret mortali culpa, aliter non.

Ad idem ad iungere his authenticis illud quod habetur in Epistola R. P. Minu Virellieschi Generalis praepositi Societatis Jesu ad Superiores eisdem Societatis (Ep. 1. Romae 4. anno 1617. ad Superiores Soc.

ciatis Jesu); Quarto, inquit, nonnullorum ex Societate sententiæ in rebus presertim ad mores spectantibus plus nimio liberæ, non modo periculum est, ne ipsam evertant, sed ne Ecclesiæ etiam Dei universæ insignia afferant detrimenta. Omnia itaque huiusmodi sufficiant, ut, qui docent, scribuntve, in rebus hac regula & norma in delectu sententiarum utantur: Veri quis potest, probabilis est, authore non caret: Verum ad eas sententias accedant, quæ tiores, quæ graviorum, majorisque nominis Doctorum sententiis sunt frequentatæ, quæ bonis moribus conducunt magis; quæ denique pietatem alere & profectum augeant, non vastare, non perdere. Vide quæ diximus item. 4. tr. 9. de Matr. cap. 10. q. 27.

Quæst. 4. Nonne accidere potest, quod opinio probabilis in theorica, seu speculative, fiat tamen probabilis in praxi, & ita quod in casu proposito, nec concursus probabilitatum contrariarum dubias afficiat speculative, nec opiniones æque probabiles, ut prælatum est, attamen in praxi una ex his duabus, aut etiam quæ sit æque probabiles, ita ut possimus quamlibet earum sequi tanta conscientia?

Resp. Verum quidem est, opinionem speculative dubiam, posse fieri probabilem in praxi, & occurrat aliqua circumstantia, quæ dubitationem auferat, & efficiat quod auxilio alicujus novæ rationis eadem opinio, quæ ex probabili facta fuerat dubiosa, fiat probabilis: sed si nullæ adfint novæ circumstantiæ, aut rationes, quæ dubium tollant, opinio semper remanet dubia, & consequenter tenetur seque tutiorem, ut supra dictum est. Nam nullo modo dici potest, quod etiam si simus dubii de rectitudine alicujus actus, verbi gratia, utrum liceat pingere diebus festis, volumus tamen in praxi id agere, de quo speculative dubitavimus, quamvis nulla adfit in praxi circumstantia diversa ab his quas in theorica perpendimus; quod est manifeste contrarium autoritatibus S. Thomæ & Sancti Antonini modo relatis: dicit enim expressis verbis Sanctus Antoninus (1. p. tit. 3. c. 10. §. 10.), quod cum in aliqua materia morali sunt variæ & contrariæ opiniones, ille qui adheret opinioni rationis, videtur se exponere periculo mortalis, quia in dubio. Et ita vult dubium practicum oriri ex dubio speculative de veritate opinionis; & ita illud quod est dubium in speculatione, eadē semper dubium in praxi, nisi occurrat in praxi aliqua circumstantia, quæ efficiat, ut nullum sit amplius dubium, etiam speculative: exempli gratia, si velimus supponere, dubium esse speculative leguendo, utrum licitum sit pingere diebus festis, vere dicetur, quod is qui pingit in die festivo, est in dubio, nisi superveniat in praxi aliqua circumstantia, ut necessitas extrema, per quam

in id quod dubium erat, dubium amplius non sit ratione illius novæ circumstantiæ.

Quæst. 5. Nonne grandis illa turba scriptorum, qui asserunt, nos ex duabus opinionibus probabilibus posse sequi eam quæ magis arridet, potest esse loco circumstantiæ sufficientis ad reddendum probabile in praxi illud, quod erat dubium speculative?

Resp. Nequit prorsus ille numerus conscientiam nostram in tuto ponere, dum ex duabus opinionibus probabilibus sequimur eam quæ minus tuta est, quia ut jam probavimus, certum est, nos tunc esse in dubio, quia habemus æquales rationes pro una opinione, quam pro opposita: & indubitatum est, & definitum in multis Canonibus, & a sanctis Patribus non paucis, nos in dubio sequi debere id quod tutius est: & ita cum ex consensu unanimi omnium etiam Probabilistarum, opinio quorundam doctorum non possit facere opinionem probabilem contra determinationem expressam Ecclesiæ, concludendum est, opinionem omnium illorum Doctorum, & scriptorum, qui asserunt licere sequi quamlibet ex æque probabilibus, non posse conscientiam nostram in tuto ponere.

Præterea opinio illorum Doctorum, qui Probabilistæ dici possunt, a multis aliis rejicitur, & impugnatur, quorum potius pondus & autoritas considerari debet, quam numerus. Et cum non possimus dubitare, quin Probabilistæ in multis opinionibus moralibus erraverint, quæ opiniones a sancta Sede damnatæ sunt, merito ab illis discedere debemus, & illorum sententiam non sequi in hac de probabilitate quæstione, quæ certe haberi debet tamquam maximum principium totius doctrinæ moralis, & illud ex quo tales authores falsa & perniciose admodum consuetudina hauserunt: quod reversa mirum quantum minuit auctoritatem, quam dicti Probabilistæ aliunde sibi conciliare possent.

Sed si non solum ponderentur, verum etiam numerentur hodie Doctores, qui probabilismum rejiciunt, postquam hæc quæstio fuit mature discussa, dubitari vix potest, quin multum prævaleant. Doctrina & pietate celeberrimus Cardinalis de Aguirre, cujus recens memoria in benedictione est, non in Urbe tantum, ubi præsertim luxit, sed etiam in toto orbe Christiano; in Synopsi iterum Romæ excusa, postquam Bellarminum, Pallavicinum, Cajetanum, Toletum in prima editione Romana, Paleotum, Lauræam, & alios Cardinales enumeravit laxæ probabilitatis impugnatores, „Nimirum,“ inquit (Cardinalis Joseph de Aguirre in Synopsi Collectionis Conciliorum Hispaniæ. Num. 29. & segg.), hic fuisse videtur semper spiritus Ecclesiæ tam in Pontificibus Romanis, Cardinalibus & Episcopis, quotquot Canones Conciliorum ediderunt, quam in iis qui pietatis & doctrinæ laude illos usque mo-

do imitati sunt. Unde ante & post Pontificatum laudati Alexandri VII. mirum est, quo zelo, qua eruditione & constantia, quamplurimi Episcopi, præstantissimi nominis, partim vita sancti, partim superstites, probabilissimum luxuriantem reppererint. Quot Concilia ab eo tempore in Gallia contra illum uique modo celebrata sunt, unanimi Patrum congregatorum suffragio, a Merbesio & aliis exscripta? quot conventus Episcoporum, Doctorum clarissimæ Sorbonæ, ac Parochorum Parisiensium, Rhotomagensium, aliorumque, ad illum exterminandum, & ad proscribendam famosam illam Apologiam Casuistarum, conspirarunt?

Quin & antea, tempore Urbani VII. quatuor Galliarum Archiepiscopi, & duodecim Episcopi, die quinta Aprilis anno millesimo sexcentesimo quadragesimoquarto, scripsere doctissimam illam Epistolam ad eundem Pontificem, quæ omnium fere manibus teritur: in qua ita lamentantur laxitatem morum suo tempore grassantem ex licentia opinionum: *Divinorum Sacramentorum usus, qui sacer omnino ac salutaris esse debet, in perniciosum ac piis omnibus deplorandum abusum sæpissime convertitur. Depravatis denique ac corruptis moribus blandimenta potius, atque operimenta, quam salutaria remedia comparentur; ut ex sententiis ex libris illorum fideliter excerptis nemini non apertum atque exploratum esse potest.* Deinde suum vehemens desiderium significant: *Ad corruptelas morum expurgandas, effrenatamque illam quorumlibet flagitiorum, quæ nunquam tanta fuit, licentiam, augentibus eam in dies novitiis quibusdam casuum conscientie Architectis.*

Similiter Octavius Archiepiscopus Senonensis in litteris eodem anno ac die datis ad Eminentissimum Cardinalem Franciscum Barberinum, inquit: *Eo molliores animarum ac discipline clangescens dissolutio processit, ut jam de vera pœnitentia, ac sincero amore Dei loqui, pene sit nefas. . . . Hec videlicet artificium humani generis hostis excogitavit, quo fatiscere his religionis degenerem illam laxitatem pro ipsa religione obrudere, quasi a diverticulis ad viam regredi, a via aberrare sit. . . . Ita alitur quorumlibet licentia flagitiorum, ita Crux Christi evacuat: jam enim crimen ludus est, & pœnitentia crimini datur.* Hæc ille & plura similia alii Episcopi in Epistola alia ad Innocentium X. data anno sequenti millesimo sexcentesimo quadragesimo quinto, die 21. Julii, adversus prædictam laxitatem.

Quibus verbis, zelo & severitate plenis illam damnaverint inter plurimos alios Præfules, Eminentissimus Cardinalis de Janfon, tunc Dniensis Episcopus, & illustrissimus Archiepiscopus Parisiensis &c.

quum notissimum Lovaniensem, & Joannem Schwaizerst Doctorem Coloniensem, qui verbo ac scriptis rebellant eandem licentiam oripandi. Idipsum accidit plerique Patribus, ne dicam omnibus, Praemissarum sententibus, & Congregationis Oratorii in Gallia ac Belgio, sicut & Patribus Missionis.

Id etiam curaret hoc tempore nonnulli celebres scriptores, aut Doctores Benedictini: veluti in distinctissima & observantissima Congregatione sancti Mauri Galliarum Joannes Mabillon Tr. S. in *de Studii Monachis*, parte secunda, cap. 7. Gabriel Gehebron, toto fere libro *De vera Penitentia*, in Congregatione Helvetica Ludovicus D. Coelestinus Sirobatius, Abbas sancti Galli, & S. R. I. Princeps, in Expositione Juridica *De lege in praescriptione fundata*, quam edidit Salisburgi anno 1681, dum esset publicus sacrorum Canonum in ea Benedictina Academia Professor (quae plurimum Doctum contra Probabilium refellit) pariter alium in pugnatu pat. 17. & seqq. Sant & alii plures ejusdem generis in diversis Congregationibus Benedictinis Italiae, Galliae, ac Germaniae. Quarta vero Antiqua collocavit laudatus Princeps Siondratus non modo in Theologia, sed in sacris Canonibus, unde d. Antiqua morum solida eruitur, satis ostendunt celeberrimi ipsius libri, qui praenominibus eruditorem omnium summa cum laude versantur.

Verum longe antea in Congregatione Benedictina Hispaniae non defuit, qui Doctrinis Casuistarum laxis antidotum pararet; ac primus quidem (quantum capio) Reverendissimus D. Escudex de Torres ejus Generalis, & postea Archiepiscopus Insulae S. Domini, ac Primus Novae Hispaniae, in sua Philosophia moralis edita circa annum 1611. atque in alio libro m. se. adversus laxas Recentiorum opiniones, extante nunc in insigni Bibliotheca Regis ac celeberrimi Monasterii sancti Facundi, ubi Abbas fuit. Anno 1657. fuit electus Episcopus Ecclesiae Cologantiae, eodem tempore quo praerat Oxoniensi D. Joannes de Palafex, & Blacynus D. Ludovicus Crespi. Tres li. Praesules doctrinam pariter & vitae exemplarissimam, fama & scriptis insignes, bonitatu Emmentissimi Cardinalis Duc. Balhastris de Mescoso & Sandoval, Archiepiscopi Tolentini (cujus memoria pariter in benedictina est) creperant communi consilio exagitare probabilissimum tunc longe ac late grassantem. Hontiveros speciatim scriptis suis ea de re titulum dederat: *Lacryma militum: Ecclesiae*. Verum ante 1662. infans Novembris fractus mortificationibus, studiis ac laboribus, circumstante, ac ante toto Clero illius Ecclesiae, & pauperibus ejusdem tam p. Patris obitu, impotens fuit opere nostrum perfectum, quod proinde in lucem edi non potuit. Idem fere acciderat

Palafoxio, qui triennio arte sanctissime obierat, id est anno 1659. die tricesima Septembris. Unde licet tot libris antea editis, sparsim perniciosas ac laxas quorundam recentiorum opiniones impugnasset, non potuit perficere volumen aliquod ex indituto in eumdem seorim. Denique Episcopus Crespius dilentius occupationibus variis, & legatione Majestatis Catholice in Urbem pro causa Conceptionibus, solam potuit ehere disputationes Morales selectas adversus Casuistas & laxos, prurientes auribus, & nominatim præcipue adversus D. Caramuelem. Obiit verò magna sanctitatis opinione selecta eodem circiter ann. 1662.

Unde inferre licet, magnum certe esse numerum Authorem maximi ponderis, qui probabilitatem explorant, ut etiam videri potest cap. 6. num. 8.

Quest. 6. Nonne potest huic regulæ supra relatæ, *In dubiis tutior via est eligenda*, opponi alia regula juris Canonici & civilis (*De regulis juris in 6. Regula 65.*), in qua habetur, quod *in pari delicto vel causa, potior est conditio possidentis*? Ea ita videtur, quod cum homo sit in possessione suæ libertatis, potest eligere pro libito quam ex duabus opinionibus, dum non videt majores rationes pro una, quam pro opposita?

Resp. Hæc juris regula locum non habet nisi quando judicandum est, ad quem pertinere debeat aliquis fundus, aut alia res temporalis, & possessio æquilibrium in favorem possidentis tollit, dum rationes sunt æqualis ponderis pro una parte, quam pro alia, sicque dubium remanet, & inducit ad adjudicandam illam rem litigiosam ei qui possidet; quia ex ea oritur iusta præsumptio, quod possessor rei sit etiam illius dominus, ex eo quod ut iuratum non habetur possessio alicujus rei sine proprietate: & vix quis proprietati & dominio fundi renunciat, quin etiam possessione illius se spoliât. Sed illa regula nullo modo potest extendi ad alias quæstiones & materias, nec ea ad possumus, dum sumus in dubio, utrum talis actio sit contra legem Dei, aut non: primo quia falsum est, hominem posse esse in possessione suæ libertatis, in prejudicium legis quæ publicata erat, antequam viveret, & ad quam observandam necessario omnes homines obligantur, eo ipso quo usus rationis attigerunt; & ita hæc species possessionis potius legi quam libertati faveret. Præterea illa quæ prætenditur possessio in favorem libertatis, nullam producit præsumptionem adversus legem & obligationem illi obtinendi; quod aliter se habet in alicujus rei vera, reali, & corporali possessione, ex qua oritur præsumptio rei domini, quæ iuste meliorem possidentis conditionem facit. Concludamus igitur, regulam illam in ratione supra relatâ, non posse locum habere in dubio, utrum possimus tuta conscientia quid facere, an non; cum etiam lex iam diu promulgata in Decretis Clementis Papæ tertii nos obliget, & decernat quod in

Cap. VI. De Consc. probabili.

debit sententiam debemus eligere tutiorem. & ita uni opinionem tutiorem quando duæ æque probabiles & contrarie occurrunt; quod eo certius est, quod constat ex Conciliis, sanctis Patribus, & communis sensu Theologorum, non licere id facere, de quo dubium est, an sit contra legem; quia, ut docet sanctus Thomas (in 4. dist. 21. q. 3. art. 3. ad 3.). Qui aliquid committit vel admittit, in quo dubitas esse mortale peccatum, peccat mortaliter, si rimini se committens. Unde præclare Guilelmus Episcopus Parisiensis (lib. contra plural. benef.); Si dubium est, inquit, an liceat, an non: ipsa dubietas certitudo est, & determinat, quia proculdubio non licet. Videatur quod dictum est tuius ad varia aliter sentientium subterfugia obtundenda, Tom. 4. tract. 9. de Matrim. cap. 10. q. 27.

C A P U T VI.

Quid agendum, dum ex duabus quæ se offerunt opinionibus, una est probabilior altera?

Quest. I. **Q**uando opinio probabilis concurret cum alia contraria probabiliori, possumus ne sequi minus probabilem?

Resp. Nisi minus probabilis esset tutior, quia magis nos removet a peccato, aut ad maiorem perfectionem ducit; (in quo casu possumus sine dubio eam sequi, licet videatur nos ad id non obligari) debemus necessario adhaerere in praxi opinioni probabiliori. Quæ assertio probatur ex his quæ diximus ad ostendendum, quod in concursu duarum opinionum, quæ videntur æque probabiles, tenemur sequi tutiorem; cum ex eo evidenter sequatur, nos strictius etiam obligari ad rejiciendam opinionem minus probabilem, & minus tutam, ut amplectamur illam, quæ & probabilior, & tutior est. Sed præter ea quæ ibi dicta sunt, possunt etiam adduci variae auctoritates sanctorum Patrum & Canonum ad illam veritatem magis ac magis confirmandam; licet, cum illa pronuntietur probabilioris doctrina de novo adinventæ sit, & in Ecclesiam introducta, videretur sufficere ad illam evertendam, quod revera non sit fundata in aliqua auctoritate Scripturæ sacre, aut Traditionis, & ita veniat rejicienda; eo magis quod ex illa probabilitatis novitate nobis deberet esse difficillimum invenire sanctos Patres aut Canones qui illam damnent, cum sint omnes tali doctrina antiquiores.

Attamen probabilitatem, ex speciali quadam Dei providentia, aliquo modo rejecerunt Patres; & inter alios factus Joannes Chrysostomus (hom. 44. in Matth.); quæ satis dilucide ostendit, nos in concursu duarum opinionum, teneri sequi illam, quæ eodem tempore & probabilior & securior est, dum sic loquitur;

„ Si vestimenta enptoras gyras unum negotiatorem &
 „ alterum, & ubi meliores vestes inveneris, & pretio
 „ viliori, ab illo comparas: an non oportet populum
 „ circuire omnes doctores, & inquirere, ubi sincera
 „ veritas Christi venundatur, & ubi corrupta, & ve-
 „ riorum eligere pliusquam vestimentum “? Et ne pos-
 „ set huic authoritati responderi, Chrysostomum loqui tan-
 „ tum de consilio, & non de præcepto, superius dixerat,
 „ illos qui talem vivendi modum non sequuntur, inexcusa-
 „ biles esse in eorum erroribus; & ratio est, quia ignoran-
 „ tia non excusat, nisi cum quis fecit id omne quod po-
 „ tuit, ut inveniret, & amplecteretur veritatem. At non
 „ potest dici, illum, qui sequitur opinionem, quæ illi vi-
 „ detur minus probabilis, conari & omnem industriam ad-
 „ hibere, ut recte & secundum veritatem operetur, cum
 „ minus probabilis opinio illa sit, quæ veritati minus con-
 „ formis apparet. Nec etiam huic sancti Chrysostomi au-
 „ thoritati responderi potest, illum locutum fuisse de his
 „ qui in fide errabant; cum, ut in capite secundo diximus,
 „ ignorantia non excuset nisi quando invincibilis est, id est,
 „ cum quis fecit id omne quod potuit, ut veritatem cognos-
 „ ceret, sive veritas ad mores, sive ad fidem spectet;
 „ quod idem plane est in hac parte.

Adde, quod Clemens Papa quintus loquens in sua De-
 „ cretali de duabus opinionibus controversis, quia tam ex
 „ una, quam ex alia parte multi Doctores stabant (*Cle-
 „ mentina fides, de summa Trinit. & fide Cathol. & si-
 „ nali*), *Opinionem secundam*, inquit, *tamquam proba-
 „ biliorum, & dictis sanctorum, ac Doctorum Theologie
 „ magis consonam, & concordem, sacro approbante Con-
 „ cilio duximus eligendam*. Ex quibus verbis possumus
 „ concludere, quod cum summus Pontifex dixerit in Con-
 „ cilio generali Viennensi, in concursu duarum opinionum
 „ sequendam esse illam, quæ probabilior est, ille qui non
 „ ita se gerit in praxi, salutem suam æternam in grandi
 „ periculo ponit.

Quod etiam ex sancto Thoma probatur, qui docet, ne-
 „ cessarium esse, ut ille, qui aliquam opinionem amplecti-
 „ tur, excusetur a peccato, quod nihil inveniat, quod
 „ possit illum inducere ad credendum, id quod agit, esse
 „ præceptis contrarium; sed ille qui sequitur opinionem
 „ probabilem in concursu probabilioris, non solum habet
 „ aliquid quod illum inducit ad credendum, illud quod a-
 „ git, esse contrarium præceptis, sed etiam habet rationes
 „ iuvantes id esse prohibitum, quæ fortiores sunt illis,
 „ quæ illum movent ad putandum, se non agere contra
 „ veritatem præceptorum. Hæc sunt ipsissima sancti Thomæ
 „ verba (*quodlib. 8. art. 13.*). „ Qui non habet conscien-
 „ „ tiam de contrario, sed certitudinem; seu tamen in
 „ „ quamdam dubitationem inducitur contrarietate opinio-
 „ „ num; & sic si mansente dubitatione plures præbendas
 „ „ habet, periculo se committit; & sic procul dubio pec-

cat, utpote magis amans beneficium temporale, quam propriam salutem. Aut ex contrariis opinionibus in nullo, iam dubitationem adducitur: & sic non committit se, discriminari, nec peccat. Ex quibus verbis sequitur, nos non esse securos in conscientia dum sequimur opinionem minus probabilem in concursu probabilioris.

Hæc eadem veritas ex sancto Antonino probatur (1. p. tit. 3. c. 10. §. 10.), qui ita dilucide docuit pluribus in locis eam opinionem quam sequimur, ut valde mirum sit, inveniri aliquos hujus sæculi scriptores, qui cum doceant, quemque posse amplecti opinionem minus probabilem relicta contraria probabiliori, eandem assertionem fulcire ausi sint autoritate prædicti sancti Doctoris, prætextu quorundam consiliorum, quibus scrupulis succurrere conatur, licet prima suæ Summæ parte, in qua de præfenti difficultate ex professo tractat, sæpius dicat, quod, Cum bona conscientia potest quis tenere, unam partem alicujus opinionis, & secundum eam operari, excluso saltem scandalo; quæ scilicet pars habeat pro se notabiles Doctores, denumquid talis opinio non sit contra auctoritatem expressam Scripturæ sacræ, nec contra determinationem Ecclesiæ Catholicæ, & quod etiam ex contrarietate talium opinionum non inducatur ad dubitandum, sed bonam sibi conscientiam, & credulitatem formet de eo quod credit, tamquam de probabiliori parte.

Et cum idem Sanctus petiisset paulo superius in eodem tamen loco, utrum is qui dubitat ob contrarietatem opinionum, possit unam ex his tuta conscientia sequi, respondet quod *Si quis dubitet lexiter, & per modum scrupuli, sic agendo contra tale dubium, non peccat, dum adhæret opinioni alicujus Doctoris, & habet rationes probabiles pro ipsa, magis quam pro opposita.* Et ratio est, quia, ut post sanctum Thomam & sanctum Antoninum diximus, ut opinio sit vere probabilis, necesse est, illam habere rationes & fundamenta, quæ nos moraliter convincant, eandem opinionem esse magis conformem præcepto, quam aliam contrariam; & quod omnibus pensatis, rationabiliter putemus, rationes, quæ in contrarium adduci possunt, esse valde leves, & merito haberi posse tamquam scrupulos solido fundamento destitutos.

Quæst. 2. Nonne videtur, quod si semper teneremur sequi opinionem probabiliorē, vix possemus esse securi in conscientia, cum semper dubium esse possit, utrum pro viribus conati simus cognoscere, quæ esset opinio magis probabilis? Et ita videtur dicendum, ad vitandas conscientie terrores & remorsus, licitum esse, quando concurrunt duæ opiniones contrariæ, propugnata a gravibus authoribus, sequi quamlibet ex illis, etiam si minus probabilis appareat?

Resp. Certum est, quod tantum abest ut hæc assertio,

quo, quod tenemus sequi probabiliores, tales in perpetuis scrupulis constituntur, quod a contrario hic verus modus est tollendi conscientia scrupulos; nam, ut ait Clemens Papa quintus (*Clem. Extrav. de verb. significatione*) in his quæ salutem animæ respiciunt, ad vitandos graves remissus conscientie, pars securior est tenenda. Et quantum ad id quod in questione habetur, quod scilicet scrupulus orietur ex dubio utrum quis sufficientem diligentiam adhibuerit, respondeo, quod cum nullus dubitet, teneri nos, cum aliqua difficultas ad conscientiam spectans occurrat, eandem diligentiam ponere ad ejus resolutionem habendam, quam poneret homo prudens in negotio quopiam temporali magni momenti; eodem plane modo, cum inter duas opiniones probabiles versamur, similem diligentiam adhibere debemus ad cognoscendum, quanam probabilior sit: quod sufficit pro securitate conscientia.

Eandem regulam docent omnes Doctores, quando de examinanda conscientia ante Confessionem agitur, cum in hoc concordēs sint, idem tempus & eandem diligentiam apponendam esse ab eo, qui confiteri cupit, ad conscientiam examinandam, quæ apponeretur ab homine prudente in magni ponderis negotio; & tamen nemo unquam dixit, illam regulam quæ ab omnibus admittitur, perpetuos scrupulos in animis fidelium parere, quia possunt semper dubitare, utrum ante Confessionem sufficienti cum diligentia conscientiam examinaverint. Itaque verum est, illum, qui dubitat, quam debeat opinionem eligere in conscientia, teneri eandem adhibere diligentiam ad discernendum, quæ sit probabilior, quam homo sensatus in negotio alicujus momenti adhiberet: quo facto securus est in conscientia, dum eam, quæ vere probabilior apparet, sequitur. Quin etiam dici posset illum non peccaturum, dum agitur tantum de præcepto positivo, etiam si errans, contra tale præceptum ageret, sequendo opinionem quæ sibi probabilior apparuit.

Quest. 3. Nonne sumus securi in conscientia, dum prudenter agimus? Quare igitur non poterimus sequi opinionem probabilem, etiam si concurrat cum alia contraria probabiliori, dum ita sentiant multi Doctores prudentes?

Resp. Ille qui opinionem probabilem sequitur in concursu probabilioris, non agit prudenter; certum quippe est, quod ad prudenter operandum, debeamus ad minus habere certitudinem moralem de rectitudine, & bonitate actionis nostræ: at hanc certitudinem ille non potest habere, qui opinionem probabilem sequitur, sciens, contrariam esse probabiliorē, ut satis superque probatum est superius. Hinc est quod, dum dicitur, illum prudenter agere, qui hominis prudentis consilium sequitur, distinguendum est;

nam aut nulla est opinio contraria fundata in rationibus majoris ponderis; & in hoc casu vere prudenter agit, cum habeat certitudinem moralem de bonitate suæ actionis: sed e contra, si appareant rationes aut autoritates majoris ponderis, quæ offendant, opinionem contrariam esse probabiliorē; tunc nullo modo prudenter ageret, sequendo minus probabilem, cum non habeat amplius illam certitudinem moralem, sed potius credere debeat, opinionem illam quam veram putaverat, esse potius falsam, quam veram.

Sed nihil melius & evidentius ostendit, falsum esse illud principium, quod scilicet prudenter agit ille, qui sequitur quamlibet opinionem probabilem, etiam in concursu probabilioris, quam consideratio pessimorum consequentiarum, quæ ex illo solo principio oriuntur. Videmus hoc tempore multas opiniones vere ridiculas, & ratione rationabili plane destitutas, visas fuisse probabiles Scriptorum turbæ, & consequenter hic omnibus, qui illis secuti & imitati sunt, putando doctos, pios, & graves esse.

Sancta Sedes plusquam centum ex istis laxis opinionibus damnavit, quarum major pars juri naturali contraria erat; declaratae sunt ad minimum scandalosæ, & in praxi perniciosæ: attamen si supradictum Probabilitarum principium verum esset, necessario concedenda esset, quod illæ opiniones non solum non erant in praxi perniciosæ, sed etiam quod apprime utiles & securæ erant; quia si ille qui opinionem quam ille videtur probabilem, sequitur, prudenter agit; & si qui agit prudenter, secure agit, & ita non peccat juxta principia Probabilitarum; concludendum esset, quod illi qui sequebantur tales opiniones quas probabiles putabant, utpote quæ fundatæ erant super autoritate multorum autorum, qui graves passim dicebantur, non peccabant; & ita jus naturale & divinum quod alios obligat, illos qui tales opiniones illis juriis contrarias amplectebantur, non obligabat: & quod summi Pontifices Alexander VII. & Innocentius XI. qui illas opiniones damnaverunt, multis hominibus novum imposuerunt onus observandi præcepta, a quibus, medio alicujus opinionis existimatæ probabilis, dispensari & immunes erant: quod certe absurdum omnino est: nam rebus sic stantibus, permisset Probabilissimus violare impune & sine peccato leges naturales divinas, & humanas; usuras & simonias sine ullo scelere exercere; iniquitias, perjurias, calumnias, homicidia, furta & alia hujusmodi perpetrare sine ulla conscientie labe, quia hæc omnia probabilia credebantur.

Viderat sanctus Augustinus, dum contra Academicos, magnos sui temporis Probabilistas, scriberet, ex Probabilissimo has omnes consequentes non minus perniciosas quam absurdas necessario sequi. Advertebant illi

Philosophi, eum qui juxta opinionem, quem probabilem putabat, operabatur, non peccare: idem sentiunt Probabilistæ. Sed audiamus, quid de illis sanctus Augustinus dicat: *Cum agit quisque quod probabile videtur, non peccat, nec errat.* Hæc Academicorum propositio erat; cui sic respondet sanctus Doctor (l. 3. contra Academicos, c. 10.): „Id igitur audiens adolescens, infidiabitur pudicitiae uxoris alienæ. Quid aliud dicturus es, quam non tibi esse probabile, ut id faciat adolescens? At illi probabile est. Nam si ex alieno probabili vivimus, nec tu debuisti administrare rempublicam, quia Epicuro visum est non esse faciendum. Adulterabit ergo ille juvenis conjugem alienam. Sed vos me jocari arbitramini: Libet dezerare per omne divinum, nescire me proferri, quomodo ille peccaverit, si quisquis id egerit, quod probabile videtur, non peccat.... Taceo de homicidiis, parricidiis, sacrilegiis, omnibusque omnino, quæ fieri aut cogitari possunt, flagitiis aut facinoribus, quæ paucis verbis, & quod est gravius, apud sapientissimos iudices defenduntur: quomodo enim non facerem, quod probabile visum est? Qui autem non putant ista probabiliter persuaderi posse, legant orationem Ciceronis, quæ patriæ parricidium, quo uno continetur omnia scelera, persuasit.... Illud est capitale, illud formidolosum, illud optimo cuique metuendum, quod nefas omne, si hæc ratio probabilis erit, cum probabile curam visum sit esse faciendum, non solum sine scelere, sed etiam sine erroris vituperatione committatur.

Hæc sancti Augustini conclusio nimium vera apparuit in stupendis propositionibus, quas varii hujus sæculi Casuistæ probabiles putarunt, & securas in conscientia, sub umbra probabilitatis Doctrinæ, quam eximius ille Doctor damnaverat initio quinti sæculi, & quam tamen multi in hoc sæculo renovare, magno Ecclesiæ scandalo, conati sunt.

Unde etiam Cardinalis Sfondratus, in Libro cui titulus: *Rogale Sacerdotum*, Rec. (lib. 1. §. 20. pag. 28.) quem sub nomine Eugenii Lombardi edidit, vocat probabilitatem promiscuam, „nostrum opinandi præsidium, quo in scholis nihil incertius, tantasque in Ecclesiâ, mores, leges omnes, corruptelas induxit, ut sæpe interdicta, probabilitas, execrationesque Romani Pontificis provocaverit, nullamque fere humanam divinamque legem reliquerit non aliter, quo abusi scelerate corruptam: & ultimum talis augmentum: huic opinandi licentiæ nullo remedio aliquo Ecclesiâ occurrat, vix credimus alio malo, elapsis retro sæculis gravius afflictam esse, cujus tot indicia & prognostica experimur, omni in commerciis, fœderibus, juramentis, iudiciis, præcipueque sublimitate sinceritate, idque opinionum probabilitum præ-

„dio, quibus tot æquivoctionum restrictionem, ter-
„verationum ludibria deliramus: in hoc unum laborante
„ingenio, ut via voluptatibus pateat, & virtutes lege-
„que honesto exilio proscribantur.

Sed salutare remedium huic malo sancta Sedes adhi-
bit, dum reprobat principalem Probabilitatem funda-
mentum, quod in sequenti propositione continetur.

3. Propositio damnata ab Innocent. XI.

*Generatim dum probabilitate sive inerinfeca sive ex-
trinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis fini-
bus non exeat, confisi aliquid agimus, semper pruden-
ter agimus.*

Non igitur amplius dicitur, illum, qui opinionem
probabilem sequitur, etiam in concursu probabilioris &
tutoris, semper prudenter agere, & consequenter sine
peccato: omnes opiniones probabiles esse æque tutas, &
quod, modo putemus aliquam opinionem esse vere pro-
babilem, eam sine ullo periculo amplectimur, nam qui
non vult penitus oculos claudere, facile videt summum
Pontificem decidisse, dum illam opinionem damnavit,
iurum non semper prudenter agere, qui opinionem proba-
bilem, quæ probabilitatis fines non egreditur, ample-
ctitur. Et revera ille valde imprudens est, qui sequitur
opinionem, quam putat probabilem & minus tutam, in
concursu contrariæ existimatæ æque probab. seu ma-
gis tutæ: sed multo major & crassior imprudentia repe-
ritur in illo, qui vult sequi opinionem, quam credit mi-
nus probabilem, & minus tutam, in concursu probabi-
lioris & tutoris; & ita possumus iterare nullum propriæ
salutis amantem amplius volitum confidere in imagina-
ria plane certitudine actus, quem Probabilitas vocant
reflexum, cujus auxilio ita discurrerant: Quamobremque
quis prudenter agit, habet certitudinem de bonitate suæ
actionis: at illi qui operatur juxta opinionem, quam
probabilem existimat, semper prudenter agit: ergo ille
qui sequitur opinionem probabilem, operatur cum certi-
tudine de bonitate suæ actionis. Ille enim actus reflexus
nullam potest certitudinem producere, cum sancta
Sedes Probabilitatem docuerit, illum non semper pruden-
ter agere, qui opinionem probabilem sequitur. Vide quæ
dixi tom. 4. tract. 9. de Matrimon. c. 10. q. 27.

„Hinc frivolam illusoriamque probabilitatis secur-
„tatem fortiter exigit Illustr. Archiepiscopus Rheto-
„magenſis, in Epistola pastorali (edita anno 1697.),
„his verbis: Hac doctrina discrimen omne veri & falsi
„tollitur e vita Christianorum, ut prudenter animaver-
„tit Eminentiſſimus Cardinalis (a) Aggerrius, scien-
„tia non minus quam pietate commendabilis, qui qui-
dem

D 5

dem

(a) Prefat. ad to. Conc. Hispaniar. V. Tract. de re-
f. in opinionem probabilem, P. T. yñs Gonzalez,
Lib. 1. c. 11.

dem fatetur, & cum Probabilitatis doctrinam sectaretur, quam eandem hodie tam valde tanquam feliciter impugnatur, in id unum intentum fuisse, ut quaereret, utrum opinio aliqua esset probabilis, minime vero, utrum vera. Eadem doctrina opiniones contradictorias proponuntur tanquam probabiles propter quod etiam Auctores qui eas defenderunt, & tanquam aequaliter secundum in praxi, etiam his qui eas in speculatione falsas iudicant; easdem cuius permittitur a velate nota abique applicationibus sceleris discedere. Scilicet frivolis distinctionibus, certitudinis practicae, & certitudinis speculativae, sperant benigni Divinae legis interpretes pacare angustias conscientiae iustissimas, & pacem animis afferre, quam natura pariter & religio respuunt. Venique ope Probabilitatis humana ratio, quantumlibet peccati labe corrupta sit, christianarum actionum sit regula; *Via quae videtur homini recta, numquam ducit ad mortem* (Prov. 16. 25. 14. 12.). Doctores etiam cum a vero longissime aberrant, aliquid regendum nos fiant optimi duces, nec iam timentam est, ne *si cecus ceco ducatur praeset, ambo in foveam cadant* (Matth. 15. v. 14.), dummodo cecus ille dux auctoris gravis famam adeptus sit: Judaei tunc potuerunt falsas Magistrorum sacrorum traditiones sequi; quoniam & latam a Doctoribus suis contra Christum damnationis sententiam iudicare probabilem, atque adeo ipsi, salva conscientia, assentiri.

Si hac, quae Probabilitatis doctrinam necessario consequuntur, iustum vobis horrorem incutiant; si vel sola novitas horum doctrinae, quam hactenus Christiano mundo ignotam ultimi saeculi ignorantia peperit in delectus & perniciem Religionis, ipsam repudiare cogat, intuitu, quam indigne homines ea abusi sint, clarius patebit, quam sit necessarium, ne illius contagio doctrinae longius serpat atque progrediatur, praeservetur.

Placuit numerofo recentium Casuistarum gregi, venerandam Scripturae sacrae & SS. Patrum auctoritatem deferere, suas ut ipsorum privatas adinventiones, vel fabricata recenter novorum Doctorum commenta sequerentur. *Enumerant illi in suis cogitationibus* (Rom. 1. 21.), eoque tacitatis devenire, ut ausi sint tueri palam opinionem, non Religioni sciam, sed ipsi etiam naturae contrarias; nec puduit Christianos homines perniciosius infuso opinionibus, tanquam maxime tutis, ope Probabilitatis condus & auctoritatem addere, quas cum horrore Ethnicorum hominum sapientia respuisset.

Prosper Fagnani, doctissimus Canonista Romanus, in Commentario suo super Cap. *Ne quis* (c. 2. de sententia tuae) (a num. 22. usque ad 310.), in quo etiam Probabilitatis doctrinam maxime validis argumentis refutat, longam intulit sententiam monstruosam con-

nionum, quas hujus perniciose doctrinae licentia in fausto partu in lucem protulit.

Cum Episcopi Gallicae, eadem errorum monstra aver-
sati, damnaverunt in suis Censuris Apologiae Casuistarum
tot scandalosus opiniones, hujus morum corruptelae
tamquam fons & origo visa est iis libertas illa sequen-
di opinionem, quae sit eadem minus probabilis, in-
nascque tuta, & Probabilitati extrinsecæ annexa singu-
lari privilegio securitas.

Eandem doctrinam pius & eruditus Pater Thyrsus
Gonzalez, praepositus Generalis Societatis Jesu, sic
perniciosam judicavit, ut, qui eam sustulit imputa-
rent, eos gravissimam putet Societatis fecisse iniuriam :
& in illo suo perlecto opere, De recto usu opinio-
nam probabilium, longam Praefationem adhibuit, ut
probaret, hanc opinionem non esse a Jesuitis alicui
ventam : imo a plurimis eorum impugnata fuisse,
praesertim a Patre Comitolo, cujus, utpote a Probab-
ilitatis doctrina remotissimi, Responsiones morales
valle abhorrent a laxioribus recentium Casuistarum
praeceptis (a).

Huic nostrae de gravissimo argumento sententiae prius-
quam finem imponamus, duo sunt nefanda praesentis &
omnibus animas regentibus detestanda, Doctorum
Probabilistarum placita, de quibus monere vos opere
pretium duximus.

Primum illud est, consultum aliquem aliqua de
re posse respondere secundum opinionem probabilem,
quam ipse falsam judicat.

Ne tam contraria rectae rationi via perdat animas,
attentius, quaeso, oritate consili vos tanquam sacer-
dos & veraces magistros, qui debent docere viam Dei
in veritate, conscientibus nihil aliud respondere vos
oportere, quam quod praepereit Deus (Num. 22.) :
repositurum hanc a vobis in die factoris in rationem
animarum, quas falsarum opinionum blandimentis vel
uti sopitas in errorem induxeritis : denique non posse
indignius a vobis violari ministerium munusque san-
ctissimum quod geritis, quam serviliter blandiendo
cupiditatibus hominum carnalium, ea mente & vo-
luntate ad vos accedentium, quam Judaeis olim Deus
exprobrabat (Isa. 30. 10.) : *Dirigunt visum suum,*
Nolite videre; & aspicientibus, Nolite aspicere no-
vis

D. 6

„ bis

(a) V. Censuras Apologiae Casuistarum editas ab Ar-
chiepiscopo Senonensi, Reichenbergensi, Barchinensi, & Episcopo
Bellagracensi, Catalaunensi, Lezoviensi, Audegavensi,
Aurillacensi, Aramensi, Digneensi qui nunc Eminent.
Card. Janfion, Nivernensi, & Episcopo permoensi. Funda-
mentum Theologiae moralis: I. E. Tractatus Theologi-
cus de recto usu opinionum probabilium, auctore P. Thyrs-
o Gonzalez Praeposito Generali Soc. Jesu.

his ea que recta sunt : loquimini nobis placentia, videre nobis erunt.

Alterum dogma istud est, si Pœnitens sequatur opinionem ab aliquot Doctoribus defensam, absolvendum esse eum a Confessione, quamvis Confessor hanc opinionem falsam iudicet.

Ne a vobis temere concedatur tam invita & falsa pax, perniciose dantibus, & accipientibus nihil profutura (S. Cypr.); memineritis vos in Tribunali Confessionis parere vices ipsius Christi; atque adeo neminem a vobis solvendum, nisi quem salutem ab eo in casu arbitrari fas est: memineritis vos, cum de salute æterna decidendum est, sustinere personam Iudicis ac Medici; ab ipsis autem Probabilitatis defensoribus damari hodie (quamquam olim aliter senserint) quoniam libet & Iudicem qui de negotio temporali iudicium ferret, secutus opinionem minus verisimilem, & Medicum, qui remedia ad sanitatem corporis restituendum minus idonea sciens adhiberet.

Falsis hinc regulis confutetur a vobis opponatur illud insigne summi Pontificis Felici III essatum, quod in regimine animarum vestris oculis semper observari præfens cupimus (Epist. 7.); Quod se decipit ipse qui fallit, nihique per nostram facilitatem tribunalis excelsi iudicio derogari, cui illa sunt rata, quæ pia, quæ vera, cum iusta sunt.

Quæst. 6. Agiturne prudentius & probabilius, qui numerum authorum, quam qui illorum merita, doctrinam scilicet & probitatem in primis ponderat?

Resp. Debetur semper præferre paucos Doctores magni ponderis & authoritatis, multis aliis inferioris notæ, præsertim si priores illi opiniones quas proferunt, confirmant authoritate Patrum aut Conciliorum: quod facile probatur ex præfatione Concilii generalis Constantiensis, in qua Expressè in Spiritu sancto legitime congregati voluerunt adhibere regulam aliquam generalem, que nos docere posset, quid agere debeamus, dum varie se offerant rationes, & authoritates, quæ duas contrarias opiniones probare videntur. Cum plerumque, apud Patres, verbum datum, ac utramque partem rationes plurimæ adfuerint; ad id tenor litteræ & contentiones, opponitur contra verbum authoritas, & quæ ab antiquo sacro legitur scriptorum definitio Patrum; sic enim scriptum est; Interroga generationem præteritam, & diligenter investiga Patrum memoriam. Job 8. Et iterum, Interroga Patres tuos, & annuntiabunt tibi; majores sunt, & dicent tibi. Deuter. 32.

Dum videris, inquit S. Augustinus (libi de Cathecizandis rudibus, c. 23. nu. 18 editionis Benedictinæ), multos non solum hoc facere, sed etiam desperare atque suadere; tene te ad lectionem Dei, & non sequaris pravos auctores eius; non enim secundum illos est

sensum, sed prout illius veritatem indicant.

Præterea ipsa rerum experientia & diversa plane variorum personarum existimatio, nos de hac veritate convincere potest: nullus enim ignorat, magis credi viro cuiuspiam eximio ingenio prædito, quam multis alio communis, ut ita dicam, fœlicis hominibus: maioremque adhiberi fidem iis quæ a primariæ authoritatis viro dicuntur, quam iis quæ in contrarium asserere possunt alii multi de plebe homines: sed eo præsentius agunt illi, qui numero Authorum hujus sæculi non multum deterant, quod si qui Casuistas recentes aliquoties legerunt, sciunt illos, ut plurimum, quæ ab aliis dicta sunt, tantum repetere transcribereque, neque multum perpendere, utrum aliorum, quas sequi volunt, sententiæ & opiniones fundatæ sint super veris Theologiæ Moralis regulis, scilicet super Scriptura sacra & traditione; sed satis illis esse rationum loco asserere, aliam novam Casuistam hanc opinionem probabilem putasse. Et consequenter illorum numerus non multum movere debet illos qui veritatem inquirunt, neque unquam præferri potest vel unius sancti Patris authoritati: & re vera videmus, summum Pontificem Innocentium XI. vere optinere, vere maximum, multas opiniones morales damnasse, licet eas turba novorum Casuistarum teneret; & nunquam talium Authorum numerum id solum effugisse, ut sancta Sedes videret, necessario publice damandas esse opiniones adeo perniciosas, quæ a tam multis scriptoribus magno cum animarum periculo asseruntur.

Quest. 5. S. inter duas contrarias opiniones tenemur sequi probabiliorem, quare non etiam tenebimur tutiorem amplecti?

Resp. Ratio, cur non teneamur sequi opinionem tutiorem, & cur sufficiat ad rectum lineam actionis nostræ, quod probabiliorem sequamur, ea est, quia, ut ex sancto Antonino probavimus, ad non peccatum sufficit, ut, antequam agamus, habeamus certitudinem moralem de bonitate actionis nostræ: quæ certitudo non requirit cognitionem evidentem, sed tantum cognitionem probabilem, quæ nos ad talem potius opinionem, quam contrariam sequendam inducat: at quando probabiliorem amplectimur, habemus moralem illam certitudinem, cum opinio probabilis illa sit, quæ majores, & fortiores rationes habet, quam opposita. Sumus igitur securi in conscientia, dum probabiliter sequimur, neque necesse est amplecti tutiorem. Secundo, quia, ut dicitur in supra relato Canone *Non omnis* (c. 31.), & ut docet sanctus Thomas pluribus in locis, ignorantia illum excusat a peccato, qui fecit quod potuit ut veritatem assequeretur; sed certum est, illum qui probabiliorem sequitur, id fecisse quod potuit, ut cognosceret veritatem, & juxta præceptum ageret. cum omnibus prudenter perpensis, idcirco quod probabilius veritati conforme esse putavit; igitur

a peccato excusatur sequens probabilior in, licet non sequatur tutiorem, quæ illi probabilis non videtur.

His etiam rationibus addi potest id, quod a sancto Antonino dicitur, quod dum quis dubitat de veritate præcepti, non peccat, modo habeat validiores rationes, quæ illum moveant ad eligendam unam opinionem, quæ tunc vere probabilior est, etsi opinio quam sequitur, non esset vera. Hæc sunt sancti Doctoris verba (1. P. tit. 3. c. 10. § 10): *Sic agendo contra tale dubium, non peccat, dum adhaeret opinioni alicuius Doctoris; & hinc rationes probabiles pro ipsa magis quam pro opposita opinione, etsi ipsa opinio quam tenet, non esset vera.*

Quod semper intelligi debet juxta id quod diximus cap. 2. dum agitur de jure positivo; cum actiones quæ per ignorantiam fiunt contra jus naturale, non debeant excusari omnino, & in totum: quia hæc ignorantia est aliquo modo voluntaria.

Quæst. 6. Si licitum sit sequi opinionem minus tutam, relicta tutiori; quare non etiam licebit sequi minus probabilem, relicta probabiliori?

Resp. Ratio disparitatis est, quia minus tuta, in concursu tutioris, est semper tuta, quia minus tuta in probabiliori fundatur; & ita dum illam amplectimur, id agimus, quod veritati præcepti magis conforme esse putamus, sicque a peccato immunes sumus, etsi erraremus, quia fecimus quod potuimus, ad cognoscendam veritatem; ut probatum fuit in questione præcedenti. Sed e contra dum opinio minus probabilis concurret cum probabiliori, non solum non habet illam certitudinem moralem, sed etiam a sua probabilitate decedit, ut probavimus supra; quia cum contraria sit alteri opinioni, quæ verior apparet, est verisimiliter falsa: & ratio est, quod cum veritas indivisibilis sit, dum videtur in uno loco, mendacium & falsitas apparet in alio; & illud quod contrarium est opinioni, quæ videtur vera necessario, verisimiliter falsum est: Et consequenter ille qui adhaeret opinioni probabili in concursu probabilioris, non est immunis a peccato, cum non fecerit, quod potuit, ad cognoscendam veritatem præcepti, & habendam certitudinem moralem de bonitate & rectitudine suæ actionis; volens uti medio quod putabat minus conforme veritati præcepti, sequendo opinionem minus probabilem, eodemque, quo poterat aliud medium adhibere, quod veritati præcepti magis congruum apparebat, sequendo probabiliorum.

Quæst. 7. Quenam est differentia inter opinionem probabiliorum, & eam quæ fortior est?

Resp. Differunt in hoc solum, quod opinio probabilior ea est, quæ nobis videtur magis conforme veritati præcepti; & opinio fortior ea est, quæ magis

gis nos remouet a peccato, & ad maiorem perfectionem ducit. Ex quo sequitur, posse in praxi facile contingere, quod opinio probabilior sit minus bona; quod accidit quibus, ea quæ minus probabilis est, ad maiorem perfectionem tendit, & consequenter tutior est. Exempli gratia, in omnibus casibus, in quibus queritur, utrum quis ad reformationem teneatur, aut dandam eleemosynam, semper tutior est illa opinio quæ reatum debet, aut erogandam eleemosynam dicit, quia maior nos remouet a peccato: ethi contraria opinio possit esse, & sit saepe probabilior: quia ad sunt fortiores rationes & auctoritates, quæ nobis fundent & probent obligationem restituendi, aut dandi eleemosynam in casu proposito.

Quæst. 8. Quo modo gerere quis se debet in praxi, dum de eligenda & sequenda una ex duabus contrariis opinionibus agitur?

Resp. Sæpius difficile cognoscitur & discernitur, quæ ex duabus opinionibus vere sit probabilior, & consequenter magis conformis veritati præcepti: multumque nobis timendum est, ne in illa illa in malum propensio, quam a primo parente hausimus, & quam propolis peccatis nimium auimus, rationes opinionis quæ concupiscentiæ magis arridet, fortiores & validiores nobis repræsentet, quam reuera sint, & ne aliqua culpa nostra in excitationem & peccatum prolabamur. Itaque dum sumus inter duas opiniones contrarias, quarum una dicit, talem actionem esse licitam & aliam esse illicitam, in hoc casu, nisi exitus exorato diuino munere, ut intellectum nostrum illuminet, & postquam etiam opinionibus & affectibus veteris hominis nos spoliare curauerimus, clare videamus per nosmetipsos, aut per rectorem aliquem spirituales vere dictum, primum & omni interesse humano vacuum, opinionem illam, quæ actionem licitam esse asserit, esse valde probiorem, debemus omnino amplecti contrariam quæ tutior est, quia nos magis a peccato remouet. Et consequenter, rationes opinionis quæ talem actum licitum esse dicit, non sunt ita potentes, ut fundamenta & rationes opinionis contrariæ destruire valeant; & ita remanet iusta occasio dubitandi de rectitudine illius actus: cum de salute æterna agatur, & ex altera parte nosmetipsos facile adulescimus; cum etiam ipsi antiqui Directores faciles propensi sint ad alios qui illos consulunt, iuxta id quod optant respondendum, quam ad dicendum ea quæ saluum spirituum desideris contraria sunt, sequi deberetis opinionem tutiorem; quod eo verius est, quod videntur, illos qui Directores consultant, eis saepe repus maiori cum claritate, emphasi, & robore eas circumstantias & rationes explicare, quæ sibi favere possunt, aut saltem maiorem eis attentionem conciliare; quam his fundamentis quæ contraria sunt.

Adiungatur præterea, doctissimum Cardinalem Bellar-

nam certo credidisse, debere quolibet in praxi necessario ita se gerere, dum ad Episcopum Theanensem notam suam scribens, discede damnat doctrinam novorum Probabilistarum: qui se putant securos esse in conscientia, dummodo opinionem quamlibet probabilem sequantur etiam in concursu probabilioris; „ Si quis, inquit Bellarminus (in admonitione ad Episc. Thean.), velit in tuto salutem suam collocare, is omnino debet certam veritatem inquirere, & non respicere, quod multi hoc tempore dicant, aut faciant; & si rei certitudo non possit ad liquidum apparere, debet omnino tutiorem partem sequi, & nulla ratione, nullius imperio, nulla utilitate temporali proposita, ad minus tutam partem declinare. Agitur enim de summa rei, cum de salute æterna tractatur; & facillimum est conscientiam erroneam exemplo aliorum induere, & eo modo, conscientia non remordente, ad eum locum descendere, ubi vermis non moritur, & ignis non exstinguitur “.

Iidem plane sentire videtur Cardinalis Paleotus Archiepiscopus Bononiensis, sancti Caroli amicissimus, ejusque imitator fidelis in cura sua Pastoralis, in præclaro quem scripsit libro de sacri Consistorii consultationibus (part. 1. c. 13.): „ Cum, inquit, non de rebus, sed de hominibus, nimirum de actibus, sive de factis ipsorum hominum agitur; ita in his versari debemus, ut si reuera dubitationem habent, & animus in his judicandis in contrarias partes distrahitur, semper in tutiorem partem, si ex alterius electione periculum peccati imminet, juxta sanctorum Patrum sententiam iudicemus. *Ibidem*: Non loquimur de judicandis actionibus æternis, sed de iudicio quod quisque de rebus suis facere debet in foro interiori, quas ubi dubium est de peccato, in tutiorem partem interpretari debemus, ut a pœnæ spiritualis periculo longius arceamur; sapientis enim est cum beato Job dicere, „ Verebar omnia opera mea “.

Sancta Sedes nos in hoc prudenti & vere Christiano agenti modo potenter confirmavit, dum sequentes propositiones damnavit.

Prima propositio condemnata ab Innocentio undecimo in Decreto contra 65. propositiones 22. Martii 1697.

Non est illicitum in Sacramentis conferendis sequi opinionem non admodum de valore Sacramenti, relicta tutiori, nisi ad veram legem, conventionem, aut periculum gravi damni interveniat: Hanc sententiam probabili tantum utentem non est in collusionem Baptismi, Ordinis Sacerdotii, aut Episcopalis.

Secunda propositio damnata.

Probabiliter existimo, iudicem posse judicare juxta opinionem etiam minus probabilem.

Tertia propositio damnata.

Generatim, dum probabilitate, siue intrinseca, siue extrinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeat, consilii aliqua agemus, semper prudenter agimus.

Quarta propositio damnata.

Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens, dum illi obviare maus probabilis.

Damnatio istarum propositionum a Sancta Sede magno Religionis Christianæ bono emanata, varias quorumlibet Probabilistarum tenebras dispellere debet, eorum maxime, qui bona fide, & sine pertinacia lumen quaerunt. Adsumt hujusce rei illustria exempla, ex quibus, adjuvante Dei gratia, maximi sperantur fructus, ut vera sanctorum Patrum doctrina super principis moralis Christianæ magis ac magis elucescat.

Nullus ignorat, Reverendissimum Patrem Thyrsum Gonzalez, Societatis Jesu Præpositum generalem, opinionem Probabilistarum genere suo rejectisse, licet illi antea assuetus esset: „Post exactam, inquit, (in „*Pendimento Theologiae moralis, seu Tractatu de recto „vita op. morum probabilium. In introductione n. 35.*), „totius contrariæ discussionem, quamvis tuncdem contrariæ sententiæ principii adactus, meo tamen firmiter insedit animo, mansitque infixum, nemini licetum esse asserere pro regula secundariæ, quam secure in operando sequatur, sententiam alienam faventem libere adversus legem, nisi ex præsentis perfectione, quod illa sit vera, & legi æternæ conformis: seu quin illi assensum directum præbeat judicio absoluto, quo sibi applicet legem æternam, tamquam regulam primariam totius honestatis, cui actiones humanæ conformari debent, ut honestæ sint“. In hoc Tractatu (*Ib. Dissert. 13. §. 13. in fine.*) octavam assert rationem contra laxos Probabilistas, quod scilicet;

Pro opposita nullus citatur Cardinalis sanctæ Ecclesiæ; nostram autem tenuerunt quique præstantissimi Theologi Cardinales, nimirum Cajetanus, Bellarminus, Palavicinus, Laurus, & Aguirre, eamque quotidie alii Eminentissimi sectantur in sacris Congregationibus.

Subinde refert (*Dissert. 13. §. 12. n. 74. 76. & 77.*) verba Cardinalis Cajetani & Cardinalis Bellarmini, quæ supra numero octavo inserta sunt.

Quod ad Cardinalem Palavicinum attinet, dictus P. Generalis sic loquitur: „Cardinalis Stortia Palavicinus in tomo de actibus humanis, disput. 9. quæst. 4. art. 14. docuit cum sententiâ communi inter Doctores hujus sæculi, posse hominem in operando sequi sententiam minus tutam, sibi que minus verisimilem, dummodo sciat esse in se absolute probabilem, relicta tutiore, & sibi verisimiliorre Cæterum Eminentissimus ille vi-

postea remelius considerata, sententiam mutavit „ut

apparet ex variis ejus epistolis. Et omnino statuerat
 sententiam aliquam facere, in qua priorem suam
 sententiam publice retractaret, ut testatus est P. Ni-
 colaus Maria Pallavicinus nostræ Societatis, olim in
 Collegio Romano primarius Theologiæ Scholasticæ
 Professor, subinde in eodem Collegio Præfectus gene-
 ralis studiorum, postea vero ex nominatione Innocen-
 tii XI. Theologus pœnitentiariæ, examinatore Episco-
 porum, sancti Officii qualificator, Romæ totique Ita-
 liæ libris editis notus. Is a me de hoc rogatus, quod
 sequitur testimonium, manu propria scriptura mihi
 tradidit, 19. Martii 1692. Eminentissimus, *inquit*,
 Cardinalis Pallavicinus, anno fere ante mortem, di-
 xit mihi, sibi esse fixum relinquere post se scripturam,
 in qua retractare intendebat ea quæ scripserat in libro
 de actibus humanis, nempe posse quemquam præfatos
 sequi opinionem minus probabilem, & minus tutam,
 relicta probabiliori: imo sibi fixum omnino esse, u-
 numquemque teneri sequi sententiam illam, quam
 putat esse veram, neque posse ullatenus conformari
 sententiæ, quam putat esse falsam. Hac olim P. Ni-
 colaus Pallavicino affirmabat Cardinalis Sforza. Hacten-
 us P. Nicolaus Maria Pallavicinus in scripto manu
 sua exarato. Obiit autem Cardinalis Pallavicinus die
 4. Junii ann. 1667. unde illam retractationem fecit
 Cardinalis ann. 1666. Ipse P. Nicolaus qui hoc testi-
 monium dedit, pie obiit in Collegio Romano 17.
 Decembris anni proxime præteriti 1692. Hæc valde
 conficitur argumentum pro majori probabilitate & ve-
 ritate sententiæ moderatæ, quam defendimus. Si enim
 tantas vir, tam subtili & profundo ingenio præditus,
 qui doctrinam benignam semper secutus fuerat, & ty-
 pis vulgaverat, eam deseruit, publice retractaturus,
 victus pondere argumentorum, quæ contra illam mi-
 litant, sanum hoc est falsitatis sententiæ benignæ,
 quam deseruit, & veritatis sententiæ moderatæ.
 Ibidem num. 78. 79. 81. & sequentibus. Quod ac-
 cidit Cardinali Pallavicino, & sibi accidisse sæpe mi-
 hi tenatus est Cardinalis de Aguirre. Prius enim per
 multos annos secutus est sententiam benignam de usu
 licito opinionis minus probabilis & minus tutæ in oc-
 cursu tutoris, & operanti probabilioris, seu veri-
 milioris, nihil ambigens de ejus veritate. At post-
 quam animum applicuit hujus controversiæ studio,
 eam falsam esse compertit, & oppositam doctrinam,
 ut sibi certam amplexus est, Tomo 1. Theol. sancti
 Anselmi, disp. 2. sect. 6. Idque ipsum mihi accidit
 atque multis. Quod mihi sæpe verbis contestatus est
 Eminentissimus Cardinalis de Aguirre, id ipsum li-
 teris consignavit in præfatione ad Tomos Concilio-
 rum Hispaniæ. Postquam enim longum Catalogum
 contexit Authorum, & Episcoporum, qui senten-
 tiam

tiam benignam Probabilistarem in hac secundo impugnauerunt, subdit p. 6. n. 31. Ab his præstantioribus Episcopis & Scriptoribus variis instructus, paucis post annis cœpi dubitare de securitate illa, quam nobis plurimi alii pollicebantur in usu opinionum quarumlibet probabiliam. Eo usque enim communi fere sensu, aut præiudicio obductus in probabilismo, veluti in pulvino, molliter quiescebam, & plerumque studium meum (ita ingenue fateor) situm erat in examinando potius, an aliquod esset probabile, quam investigando, an esset verum: detecta enim probabilitate, nullatenus dubitabam, me posse illud in praxi sequi, aut aliis consulere Cœpi itaque rem magis examinare ab an. circiter 1771. usque in 1780, lectis ac relectis, ultra prædictos, plurimis authoribus recentibus, qui hinc & inde controversiam hanc gravissimam profugaverunt ex instituto. Deprehendi vero ingens periculum salutis in sectando aut consulendo aliis probabilismo, sive usu cujuscunque opinionis minus probabilis, faventis libertati, in consensu alterius probabilioris, adhaerentis præcepto. Idem mihi altiternum fedit, ubi utraque apparet probabilis æque, aut circiter: manet enim adhuc res vere dubia & incerta omnino, an actio, vel emissio sit contraria legi æternæ, necne, quidquid plerumque recentiorum distinguunt inter dubium speculativum & practicum. Hanc eandem distinctionem, quoad controversiam præsentem, plurimi alii a triginta circiter annis usque modo doctissime rejecerunt. In dubiis autem & spectantibus ad æternam salutem, eligendam esse tutiorem partem, jura clamant, & prudentia ac lex charitatis divinæ de propria & aliorum salute palam dicitur.

Certe nemo prudens vitam corporis ita negligit, ut audeat uti cibo aut pharmaco solum probabiliter sano, quod tamen æque aut magis probabiliter censetur noxium, & exitiale futurum. Quare ne exponat se probabiliter aut probabiliori periculo mortis, eligit aliud certe innoxium, aut salutiferum. Idem fere accidit circa rem familiarem servandam, & honores amittendos. Cur ergo vita animæ & salus æterna, longe præstiosior, possit exponitur probabiliter periculo opinionum liberiorum? Nec reflexione aliqua, seu iudicia referre a laudatorem alienam, videntur prolesse aut sufficere ad formandum iudicium moraliter certum, & necessarium de usu huius opinionis benignæ, quæ a bona animi, potius quam corporis aut fortune, ubi opinio severior æque aut magis urget. Non enim voluntas habet vim imperandi intellectui, ut iustis reflexis sentiat verum aut certum moraliter id, quod directo iudicio æstimat falsum, aut dubium, aut minus probabile.

Quare reflexiones illæ ad summum possunt habere locum, & prod. ubi sit doctus, & prudens, &

ita intentione placendi Deo, aut ipsum non offendere
 et, & nullo praeiudicio, passione aut utilitate adfectus,
 diligenter inquirat veritatem pro qualitate, materia, de-
 bitis circumstantiis, quando occurrunt invicem contrariae
 opiniones inter Scriptores Catholicos, doctos & pios.
 Si post rem examinatam, inveniat sententiam benignam
 longe ac vltimam praevalere opinioni austeriori, tum au-
 thoritate & numero patronorum, tum rationibus, &
 placeat reip. salutare argumentis contrariis, & videtur posse
 firmare iudicium moraliter certum de illius veritate,
 & licito usu, aut nihilo curare rigorem aliorum opi-
 nionem, vel eam reputare ortam ex inani scrupulo. Na-
 to enim, aut permissio, quod sententia illa benignior
 esset falsa in re, agens excusatur a peccato, saltem
 gravi. ob rectam intentionem, bonam finem, & igno-
 rantiam venialem ex infirmitate humana. Si autem post
 diligentem inquisitionem inveniat, opinionem austero-
 rem aequale pondus habere, aut etiam majus, ac proinde
 veritatem rei esse speculative dubiam, non poterit ul-
 la reflexione formare sibi iudicium moraliter certum de
 illius veritate, aut usu licito. Quare abstinendum erit
 ab opinione benigniori, & adhærere cum totius, siue san-
 cti pro praecepto. Hæc videtur fuisse praxis assilua sancto-
 rum Patrum, Pontificum, & Theologorum, doctrina &
 pietas iniqua, a tempore nascentis Ecclesie usque ad
 finem fere sæculi præcedentis; quo cœpit reputari secu-
 rus usus opinionis benignæ probabilis in concursu opi-
 nionis austerioris æque probabilis, aut probabilioris, per
 reflexiones antiquis ignotas; sequebantur enim veteres il-
 li, quod intra sinum Ecclesie Catholice, post rem ma-
 ture examinatam, oratione, ac studio competenti, vi-
 debatur verum, aut moraliter certum. Et licet ipsi san-
 cti Patres, aut Doctores celebres aliter atque aliter circa
 varias questionum morum conferrent, unusquisque tamen
 prius ac prudens sagabat, vel consultabat aliis, quod post
 debitum examen iudicabat verum, aut saltem longe con-
 formius Canonibus sacris, rationi, & equitati. Neque enim
 amplius exigi putabat ab homine mortali, infirmo, &
 ignorantis obnoxio, alioquin sequebatur tutiorem partem.
 Hactenus Eminentiſſimus Agnere, nobis exponens
 iocunda, quibus inductus est ad retractandam opinio-
 nem benignam, quam prius secutus fuerat. Hoc sane est
 magnum argumentum veritatis nostræ sententiæ, quod
 nullus eam deseruit, postquam semel illam amplexus
 est, & in oppositam abiit. Ex adverso quotidie videntur
 sententiam benignam deferentes, qui prius eam tene-
 rant, & nostram amplectentes. Et ideo, quia post
 Decreta Alexandri VII. & Innocentii XI. contra opi-
 niones laxas, Theologi profunius hanc controversiam
 examinaunt, quotidie crescit numerus eorum, qui ad
 usum licitum opinionis minus tutæ requirunt, quod
 illa sit probabilior, seu verisimilior operanti; & decre-

1. fuit numerus eorum, qui cum Caramuele docent, fa-
 2. tis esse, quod opinio favens libertati sit in se probabilis,
 3. ut omnes possint illa licite uti, quamvis ipsis appareat
 4. minus verisimilis, quam opposita favens præcepto.
 5. „ Ibidem, § 13. n. 100. quid sentiat Eminentissimus
 6. Cardinalis de Lauræa, Ordinis sancti Francisci, id
 7. constabit legenti eruditissimum Tractatum de recto usu
 8. opinionum probabilium, quem anno 1668. edidit in
 9. lucem. Ubi tom. 2. in 3. sentent. Disput. XI. agens de
 10. muneribus prudentiæ, art. 4. controversiam hanc co-
 11. piose & doctissime tractat. Et n. 242. hanc statuit con-
 12. clusionem: Quando aliquid agibile non est a lege de-
 13. terminatum, sed est sub opinione, tunc in concursu
 14. opinionis probabilis pro una parte, & probabilioris pro
 15. alia, prudentia dicat, solam probabiliorē esse eli-
 16. gendam: numquam vero minus probabilem. Est Scoti
 17. ut supra, & D. Thomæ quodlib. 8. art. 13. Colligitur
 18. etiam ex D. Bonaventura, & aliis adducendis in proba-
 19. tionibus. Hæc conclusio probatur plurimis modis, a
 20. priori, ab absurdis, ab exemplo, ab autoritate. Hæc
 21. ibi. Et statim omnibus his mediis conclusionem probat.
 22. Et in 4. probatione sic arguit: Quando opinio
 23. est dubia, nempe cum est æqualis ponderis cum alia,
 24. prudentia dicat, vel neutram eligendam, vel tutio-
 25. rem, si oportet operari. Ergo multo minus quando
 26. concurrat probabilis cum probabiliori, poterit eam dicta-
 27. re, sed debet dictare probabiliorē, quando est tutior.
 28. „ Ibidem num. 103. Cardinalis de Aguirre in prælo
 29. ad Tomos Conciliorum Hispaniæ, num. 24. subiungit:
 30. Verum prolixus essem si omnes Dominos Cardinales
 31. Probabilissimi illius laxi inimicos, & tutiorum, aut
 32. saltem palam probabiliorum sententiarum tenaces tam
 33. factis, quam scriptis, jam vita sanctos nominare vel-
 34. lem. Inter tam multos eorundem, qui usque modo
 35. sanctitate, aut doctrina insigni floruerunt, vix credo
 36. invenietur aliquis qui aliter senserit, aut docuerit.
 37. Imo & ex iis qui modo superstites sunt tam intra
 38. quam extra urbem, præstanti pietate, & eruditione
 39. conspicuis, ac toti orbi Christiano notis, quorum ju-
 40. dicia, ac sententiæ mihi frequenter colloquio, ac va-
 41. rius congressibus innotescunt, nemo est (quantum ca-
 42. pio) qui tam in theoria, quam in praxi non sentiat,
 43. sequendam omnino esse sententiam tutiorem, vel saltem
 44. longe veriorē ac probabiliorē. Atque in sacris hæc
 45. Congregationibus quotidie occurrunt innumeræ causæ,
 46. quarum decisio ex sacris Conciliorum Canonibus pen-
 47. det: ubi autem variæ authorum occurrunt sententiæ,
 48. illa omnino præfertur, quæ omnibus hinc inde con-
 49. sideratis tutior videtur, aut juri & requitati conformior.
 50. Nimirum hic fuit semper Spiritus Ecclesiæ, tam in Pon-
 51. tificibus Romanis, Cardinalibus, Episcopis, quam in
 52. Canones Conciliorum ediderunt, quam in iis, qui præ-

„tatis & doctrinae laude illos usque mole imitati sunt.
 „Unde ab initio fere Pontificatus laudati Alexandri VII.
 „mirum est, quod zelo, qui eruditione, & constantia,
 „quamplym Episcopi praestantissimi nominis, partim
 „ita sancti, partim superstites, Probabilissimum luxurian-
 „tem repraesentent.

Præposito Generali adspulatur R. P. Joannes Franciscus
 Mariana Societatis Jesu, dum asserit (*Sp. cimine Theolo-
 gico moral. l. 1. q. 7. n. 407.*), quod e duabus opinionibus in-
 ter se contrariis, licet non est sequi minus probabilem,
 minusque tutam, seu, quod eodem videtur, non licet sequi
 opinionem minus probabilem pro libertate, relicta proba-
 biliori pro lege: et ostendit, qui agnoscat, magis tu-
 tam esse magis probabilem. Et paulo inferius (*Ibid. q.
 e. n. 420.*): *E duabus opinionibus contrariis & æque
 probabilibus, non licet sequi minus tutam: sed est obli-
 gatio sequendi tutiorem.*

R. P. Augustinus de Angelis, Congregationis Somaſchæ
 Cler. Regul. Professor S. Theol. in Romana Sapientia, &
 Consult. S. Congreg. Indicis, in Tractatu de recto usu opi-
 nionis probabilis, Lectione 3. sic habet: *Ex duabus opi-
 nionibus, quarum una sit probabilis, & sit pro libertate
 & commodo: altera probabilior, seu moraliter certa, quæ
 sit pro præcepto & lege divina; hæc sequenda est viro
 prudenti & circumſpecto, illa reſicienda.*

R. P. Natalis Alexander Ordinis Præd. (Theol. Dog-
 matica & moral) probabilitatem promiscuam pleno ca-
 lamo eruditissime excludit, & evertit, Tom. 7. de pecca-
 tis part. 1. lib. 3. Regula 13. & ſequentibus.

Quod antea eximie præſtiterat P. Vincentius Contenſo-
 nius (in Theol. mentis & cordis), in præclaro Tracta-
 tu, De nullo probabilitatis commento.

Denique perſuadetur Diſputatio Theologica de opinionum
 defectu in quaſtionibus moralibus, Authore Antonio Char-
 las S. Theol. Doctore, Romæ edita anno 1695. in qua ce-
 leberrima de probabilitate diſceptatio dilucide explicatur,
 & argumentis tractatur ſolidis atque ad omnium captum
 accommodatis.

Quæſt. 9. Quid agere debet ille, qui, ut ita dicam, in-
 ter duo peccata fluctuat, ita ut necesse habeat, unum ex
 duobus perpetrare. quod non potest accidere, nisi ex con-
 ſcientia erronea, & ita nunquam absolute poſſumus eſſe in
 peccatitate peccantes: Exempli gratia, ſi quis juravit ſe
 hominem occiſurum, & ei deinde conſcientia ſuadeat ſe
 perjurii reum fore, ſi non occidat; & ex alia parte ho-
 micidii reum, ſi occidat?

Reſp. In his anguſtiis deberet quis illi agere, quod ha-
 beretur in Concilio Toletano relato in Canone (*Can. Duo
 mala, diſt. 13.*): *Duo mala, inquit Concilium, licet o-
 mnino cauſiſſime ſint præcavenda, tamen ſi periculi neces-
 ſitas unum ex his perpetrare compelleret, id debemus reſol-
 vere, quod minore nexu noſcitur obligare.* Quod & S. Grego-

partio, appositâ similitudine adhibita, confirmatur dum lo-
gimur (vel. in Can. nervi: dist. 13.): *Si omnino nullus
sine peccato evadendi alius patet, minus semper eligan-
tur: quia & qui murorum undique ambitu ne fugias clau-
ditur, ibi se in fugam precipit: ubi enim evitor murus in-
venitur. Videatur quæ diximus supra c. 4. n. 3. 4.*

C A P U T VII.

De Conscientia dubia.

Quæst. 1. Quidnam dubiosa est Conscientia?

Resp. Conscientia dubiosa est, iuxta do-
ctrinam sancti Thomæ, cum animus inter duas proposi-
tiones contrarias constitutus, non magis ad unam quam
ad aliam propendit, & inclinatur; quod provenit ex æ-
qualitate motivorum & rationum, quæ pro una aut alia
parte militant, quæ non magis ad adherendum primæ,
quam secundæ, movent. Intellectus noster, inquit Doctus
Angelicus (qu. 14. de veritate, art. 1.), *respectu par-
tium contradictionis se habet diversimode: quandoque e-
nim non magis inclinatur in unam quam in aliam, pro-
pter æqualem æqualitatem eorum, quæ movent ad utram-
que partem: & ista est dubitantis dispositio.*

Quæst. 2. Quid agendum, quando conscientia nostra in
tali dubio versatur?

Resp. Si, ut superius diximus, sumus liberi ad operan-
dum, aut non operandum, debemus ab actione abstinere;
quia agendo, periculo peccandi nos committimus: quod si
necessario operandum sit, tenemur amplecti opi-
nionem tutiorem, ut probatum fuit ex regula sæpius in
variis canonibus stabilita, quod *in dubiis tutior via est
eligenda.*

Illud etiam expresse docuit sanctus Augustinus, contra
Donatistas scribens. Supponit sanctus Doctor, aliquem
ex his hæreticis de reconciliatione sua cum Ecclesia Ca-
tholica cogitare, jamque fateri, posse omnes sine pecca-
to in eadem Ecclesia Baptismum recipere, & ex alia par-
te dubitare, utrum liceat Baptismum apud Donatistas re-
cipere: in quo casu asserit sanctus Augustinus (l. 1. de
Baptis. contr. Donat. cap. 3.), quod, *Si dubium ha-
beret non illis (scilicet apud Donatistas) recte accipi
quod in Catholica recte accipi certum haberes; graviter
peccares in rebus ad salutem pertinentibus, vel eo
solo quod certis incerta proponeres. Accipere itaque,
subdit idem sanctus Doctor (cap. 42.), in parte Do-
nat. si incertum est esse peccatum, quis dubitet cer-
tum esse peccatum, non ibi potius accipere, ubi certum
est non esse peccatum? Videmus igitur sanctum Augu-
stinum hoc in loco eos damnare, qui dicunt, illam qui
est inter duas opiniones æque probabiles, quarum una
asserit talem actionem esse probatam, & alia dicit pro-
hibitam.*

tam esse, posse sepi in oraxi illam ex his duabus opinionibus, quæ minus tuta est; nam in casu supra relato, Donatista erat inter duas opiniones æque probabiles, quarum una Baptismum apud Donatistas recipere licitum esse dicebat, cum ipsi etiam Catholici faterentur Baptismum ab his hæreticis administratum validum esse; ait enim sanctus Augustinus ibidem, cap. 3. *Dicimus esse apud Donatistas Baptismum, non putem illis recte accipi*: alia vero opinio assererat, quod quamvis Baptismus ille esset validus, tamen recipi non poterat sine peccato: quia in hoc quis schismatis Donatistarum participis fiebat: & ita, juxta Probabilitatem sensum & doctrinam, poterat ille homo, auxilio actus reflecti, ita differere: Ille qui sequitur opinionem, quam probabilem putat, etiam in concursu alterius opinionis æque probabilis & magis tutæ, prudenter & sine peccato operatur; sed ego puto probabiliter licere recipere Baptismum apud Donatistas, licet æque probabile sit, id fieri non posse sine peccato: Ergo operabor prudenter, & sine peccato, dum recipiam Baptismum apud Donatistas.

Illud argumtum demonstrativum erat, juxta Probabilitatem principia, sed cum illa principia falsa sint, his rejectis & non obstantibus, sanctus Augustinus illum condemnat, qui hoc modo dispositus reciperet Baptismum apud Donatistas, ob eam solam rationem, quod in rebus ad salutem pertinentibus, certis incertis præponeret. Nec ad eludendam illam sancti Doctoris auctoritatem dici potest, quod in hoc casu de Sacramento agebatur, & quod Probabilitas communiter asserunt, teneri quemlibet in illorum administratione incertis certa præponere, & opinionem tutiorem amplecti in concursu alterius existimatæ probabilis; nam illa limitatio probabilitatis locum non habet, nisi dum de materia, aut forma Sacramentorum agitur, quia illarum defectus Sacramenta invalida reddit & nulla. Et nunquam dixerunt Probabilistæ, nos non posse sequi opinionem probabilem, dum queritur, utrum liceat, aut non liceat recipere aliquod Sacramentum a ministro, qui absque ullo dubio potest illud valide conferre; & revera si id adferrent, nullo modo juxta propria principia ratiocinarentur: nam dum queritur, utrum liceat, an non, recipere Sacramentum ab aliquo, qui potest illud valide administrare; illa questio ad materiam præceptorum, non ad materiam Sacramentorum, pertinet: atqui in casu a Sancto Augustino proposito non dubitabat Donatista de validitate Baptismi, sive apud Donatistas, sive apud Catholicos reciperetur, cum ipsi Catholici dicerent Baptismum Donatistarum validum esse, sed apud illos non posse recipi sine peccato. Et ita dubitatur tantum in hoc casu, utrum

erum liceret, an non, recipere Baptiſmum a pud Denegatitas, id eſt, utrum addeſſet aliquod præceptum prohibens recipere Baptiſmum alibi, quam in Eccleſia Catholica, & evidens eſt, tale dubium ad præcepta, non ad Sacramenta pertinere, cum neque de eorum materia, neque de forma, neque de validitate agatur. Igitur dum loquens ſanctus Auguſtinus de illo præcepto recipiendi Sacramenta in Eccleſia Catholica, aſſerit, neminem poſſe ſine peccato certis incerta præponere, oſtendit, idem plane in materia aliorum præceptorum dicendum eſſe: quod eo magis conſtat, quod ratio, quæ utitur generaliter, & ſine ulla exceptione, ad omnia præcepta pertinet, cum dicat (*ibid. cap. 3.*), quod ille *In rebus ad ſalutem animæ pertinentibus, graviter peccat, qui certis incerta præponit.* Igitur, juxta doctrinam ſancti Auguſtini, quando ſumus inter duas opiniones æque probabiles, tenemur ſequi in praxi illam quæ tutior eſt, id eſt, quæ nos magis a peccato removet.

Poteſt in hac materia videri, quod diximus infra Tomo 4. tractat. de Sacramento matrim. cap. 10. numer. 27. Ibi lector invenire poterit argumentum, quod demonſtrativum videtur contra Probabiliſtas. Conſtititur autem ex autoritate ſummorum Pontificum, Lucii III. Innocentii III. & Clementis III. & ex doctrina S. Thomæ & ſancti Bonaventuræ in reſolutione caſus, qui expreſſus omnino videtur ſuper hac materia. Videatur etiam quod dictum eſt in materia voti Tomo 6. Tract. 2. cap. 4. num. 18. ex ſancto Thoma, & ſancto Antonino.

Queſt. 3. Quid agendum eſſet illi, qui non diſcerneret inter duas opiniones dubias, quænam ſit tutior?

Reſp. In his anguſtiis, qui vere vult peccatum vitare, nullo modo attendere debet ad quodlibet intereſſe temporale, aut ad id, ad quod voluntas ſua propendet & inclinatur; ſed illud ſequendum eſt, quod regulis conſtitutis ab Eccleſia aut aliis noſtris Superioribus magis conforme apparet, & inſuper ſtatere amplecti conſilium, quod nobis a Directore ſpiritali pio, docto, & ab omni humano intereſſe libero, dabitur.

C A P U T VIII.

De Conſcientia ſcrupuloſa.

Queſt. 1. **I**N quo conſiſtit conſcientiæ ſcrupulus?

Reſp. Sanctus Antoninus docet (*l. p. tit. 3. c. 10. §. 9.*), nihil aliud eſſe, quam timorem proveniente a levibus & minus ſcholis conjecturis, qui animum incertum & vacillanter reddit: *Scrupulus, inquit, eſt viciſſima quædam, convergens cum*

midine ex aliquibus conjecturis debitis & incertis. In quo scrupulus a dubio multum differt; scrupulus namque consistit in metu, qui verum fundamentum, aut bonam rationem non habet, quippe non impedit, quominus satis superfit luminis ad discernendum & iudicandum, opinionem quæ scrupulo contraria est, probabilior rem esse; e contra dubium in iusto & bene fundato timore consistit, qui ita animum & intellectum nostrum dividit, & fluctuantem reddit, ut non magis probabilis appareat una opinio, quam alia contraria; ut saltem adeo levis differentia videatur, ut superfit semper iusta timendi causa.

Quest. 2. Quid agendum, quando occurrunt scrupuli?

Resp. Potest quis, spretis omnibus scrupulis, amplecti eam opinionem, quæ notabiliter probabilior appareat; quia, ut ait idem sanctus Antoninus (1. p. tit. 3. c. 10. §. 10.): In humanis agibilibus, quæ tantam habent varietatem, teste Aristotele & experientia, sufficit talis ceteritudo, quæ non semper scrupulos omnes abiciat; sed sufficit, ut contemnat, & superet eos. Et juxta Decretum Innocentii Tertii (Cap. Inquisitioni de sent. exc.): Si quis habet conscientiam ex credulitate levi & temeraria, conscientia levis & temerarie credulitatis explorata, ad sui Pastoris consilium licite agere potest. Ex qua tanti Pontificis sententia sequitur, illum qui aliquo scrupulo, qui ex levi conjectura oritur, turbatur, debere solummodo illud bono directori aperire, & illius consilium fideliter & humiliter sequi.

Non ingratam, neque inutilem, tum ad instructionem, tum ad ædificationem Lectoris, operam me præstiturum credidi, si hunc de Probabilitate Tractatui adjicerem, eique infererem mandatum seu edictum solida eruditione plenum contra Casuistarum Apologiam, & probabilitatis errores ab illustrissimo Galliæ Episcopo confectum, multis inique egregiis libris pietate & Doctrina conspicuis tota Galliâ celebratissimo.

Mandatum Illustrissimi & Reverendissimi Ventiensis Episcopi.

Antonius Godeau, Dei & Apostolicæ Sedis gratia, Episcopus Ventiensis, omnibus Prioribus, Vicariis, Curatis, & Confessoribus nostræ Diocesis, salutem & benedictionem in Domino.

Quoniam non sine summo nostro dolore, morum corruptelam inter Christianos ita quotidie crescere videmus, ut non solum peccatores de criminibus vix cogitent, in quibus vitam suam continuo transigunt; verum etiam deplorenda quadam cæcitate ita perculsi sunt, ut eorum deformitatem non agnoscant, ac sæpe se credant innocentes, cum tamen coram Deo multum sint criminosi; summa igitur eorum & ardenti desiderio huic tanto maiori sensuius occurrendum, ut languidis illis Christianis, adum-

suumque morbum amantibus, quique se credunt sanos, licet ab omni sanitate maxime sint alieni, opem aliquam præstaremus, eisque pro posse mederemur.

Hanc autem tantam calamitatem Christianis accidere perpeximus, & hauriri non modo ex prava concupiscentia, quam nascendo contrahunt homines, aut opera seductoris hujus sæculi principis, cui famulantur opes, voluptates, & honores, ad corrumpendos fideles, eosque a Deo avertendos; verum etiam hoc malum ab ipsis conscientiarum medicis, id est Confessariis proficisci animadvertimus, qui vel sufficienti lumine ad animas regendas præditi non sunt, aut lumen illud suum ex Casuistis modernis potius haurire volunt, quam ex divinis Scripturis, sacris Conciliis, sanctis Patribus, & antiquis Ecclesiæ Doctoribus; novi enim illi authores, zelo quodam, qui certe non est secundum scientiam, volentes facilem exhibere Christianis mandatorum Dei observationem, & expeditam ad cælum viam tradere, ita infirmarunt, & infelici successu Evangelii præcepta corruerunt, sanctam Ecclesiæ Traditionem & praxim, ut vix ulla sit Christianæ moralis pars, in quam bene multas corruptiones non invexerint.

Dubium non est, quin Christus Dominus, sicut definiit, quæ credenda sunt, ita etiam definierit, quæ sunt agenda: ipse vocatur via, per quam incedere debemus, quemadmodum vocatur veritas, quam debemus credere: & in Evangelio patet, eum non minorem adhibuisse curam in moribus formandis, quam in fidei doctrina tradenda; nec tantum dixit: *Qui non crediderit, condemnabitur*; verum etiam: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*. In judicio suo declarat, præcipuam damnationis Christianorum rationem fore, quod misericordiæ opera non exercuerint. Denique prius incepit facere, deinde vero docere; primo autem docuit, homines poenitentiam agere. Gentium Apostolus in Epistolis suis mysteria quidem religionis exposuit, verum non minorem adhibuit curam, ut mores eorum, ad quos scribit, informaret, ac vivendi rationem traderet, ut actiones fidelium fidei sanctitati responderent, ne nomen Domini ab infidelibus blasphemaretur. Sancti Patres eandem secuti sunt methodum, tamque clare & aperte de præcipuis verorum Christianorum officiis loquuntur, ut quisquis voluerit eos legere, eorundem sententiam atque doctrinam facile percipiat: illam autem semper hauserunt ex sacris Scripturis & Ecclesiæ Traditione, tamquam ex limpidissimo fonte, qui eodem modo ac tenere semper fuit, nec ulli corruptioni est obnoxius; & licet aliquoties de quibusdam Quæstionibus moralibus dubitarent (neque enim, generaliter loquendo, negamus ullas esse opiniones probabiles, licet longe pauciores sint, quam credunt Casuistæ) in eorum tamen scriptis nullum repe-

nire licet vestigium imaginarii illius dogmatis, quod verum & falsum æquali securitate ad cælos nos ducat.

Qua tandem igitur ratione novi Casistæ moralem Christianam Doctrinam, quæ in præceptis suis semper eadem ac semper constans & firma esse debet, in Pyrrhonicam & Academicam sectam commutarunt? Ubi non tantum reperitur, & asseritur Est & Non est, seu affirmatio & negatio, verum etiam æque tutæ sunt: ubi eadem actio modo peccatum est, modo non, ex quo novus quidam Doctor eam licitam esse docuit; ubi tandem humana mens cum veritate infelicitèr jocatur in ruinam salutis Animarum, adhibito pernicioso & detestabili probabilitatis dogmate.

Inventum hoc sine dubio a Patre mendacii exco-
gitatum fuit, eoque postremis his temporibus gravi-
ter abutitur, ut Evangelii placita præceptaque pro-
fus eludat, & carnalem hominem Christianæ veritatis
suarque salutis arbitrum reddat. Cum enim Evangelium
asserat: *Veritas liberabit vos*, totamque nostram sa-
lutem ab ea pendere: nec judicandos nos secundum
verba hominum, verum secundum Verbum Dei (*Joan.*
12. 40.): *Sermo*, inquit, *quem locutus sum vo-*
bis, ipse vos judicabit in novissimo die: & ita qui
ducem sequitur cæcum, id est, qui sua aut aliena ra-
tione regitur, sine dubio in foveam cadet; cum S. Tho-
mas omnesque veri Theologi doceant, legem Dei imma-
tabilem esse actionum nostrarum regulam, omnemque ac-
tuum ei contrarium esse necessario malum: cum omnes
hi Theologi constanter doceant, conscientiam erroneam,
seu eam quæ sequitur opinionem falsam & veritati con-
trariam, non omnino excusare a peccato in iis quæ juris
sunt naturalis; *Error enim*, inquit S. Thomas (*Quod-*
lib. 9. art. 15.), *quo non creditur esse peccatum morta-*
le, quod est peccatum mortale, conscientiam non excu-
sat a toto, licet forte a tanto.

Hi vero novi Doctores regulam plane contrariam sta-
bilit, nimirum parvi prorsus interesse, quod opi-
niones verae sint aut falsæ, sed plane sufficere,
quod sint probabiles: hoc est, ut ipsi suam interpre-
tantur mentem, sufficit, quod probabiles videantur
iis, a quibus asseruntur, aut ut aliqua fulciantur ra-
tione, seu alicujus Doctoris auctoritate: alterutra e-
nim probabilitas secundum ipsos sufficit, ut videre
licet apud Caramuelem (*Theolog. fundam. p. 132.*).
Nonnumquam quidem adjiciunt, necesse esse, ut hæ
rationes solidæ sint, & ut opinio quæ probabilis cen-
setur, non sit contraria Scripturæ nec Traditioni: ve-
rum laqueos tantum tendunt ignarorum hominum sim-
plicitati, ut eos his illusionibus & equivocationibus de-
cipiant; quoniam per has rationes solidas, non intelli-
gunt rationes re ipsa veras, cum tales reperire minime
possint ad confirmandas opiniones falsas, quibus certe
accen-

accenferi debet magna probabilium opinionum pars, quæ cum sibi invicem adversentur, simul vere esse non possunt. Has ergo illi solidas vocant, quæ solidæ probantibus videntur. Hoc vero omnibus sine exceptione erroribus convenit. Vix enim quisquam ullum tuetur errorem, qui non solidas in iudicando rationes sequi sibi persuadeat.

Nec volunt etiam Casuistæ, suas probabilitates reipsa Scripturæ Traditionisque principiis non repugnare: sic enim omnes omnino falsas opiniones rejicerent. Quid ergo? Id demum, ut qui eas tuentur, Scripturæ ac Traditioni contrarias esse non existiment. Quid si habeantur contrariæ? nec sic probabilitatem amittent; sufficit enim quosdam Casuistas aliter iudicare; tunc enim ex Vasquesio (*in 2. disput. 6. num. 18.*), Sanchez (*l. 169.*), Escobario (*in prolog.*) debet quis sibi persuadere, id quod sibi ineluctabile videtur, revera non esse, & ab alio solutiones quasdam ac responsiones inventum iri. Itaque ex illis Casuistis, ut aliqua opinio plenam habeat in conscientia securitatem, id demum requiritur, ut, qui eam suis consentaneam cupiditatibus iudicat, vel propter aliquam apparentem rationem, vel etiam contra propriam rationem, propter solam nimirum aliorum auctoritatem, eam esse probabilem, nec evidenter falsam, sibi in animum inducat.

Sic humana ratio, quamlibet cæca & peccato depravata, certa nostrorum actuum regula constituitur, cui suum iudicium Deus ipse accommodare debeat. Insonantesque pronunciare, quos divina lex damnat, & humana probabilitas absolvit. Sic nescio quibus scriptoribus, nunquam ab Ecclesiâ probatis, genus quoddam infallibilitatis tribuitur, ab ea longe diversum, quam in Catholica Ecclesiâ Catholici omnes agnoscunt; propterea enim falli nos ab Ecclesiâ non posse confidimus, quia promissi a Christo Spiritus munita præsidio, nec in fide ipsa, nec in morum regulis falli potest. At illi contra cum sæpius errare, nec ullam sibi veritatis in opinionibus probabilibus certam cognitionem adesse fateantur; imo cum alii alius inter se oppositi sint, adeoque plures errores teneri necesse sit; inaudita tamen absurditate, incertos se ad veritatis viam duces, certos ad veritatis regnum profitentur; nec minus tuto animas a se regi contendunt, cum a via deerrant, quam cum rectam insistant viam; postremo non minus tutum in ore suo esse mendacium, quam in ore Christi, Apostolorum, Patrum, veritas fuit.

Sed possemus iuste ab his Casuistis petere, quis illis talem dederit auctoritatem? & quodnam habeant fundamentum huius tam extraordinarii privilegii, quod neque summi Pontifices, neque Patres unquam sibi attribuerant? Illi, inquam, quos Ecclesiâ tantum tolerat, nullatenus vero probat, & nec tolerat quidem,

quoniam non raro summi Pontifices, Episcopi, & Theologica Facultates summo cum rigore nonnullos censuris affecerunt condemnaruntque: quod quidem satis declarat, eorum opiniones non esse doctrinam Christi sponsæ, quæ est sine macula & ruga, tam in morum, quam in fidei doctrina.

Horum autem malorum origo & causa est, quod sibi semel persuaserint principio quodam generali, veritatem esse prorsus inutilem: unde factum est, ut nullam diligentiam ad eam investigandam adhibuerint, neglectis prædictis veris fontibus, unde solum potest oriri, Scriptura scilicet sacra, & Ecclesiæ Traditione: neglectis etiam veris modis, quibus dicta veritas indagatur, oratione scilicet, humilique & accurato antiquitatis studio. *Evanuerunt in cogitationibus suis*, resolutiones suas atque responsa non supra Evangelii stabilierunt Petram, quæ firma prorsus est & inconcussa, sed supra quorundam novorum scriptorum auctoritatem, supra rationes humanas, & supra nimium studium hominum infirmitati obsequendi; unde fit, ut laxissimas quasque opiniones amplectantur, & conentur latam ad cælum viam sternere, novo suæ probabilitatis commento; verum tam falsa est eorum charitas, quam eorum scientia incerta est & obscura.

Licet enim charitas compassionem doceat, non tamen regularum morum eversionem docet; adjuvandi sunt homines, ut salutem consequantur, verum non sunt ducendi per viam, quæ a salute recedit, etiam si tali specie aut prætextu vestiatur ut ad illam ducere quodammodo videatur. Hæc via tam antiqua est quam ipsum Evangelium; & quisquis novam reperire velit quæ facilis sit & commoda, seipsum primo decipit, tum fallit eos, quorum dux esse desiderat: quia Jesus Christus ore suo pronuntiavit, viam quæ ducit ad vitam, esse angustam, eam vero quæ ducit ad mortem latam esse: per primam paucos, per secundam multos incedere; unde Sanctus Lucas refert (*Cap. 9. v. 23.*), quod Christus, *Dicebat ad omnes: Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie.* Id igitur nobis quoque dicebat Christus, neque minus nos quam primos Christianos per viam angustam vult incedere, vitamque agere crucifixam, non autem voluptuosam, delicatam & mollem, qualem novi Casuistæ permittunt, enervantis jejunii obligationem, modumque præscribentes minime laboriosum, minimeque poenitentem, ut Escobarius & alii apud eundem Casuistæ (*Th. mor. iv. l. c. 3. n. 32. 40. 45. 46. 47.*) & alii Casuistæ apud eundem Apol. pag. 136.); non prohibentes manducare & bibere propter solam voluptatem gustus, ut Apologista, contra naturam huius actionis & Apostoli præceptum, qui vult ut fideles, sive manducent, sive bibant, sive quid-

quidquam aliud agant, omnia faciant in nomine Christi & propter gloriam Dei: relinquentes peccatores in proximis peccandi occasionibus, ut Apologista (p. 10.) & Baunys (de pœnit. 1. p. c. 4. q. 13.): permittentes eos occidere, qui afferunt nos mentiri, aut injuriis nos afficiunt, ut Lessius: aut qui bona nostra rapiunt & fugiunt, modo res sint alicujus momenti seu pretii; aut qui fuisse volunt nos excipere, aut aliam impingere, ut Filiucius & alii: aut demum qui honorem nostrum calumniis laceffunt: docentes etiam servos furari bona dominorum, donec larga sibi stipendia compleant: usu- ræ facultatem præbentes, ac simoniam licitam perhibentes ridiculis suis distinctionibus, & imaginariis intentionis directionibus.

At quoniam, si hæc decreta dumtaxat tanquam probabilia proposuissent, non satis ampla fuisset hominibus eorum sequendorum libertas, si probabiliora tutioraque minus probabilis ac minus tutius præponenda censuissent, cum fere laxis illis opinionibus contrariæ tutiores probabilioresque sint; etiam hunc humanæ cupiditati oppositum obicem perrumpere conati sunt, contrario morum principio quod ab omnibus antiquis Theologis oppugnatum fatentur, stabilito; licere nimirum, relicta tutiore ac probabiliore, minus probabilem, ac minus tutam amplecti, tenerique Confessarios ex falsa illa regula de pœnitentibus judicare. Postremo Confessarios posse ex aliorum, quam falsam putent, sententia consilium dare, si hoc pœnitentibus exoptatus esse sentiant.

Non hic agitur, an quis privato iudicio diffusus, propriam deponere opinionem non possit, alteriusque se iudicio subicere, quem ex prudentiæ Christianæ regula doctiorem se & cælesti lumine uberius illustratum sentit; quod licitum esse nemo dubitat, modo quis puram omnino intentionem habeat, unam veritatem inquirat; tunc enim fides illa, ac persuasio, qua quis alium putat scientia veritatis instructiorem, hoc ab animo nostro iudicium elicit, ejus opinionem nostra probabiliorē esse. Sed ibi præcise sita quæstio, an qui omnibus tum rationibus, tum autoritatibus inter se librat, in ea opinione tanquam probabiliorē permanet, aliquid divina lege illicitum esse, id nihilominus tutam conscientiam facere possit, quod aliunde suppetant nonnullæ rationes, vel autoritates, quæ licitum id esse probare videntur, quamvis illas minoris esse ponderis judicet, quam eas quibus illicitum probatur. Hoc docent illi Casuistæ, etiam propria opinione tanquam probabiliori retenta, ut ajunt Sanchez (in sum. lib. 2. c. 93. art. 4.) & Vasquez (in 1. 2. disp. 62. n. 14.). Hoc vero conscientiam manifeste violari, vel ipso communis sensus lumine patet. Cum enim animus noster variis tum rationibus, tum autoritatibus distrahatur, ex quibus illæ aliquid legi divinæ contrarium esse, illæ

non esse persuaserent, dubius ille & anceps maneat necesse est, si eas æque probabiles iudicet. Quo casu & ex Ethnicis, qui vetabant, ut ait Cicero (1. de officiis), quidquam agere, quod dubites æquum sit, aut iniquum; & ex illa Juris Canonici in lege, *In dubiis tutior pars eligenda*, id de quo dubitamus, an sit licitum, facere non licet: aut si quæ rationes probant rem esse illicitam, eæ graviores probabilioresque videntur; fieri non potest, quin illis iudicium nostrum, id est, conscientia assentiatur; adeoque si illud ipsam nihilominus agamus, manifeste conscientiæ nostræ iudicium violamus, quod omnes fatentur vitiosum ac prævum, etiam si conscientia nostra forte erronea sit.

Quod si quis, ut solent illi Casuistæ, respondeat, eum qui facit, quod probabilius putat esse peccatum, privatam sibi conscientiam fingere, quæ sic agere sibi licitum putat; idem est profecto, ac si diceretur, propterea ipsam contra conscientiam non agere, quia sibi licitum putat contra conscientiam agere: aut eum non agere contra conscientiam suam, quia conscientiam habet nullam. Enimvero si quis nullam censeatur habere religionem, quoties plures religiones sequitur, non video, qualem habere conscientiam possit is, qui tot habet conscientias, ut eas pro nutu & arbitrio suo commutet, sine ulla sententia mutatione & sine ullo novo lumine: quique diversas sibi fingit conscientias secundum varias utilitates & affectus suos, quique in diversis Casuistarum opinionibus investigat, quod cupiditati suæ favet, & qui lubens ac volens se excæcat, ac in praxi sequitur, quod proprio tamen iudicio legi Dei contrarium esse credit.

Recedamus, viri fratres, a prodigiis illis erroribus, legem Dei toto corde queramus, eam diu notuque meditemur, nec alibi securitatem esse putemus, quam in accurata ejus observatione. Si quod dubium nobis occurrat, consulamus nostram conscientiam, ac caveamus ab eo, quod probabiliter peccatum esse iudicamus. Hoc omnes Sancti suo exemplo suisque scriptis nos docuere, hasque veritates sane capitales nitide inclusas videre licet apud D. Thomam quodlibeto octavo (art. 13), ubi querit, an liceat plures habere præbendas; quæ questio tunc inter Doctores agitabatur, non sine diversitate opinionum. *Dicendum*, inquit D. Thomas, quod duobus modis aliquis ad peccatum obligatur: uno modo, faciendo contra legem, ut cum aliquis fornicatur: alio modo, faciendo contra conscientiam, etiam si non sit contra legem: ut si conscientia dicat alicui, quod levare festucam de terra, sit peccatum mortale. Ex conscientia autem obligatur aliquis ad peccatum, sive habeat certam fidem de contrario ejus quod agit, sive etiam habeat opinionem cum aliqua dubitatione. Illud autem quod agitur con-

tra legem, semper est malum, nec excusatur per hoc
quod est secundum conscientiam: & similiter, quod
est contra conscientiam, est malum, quamvis non sit
contra legem: quod autem nec contra conscientiam,
nec contra legem est, non potest esse peccatum. Di-
cendum est ergo, quod quando duæ sunt opiniones
contrariæ de eodem, oportet esse alteram veram, &
alteram falsam. Aut ergo ille qui facit contra opinio-
nem magistrorum, utpote habendo plures præbendas,
facit contra veram opinionem, & sic cum faciat con-
tra legem Dei, non excusatur a peccato, quamvis
non faciat contra conscientiam: sic enim contra le-
gem Dei facit. Aut illa opinio non est vera; sed mag-
is contraria, quam iste sequitur, ita quod vere licet
habere plures præbendas; & tunc distinguendum est,
quia aut talis habet conscientiam de contrario, & sic
iterum peccat contra conscientiam faciens, quamvis
non contra legem: aut non habet conscientiam de
contrario, sed certitudinem; sed tamen in quodam
dubitationem inducitur contrarietate opinionum; &
sic, si manente dubitatione plures præbendas habet,
periculose committit: & sic procul dubio peccat,
utpote magis amans beneficium temporale, quam pro-
priam salutem: aut ex contrariis opinionibus in nul-
lam dubitationem adducitur, & sic non committit se
discrimini, nec peccat.

Hæc verba ita clara sunt atque perspicua, & ita
demonstrant, opinionem falsam, licet probabilis ju-
dicetur, non excusare a peccato, nec licere facere
quod per se licitum est, quando dubitatur, an sit
licitum; ut satis mirari non possimus cecitatem eo-
rum, qui hunc locum afferunt ad doctrinam probabili-
tatis stabiliendam.

Alexander de Ales concludit, quod quando quis dubi-
tat, utrum simonia sit in aliquo contractu seu concor-
dato, quod pro beneficio intendit facere, ita ut quidam
Doctores affirmativam teneant partem, alii vero negati-
vam; numquam tali contractui seu concordato consenti-
re debet, ne se exponat periculo peccati mortalis.

Africanus sextus, qui fuit inter primos sui temporis
Theologos, quique propter eximiam doctrinam & pie-
tatem, postea ad summum Pontificatum promotus
fuit, idem sentit, non licere scilicet sequi opinio-
nem minus tutam relictâ tutiori. Eandem sequitur
doctrinam Cardinalis Cajetanus in Summa; eumque
imitantur melioris notæ Theologi, quorum autho-
ritates hic asserre tedium foret atque superfluum;
sufficit cum S. Augustino asserere: *Nolo plura di-
cere de re tanta, quia melius eam commisso fide-
lium gemitibus, quam sermonibus meis.* Enimvero
humanae mentis deviatio in huius generis Casuistis,
digna potius est lacrymis quam consultatione, quibus

que est preces quam disputationes adhibere, ne pereant isti, neve alios etiam damnabili sua presumptione perdant: *Quia*, inquit idem Augustinus, *cum istis non tam disputationibus, quam orationibus est agendum; plus eis sine auditione prestamus, si ut corrigantur creamus, ne cum tantis ingentis vel pereant, vel alios perdant presumptione damnabili.*

Ut id agatis, vos etiam atque etiam hortor, fratres Charissimi, ut vestra Charitas erga ipsos pateat, eosque inducat ad eorum sortem deplorandam, eamque erga nosmetipsos Charitas, eamdem nos faciat devitare: atque ut minus in opinionum defectu erretis, hoc semper generale placitum animis vestris impressum habetote, quo maiorem partem casuum conscientie, qui vobis proponuntur, solvetis.

Christianus est homo novus, qui veterem hominem exuit in baptismo: habere debet cogitationes & actiones novi hominis. Ubi igitur actio quædam vobis proponitur, attendite, cui conformis ea sit, ad veteris Adami mentem, aut ad novi hominis sententiam. Quæ ad primum pertinent, nihil valent omnino, licet subtilibus regantur distinctionibus ex variis intentionis directionibus, quæ nihil aliud sunt quam excusationes in peccatis. Legite diligenter & humiliter novum Testamentum, in quo Christus Dominus exemplis suis ac verbis, ipsumque sicuti Apostoli fideles docent vivendi modum, quem sequi debent, clare, distincte, simplicique plane stylo, sed cælesti prorsus unctione pleno. Huic lectioni, sanctorum Patrum libros iungite qui de moribus agunt, si hujus lectionis capaces sitis: quales sunt eorum Homiliæ atque Epistolæ; sed eas legite cum ea mente quæ discipulos decet, non vero tamquam vani, superbi, & curiosi censores, qui in Patrum scriptis ea investigant, quæ præjudicia propria, præconceptasque opiniones confirmare valeant. Ab omni præterea dominandi in humanas mentes libidine immunes estote, atque liberi ab amicitia, gloria, honore, commodis hujus sæculi: & querite, non quæ vestra sunt, sed quæ ad honorem Dei & salutem animarum, quæ vobis commissa sunt, pertinent.

Nolite citius, quam par est, in resolutionibus vestris ac responsis properare: sed diligenter singula considerate, ad orationem recurrite, & in gravioribus difficultatibus nos cum omni fiducia consulite: Episcopus est suæ Diocesis Casuista veluti natus, quia illius est pastor; ac Dei misericordia speramus, ea nos ab ipso recepturos lumina, quibus indigebimus, data qualibet occasione, ut vobis respondeamus.

Denique sequimini hanc regulam, de qua loquitur sanctus Augustinus: *Quam nobis Deus & prophetarum prædicatione, & suscepti hominis Sacramento, & Apostolorum testimonio, & Martyrum sanguine,*

Gentium occupatione muniuit. Non autem eam viam, quam novi tradiderunt Auctores falso lumine nitentes, quo sunt ipsi decepti, qui non alia utuntur auctoritate, quam chimerica sua & erronea imaginatione. Ab his ducibus cavere, qui multos solum amant sectatores, magisque de turba sequaci, quam de bono regimine sunt solliciti: hæc altis mentibus Prophetæ verba semper custodite (*Jer. cap. 6. vers. 18.*): *Hæc dicit Dominus: state super vias & videte, & interrogate de semiti antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea.* Non ad novas vias indagandas nos mittit Prophetæ: novitas in negotio fidei semper suspecta est: Vincentius Lirinensis eam tradit tamquam certam minimæque dubium erroris signum: *Annunciare, inquit, aliquid Christianis Catholicis præter id quod acceperunt, numquam licuit, nusquam licet, numquam licebit.* Dixerat antea Tertullianus, quod *principalitas veritati, novitas mendacitati deputata est.* Hæc autem antiquitatis regula non minus convenit doctrinæ morum, quam doctrinæ Mysteriorum fidei; ambæ enim idem irrevocabilis auctoritatis habent principium, quod est Scriptura sacra, & Ecclesiæ Traditio: fidesque vera est illa, quæ opatur per charitatem, quæque a charitate formatur.

In ultimo Cleri Gallicani conventu Lutetiæ celebrato anno 1656. Parochi Rhotomagensis civitatis, quos Illustrissimus eorum Archiepiscopus eadem de causa mandaverat, simul cum Curatis Parisiis, exhibuerunt eidem Clero Catalogum multarum propositionum, quas ex modernis quibusdam Casuistis traxerant, ut a dicto Clero examinarentur: earum lectio horrorem quemdam in animum audientium impressit, omnesque tunc aures obturare cogitavimus, ut fecere quondam Patres Concilii Nicæni, ne blasphemias in Arii libro conscriptas audirent: omnes zelo quodam ardebant reprimendæ infidelium istorum scriptorum audaciæ, qui sanctissima quæque Evangelii præcepta tam impudenter corrumpunt, ac doctrinam introducunt moralem, cujus vel honestos puderet paganos, quæque ipsos bene moratos Turcas posset offendere, illisque scandalum exhibere. Verum cum conventus finis tunc immineret, nec vacaret omnino adscriptos omnes auctores legere, ut sententia, cognita perspectaque causa, pronunciaretur, ac sine ullo mentis partiumque præiudicio; censuit Clerus, ex sententia clarissimi viri Abbatis Cyronii, Universitatis Tolosane Cancellarii, viri æque docti ac pii, imprimi debere ipsius Cleri impensis instructiones sancti Caroli Borromæi Cardinalis & Archiepiscopi Mediolanensis, quas ille Confessariis suæ Diocesis tradidit; creditumque ei, dum Prælati tanto malo tamque urgenti iuridicis censuris obviare possent, quod hic liber torrentem illum malaram opinionum, quæ ruinam Christianæ moralis moliebantur, tamquam quidam obex posset figere.

Hoc idem opus vobis legendum nunc porrigimus, & hortamur, ut illud accurate percurratis, ac summa cum diligentia & fide servetis. Eas ipsas instructiones statutis synodalibus nostris inferuimus, saltem quoad maximam partem; verum cum jam auctoritate tantorum Episcoporum fulciantur, qui eas publicandas censuerunt, illas denuo vobis tradimus, quasi jam validiores, quam cum nostra tantum auctoritate notebantur: in his reperietis modum plane sanctum regendi peccatores, quo pravis habitibus & consuetudinibus expoliantur, non vero in his confirmantur; retrahuntur etiam ab occasionibus peccandi proximis, in quibus peribant: omnes frivole & inanes excusationes ad laxos mores tuendos exciendantur: sincere prius explicant illarum instructiones, quid Deo, quid fidei, & quid proximo debeant homines secundum Evangelii regulas, non autem secundum sua commoda, pravosque propriæ cupiditatis motus & affectus: veram tradunt agendæ poenitentiae normam, severitate quadam, sed ea certe prudenti, temperatam. Denique vos fideles dispensatores sanguinis Jesu Christi efficiunt, vosque iudices poenitentiarum vestrorum constituunt, quales vos esse voluit Christus; non autem servos, quales vos velient esse novi Casuista, cogen-do vos absolutionem illis impendere, in quibus nulla spes emendationis apparet, eorumque erroneas sequi opiniones contra proprium vestram iudiciam ac conscientiam, ut videre est apud Baunium (*Th. mor. p. I. tr. 4. q. 21. n. 100.*).

Ad vestras fortasse manus perveniet liber quidam inscriptus: *Apologia Casuistarum contra calumnias Jansenistarum*; cujus occasione vos monere tenemur, quod cum crederemus, instructionum sancti Caroli publicatione torrentem illam pravarum & periculorum opinionum recentiorum Casuistarum sisti debere; comparuit perniciosum hoc opus ad confirmandos omnes errores in Casuistarum libris sparso, & ad erigendum veluti de veritate trophæum.

Vix in publicum prodierat, cum horrorem & indignationem legentium omnium bonorum in se vehementer commovit. Enimvero author ejus diligenter congregasse videtur omnesordes, extravagantes quasque opiniones & rationes, omnes iudicii defectus & omnes corruptelas in recentibus Casuistis passim effusas: tantaque eas audacia & impudentia tuetur, ut tanta tamque prodigiosa cæcitas gemitus & suspiria excitet piorum hominum: de qua quidem cæcitate dici potest cum Augustino: *Spargens pœnales cœcitates super illicitas cupiditates*. Stylus illius libri repens est atque humilis, ratiocinandi modus plane puerilis, argumenta prorsus infirma: Patres quos citat, impudentissime corrumpit, cujusque conclusiones falsæ sunt & periculosæ: totum opus

opus furorem quemdam veneno infectum spirat contra Christianæ moralis defensores, quos odiosos exososque efficere conatur, hæreticos appellando. Hi vero quos tales exhibere contendit, sunt Parochi Parisienses, Rhotomagenſes & maximè totius Regni civitatum: illi sunt sanctissimi Episcopi, piissimi Presbyteri, optimi Religiosi, qui palam publiceque damnaverunt quinque propositiones a summo Pontifice proscriptas, quæque Apostolicæ sedis venerationem omnem exhibent, quæ a bonis & obedientibus Catholicis expectari potest.

Illustrissimus Aurelianensis Episcopus contra infelicem hunc librum primus vexillum extulit, eumque censura sua zelo digna, & ferventi defendendæ veritatis amore, damnavit, ad vindicandam Ecclesiæ honorem, & salutem animarum procurandam. Illum sequuti sunt Illustrissimi Archiepiscopi Senonensis, Rhotomagensis, Bituricensis, & Episcopi Belvacensis, Andegavensis, Nivernensis, Electensis, Convenensis, Appamiensis, Vasaſensis, Conforanensis, Tulensis, Ebroicensis, Lexoviensis, Catalaunensis, Cadurcensis, ac Vicarii generales Eminentissimi Cardinales de Rets Archiepiscopi Parisiensis; Facultas quoque Theologiæ Parisiensis suis censuris animi sui horrorem ab ejusmodi opinionibus & corruptelis significavit: quas Apologia tueri conatur.

Licet autem post tantorum hominum iudicium, nostram non magni videatur esse momenti; nihil tamen minus arbitrati sumus, nos ex officio tene-ri eorum zelum imitari, ne muti videamur dum lupus circuit ovile, ut oves devoret. Cum his igitur, in spiritu Episcopalis unitatis declaramus, postquam diligenter & accurate examinavimus librum inscriptum, *Apologia Casustarum*, &c. Nos eam comperisse Evangelii placitis & præceptis contrarium, item exemplis Jesu Christi, doctrinæ Apostolorum, sanctorum Patrum opinionibus, definitionibus Ecclesiæ, securitati & honori Principum, eorumque Magistrorum & Magistratuum, familiarem tranquillitati, bono societatis Civis regimini prorsus oppositum, propter innumeras propositiones falsas, temerarias, periculosas, erroneas, & scandalosas, quas tueri conatur hic liber; & tanquam talem damnamus, ac prohibemus, ne legatur, retineatur, vendatur, aut distribuatur in nostra Diocesi Christianis sollicitudini nostræ Pastoralis commissis. Si quis autem Prior, Curatus, Vicarius, aut Presbyter hunc librum jam habeat, ei permitimus, ut eum retineat, ea mente, ut videat placita & opiniones quæ detestari debet: prohibendo strictissime, ne illis utantur in conscientis dirigendis.

Hoc mandatum & edictum publicatum fuit in Synodo celebrata in civitate Venciensi die sexta Maji anno 1659. & publicis tabulis insertum, ut eo recurrant, qui ejus opera indigebunt. Exscriptum ex tabulis publicis spiritalibus Episcopatus Venciensis. die decima Maji 1659. per me Notarium & scribam, d' Eguigne.

CAPUT IX.

De peccato in generali.

Quest. 1. Quid est peccatum generaliter sumptum?

Resp. Peccatum potest definiri, quod sit actus, per quem recedimus a regula nostra, operando contra lumen naturæ, rationis, & legis æternæ. Hæc definitio sumpta est ex doctrina sancti Thomæ (1. 2. q. 11. art. 1. in corp.), qui sic ait: *Omnis actus voluntarius est malus per hoc quod recedit ab ordine rationis, & legis æternæ.* Et quia lex divina superioribus obediendum præcipit, sequitur ex hac definitione, peccare nos dum contra leges Ecclesiasticas aut politicas operamur.

Quest. 2. Quot modis peccari potest?

Resp. Tribus modis, ut dicitur in Canone (*Sciendum, de pæn. dist.*), *admittitur peccatum; nam aut ignorantia, aut infirmitate, aut studio, id est malitia, perpe-*

Quest. 3. Quomodo peccatur ex ignorantia?

Resp. Sanctus Thomas (1. 2. q. 76. art. 2. in corp.), dicere videtur, ignorantiam esse causam peccati, quoties committitur ex eo, quod nescit quis illud quod scire tenebatur, & potuit illud addiscere: *Ignorantia quæ superari non potest, atque ob id invincibilis dici solet,* inquit Scholeæ Angelus, *nullum est peccatum, sed tantummodo vincibilis, si sit eorum quæ quis scire tene-*

Quest. 4. Quo pacto peccatur ex infirmitate?

Resp. Peccata ex infirmitate proveniunt a nostri animi motibus & passionibus, quæ vere spirituales infirmitates sunt. „ Potest autem, ait Sanctus Thomas (1. 2. q. 77. art. 3. in corp.), dici infirmitas in anima ad „ similitudinem infirmitatis corporis: dicitur autem cor- „ pus hominis esse infirmum, quando debilitatur, vel „ impeditur in executione propriæ operationis, pro- „ pter aliquam inordinationem partium corporis. Unde „ & membrum dicitur esse infirmum, quando non pot- „ est perficere operationem membri sani; sicut oculus, „ quando non potest clare videre. Sicut autem partes „ corporis dicuntur esse inordinatæ, quando non sequuntur „ ordinem naturæ; ita & partes animæ dicuntur esse „ inordinatæ, quando non subdantur ordini rationis. „ Sic ergo quando extra ordinem rationis vis concupiscibilis, aut irascibilis, aliqua passione afficiuntur, & per „ hoc,

„ hoc, impedimentum præstat debitæ actioni hominis ,
 „ dicitur peccatum esse ex infirmitate “.

Quæst. 5. Quomodo ex malitia peccatur?

Resp. Ex malitia peccare dicitur is, qui animo deliberato scelus committit, nec ad illud aut ignorantia aut violenta passione impellitur, ita ut propriæ ex sola perversa voluntate hæc legis divinæ violatio proveniat, cum scilicet videt quis peccaminosum esse talem actum, & nihilo tamen minus vult ita operari, ut suæ perversæ voluntati morem gerat; & dici potest, juxta sancti Thomæ mentem, quod illi ex malitia peccant, qui scienter, deliberato animo, & cum voluntatis plenitudine eligunt peccatum committere: *Dicuntur homines nonnumquam*, ait sanctus Doctor (1. 2. q. 78. art. 1. in corp.), *ex certa malitia, & industria peccare, quasi scienter malum eligentes.*

Unde hæc est differentia inter peccata infirmitatis, & peccata malitiæ, quod licet in peccatis quæ ex infirmitate committi dicuntur, homo sufficientem libertatem habeat, ut fiat reus in tali actu; attamen a passione ita violenter impellitur, ut potius dicatur talis passio actionem producere, quam ipsa voluntas: e contra accidit in peccatis malitiæ; in quibus licet passio voluntatem aliquo modo moveat, tamen id cum tanta debilitate fit, ut voluntas ipsa sit primaria & principalis causa peccati, non autem hujusmodi passio; & ita homo vere ex propria voluntate & animi propensione operatur, non vero ex repentina passione & violento animi motu. Possumus exemplum peccati ex malitia provenientis in Scriptura reperire in fratricidio a Cain traditorie, & animo deliberato in persona Abel perpetrato (Gen. c. 4.). Videtur etiam ex malitia peccasse Saulem, dum innocuum Davidem interficere totis viribus conabatur, etsi optime de illo saepe sapius meritis fasset (Reg. lib. 1. c. 18.). Postremo perfidia Judæ, si pendæ malitiæ scelus involvebat (Matth. c. 26. 14.).

Quæst. 6. Peccata quæ ex malitia perpetrantur, suntne illis graviora, quæ ex ignorantia, aut infirmitate committuntur?

Resp. Graviora sunt, ut ait S. Gregorius Papa (*Cur. Sciendum, de pen. dist. 4.*), varios peccatorum gradus docens his verbis: *Gravius infirmitate, quam ignorantia, sed multo gravius studio, id est malitia, quam infirmitate, peccatur.* Quam doctrinam sequitur S. Thomas (1. 2. q. 78. art. 2. in corp.), & ratione confirmat, dum ait: „ Peccatum quod est ex certa malitia, est gravius peccato, quod est ex passione. „ Primo quia cum peccatum principaliter in voluntate consistat, quanto motus peccati est magis proprius voluntati, tanto peccatum est gravius cæteris paribus: „ Cum autem ex certa malitia peccatur, motus peccati est magis proprius voluntati, quæ ex se ipsa ad ma-

„ lum

lum movetur, quam quando ex paſſione peccatur, quaſi ex quidam extrinſeco impulſu ad peccatum. Vide, quod peccatum ex hoc ipſo quod eſt ex malitia, aggravatur, & tanto magis, quanto fuerit vehementior malitia; ex eo vero quod ex paſſione, diminuitur tanto magis, quanto paſſio fuerit magis vehemens “.

Queſt. 7. Quo pacto dividuntur peccata?

Reſp. Generaliter loquendo, peccata dividuntur primo in venialia, & mortalia.

Queſt. 8. Quid eſt peccatum mortale?

Reſp. Peccatum mortale, ut docet ſanctus Thomas (2. 2. q. 110. art. 4. in corp.), proprie eſt, quod repugnat charitati, per quam anima vivit Deo conjuncta. Et ideo vocatur mortale, qui animam a Deo, qui vera ejus vita eſt, ſeparat: Cum enim, ut dicitur in Canone (Can. Reſuſcitatus, de panis. diſt. 1.), Deus ſit vita animæ, anima vero vita corporis: ſicut corpus vivere non poteſt abſente anima, ita non miſi Deo præſente anima vivere valet.

Queſt. 9. Quid eſt peccatum veniale?

Reſp. Illud eſt, quod licet Deo diſpliceat, non tamen peccatorem a Deo ſeparat; quia non deſtruit charitatem, cum non ſit proprie contrarium & oppoſitum amoris Dei & proximi. „ Quandoque, inquit ſanctus Thomas (2. 2. q. 88. art. 2. in corp.), voluntas peccantis fertur in id, quod in ſe continet quamdam inordinationem, non tamen contrariatur dilectioni Dei & proximi: & talia ſunt peccata venialia “.

Queſt. 10. Unde provenit diverſitas, quæ eſt veniale inter & mortale, & quo pacto poteſt unum ab alio ſecerni?

Reſp. Sanctus Auguſtinus (l. 21. de civit. Dei. cap. 27.), magnum Eccleſiæ lumen, fateſtur, diſciſſimum eſſe expreſſe videre, & notare, quæ ſint peccata venialia, & quæ mortalia: „ Sed, inquit, quæ ſint ipſa peccata, quæ ita impediunt perventionem ad regnum Dei, ut tamen ſanctorum amicorum meritis impetrent indulgentiam, diſciſſimum eſt invenire, periculoſiſſimum definire. Ego certe uſque ad hoc tempus, cum in le ſatagerem, ad eorum indagationem pervenire non potui; & fortaiſſis propterea latent, ne ſtudio proficiente ad omnia peccata cavenda pigreſcat. Quoniam ſi ſcirentur, quæ vel qualia ſunt delicta, pro quibus etiam permanentibus, nec proſecti vitæ melioris aſſumptis, interceſſio ſit inquirenda & ſperanda iuſtorum, eis ſciora ſe obſolveret humana ſegnities, nec evolvi talibus impicamentis ullius virtutis expeditione curaret. Nunc vero, dum venialis iniquitatis, et amiſi perſeverat, ignoratur modus, proſecto ſtudio in meliora proficiente, oratio, ni inſtando, vigilantius aſtribitur “. Quidquid ſit, certum eſt, ut alibi docet item ſanctus Doctor (Enchirid. c. 78.), quod quæ ſunt levis & quæ gravis peccata,

non humano, sed divino sunt profunda iudicio. Et ut idem Sanctus Doctor relatus in Canone dicit (l. 1. de Bapt. refer. in Can. Non afferamus, 24. q. 1.), non debemus secundum arbitrium voluntatis iudicare de gravitate peccatum. „ Non afferamus, inquit, flateras „ dolosas, ubi appendamus quod volumus & quomodo „ volumus, pro arbitrio nostro flateras: hoc grave, hoc „ leve est; sed afferamus divinam flateram de Scripturis „ sanctis tanquam de thesauris Dominicis, & in illa „ quid sit gravius appendamus, imo non appendamus, „ sed a Domino appensa recognoscamus“.

Est certe prima quæ debet assignari regula ad iudicandum de mortali aut veniali, ex sacra Scriptura sumitur; & mihi dum legimus, aliquid peccatum a regno Dei excludere, animam interimere, necem peccatori inferre, & huiusmodi, debemus statim concludere, tale peccatum ex suapte natura mortale esse. Habemus præterea traditionem, quam in sacris Canonibus, & sanctorum Patrum operibus inquirere & investigare debemus; dumque invenimus in illis salubribus Doctrinæ Christianæ fontibus, tale peccatum esse veniale vel mortale, idem plane iudicium de eo nobis faciendum est.

Attamen notandum est, peccatum mortale ex natura sua posse fieri veniale, aut propter levitatem materiæ, aut propter indeliberationem voluntatis: igitur illud quod ex se peccatum mortale esset, fit veniale, primo ob parvitatem materiæ: exempli gratia, furtum rei alienæ est mortale peccatum ex natura sua: attamen erit tantum peccatum veniale, si fiat furtum alicujus rei nullius fere momenti, ut unius assis; quia, ut docet Angelicus Doctor (2. 2. q. 66. art. 6. ad 3.): „ li- „ lud quod modicum est, ratio apprehendit quasi „ nihil: & ideo in his quæ minima sunt, homo non „ reputat sibi nocumentum inferri, & ille qui accipit, „ potest præsumere hoc non esse contra voluntatem ejus, „ cuius res est; & pro tanto, etsi quis furtive huius- „ modi res minimas accipiat, potest excusari a peccato „ mortali; Si autem habeat animum furandi, & infe- „ rendi nocumentum proximo, etiam in talibus mini- „ mis potest esse peccatum mortale“.

Secundo, potest transgressio alicujus præcepti esse tantum peccatum veniale, propter indeliberationem voluntatis. *Actus moralis ex genere suo*, inquit S. Antoninus (l. p. tit. 9. c. 1. §. 3.), *ex eo quod non fit ex consensu libero & perfecto, venialis redditur.*

Quest. 11. Illud-ne semper efficit levitas materiæ, ut peccatum quod ex natura sua mortale esset, semper fiat veniale?

Resp. Sunt principaliter duæ peccatorum species, in quibus levitas materiæ non reddit veniale illud quod ex natura sua mortale est. Et primo in materia fidei delictum contra sacrum mandatum, quantumvis materia le-

viſſima ſit, eſt ſemper peccatum mortale, dum a deſt liber & perfectus conſenſus; quia, ut docet Sanctus Thomas (1. 2. q. 1. art. 3. in corp.), Ratio formalis ob-
jecti fidei, eſt veritas prima: unde nihil poteſt cadere ſub fide, niſi in quantum ſtat ſub veritate prima, ſub qua nullum falſum ſtare poteſt. Et ita dum non credimus, quidquid a Deo credendum proponitur, conclu-
 dendum eſt, nos non credere alias veritates, quæ a Deo revelatæ ſunt, cum aliquid quod revelatum eſt a Deo, non credamus. Secundo circa res venereas, communiter dicitur, delectationem impudicam ſemper eſſe peccatum mortale, quantumvis levis ſit materia, modo ſit cum perfecta deliberatione; rationem assignat Sanctus Thomas (1. 2. q. 74. art. 8. in corp.), dum dicit: „ Quod
 „ aliquis conſentiat in delectationem carnalem, hoc ni-
 „ hil aliud eſt, quam quod in ſe conſentiat in hoc,
 „ quod affectus ejus ſit inclinatus in fornicationem: nul-
 „ lus enim delectatur, niſi in eo quod eſt conforme ap-
 „ petitui ejus: quod autem aliquis ex deliberatione eli-
 „ gat, quod affectus ſuus conformetur hiſ, quæ ſecun-
 „ dum ſe ſunt peccata mortalia, eſt peccatum mortale “. Et conſequenter levitas materiæ regulariter non excuſat
 a peccato mortali in rebus venereis.

Addi poſſet, illud peculiare eſſe in peccatis carnalibus, quod dum quis in hiſ aliquo modo delectatur, licet in materia levi, ſemper adeſt periculum veniendi ad conſummationem actus; & ideo non mirum eſt, quod omnis delectatio perfecte deliberata in hac materia ſit ſemper peccatum mortale.

Quod etiam poteſt confirmari autoritate ſummi Pontificis Alexandri ſeptimi in ſecundo Decreto contra 45. propoſitiones morales anno 1666. 18. Martii; nam inter alias hæc damnata fuit.

Eſt probabilis opinio, quæ dicit, eſſe tantum veniale oſculum habitum ob delectationem carnalem & ſenſibilem, quæ ex oſculo oritur, ſecluſo periculo conſenſus ulterioriſ & pollutionis. Igitur damnavit ſummus Pontifex illos, qui dicerent, oſculum eſſe peccatum tantum veniale, dum datur ob delectationem carnalem, licet materia ſatis videatur levis, & licet illæ omnes adſint circumſtantiæ, quæ in hac propoſitione continentur, ſcilicet quod nullum ſit periculum pollutionis, aut conſenſus ulterioriſ; ex quo facile colligi poteſt, quod in rebus venereis, levitas materiæ illud quod ex ſe mortale eſt, non reddit veniale. Præterea idem plane communiter dicitur de odio, aut contemptu Dei, de perjurio aſſertorio, magia, ſimonia, irritatione Sacramentorum, violatione ſigilli, & jejunii naturalis.

Quæſt. 12. Poteſt-ne indeliberatio voluntatis, peccatum ex ſe mortale, reddere veniale in materia impudicitæ, fidei & ſimilium?

Reſp. Cum peccatum ex voluntate tantum proveniat,
 (Nam

(Nam usque adeo, inquit Sanctus Augustinus *Can. Quod autem* 15. q. 1. ; peccatum voluntarium malum est, ut nullo modo peccatum sit, si non sit voluntarium) certum est, nullum esse peccatum, dum nulla adest voluntas; quod locum etiam habet in rebus sacratioribus, in quibus defectus deliberationis peccatum excludit: quod si deliberatio sit imperfecta tantum, peccatum erit tantum veniale: „ Ea enim, inquit Sanctus Antoninus (1. p. tit. 9. c. 1. §. 1.), quæ diminuunt liberum motum voluntatis, sicut infirmitas, vel violentia, aut metus, vel aliquid huiusmodi, diminuunt peccatum, & diminuunt voluntarium, in tantum quod si actus sit omnino involuntarius, non habet rationem peccati “. Quod etiam docetur a Sancto Thoma (1. 2. q. 88. art. 5. in corp.) his verbis: „ Potest id quod est ex genere mortale, esse veniale propter imperfectionem actus, quia non perfecte pertinet ad rationem actus mortalis, cum non sit deliberatus, sed dubius “. Et ita concludendum est, delectationem impudicam & veneream, ut diximus, esse ex se peccatum mortale, quantumvis materia levissima sit; sed si sit absque libertate & deliberatione, nullum tunc adest peccatum; quod si aliqua inest deliberatio, sed imperfecta, erit peccatum veniale, non mortale.

C A P U T X.

De Differentiis & diversitatibus peccatorum.

Quest. 1. Quot modis peccari potest?

Resp. Generaliter loquendo duobus modis peccari potest, aut per actum internum, aut per actum externum.

Quest. 2. Quomodo peccatur per actum internum?

Resp. Potest quis interne, & cogitatione peccare duobus plane modis: primo quidem si in perversa cogitatione voluntarie, & ob delectationem quæ ex ea provenit, immoretur; & vocatur morositas, & cogitatio morosa. Secundo modo peccat quis, dum vere desiderat exequi id, quod illi perversa cogitatio suggerit (*Can. Si cui de penis. dist. 1.*): Si cui, inquit Sanctus Augustinus, etiam si non contingat fructus concubandi cum conjugæ aliena, tamen planum sit eum aliquo modo cupere, & si potestas datur, esse facturum, non minus reus est, quam si in ipso facto deprehenderetur.

Quest. 3. Quomodo & quibusnam modis per cogitationem simplicem perversam, & morosam peccatur; id est, per quandam complacentiam, quæ habetur in cogitatione alicujus mali, & negligentiam in illa cogitatione rejicienda, licet ad opus perversum devenire quis nolit?

Resp. Sanctus Thomas (1. 2. qu. 7. art. 6. in corp.) huic

hinc quæsto his verbis respondet : „ Deficit aliquis in
 „ directione passionum dupliciter . Uno modo quando
 „ homo ex deliberatione provocat sibi motum iræ , vel
 „ concupiscentiæ . Alio modo , quando non reprimit il-
 „ licitum passionis motum , sicut cum aliquis , postquam
 „ deliberavit , quod motus passionis insurgens est inor-
 „ dinatus , nihilominus circa ipsum immoratur , & ipsum
 „ non expellit : & secundum hoc dicitur peccatum mo-
 „ rose delectationis esse in ratione “ . De eadem mate-
 „ ria fufius discevimus , Tom. 6. Tract. 8. de septimo
 Præcepto Decalogi .

Quæst. 4. Ex quo provenit peccatorum diversitas ?

Resp. Peccata inter se diversa duobus modis esse pos-
 sunt , aut in numero , aut in specie .

Quæst. 5. Quo pacto peccata sunt diversa ratione numeri ?

Resp. Docet S. Thomas (in 2. sent. dist. 42. q. 1. art. 1.), numerum peccatorum constitui ex multiplicatione actuum interiorum voluntatis moraliter interruptorum ; Cum queritur , *inquit* , utrum voluntas & actus exterior sint diversa peccata ; aut intelligitur de voluntate conjuncta actui exteriori , aut de voluntate præcedente . Si de conjuncta , sic oportet , quod unum peccatum sit voluntas interior , & actus exterior , quia voluntatis non multiplicatur actus . Si autem de voluntate separata , sic est aliud peccatum , quia actus voluntatis multiplicatur ; quando enim actum explet exteriorem , etiam actum voluntatis iterat ; & ideo oportet quod sint duo peccata , non propter diversitatem actus interioris & exterioris , sed propter diversitatem duorum actuum interiorum voluntatis “ .

Quæst. 6. Quonam modo peccata speciem mutant ?

Resp. Peccata proprie sunt diversæ speciei , ex eodem Angelico Doctore (1. 2. q. 72. art. 3. in corp.), cum obiectum transgressionis & peccati est alterius speciei : Quia , *inquit* , peccata proprie distinguuntur specie secundum obiecta . Et ita committitur peccatum diversæ speciei , quoties violatur diversæ speciei præceptum : ex quo sequitur , omnes circumstantias , quæ ad peccata diversæ speciei spectant , efficere , ut peccatum illis conjunctum sit diversæ speciei : exempli gratia , si peccatum luxuriæ inter personas liberas perpetratur , erit simplex fornicatio ; si cum maritata committatur , erit adulterium ; & si cum consanguinea , erit incestus ; nam , juxta S. Thomam (2. 2. q. 154. art. 8. in corp.), Manifestum est , quod adulterium est determinata species luxuriæ , a se ipso specialem deformitatem habens circa actus venereos .

Quæst. 7. Quot sunt circumstantiæ peccatorum ?

Resp. Idem Sanctus Doctor docet (2. 2. q. 73. art. 7. in corp.), quod „ Peccatum natum est aggravari per circumstantias tripliciter ; uno quidem modo , in quantum circumstantia transfert in aliud genus peccati : Sicut peccatum fornicationis consistit in hoc

„ quod

quod homo accedat ad non suam. Si autem additur hæc circumstantia, ut illa ad quam accedit sit aliterius uxor, transferetur in aliud genus peccati, scilicet in adulterium, quod est gravius peccatum quam fornicatio. Aliquando vero circumstantia non aggravat peccatum, quasi trahens in aliud genus peccati, sed solum quia multiplicat rationem peccati: Sicut si prodigus det quando non debet, & cui non debet, multiplicius peccat eodem genere peccati, quam si solum det cui non debet; & ex hoc ipso peccatum fit gravius. Tertio modo circumstantia aggravat peccatum, ex eo quod auget deformitatem proveniente ex alia circumstantia, sicut accipere alienum constituit peccatum furti, si autem addatur hæc circumstantia, ut multum accipiat de alieno, erit peccatum gravius: "Non tamen mutabit speciem, aut numerum multiplicabit.

Quest. 8. Quot modis circumstantiæ possunt peccatum aggravare?

Resp. Possunt circumstantiæ, aut leviter aut notabiliter aggravare peccata, aggravant notabiliter, cum, licet directe non mutant peccati speciem, tamen ita malitiam peccati augent, ut crimen quasi specie diversum aliquo modo constituant; ut apparet in eo qui maximam pecuniæ summam furatur. Circumstantiæ leviter aggravant, dum aliquo modo peccatum majus reddunt, sed non notabiliter; ut accidit in illo, qui hominem sibi vicinum, aut ejusdem civitatis, interimit; aut in loco vicino Ecclesiæ, licet non in Ecclesia.

Quest. 9. Quænam circumstantiæ in Confessione Sacramentali necessario aperiendæ sunt, ut integra sit?

Resp. Ut Confessio integra sit, videtur necessario dicendas esse non solum circumstantias, quæ speciem peccati mutant, & eas quæ numerum peccatorum augent, sed etiam illas quæ notabiliter aggravant, & peccato malitiam multo majorem, & quasi diversæ speciei tribunt; quia cum in Confessione adsit tribunal, in quo Confessarius divinam iustitiam exercet, & in quo personam etiam medici gerit, ut malo peccatoris opportunum remedium adhibeat; necesse est, ut illius malitiam agnoscat, & ut ea omnia quæ ad peccatum pertinent, & magni momenti sunt, illi aperiantur; quia ut dicitur in Concilio Tridentino (*Sess. 14. de pæn. c. 5.*), *Quod ignorat Medicina, non curat.* Quod si illas multum aggravantes circumstantias nesciret Confessarius, illius iudicium esset valde imperfectum, nec remedia peccato convenientia & proportionata applicare posset; quia illæ circumstantiæ tanti sunt ponderis, ut sine illis cognitio peccati valde æquivoca & obscura sit: Ergo necessario aperiendæ sunt in confessione. Hinc est quod Innocentius III. Livornensi Episcopo scribens (*Cap. Deus qui, de penitentibus & remissionibus*): *Consideratis, inquit, circumstantiis omnibus,*

concompetentem poenitentiam delinquentibus imponentis, pro-
ut salutis eorum videritis expedire. Et in Canone *Omnis*
utriusque sexus, in quo Concilium generale Lateranense
ab Innocentio III. congregatum, modum administrandi
poenitentiae Sacramentum Confessariis praescribit, sic ha-
betur (*Cap. Omnis utriusque sexus, de poenitentis &*
remissionibus.): „ Sacerdos autem sit discretus, & cau-
„ tus, ut more periti medici superinfundat vinum & o-
„ leum vulneribus sauciati, diligenter inquirens & pec-
„ catoris circumstantias, & peccati: quibus prudenter in-
„ telligat, quale debeat ei praeberé consilium, & cujus-
„ modi remedium adhibere, diversis experimentis uten-
„ do ad sanandum aegrotum.

Tandem S. Carolus Borromaeus dicit in iis Instructio-
nibus (*Aet. 1. part. 4. de Instr. Confess.*), quas in gra-
tiam Confessariorum suae Diocesis, imo totius Ecclesiae,
tanta cum maturitate & doctrina composuit, quod Con-
fessarius scire debet quae sint circumstantiae, quae speciem
peccati mutant, aut multum aggravant, quia illae duae
circumstantiarum species necessario debent in Confessione
aperiri. Quantum ad alias circumstantias, quae non nul-
tum aggravant, illas in confessione explicare, consilium
est, non praecepti; quia non ita considerabiles sunt, ut
possint impedire rectum iudicium, quod Confessarius de
poenitentis conscientia facere debet, aut efficaciam reme-
diorum, quae medicus spiritualis adhibere tenetur, per-
vertere. De eadem quaestione tractatum est, Tomo 4.
Tr. 6. de Poen. c. 6. de Confessione.

C A P U T XI.

De Causis, quae a peccato excusant.

Quest. 1. **N**ihil-ne est quod hominem a peccato possit
excusare, ita ut vere semper peccet, quo-
tis praecipuum aliquod transgreditur?

Resp. Tria sunt, quae possunt excusare peccatorem.
Primo quidem ignorantia. Secundo timor. Tertio dese-
ctus deliberationis aut libertatis; quia, ut ait S. Augu-
stinus, *Usque adeo peccatum voluntarium malum est,*
ut nisi sit voluntarium, nullo modo peccatum sit (*Cap.*
Quod autem 3. c. 1.). Et consequenter illa omnia, quae li-
berum voluntatis consensum impediunt, ut ignorantia,
timor, & indeliberatio, peccatum excusant.

Quest. 2. Tres illae causae excusant-ne semper omnino
a peccato?

Resp. Actus aliquis qui de genere suo est malus, in-
quit Sanctus Thomas (*1. 2. q. 77. art. 7. in corp.*),
totaliter a peccato excusatur, quando totaliter involun-
tarius redditur; unde si sit talis passio, quae totaliter
involuntarium reddat actum sequentem, totaliter a pec-
cato excusatur, alioquin non totaliter.

CAPUT XII.

De Ignorantia.

Quest. 1. Quando-nam ignorantia excusat a peccato, aut non excusat?

Resp. Ignorantia non excusat a peccato, quando voluntaria est; ignorantia autem est voluntaria, ut docet Sanctus Thomas (1. 2. q. 6. ars. 3. in corp.), „Primo quia actus voluntatis fertur in ignorantiam, sicut cum aliquis ignorare vult, vel ut excusationem peccati habeat, vel ut non retrahatur a peccando; alio modo dicitur ignorantia voluntaria ejus, quod quis potest scire & debet; ignorantia vero non est voluntaria, cum aliquis homo ignorat aliquam circumstantiam actus, quam non tenebatur scire“. Videantur, quæ satis fufe diximus supra capite 20. & præfertim num. 8. & sequentibus, & cap. 4. per totum.

CAPUT XIII.

De Timore.

Quest. 1. Timor potest-ne excusare a peccato?

Resp. Timor peccatum duobus modis excusat; aut quia tollit libertatem, si enim, ut ait Sanctus Antonius (1. p. tit. 6. c. 10. §. 3.), *timor sit multum vehemens & excessivus, in tantum quod rationem perturbet, tunc talis timor impedit operationem ex parte mentis*; & ita non patitur hominem liberum esse, & libere decernere quid sibi agendum sit; in quo casu excusat semper a peccato in qualibet materia, quia, ut dicitur in Canone (Can. Illud relativum, 15. qu. 1.), *Non imputantur ad poenam quæ ex mentis deliberatione non processerunt*. Illud tamen valde raro accidit in praxi, & illa doctrina multum abuteretur, qui facile crederet, se aliquid egisse timore præventum, absque ulla deliberatione; quia sæpe potest esse deliberatio sufficiens & perfecta, licet aliquo modo insensibilis sit.

Secundo, timor a peccato excusat, cum ab observatione præcepti dispensat, quod accidit, dum quis potest quidem libere actionem suam considerare, sed tamen poenæ & damna, quæ ei ex observatione alicujus præcepti humani imminant, illum a tali observatione liberant, quia non obligatur ad faciendum opus præscriptum a lege cum tanto incommodo & damno.

Quest. 2. Quando-nam metus gravis excusat a peccato, licet non tollat omnino libertatem?

Resp. Ut huic questioni clare respondeatur, supponendum est, duas diversas esse obligationes circa præcepta,

cepta, quarum prima indispensabilis, alia dispensabilis est: prima obligatio ad præcepta naturalia & divina spectat, & ad ea omnia quæ ex natura sua mala & prohibita sunt, id est, quæ non sunt mala quia prohibita, sed sunt prohibita quia mala. Secunda obligatio potest aliquoties dispensationem pati; & spectat ad ea, quæ nullo modo ex natura sua mala sunt, sed indifferentia, quæque sunt tantum mala quia prohibita sunt. His positis respondeo, timorem numquam ab observatione naturalium & divinarum præceptorum excusare, quia, ut docet Sanctus Thomas (2. 2. q. 125. art. 5. in corp.), „ Si aliquis propter timorem, quo refugit periculum mortis, vel quodcumque aliud temporale malum, sic depositus est, ut faciat aliquid prohibitum, vel præmittat aliquid quod est præceptum in lege divina, talis timor est peccatum mortale. Diminuitur tamen, ut adnotat idem Sanctus Doctor (ibid. art. 4.), secundum aliquid ejus peccatum, quia minus voluntarium est, quod ex timore agitur. Sed quantum ad obligationem, quæ oritur ex præceptis positivis, quæ spectant ad ea quæ sunt tantum mala quia prohibita, timor ab ea excusare potest, & consequenter a peccato; quia, ut ait idem Sanctus Doctor (2. 2. quæst. 147. art. 2. ad 1.), præcepta positiva, ut sunt, Statuta Ecclesiæ, sunt de his quæ non per se sunt de necessitate salutis, sed solum ex institutione Ecclesiæ: & ideo possunt esse aliqua impedimenta, propter quæ aliqui ad illa observanda non tenerentur: quia Ecclesiæ non intendit obligare cum tanto incommodo. Et ut in Evangelio dicitur (Matth. cap. 2.), Non homo propter Sabbatum, sed Sabbatum propter hominem. Et ratio est, quia cum res ex se mala non sit, neque prohibeatur ab aliquo præcepto naturali, lex super ea lata respicit utilitatem hominis, non ejus damnum & destructionem, & ita non obligatur quis ad eam observantiam cum aliquo damno magni momenti. Hinc est, quod multis de causis potest quis excusari ab observatione præcepti de audienda Missa diebus Dominicis, & festis; quia illud præceptum est tantum positum humanum: prout fuit dictum est, Tom. 5. Tract. 3. de 2. Præcepto Decalogi.

CAPUT XIV.

De Indeliberatione.

Quæst. I. DEFECTUS deliberationis potest-ne excusare peccatum?

Resp. Talis defectus excusat in quacumque materia, ut jam diximus; & ratio est, quia, ut docet S. Thomas (2. 2. q. 154. art. 5. in corp.): Omne peccatum dependet ex iudicio actionis, quia etiam primus motus sen-

sensualitatis non habet, quod sit peccatum, nisi cum fuerit rationis reprimi potest. Et hoc subiato iudicio rationis, tollitur ratio peccati. Sed eodem tempore fatendum necesse est, actiones corporales vix unquam posse excusari totaliter a peccato prout defectus deliberationis, nulli ille qui operatur, usum rationis tunc temporis non habeat, ob amensiam, phrenesim, ebrietatem; aut somnum.

Quest. 2. Excusat-ne totaliter a peccato ille defectus deliberationis?

Resp. Si talis defectus totalis sit, omnino & absolute excuset a peccato, ut supra diximus; si vero superfit quædam levis deliberatio, licet imperfecta, eo tamen modo, ut petierit quis talem actum prohibutum non facere; tunc excusat tantum in parte, reddens peccatum minus grave, aut etiam veniale: *Primum*, si talis sensualitatis, inquit sanctus Thomas (*in cressi disputatis*, q. 6. de malo, art. 6. ad 8.), quod est ex dispositione corporali, non est peccatum. Et tunc appellatur aliqui primo primum. Secundus autem motus, qui excutitur ex aliqua apprehensione, est peccatum. Primum enim ratio nullo modo vitare potest: Secundum autem vitari potest.

Quest. 3. Ostende, quæso, in quo casu defectus deliberationis excuset a peccato in tota pravum cognitionem. & quando eam minuatur peccatum, aut veniale redcat?

Resp. Dicunt expressis verbis in Canone (*Can. Sed pensandum, dist. 6.*), quod cum malignus spiritus peccatum suggerit in mentem. Si nullus peccat de istius suggestionem, peccatum omnino perpetratum non est. Cum vero si caro cæperit, tunc peccatum incipit nasci. Si autem etiam ad consensum ex deliberatione consensit, tunc peccatum cognoscitur perfici.

C A P U T XV.

De Habitu.

Quest. 1. QUID est Habitus?

Resp. Est quædam propehensio & inclinatio contracta ex longa continuatione actuum ejusdem speciei, quæ nos ad idem semper faciendum potenter movet. Unde docet S. Augustinus in Canone (*Sicut tribus, de penitent. dist. 2.*), quod vi consuetudinis mare, tamquam mole terrena premittit animus. Et, ut dicit S. Antonius (*1. p. tit. 9. c. 1. §. 2.*), Et perversa assuetudine vitiosus quasi repente precipitatur.

Sanctus Augustinus (*1. 8. Confessionum, c. 5.*) nobis satis manifestat inconvenientiam, quæ sequuntur ex habitu perverso, in quo ante conversionem detinebatur, cum dicit: „Ego sequebaram legatus non ferro alieno, sed meo ferrea voluntate. Velle meum tenebat inimicus, & inde mihi catenam fecerat, & constrinxerat

me. Quippe ex voluntate perversa facta est libido :
 „ & dum servitur libidini, facta est consuetudo : &
 „ dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas ;
 „ quibus quasi annulis sibi innotis innexis (unde catecham
 „ appellavi) tenebat me obstrictum dura servitus “.

Quest. 2. Habitus excusat-ne a peccato?

Resp. Habitus potest contrahi aut per multiplicatio-
 nem actuum perverforum, aut per actus innocentes &
 licitos: exempli gratia, potest quispiam habitum con-
 traxisse malitiose operando contra conscientiam, aut con-
 tra præceptum naturale: aut illum contraxisse per actus
 innocentes & licitos, quia nondum præceptum editum
 erat. In primo casu, si habitus procedit ex actibus fa-
 cinorosis, inexcurabilis est; & etiamsi tolleretur aliquo
 modo libertatem deliberandi, attamen quia hæc delibe-
 randi impotentia culpabilis est, & talis necessitas ex li-
 bertate antecedenti procedit, id omne quod ex tali ha-
 bitu fit, culpabile & peccaminosum est in præcedenti
 libertate, licet actus, in se consideratus, peccaminosus
 non sit, cum nullo modo sit voluntarius, ut supponi-
 tur. Hæc doctrina sumitur ex S. Thoma (1. 2. q. 71.
 art. 7. in corp.), qui loquens de passione animi, quæ
 omnino usum rationis tollit (& ita assuevit habitui
 potenti, de quo est sermo) dicit, quod „ passio quan-
 „ doque quidem est tanta, quod totaliter aufert usum
 „ rationis, & tunc si talis passio a principio fuerit vo-
 „ luntaria, imputatur actus ad peccatum, quia est vo-
 „ luntarius in sua causa; si vero causa non fuerit volun-
 „ taria, sed naturalis, puta cum aliquis ex aegritudi-
 „ ne, vel aliqua huiusmodi causa, incidit in talem pas-
 „ sionem, quæ totaliter aufert usum rationis, actus om-
 „ nino redditur involuntarius, & per consequens tota-
 „ liter a peccato excusatur “. Ex qua doctrina sequitur,
 habitum, qui provenit ex actibus licitis, & tollit omni-
 no usum rationis & libertatis, non esse culpabilem, &
 actus ex eo sequentes non esse peccaminosos, ut patet
 ex S. Thomæ verbis.

Quest. 3. Habitus non-ne saltem minuit gravitatem
 peccati?

Resp. Non solum habitus malitiosus & culpabilis non
 minuit peccatum, sed etiam auget & aggravat, quia,
 ut docet S. Gregorius in Canone (Cum tanto, de con-
 iunct.): Tanto sunt graviora peccata, quanto diutius
 animam infelicem detinent alligatam. Unde sanctus An-
 tominus loquens de habitu qui nos trahit ad peccatum
 impellit: Nec tamen, inquit (2. p. tit. 3. c. 3. §. 5.),
 talis consuetudo excusat, vel minuit peccatum, sed po-
 tius aggravat. Et ratio est, quia cum vitiosus habitus
 sit propensio voluntatis in malum, ille qui ex tali ha-
 bitu operatur, peccat cum majori voluntatis inclinatio-
 ne & affectu, quam ille qui simpliciter ex quodam ani-
 mi motu & passione peccat: unde docet S. Thomas

[*1. 2. q. 78. art. 2. in corp.*], quod *quandocumque* quis utitur habitu vitioso, *necesse est*, quod ex certa *malitia* peccet. Potest etiam dici, maioris culpæ reum esse illum, qui committit peccatum, quod producit quandam speciem impotentiae ad observanda in posterum praecepta, quam illum qui aliud peccatum perpetrat, quod nullam consequentiam malam involvit, & propriam tantum habet malitiam: quia in primo casu non solum adest peccatum, sed etiam affectus & propensio ad illud committendum, & praecepti divini contemptus, ita ut quodlibet peccatum ex habitu proveniens, ex eo, quod relationem habet ad illa, quae praeceperunt, participet de illorum malitia; alia vero peccata, quae ex habitu non fiunt, habent tantum malitiam propriam, quae etiam transitoria est. & non pertinax & obdinata.

Quod optime explicat D. Bernardus, dum loquens de perverso habitu peccatorum, sic habet (*serm. 81. in Cant.*): „Ita nescio quo pravo & miro modo, ipsa scilicet voluntas, peccato quidem in deterius mutata, necessitatem facit, ut nec necessitas, cum voluntaria sit, excusare valeat voluntatem; nec voluntas, cum sit illibera, excludere necessitatem: est enim necessitas hæc, quod animo voluntaria, est favorabilis vis quædam, premendo blandiens, & blandiendo premens. Unde sic se rea voluntas, ubi semel peccato consenserit, nec excutere iam per se. nec excusare tamen ullatenus de ratione queat. Et hac voluntaria peccandi necessitate, plebitur inordinatus animus, eo merito quo volens in eam illabatur, ait S. Augustinus.

Dicit etiam S. Hieronymus in Canone (*Can. Dicerent sunt, dist. 93.*), quod *assidue peccantium non misereatur Deus*. Quod exponit Glossa (*Can. Inanis, de par. tit. dist. 3.*): *Id est peccato non misereatur de facili*; quia ex S. Augustino, *Frequenter peccans & iugem, vix veniam meretur*.

Quæst. 4. Habitus potest-ne ita peccatum aggravare, ut illud, quod ex sua natura esset tantum veniale, mortale efficiat?

Resp. Antequam huic quæstio respondeatur, supponendum est, juxta D. Martinum S. Thomæ (*2. 2. q. 83. art. 7.*), & S. Antonini, peccatum veniale non posse fieri mortale ex eo, quod sæpius iteratur, & frequenter committitur, nisi propter aliquod accidens illi superveniens.

Veniale, inquit sanctus Antoninus (*1. p. tit. 10. c. 1. §. 3.*), ex sui diuturnitate, vel frequentia, vel assiduitate non potest esse mortale, nisi forte per accidens, ex aliquo superveniente; cum scilicet in actu multiplicato supervenerit aliquid quod variat speciem, puta contemptus, vel aliud ejusmodi: sic intellegendum est, quod dicitur 25. dist. ubi dici videtur, quod aliquando venialia in consuetudinem ducta efficiuntur mortalia. Et Gloss. super hoc Canone exponit (*in*

Cap. Unum exanimum, d. 1. 20.), quod assiduitas, & contemptus vitandi veniale, fit mortale: 1^a est, assiduitas & frequentia peccati venialis potest reddere peccatum mortale ob contemptum, qui in ea frequentia facile reperitur, & ita concludi posse videtur, peccatum veniale posse ex assiduitate fieri mortale; quia talis assiduitas potest producere contemptum præcetti. Quod probatur ex doctrina Doctoris Angelici, qui postquam dixit, peccatum veniale posse fieri mortale ob contemptum, docet in responsione ad tertium argumentum (2. 2. a. 26. art. 9. ad 3.), quod frequentia per se dispositiva inducit ad contemptum, secundum illud Proverbiolum 18. Impius cum in profundum veneris peccatorum, contemnit.

Quest. 5. Verumne semper est, peccata ex habitu excusationem non habere?

Resp. Potest considerari peccator duobus modis in habitu habitus. Primo dum de peccatis præteritis vere dolet, & diligentiam exactam adhibet ad præveniendam, & impediendam naturam suam perverfam inclinationem ob huiusmodi habitum, & severe in se ipso similes culpas ulciscitur. Secundo considerari potest, dum nullo modo de præteritis peccatis poenitet, aut certe non sibi sufficienter attendit, ut emendare possit perversi habitus propensionem, & ei fortiter contraire; & ita diligenter non conatur impedire, & excludere peccata, in quæ sui habitus illum sæpe præcipitant.

Si peccator in primo statu sit, potest excusari a peccato, dum habitus ita voluntatem prævenit, ut in transgressione sequenti non concurrat; quod vix unquam in peccatis externis accidere potest, nisi forte in peccatis linguæ, quia culpabile verbum potest aliquoties incaute, & non cogitando, dici ab illo qui tale verbum solitus est se ferre, etiam si tunc vere poeniteat. Sed si peccator sit in secundo statu, id est, permaneat, & persevere in sua malitia, aut non adhibet diligentiam necessariam ad superandum perverfum habitum; tunc talis peccator semper culpabilis est, dum præcepta ex quocunque habitu transgreditur, etiam si tales transgressionis in semetipso consideratæ, non essent voluntariæ; quia sunt voluntariæ in causa, id est in perverso habitu, & vere dici potest, illum velle in habitu perverso perseverare, qui non vult pro viribus conari talem habitum eradicare. Sed ut clarius hæc resolutio percipatur, simulque autoritate S. Thomæ confirmetur, cum illo supponendum est (1. 2. q. 77. art. 7. in corp.), quod aliquid potest esse voluntarium, vel secundum se, sicut quando voluntas directe in ipsum fertur, vel secundum suum causum, quando voluntas fertur in causum, & non in effectum, ut patet in eo qui voluntarie inebriatur; ex hoc enim quasi voluntarium est inoperari, quod per ebrietatem committis, licet in se consideratum voluntarium non sit, quia voluntarium

est in causa. Hoc posito; facile videtur, illum qui totis viribus conatur aliquem malum habitum a se expellere, excusari a peccato, licet aliquando cadat ex tali habitu, modo casus omnino involuntarius sit, quia tunc neque voluntarius est in causa, cum hic homo illam pro viribus destruere nitatur, neque in effectu & acta individuali, cum, ut supponitur, talis casus sit penitus involuntarius; sed ut cum sancto Thoma diximus in responsione ad secundam questionem de habitu, quam locum que actus vitiosus & malus involuntarius est, tam in causa, quam in effectu, excusatur a peccato. E contrario vero certum pariter est, omnia peccata imputari illi, qui conatur pro viribus malo habitui resistere, ne ex illius impulsu cadat; quia licet tunc tales transgressiones possint esse in semetipsis involuntariæ, attamen semper sunt voluntariæ in causa. Quapropter S. Augustinus ait (Conf. l. 8. c. 5.), quod *Lex peccati est violentia consuetudinis, quæ trahitur & tenetur etiam invictus animus, eo merito, quo in eam volens illabitur.*

CAPUT XVI.

De Intentione.

Quest. 1. QUID est intentio in moralibus?

Resp. Est voluntatis nostræ actus, quo aliquem suæ operationis finem sibi proponit. Hæc definitio ex S. Thoma desumpta est (1. 2. q. 12. art. 1. in corp.).

Quest. 2. Quot sunt intentionis species?

Resp. Intentio generaliter loquendo in bonam & malam dividi potest.

Quest. 3. Quæ est intentio bona?

Resp. Est voluntatis actus, quo decernimus aliquid agere propter bonum finem, qui non potest esse, nisi Deus, aut implicite, aut explicite; quia, ut docet S. Augustinus (l. 16. de civ. c. 25.), *Virtutes ad quolibet atipiscendum vel tenendum, nisi ad Deum referantur, etiam ipsæ vitia potius sunt, quam virtutes.*

Quest. 4. Quando-nam mala est aliqua intentio?

Resp. Dum voluntas aliquid operari decernit propter finem, qui non refertur ad Deum; unde docet S. Thomas (1. 2. q. 18. art. 9. in corp.), quod „actus a ratione deliberativa procedens, si non sit ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipso repugnat rationi, & habet rationem mali: Si vero ordinetur ad debitum finem, convenit cum ordine rationis; unde habet rationem boni. Necessè est autem, quod vel ordinetur, vel non ordinetur ad debitum finem. Unde necesse est omnem actum hominis deliberativa ratione procedentem, in individuo consideratum, bonum esse vel malum“. Item habet D. Thomas in commentario in primum liberum sentent. dist. 1. q. 3.

Quaest. 5. Potest-ne aliquis actus ex se bonus, fieri malus ratione intentionis?

Resp. Potest certe, quia ut dicit S. Augustinus (lib. 3. in *Julianum*, c. 4): *Cum aliquid facit homo, ubi peccare non videtur; si non propter hoc facit, propter quod facere debet, peccare convincitur.*

Quaest. 6. Actus malus potest-ne per aliquam intentionis directionem fieri bonus?

Resp. Certum primo est, illud quod ex natura sua malum est, numquam posse fieri bonum, per quancumque intentionis directionem; quia ut docet S. Thomas (1. 2. q. 19. art. 5. ad 1.); „Bonum causatur ex integra causa, si, malum autem ex singularibus defectibus, & ideo ad hoc quod dicatur malum id, in quod fertur voluntas, sufficit, siue quod secundum suam naturam sit malum, siue quod apprehendatur ut malum; sed ad hoc quod sit bonum, requiritur quod utroque modo sit bonum“. Et rationem alibi assignat idem S. Doctor, dum dicit (1. 1. sent. dist. 10. q. 1. art. 7. in corp.), quod „malitia voluntatis sufficiat ad hoc, quod actus malus esse dicatur, quia quod malo fine agitur, malum est: non autem bonitas voluntatis intendens sufficiat ad bonitatem actus, quia actus potest esse de se malus, qui nullo modo bene fieri potest“. Sed illi actus qui ita mali sunt, ut tamen in aliquibus circumstantiis possint esse liciti, sunt boni, dum adsunt illae circumstantiae, quae pravitatem talium actuum tollant, modo cum recta intentione fiant: exempli gratia, pluralitas beneficiorum ex se mala est; attamen potest fieri bona, dum est cum illis circumstantiis, quae illius pravitatem auferunt, & adest recta intentio, & ita si quodlibet ex duobus beneficiis non potest subministrare illud omne, quod sustentationi beneficiarii necessarium est, aut si Sacerdotum penuria, aut paupertas Parochiarum tanta sit, ut Episcopo necesse sit quas unico Sacerdoti committere; tunc ille qui duo beneficia in talibus circumstantiis cum bona intentione possidet, non peccat: *Istis conditionibus superveniens, ait S. Thomas (quodlib. 9. art. 15. q. 7.), cum recta intentione, non erit peccatum.* Quod iustus exponit sanctus Augustinus, dicens (lib. contra mendacium c. 7.), quod „interest plurimum quidem, quae causa, quo fine, qua intentione quid fiat. Sed ea quae constat esse peccata, nullo bonae causae obtentu, nullo quasi bono fine, nulla velut bona intentione facienda sunt. Ea quippe opera hominum, sicut causas habuerint bonas, seu malas, nunc sunt bona, nunc mala, quae non sunt per se ipsa peccata; sicut victum praebere pauperibus, bonum opus est, si sit causa misericordiae cum recta fide. Hac atque huiusmodi sententiam suas causas opera sunt bona vel mala; quia eadem ipsa si habeant malas causas in peccati vertantur; velut si iactantiae causa pauper palat, Commendatur“

„ro jam opera ipsa peccata sunt, sicut facta, supra,
 „vel cætera talia, quis est, qui dicat causis bonis esse
 „facienda, ut vel peccata non sint, vel, quod est ab-
 „surdum, iusta peccata sint“?

Quæst. 7. Licet ne alicui mulieri, sumptuosius, & magnificis vestibus indui, dum solam intendit videri pulchra & bene compta & ornata, sine ulla alia mala intentione?

Resp. Principia illa quæ supra stabilita sunt cum auctoritate S. Augustini & S. Thomæ, satis ostendunt, id non licere. Primo quia dum intendit tantum hominibus placere, finis illius actus bonus non est, quia ad Deum non refertur. Secundo quia hic actus est ex se malus: dum non adfunt illæ circumstantiæ, quæ possunt illum cohonestare, cum, ut docet sanctus Augustinus (in Can. Fucare, de consecrat. dist. 1.) *Ferus ornatus, maxime Christianorum, & Christianarum, non tantum non est ullus fucus mendax, verum nec auri quidem vestisque pompa; sed mores boni sunt.* Id tamen posset esse licitum, si fieret ad obediendum iubenti marito, & hæc circumstantia malitiam talis actus tolleret: quia præceptum quod obligat mulieres ad obediendum marito, ætiori vinculo ligat, quam illud quod prohibet vestibus pomposis uti. Et ita S. Augustinus Ecditiæ scribens, quæ ægre admodum talibus vestibus induebatur: *Si aliqua, inquit, dura conditione cogereris, posses habere in superbo cultu cor humile.* Quod tamen intelligendum est, modo ex illis vestibus proximo aliquod scandalum non oriatur: nam tunc licite non essent, cum scandalum sit contra legem Dei, quod tamen sæpius accidit; unde sic loquitur S. Antoninus (1. p. tit. 73. c. 4. §. 4.) *Ornatus mulierum tam vanus quid est nisi magnum scandalum, & laqueus animarum? Ecce mulier, inquit Salomon, Proverbiorum 7. in habitu ornata meretricio ad captandas animas; quasi diceret, ad hoc operatur ille ornatus, ad scandalizandum & capiendum animas peccato luxurie.* De hac materia fufius differuimus Tom. 5. Tract. 5. de 4. Decalogi Præcept. capit. 2. num. 8. 9.

Quæst. 8. Licet ne famulo in negotiis amatoris domino inferuire, dum intendit tantum lucrari ea, quæ sibi sunt ad victum necessaria?

Resp. Cum hæc actio ita illicita sit, ut in nulla circumstantia fieri licita possit, nulla intentio illam excusare valet, ut patet ex doctrina Sancti Augustini & Sancti Thomæ superius relata. Unde sancta Sedes sequentem propositionem damnavit. 51. *Propositio damnata (Decretum Innoc. XI. contra 65. proposit. anno 1679)*
 „Famulus qui submissis humeris scienter adjuvat heretici suam ascendere per tenebras ad prædandam virginem, & multoties eidem subservit, deferendo scalam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si ad faciat nec notabilis de-

„timenti, puta ne a domino inde excutatur, ne torvis
„oculis aspiciatur, ne domo expellatur.”

Quest. 9. Quales conditiones requiruntur, ut intentione ita recta sit, ut actus nostri vitam eternam mereantur?

Resp. Quatuor conditiones enumerat Sanctus Antoninus his verbis (1. p. tit. 4. c. 6. §. 2.) ; *Primo ergo debet intentio, ad hoc ut sit recta, esse separata ab arrogantia.* Debet ergo quilibet intendere & credere, quod amicum suum Deus ex sua largitate debet sibi gratiam conferenti: juxta illud Romanos 4. Gratia Dei vita eterna, scilicet habetur; Gratia autem gratis datur. Hoc autem dicit Psalmista, cum ait, Inclina cor meum, id est humiliter expectans retributionem a Domino, non ex operum iustitie per me factis, sed secundum suam misericordiam. Debet secundo intentio esse sequestrata a deceptione: ut videlicet non faciat ea que de se sunt mala, propter aliquem finem apparenter bonum: hoc enim esset deceptio propria. Nam, ut ait Apostolus ad Romanos 7. Non sunt prout bona, ut eveniant bona. Hinc & Gregor. Qui hac intentione male accipit, ut vera dispasit, & gravatur potius quam juvetur, 1. q. 1. non est putandum. Quod si quis sanus exerceat, ut hospitem, & Ecclesiam conservet: vel etiam aliena raperet, ut pauperibus subveniret; seipsum decipere, cum nihil mereatur, sed peccatum incurrit. Quod ergo dicitur, quod quidquid agunt homines, intentio iudicat omnes, intelligendum est hoc, non de his que mala sunt secundum se, sed de bonis seu indifferentibus. Unde Psalmista ad hoc significandum, Inclina cor meum ad faciendas iustificationes tuas, non mala opera, sed iustificationes tuas, id est, mandata tua; que servata faciunt hominem iustum. Tercio intentio debet esse immaculata. Id est, quod ille qui facit aliquid bonum & propter Deum, non habeat in se maculam peccati mortalis. Qui ergo est in aliquo peccato mortali, ut odio, luxuria, invidia, & huiusmodi, cumtamenque supplicia iustitiae pia intentione, scilicet propter Deum, non tamen inde recipit retributionem glorio, sed aliqua alia bona, ut prosperitatem, liberationem a multis periculis, dispositionem, seu mollificationem cordis ad penitentiam. & sic non remanet illi bonum irremuneratum. Quarto intentio ad hoc ut sit recta, oportet, quod respiciat tanquam ad ultimum finem, ad retributionem Dei. Qui ergo servat mandata hac intentione principaliter propter retributionem, parte infernalis scilicet, et irritam, non habet intentionem debitam, nec meritis operatur; quia regula juris dicit,

Qui ex timore facit preceptum, ut bonum est quod facit, non tamen bene facit. Sic etiam qui cavent se a peccatis, vel bona aliqua faciunt, ut non flagellentur a Deo, & non alia intentione principaliter, parum vel nihil grati sunt Deo. Sed recta intentio est ferviendo principaliter Deo, bona faciendo propter ipsam consequendum, in quo & ex quo sunt omnia bona, quoniam retribuens est Dominus, ut dicitur Eccles. 35.

Q. est. 10. Si bona conscientia sit absque operibus bonis, est-ne meritoria?

Resp. Non sufficit bona intentio aliquod opus meritorium faciendi, si dum fieri opportune potest, non fit, quia, ut docet S. Thomas (1. 2. q. 20. art. 4. in corp.): „Non est perfecta voluntas, nisi sit talis, quæ opportunitate data operetur. Si vero potestas desit, voluntate existente perfecta, ut operaretur, si posset, defectus perfectionis quæ est ex acta exteriori, est simpliciter involuntarius. Involuntarius autem fect non meretur pœnam vel præmium, in operando bonum vel malum, ita non tollit aliquid de præmio, vel de pœna, si homo voluntarie simpliciter deficiat, ad faciendum malum“. Et ita juxta Doctoris Angelici doctrinam, bona intentio ad meritum sola sufficit, dum deest modus opus implendi; ita ut qui intenderet se vere cuperet aliquod opus bonum exercere cum voluntate æque perfecta, ac alius quilibet, qui illud idem opus realiter implet, æqualiter plane mereretur.

CAPUT XVII.

De causis & rationibus, quæ passim afferuntur ad excusandas transgressiones sacrorum Canonum & statutorum Ecclesiarum, ob consuetudinem aliquam contrariam, aut dispensationem.

Quest. 1. Quid est Consuetudo?

Resp. Dicitur in jure Canonico (Can. Consuetudo, dist. 11.), quod Consuetudo est ius quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, cum desit lex: quia, ut ait Glossa: Nonnumquam secundum consuetudinem est iustitiam, si ea contrarium præcipiat. Quod etiam ex multis juris Canonici & civilis locis probari potest; dicitur enim in Canone (Can. Consuetudinis dist. 11.), quod Consuetudinis ususque longævi non vilis auctoritas est: Verum non usque adeo sui valitura momento, ut aut rationem vincat aut legem. Quod habetur etiam in titulo Codicis (In instit. Pontificiis tit. 1. §. Est igitur): Quæ sit longa consuetudo, lib. 8.

Quest. 2. Quid est Jus Canonicum?

Resp. Illud Lancellotus definit. Jus quod Civium (id est Christianorum) actiones ad finem æternæ beatitudinis dirigit.

Quæst. 3. Ex quibus rebus constat Jus Canonicum, quidve in illo continetur?

Resp. Jus Canonicum constat ex sententiis sanctorum Patrum, & ex summorum Pontificum & Conciliorum Decretis & Canonibus: quos *Canones*, ut ait Sanctus Isidorus (*Can. Hec. 1. 33. q. 2.*) non ex electione proprii arbitrii sancti Patres, sed potius ex sententiis divinis iudicari solent. Unde Damasus Papa ad Episcopos scribens, ut Canones observare & ab aliis observari non multum curabant: „Violatores, inquit, Canonum voluntarii, graviter a sanctis Patribus iudicantur, & a sancto Spiritu, instincta, cujus ac dono dictati sunt, damnantur, quoniam blasphemare Spiritum sanctum non inceptum videtur, qui contra eosdem sacros Canones, non neccitate impulsus, sed libenter, ut præmissum est, aliquid aut proterve agant, aut loqui præsumunt, aut facere volentibus sponte consentiunt. Talis enim præsumptio manifeste unum genus est blasphemantium Spiritum sanctum; quia, ut iam præbuitum est, contra eum agit, cuius metu & gratia Canones editi sunt.“

Quæst. 4. Non-ne consuetudo usu introducta Canones tollit, & ab eorum obligatione nos liberat?

Resp. Antequam huic quæstioni respondeatur, notandum est, Christianos male moratos, semper prætextu consuetudinis, ab obligatione communi observandi leges Dei & Ecclesiæ voluisse esse immunes, & ideo summi Pontifices & sancti Patres in Conciliis congregati attentam vigilantiam adhibuerant, ac tam perniciosam doctrinam a veris fideibus admitteretur, putarentque Canones consuetudine contraria passim abrogari (*Can. Nolite, dist. 11.*). „Nolite errare, fratres mei charissimi, inquit S. Julius Papa ad orientales Episcopos scribens, qui contextu consuetudinis Canones observare non curabant; „Doctrinis variis & extraneis nolite abusi. Et instituta Apostolorum, & Apostolicorum virorum, Canonesque habentes: his trahimini, his circumdamin, his delectamini, ut his freti, circumdati, delectati, armati, contra cuncta inimicorum jacula persistere valeatis.“

Et sanctus Gregorius Papa optimis his verbis Episcopo scribit (*Canon. Si consuetudinem, dist. 8.*):

„Si consuetudinem fortassis opposueris, advertentium est, quod Dominus dixit, Ego sum consuetudo, sed veritas. Et certe (ut patet Canonum summorum sententia) quilibet consuetudo, quantumvis veneranda, quantumvis celebrata, veritas tamen non est, & non est tenenda, & non est servanda. Contrarius, ab-

Frustra, inquit Sanctus Augustinus, in Canone relatus (*Can. Frustra, dist. 8.*), „ quidam, qui ratione vincuntur, consuetudinem nobis objiciant, quasi consuetudo major sit veritate, aut non ita sit in spiritualibus sequendum, quod in melius fuerit a Spiritu sancto revelatum “.

Et, ut ait S. Cyprianus (*Can. Consuetudo, dist. 8.*), „ Consuetudo quæ apud quosdam obpreperat, impetire non debet, quin minus veritas prævaleat, & vincat. Nam consuetudo sine veritate, vetustas erroris est; propter quod relicto errore, sequamur veritatem, scientes, quia & apud Esdram veritas dicit, sicuti scriptum est, Veritas manet & invalescit in æternum, & obtinet in sæcula sæculorum “.

Denique S. Carolus (quem magnum & fidelem Concilii Tridentini interpretem possumus appellare, quique multum pro illius conclusione sub autoritate avunculi Pii Papæ IV. laboravit) totis viribus is obstitit, qui ratione alicujus contrariæ consuetudinis, ab observatione Canonum liberos se esse dictabant: unde in Concilio Mediolanensi II. (*in orat. ibi habita*), „ Nec vero est, inquit, cur a muneris nostri ratione detreamur, vel quia his pastoralibus nostris statim adhibebimus animos eorum exulcerari videamus, qui filii sunt perditionis; vel quia populares illæ, quibus quasi ficus foliis deformes, præque mores contegi solent, voces auliantur. Non ferunt hæc tempora veterum Canonum severitatem, sic jam diu vivimus, sic vixerunt, ita egerunt, qui ætate nos antecesserunt; vite institutum nihil est quod matemus. At nos hæc, atque alia hujusmodi contemnamus “.

Et in alio Concilio (*D. Carol. in orat. habita in Concil. Med. 6.*): „ An vero fortasse a curatione nostra deterremur, inquit, quia hæc nostro frequenti provincie sanandæ studio exulcerantur animi quorundam passim diffidentium: Non ferunt hæc tempora veterum Canonum & antiquæ Ecclesiæ medicamenta? Imo ardentius progrediamur, quoniam hæc una medicina præstantissima est, maximeque opportunum id remedium, ut, quibus olim rationibus disciplina Christiana fata & propagata fuit, hisdem ipsis & instauretur, & conservetur “.

Denum, juxta sancti August. expositionem, Christus passione sua, quæ in Psalmo 21. describitur, ut veritatem contra consuetudinem defenderet, multa passus est; illa enim verba: *Quoniam circumdederunt me canes mei, sic exponit, id est, pro consuetudine, non pro veritate latrantes multi.*

Secundo, notandum est, duas esse Canonum species; alii enim ad ordinandam exteriorē Ecclesiæ disciplinam constituti sunt; alii vero ad fidem aut mores Christianorum spectant. Præterea alii jus positivum, &

novam obligationem, quam antea non habebamus, constituent; alii ad jus naturale pertinent, & determinant tantum, ac manifestant id, quod a jure naturali aut divino præcipitur, aut prohibetur. His positus, certum primo est, illos Canones qui id, quod a jure naturali, aut divino prohibetur, declarant, nunquam consuetudine contraria abrogari posse: *Scendum est*, inquit Sanctus Antoninus (1. part. tit. 18. §. 6.), quod nulla consuetudo, quantumcumque generalis & antiquata, potest præjudicare, seu tollere id quod est de lege naturali, seu etiam divina quod moralia præcepta, ut dist. 8. dicitur: Quia semper viget ea ratio, quæ Ecclesiam ad tales instituendos Canones impulit, cum fundata sit in jure naturali & divino, quod immutabile est, nullaque consuetudine tolli potest. Exempli gratia, jure naturali prohibitum est, juxta S. Thome doctrinam, aliud in beneficiis & ministeriis Ecclesiasticis querere, quam Dei gloriam & utilitatem Ecclesiæ: „ Unde si aliquis, inquit (Quodlib. 2. art. 5.), „ hac intentione plura beneficia habeat, ut sit maior, „ ut lautius vivat, & ut facilius ad Episcopatum perveniat: non tolluntur prædictæ deformitates, sed augentur: quia cum tali intentione & uno beneficium habere (quod nullam inordinationem importat) esset illicitum, & sic quidem esset dicendum secundum jus naturale, etiam nullo jure positivo superveniente. Dicendum est igitur, illos Canones, qui in hac materia conditi sunt, ad jus naturale & divinum spectare, & ita nulla consuetudine abrogari posse.

Ut plurimum Canones, quos sancta Dei Ecclesia in materia morum constituit, nullam novam obligationem imponunt, sed solummodo declarant & dilucide aperiunt id quod in jure divino continetur, & vivendi modum qui in Evangelio præscribitur, exponunt, dum ad casus particulares descendunt: & ita vix aliquis Canon potest inveniri, in quo aliquid juris divini non sit. Exempli gratia, licet poenæ canonice quæ pro variis criminibus infliguntur, ab Ecclesia constitutæ sint; attamen a jure divino aliquatenus originem sumunt: quia voluit Deus, peccata in Sacramento poenitentiae sine poena non remitti, & magis laqueis poenitentiaque convenienti expiari. Utile quidem tunc potest Ecclesiae disciplina, & maiores in aliquo reatu quam in alio poenitentiae imponi possint; attamen fieri non potest, quod Sacramentum Poenitentiae Baptismo laboriosius non sit, ut sancti Patres docent; & quod Confessarii non obligentur ad poenitentias gratias, & numero peccatorum convenientes poenitentibus imponendas; quodque poenitentes ipsi delectum Confessoriorum sumere non debeant, dum clare vident, poenas tunc impositas nullo modo convenientes esse: nulla igitur contraria consuetudo, illud quod in Concilio Tridentino

non legitur, abrogare poterit (*l. 1. c. 8.*). „ Debet
 „ ergo sacerdotes Domini, quantum Spiritus, & pri-
 „ dentia suggererit, pro qualitate criminis, & pœni-
 „ tentium facultate, salutare & convenientes satisfactio-
 „ nes injungere “.

At tamen videmus, satius contrariam aliquam consue-
 tudinem adduci contra illos Canones, qui mores fide-
 lium dirigunt, quique in lege Dei, in sacra Scriptura
 contenta, fundati sunt: illum abbatem, qui jam in no-
 mo sacro vigeat, differtis verbis damnat Concilium
 Parisiense, dum ait (*anno 829. c. 1. §. 1.*). „ Quorum tanta
 „ perverissimæ consuetudines propriæque voluntates in
 „ timida adventionis contumaciter, et valde peri-
 „ culosum est, efficiunt, ut opera sibi magna ex par-
 „ te negligantur: qui dum legis divini transgressores
 „ existunt, easdem consuetudines sibi legem faciunt,
 „ & secutum eas se vivere atque in discrimine & per-
 „ se & debere contendunt, sua querentes, non que Je-
 „ su Christi. Quod quantum auctoritati divine contra-
 „ dictum sit, aut non advertunt, aut certe animadvertere
 „ detrectant: quantum etiam ob hoc religio Christiana
 „ in eis periclitetur, facile qui sapit advertit. Quapro-
 „ pter unusquisque fidelis, si sciret esse vult, cavet,
 „ ut remotis perveris consuetudinibus, quæ periculum
 „ animarum generant, solum Christi quam percepit,
 „ bonis operibus exornare non negligat “.

Sed certum etiam est, illos Canones, qui solam Ec-
 clesiæ exteriorem disciplinam dirigunt, posse aliqua le-
 gitima contraria consuetudine abrogari: Canones quoque
 qui ad jus positivum solummodo spectant, quique
 novam obligationem, quæ prius non erat, imponunt,
 possunt contraria consuetudine tolli, modo clarum
 quæ consuetudini posteriori deroget, non contineant,
 & talis consuetudo legitima, & rectæ rationi consen-
 tanea sit; nam, ut docet Sanctus Antoninus (*tit. 16.
 §. 6.*). „ Si lex non habet clarum derogativam con-
 „ suetudini, tunc aut est rationalis, aut irrationalis:
 „ si irrationalis, non tollit legem, ut quia est
 „ contra jus, per quod læditur ordo judicarius, vel
 „ per quod dirumpitur Ecclesiastica disciplina, vel
 „ quod est onerosa Ecclesiis, vel quia est contra publi-
 „ cam utilitatem communem; & talis consuetudo
 „ non derogat Canonibus, vel legi, ut 8. d. c. *Cau-
 „ mala* “.

Quæst. 5. Potest-ne aliqua consuetudo contraria illi onerari, ut Decretales summorum Pontificum, & Concilio-
 rum generalium Canones, qui ad dirigendos fidelium
 mores statuti sunt, amplius non obligent?

Resp. Respondet S. Antoninus (*1. p. tit. 16. §. 2.*),
 quod „ fufficit scientia Principis ad hoc quod consuetu-
 „ do tollat legem; sed in Papa certum est quod requi-
 „ ritur ejus assensus expressus. Et est necessarius, cum

„ non ex translatione populi, ſed Dominica ſuſſione & Conciliorum autoritate ſuam habeat jurisdictionem“.

Quod idem Sanctus confirmat autoritate Nicolai Pape I. qui ſic loquitur in Canone (*Conſequens, diſt. 11.*): *Conſequens eſt, ut quod ab huius ſedis rectoribus plera autoritate ſancitur, nullius conſuetudinis prepediente occaſione, proprias tantum ſervando voluntates, removeatur: ſed ſimiliter atque incoſuiſſe teneatur.* Quod tamen potiffimum intelligendum videtur de his conſtitutionibus, quæ fidem aut mores reſpiciunt; & quantum ad alias Conſtitutiones & Canones, qui novam aliquam exteriorem obligationem imponunt, ſerio notandum eſt, illos conſtitutos eſſe inſpirante Spiritu ſancto; nam, ut dicitur in Concilio Aquſgranſi (*anno 836. cap. 25.*), *Sacri Canones toto orbe venerandi, et ſancto Spiritu inſpirante digeſti, non calumiam ſanctorum Patrum, qui eos de ordine et ſtatu ſanctæ Dei Eccleſiæ conſcripſerunt, regente.* Et ideo non perinde habendi & æſtimandi ſunt ac leges humanæ alicuius Principis, quæ quandoque minus ratione, quam genio dominantis, aut ob aliquod intereſſe proprium, conſtitui poſſunt, vel certe quia putantur utiles reipublicæ, licet revera tales non ſint. Nihil ſimile in legibus, quarum Spiritus ſanctus author eſt, accidere poſſet. Adde, quod nimium auſtæræ & ſeveræ eſſe non poſſunt, aut legis divinx obſervationi vel ſaluti fidelium inutiles. Et ita licet ſtriſta Canonum obligatio ceſſare, & tolli adamuſſim, & ad litteram non obſerventur, illorum ſpiritum obſervare maxime convenit. Etſi, exempli gratia, hoc tempore ſeptennis pœnitentia pro unico mortali ſcelicto non imponitur, non ideo peccatores minus obligantur ad ſuſſaciendum divinx juſtitix modo convenienti, & peccatis proportionato; cumque non ſint minus gravia hoc tempore delicta, quam olim erant, ſupplere debent veri pœnitentes id quod pœnitentia ſibi a Confefſario impoſitæ deſt, bonis operibus inmerendo, tolerandoque patienter varias, quæ ſatis frequenter ſe ſe offerunt, calamitates, & dolendi occaſiones.

Ceterum generaliter valde ſuſpectæ æſtimandæ ſunt omnes conſuetudines, quæ Canonibus adverſantur, iſſe non facile ſidendum: ſed potius ſacrorum Canonum legem obſervare ſatagendo, orandum eſt, ut Deus non ſinit multorum cæcitatem, qui mediis ad ſalutem tantum utilis, quæque ab amantiſſima matre Eccleſia a Spiritu ſancto et docta ſalubriter offeruntur, negligunt.

Quæſt. 6. Poſſunt ne Eccleſiaſtici ab obligatione obſervandi Canones, qui de eorum vita & moribus conditi ſunt, ſe eximere ſub prætextu alicuius deſuetudinis?

Reſp. Certum eſt, id ab illis fieri non poſſe, cum præter alias rationes, quæ ſuperius indicatæ ſunt, tales Canones ab Eccleſia in Concilio Tri-

den-

dentino innovati sint (*sess. 2. de reform. cap. 1.*) : „ Statuit namque sancta Synodus, ut quæ
 „ alias a summis Pontificibus, & a sacris Conciliis, de
 „ Clericorum vita, honestate, cultu, doctrinaque retinenda,
 „ ac simul de luxu, comestationibus, choreis,
 „ aleis, lusibus ac quibuscumque criminibus, nec non
 „ secularibus negotiis fugiendis, copiose, ac salubriter
 „ sancita fuerunt, eadem impofterum iisdem poenis,
 „ vel maioribus, arbitrio Ordinarii imponendis, ob-
 „ servantur: nec appellatio executionem hanc, quæ
 „ ad morum correptionem pertinet, suspendat. Si
 „ qua vero ex his in desuetudinem abiisse compererint,
 „ ea quam primum in usum revocari, & ab omnibus
 „ accurate custodiri studeant, non obstantibus consuetu-
 „ dinibus quibuscumque: ne subditorum neglecta emen-
 „ dationis ipsi condignas, Deo vindice, poenas per-
 „ solvant “.

Quest. 7. Consuetudo alicubi introducta, quod mulieres pectore discooperto publice incedant, illas ne a peccato excusare potest?

Resp. Negative respondet S. Antoninus, dum ait (*2. p. tit. 4. c. 5. §. 3.*) quod „ Si de usu patriæ est, ut
 „ mulieres deferant vestes versus collum scissas, & aper-
 „ tas usque ad ostensionem pectoris & mamillarum,
 „ tande turpis & impudicus est talis usus, & ideo non
 „ servandus. Si de usu communi patriæ est deferre mu-
 „ lieres vestes caudatas pulverem excitantes & viam
 „ mundantes, hoc turpe est & detestandum, non illis
 „ conformandum: non sequaris turbam in malum, ait
 „ Dominus in veteri lege “.

Hanc doctrinam magno fidelium applausu egregie confirmavit Innocentius Papa XI. dum de reprecensandis, ut bonum suamque Pastorem decet, providens, salutari Decreto per Eminentiſſimum Cardinalem Cæloggia Vicarium generalem sancivit, 30. Novembris 1683 ut mulieres omnes ad collum usque & manum deorsum ad manus velo coopertæ in publico essent, sub excommunicationis reservatæ poenâ ipso facto incurrentia: Confessariique qui tales personas absolvere præsumerent, eadem excommunicatione ligantur. Quod Decretum Romæ exacte ab omnibus observari summo cum gaudio vidimus, & illius etiam occasione nuditates quasdam in Templâ Dei a pictoribus furtive, suadente diabolo, introductas, salubriter expungi, & multum hauri debere profuturo exemplo exendari & cooperiri. Eodem modo damnat idem sanctus Antoninus caudatarum vestium usum, licet non ita culis illis videatur, ac aliis superdictis. De hac materia fusius disserimus Tom. 6. tract. 5. de 4. Decalogi Præcepto, cap. 2. num. 8. 9.

Quest. 8. Ex summi Pontificis dispensatione oritur-ne semper iusta excoſatio, quæ omnem Canonum obligationem tollat, saltem dum nihil ei falsum narratum sit?

R. 1^a.

R^{esp}. Certum primo est, ut ait S. Thomas (quodlibet 9. art. 17.), quod *Dispensatio humana non aufert ligamen juris naturalis, sed solum juris positivi, quod per hominem statuitur, & per hominem dispensari potest*.

Sed non minus indubitatum est, dispensationes excusare ab obligatione observandi Canones, qui jus positivum continent, dum illæ adfunt conditiones, quas Concilium Tridentinum (sess. 25. de ref. c. 18.) ad earum in foro conscientie validitatem exigit: „Sicuti, inquit Concilium, publice expedit legis vinculum quandoque relaxare, ut plenius evenientibus casibus, & necessitatibus, pro communi utilitate satisfiat; sic frequentius legem solvere, exemploque potius quam certo perennarum, rerumque selectu petentibus indulgere, nihil aliud est, quam unicuique ad leges transgredientes adiutun aperire. Quapropter sciant universi, sacratissimi nos Canones exacte ab omnibus, & quoad ejus fieri poterit, indistincte observandos: Quod si urgens, iustaque ratio, & major quandoque utilitas postulaverit, cum aliquibus dispensandum esse: id causa cognita, ac summa maturitate, atque gratis a quibuscumque, ad quos dispensatio pertinebit, erit præstandum; aliterque facta dispensatio subreptitia censetur: id est, nulla. „ Ubi necessitas urget, ait S. Bernardus ad Eugenium Papam scribens (lib. 3. de consider. c. 4.), excusabilis dispensatio; ubi utilitas provocat, dispensatio laudabilis, & utilitas dico communis, non propria; nam cum nihil horum est, non plane fidelis dispensatio, sed crudelis dissipatio est. Et quod majus est, tales dispensationes absque legitima ratione concessæ, his qui eas obtinuerunt inutiles sunt. Numquid enim, inquit alibi idem Sanctus (Ep. 7. ad Adam monachum), idcirco aut malum esse desist, aut vel minoratum est, quia Papa concessit?

Sed dum de eadem materia ex professo fufius tractat sanctus Abbas, dilucide hanc quætionem resolvit his verbis (tractatu de præcepto, & dispens. c. 3.): „Stabile dicitur, quod ita est necessarium, quod non cuiuslibet hominum illud mutare fas sit, nisi solis dispensatoribus mysteriorum Dei, id est præpositis, ut v. g. Regulæ sanctorum Basilii, Augustini, Benedicti, necnon authentici Canones, & si quæ sunt alia Ecclesiastica instituta digna autoritatis; quæ quoniam a sanctis tradita sunt, sancita stabiliter perseverant, nec omnino cuivis subiectorum ea aliquo modo variare vel mutare conceditur. Quæ tamen ab hominibus, etiam per homines loco & officio illis Canonice electione succedentes, licite interdum innoxieque pro causis, personis, locis & temporibus dispensantur. Ubi sane qui hæc legit, attendat, me caute non dicere, ea posse vel ab istis leviter pro voluntate mutari, sed ex ratione fideliter dispensari. Quamdiu ergo

charitati militant, immobiliter fixa sunt, mutari
 minime ne ab ipsis qui em prepositis sine sententia possunt:
 at si e contrario contra a forte aliquando cha-
 ritati visa fuerint, his dumtaxat quibus hoc posse vi-
 dere datum est, & providere creditum est; nonne ju-
 stissimum est? &c. ut quæ pro charitate inventa fue-
 rint, pro charitate quoque, ubi expedire videtur, vel
 omittantur, vel intermittantur, vel in aliud forte com-
 modius demutantur? Sicut e regione iniquum procu-
 debit fore: & statuta pro sola charitate, contra chari-
 tatem teneantur. Tenent ergo fixam firmamque im-
 mobilitatem, etiam apud Prælatos, quæ ex stabili ne-
 cessario sunt; sed quatenus charitati deserviunt. Num-
 quid autem hoc ago, vel solus sentio, vel primus di-
 co? An non hoc ipsum & Papa Gelasius sensit? At
 siquidem, Ubi necessitas non est, inconvertibilia ma-
 neant sanctorum Patrum Decreta. Leo quoque Papa,
 ubi inquit, necessitas non est, nullo modo sancto-
 rum Patrum instituta violentur: Et insert: Ubi ergo
 necessitas fuerit ad utilitatem Ecclesiæ, qui potestatem
 habet, ea dispenset: ex necessitate enim sit mutatio
 legis. De eadem materia pleno calamo disserui Tom.
 3. Tr. 9. de Sacr. Matr. c. 7. per tot.

TRACTATUS SECUNDUS.

D E

CONTRACTIBUS
IN GENERALI.

CAPUT PRIMUM.

*De definitione & divisione Contractuum.**Quest. 1. QUID est Contractus?*

Resp. Contractus duplici modo sumi potest: Primo in stricta significatione, & in hoc sensu definitur potest, juxta legem *libro, ff. de verborum significatione*; Conventio inter duas aut plures personas, quæ vicissim ad id, quod conventum est, exequendum obligat; & talis Contractus vocatur ultro citroque obligatorius; in quo genere sunt emptio & venditio, locatio & conductio, & similia.

Secundo, Contractus potest latiori modo sumi, & includere conventionem, in qua unus tantum obligatur, sicut evenit in donatione, promissione, & similibus. Hæc duo contractuum & conventionum genera expressa notat Glossa Canonica (*in c. Provid. inextrav. de sent. excom. verbo Contractus*), dum ait, *Contractus quidam sunt ulro citroque obligatorii, ut emptio & venditio: quidam ex una parte, ut est donatio.*

Quest. 2. Quomodo dividuntur Contractus?

Resp. Possunt dividi in gratuitos, & onerosos: gratuiti sunt, in quibus ille, in cuius favorem facti sunt, ad nihil omnino præstandum obligatur, ut videre est in Contractibus depositi, precarii, mandati & similibus. Contractus onerosi dicuntur, in quibus partes contrahentes vicissim obligantur ad faciendum, dandum, aut reddendum aliquid; tales sunt Contractus emptionis & venditionis, locationis & conductionis, permutationis, constitutionis dotis, & generaliter omnes alii, in quibus ille, in cuius favorem contractus celebratur, dat pretium aut mercedem quicumque loco illius rei, quam ab alio contrahente accipit. Dividi etiam possunt, & considerari tribus modis: in quibusdam enim dominium & proprietas rei simul cum illius usu transfertur, ut in contractibus mutui, emptionis, permutationis & donationis; in aliis usui solummodo, non vero proprietas & dominium alicujus rei transfertur, ut in contractibus commodati, locationis, & precarii. Et demum in aliis quibus

quibus contractibus neque dominium, neque usus rei transferitur, ut in deposito, & pignore.

Plures aliae a Jurisconsultis assignantur divisiones, quae ad tribunal, & forum externum tantummodo pertinere videntur. Ideo hic eas breviter indicare sufficiet.

Primo, dividuntur in Contractus nominatos (id est qui nomen peculiare & actionem directam a jure habent, ut venditio, mutuum, & similia), & innominatos, ut sunt Contractus, *Do ut des, do ut facias, facio ut facias, facio ut des*. De quibus idem dicendum est, quod de illis Contractibus nominatis, quibus unusquisque ex his innominatis assimilatur, ut dicitur in lege *Naturali*, ff. de *Prescriptis verbis*, §. *satisfactio*.

Secundo, dividuntur in contractus bonae fidei, & contractus stricti juris; contractus bonae fidei sunt, in quibus non solum id, de quo expresse inter partes convenit, observari debet; sed etiam id, quod est aequitatis conforme, licet expresse in conventionem deductum non sit; ut in contractibus emptionis & venditionis, licet venditor non promiserit evictionem rei venditae, tamen de evictione tenetur, quoties emptor turbatur, & non sinitur pacifice possidere rem sibi venditam; quia evictio & assicuratio ex parte venditoris, per se copulatur cum contractu venditionis. Similiter etiam emptor debet interesse summam conventam post elapsum terminum illius solutioni praefixum, licet id in contractu appositum nullo modo esset; quia ex aequitate requiritur, ut venditor interesse pecuniae sibi non numeratae accipiat, ut hoc modo fiat compensatio fructuum, quod ex re vendita percipere potuisset.

Contractus stricti juris sunt, in quibus illud tantum servandum est, de quo inter partes convenit; ut sunt contractus mutui, stipulationis, & similes, & ideo in illis contractibus interesse ob solutionis moram non debetur, nisi de hoc expresse inter partes convenit; licet debeat in contractibus bonae fidei, ut ait Glossa his verbis (*In c. Tum venerabilis, de exceptionibus, verbo bonae fidei*). In contractibus stricti juris non veniunt usurae ex mora, nisi specialiter sint promissae; in contractibus bonae fidei veniunt usurae ex mora; quia in contractibus stricti juris lex non praefinit, unum ex contrahentibus aliquid damnum, ob solutionis moram, passum fuisse; & ideo non obligat alium ad solvendum interesse ob rationem damni ex mora provenientis. Contractus bonae fidei sunt emptio & venditio, locatio & conductio, mandatum, depositum, commodatum, pignus, penus, promissio, quae verbo, aut in scriptis fit. Alii autem contractus sunt stricti & rigerosi juris.

Demum dividuntur a Jureconsultis contractus in illos, qui re perficiuntur, ut mutuum, commodatum, precarium, depositum, pignus, penus, promissio: in illis etiam re consistunt, ut emptio & venditio, locatio, societas,

140 Tract. II. De Contr. in genere.
cietas, & mentiam: in illos qui verbis perficiuntur,
ut stipulationes: & in illos qui scripturam requirunt, aut
ex conventionem partium, aut ex dispositione juris, ut
contractus emphyteuseos, & census.

C A P U T II.

Utrum Contractus per errorem factus, validus sit.

Quaest. 1. Quid est error in contractu?

Resp. Est existimatio aut stipulatio ali-
cuius rei pro alia, & ut dicitur in Cano-
ne (*Can. in quib. 22. q. 2.*): *Errare est, aliud pro alio*
putare.

Quaest. 2. Quot errorum species possunt in contractibus
reperi?

Resp. Potest esse error in contractu. Primo quantum
ad substantiam, quod accidit, dum contrahentes putantes
super aliqua re contrahere, super alia diversa contrahunt:
ut si Petrus credens & volens annulum aureum emere,
deceptus alium anulum emit. Secundo, error potest esse
circa qualitates, & alios accidentes, dum, exempli gra-
tia, quis contrahit super aliqua re, quam putat habere
talem determinatam qualitatem, quam revera non habet:
ut si Petrus matrimonium contrahat cum Catharina,
quam valde opulentam putat, licet reipsa pauper sit, ut
post factum cognoscitur.

Quaest. 3. Possunt ne reperi in Contractibus aliae er-
rorum species?

Resp. Errores tam in substantia, quam in qualitate,
subdividi possunt in errores concomitantes, & errores ef-
ficientes: error concomitans & contractum sequitur, & ita
committitur, ut tamen illius causa non sit, quia ille qui
contrahit, ita animatus & dispositus est, ut etiam si non
erraret, & rem, ut est in se, cognosceret, contraheret
tamen; ut si Petrus matrimonium cum Joanna contra-
bat, putans esse Catharinam, quam Pater promiserat:
ita nihilominus dispositus, ut etiam si cognosceret esse
Joannam, cum illa tamen contraheret.

Error efficiens ille est, qui ita fit causa contractus,
ut si partes non errassent, nullo modo contraxissent:
ut si Petrus domum vendidit, quia illam falso putavit
minari ruinam, quam, si non ita errasset, nullatenus
vendidisset.

Quaest. 4. Contractus, in quo est aliquis circa substan-
tiam error, est-ne validus?

Resp. Validus non est, quia error circa substantiam,
consensum, qui de contractus substantia est, tollit; quia,
ut ait Gratianus in Canone (*Quod autem, 29. q. 1.*):
Consensus est, duorum vel plurium sensus in idem: quis
autem errat, non sentit; non ergo consentit, id est, si-
mul cum aliis non sensit.

Quaest.

Quest. 5. Si error consensus tollit, quo modo in Scriptura sacra Lia, uxor Jacob c. 29. Genes. appellatur, cum Jacob non putasset matrimonium cum Lia, sed cum Rachele contrahere?

Resp. Respondetur in eodem Canone supra citato, quod Jacob & Lia non fecit consensus praeterens consensus, sed subsequens; nec tamen ex primo concubitus fecerunt judicantur, cum ille maritali affectu eam copularet, & illa uxorio affectu sibi debitum persolveret, puta is lege primogeniturum, & paternis impatis se sibi iure copulatum.

Quest. 6. Validi ne sunt illi contractus, in quibus intervenit aliquis error circa qualitates & alia accidentalalia?

Resp. Certum est, tales contractus, non obstante errore, esse validos: quia, ut dicitur ibidem (Can. *Quod autem*, 29. q. 2.): „Error qualitatis non excludit similitudinem consensus, utpote si quis emerit agrum, vel vineam, quam putabat esse uberrimam, quamvis iste error raret in qualitate rerum, rem minus fertilem emendo, non potest tamen venditionem rescindere. Similiter qui ducit in uxorem meretricem vel corruptam, quam putat esse castam, vel virginem, non potest eam dimittere, & aliam ducere“. Attamen ille qui aliquid ex tali errore lucratus est, potest aliquoties ad restitutionem obligari, ut in sequenti c. videbimus.

Quest. 7. Contractus, in quo fuit aliquis error concomitans, validus-ne est?

Resp. Si talis error respicit contractus substantiam, illum invalidum reddit; quia tunc consensus tollit, qui, ut supra diximus, est de essentia contractus; quod ex sancto Thoma probatur, qui docet (1. 2. q. 6. art. 8. in corp.), quod „Ignorantia concomitans est de eo, quod agitur; tamen, etiamsi sciretur, nihilominus ageretur. Tunc enim ignorantia non inducit ad volendum, ut hoc fiat; sed accidit simul esse aliquid factum & ignoratum, sicut cum aliquis vellet quidem occidere hostem, sed ignorans occidit eum, putans occidere servum: & talis ignorantia non facit involuntarium, quia non causatur aliquid, quod sit repugnans voluntati; sed facit non voluntarium, quia non potest esse voluntarium, quod ignoratum est“. Sed quando actus non est voluntarius, nullus adeit consensus: quia consensus est actus liber, quo cum alio de aliqua re convenimus. Et consequenter error concomitans reddit contractum invalidum, cum consensus, qui de essentia contractus est, tollat.

C A P U T III.

Utrum Contractus, in quo aliqua intervenit fraus, sit validus.

Quest. 1. Quid est dolus, aut fraus?

Resp. Dicitur in lege civili (L. Hoc edi-

et illi, *fide dolo malo §. dolum malum.*), quod *Dolus malus est omnis calliditas, fallacia, machinatio ad circumveniendum, fallendum, decipiendum, adhibita.* Sed hac descriptio expositione indiget; & ideo primo dicitur *Calliditas*, ut dum quis sciens rem illam, quam vendit, ad alium pertinere, aut esse pignori traditam, aut specialiter hypothecam, illud emptori non dicit. Secundo est *fallacia*, ut dum mendacium dicitur, ut res plus iusto vendatur. Tertio est *machinatio*, ut cum per subdola verba rei venalis defectus subtiliter absconditur.

Quæst. 2. Quot modis fraus & dolus potest in aliquo contractu intervenire?

Resp. Duobus plane modis id potest accidere. Primo cum dolus dedit causam contractui, ita ut partes contrahere nolissent, si talem dolum agnovissent: ut cum aliquis alium ad rem quampiam sibi vendendam per dolum impellit, quam, si dolum cognovisset, nullo modo vendidisset. Secundo cum fraus non fuit causa contractus, quia ad substantiam rei non pertinet, sed tantum ad qualitates & alia accidentalia, ita ut etiam si partes talem fraudem cognovissent, contraxissent tamen: ut dum aliquis volens quidpiam vendere, ad vendendum minori pretio, per dolum impulsus est.

Dolus tam quoad substantiam, quam quoad accidentia, potest in contractibus intervenire culpa aut contrahentium, aut alicuius tertii mediatoris talis contractus: quod etiam potest accidere aut sine consensu alicujus ex partibus, aut cum uni ex partis consensu. Videndum igitur, quæ obli- gatio restituendi ex his variis casibus possit oriri.

Quæst. 3. Contractus, in quo prima doli species intervenit, quæ scilicet dedit causam contractui, est-ne validus?

Resp. Contractus tali dolo infectus nullus est, ex Glossa quæ sic loquitur (*in cap. Cum dilecti, de empt. et vend. verbo, Decept. Can. Quisquis Episc. 2. q. 2.*): *Cum dolus dæ causam contractus, puta, dolo induxit re ad vendendam rem alias non venditurum, non re et contractus.* Quod etiam probatur ex Canone, in quo habetur: *Quod si caliditate usus fuerit, & a colono vel a Clerico ementi princeps agrum, irrita sit venditio.* Quia talis calliditas tollit liberum consensum, qui est de essentia contractus, dum impedit, ne partes recte illud, quod agunt, cognoscant.

Quæst. 4. Contractus, in quo secunda doli species intervenit, quæ scilicet non fuit talis contractus causa, est-ne validus?

Resp. Validus proculdubio est, quod probatur ex Glossa, in qua dicitur (*in c. Cum dilecti, de empt. et vend. verbo, Decept.*) quod *Si dolus incidit in contractum, quia venditurus eram, sed per dolum tuum minus vendidi, ve, per dolum meum plus emisti; tenet quidem contractus, sed agitur ad supplementum residui:* Quia

talis dolus non tollit liberum consensum; & eodem modo, ut habetur in lege (l. Julianus ff. de action. b. empti & venditi, §. Si venditor): Si venditor dolo fecerit, ut rem plus venderet, tenetur pretiore emptori illud quod minus dedisset, si dolum cognovisset.

Quest. 5. Si dolus non fuit contractus causa, & a nullo ex contrahentibus cognitus sit, sed per aliorum ignorantiam acciderit: exempli gratia, si quis adamantem centum aureorum, quinquaginta aureis, illius pretium ignorans, vendat illi, qui in eadem ignorantia versatur; tunc ille qui ex tali causa ignorantia lucratus est, tenetur ne aliquid parti læsæ restituere?

Resp. Ex doctrina in lege contenta deducitur, fieri debere talem restitutionem, cum lex dicat (l. Si quis, cum aliter ff. de verborum obligat.), quod Qui per dolum obligatus est, compescit et exceptio, et nullus dolus inaccessarius stipulatus, sed ipsa res in se dolum habet. Et sic exempli gratia, dum architectus promittit tale ædificium construere pretio quingentorum aureorum, quia scilicet ignorabat talis fabricæ valorem, qui ad centum aureos æstimabatur; in hoc casu tenetur dominus architectoolvere tantum talis fabricæ pretium: quod patet ex doctrina sancti Thomæ, qui sic loquitur (2. 2. q. 77. art. 3. in corp.): „Si vero eo ignorante aliqui prædictum ædificium defectuum in re vendita fuerit: venditor qui, deum non peccat, quia facit iniustum materialiter, nec eius operatio iniusta, tenetur tamen, cum ad eas notitiam pervenerit, damnum reconpensare emptori. Et quod dictum est de venditore, etiam intelligendum est ex parte emptoris“. Notandum tamen est, illum qui rem aliquam, illius ignorans pretium, nimis infuso, & injusto pretio emit, non teneri restituere, nisi illud, in quo factus est ditior, quemadmodum bonæ fidei possessor; & ita si nullo modo utiliter consumpsit tale lucrum, nec de eo factus sit ditior, non obligatur omnino ad restituendum; nam juxta S. Thomæ doctrinam (2. 2. q. 100. art. 9. ad 3.), Non tenetur restituere fructus consumptos, quia bonæ fidei possedit.

Quest. 6. Est-ne validus Contractus, cum a tertia persona provenit dolus?

Resp. Certum est in tali casu, validam esse contractum, etiam si talis dolus dedisset causam contractui, quia adest verus consensus inter partes contrahentes; sed ille, qui læsus fuit, potest agere contra talem tertium, qui fuit contractus mediator, quique illum suo dolo causavit; dicitur enim in Glossa (in c. Cum dilecti, de empti & vend. verbo, Deceptionem), quod in contractibus bonæ fidei, si dolus dat causam contractui non per contrahentes, sed per intermedium personam, tenet contractus, sed datur actio de dolo contra mediatorem. Quod etiam confirmatur ex lege, Et eleganter, ff. de dolo malo. Et in hoc casu mediator in foro conscientie tenetur dam

damnum, cui carnem dedit, refarcire, dum ille, qui lucrum sensit, & tactus est ex eo ditior, non vult restituere, licet ad id teneatur, quia, ut ait S. Thomas (1. 2. q. 77. art. 3. in corp.), *Dare alicui occasionem periculi vel damni, semper est illicitum.* Quod si talis mediator dolo usus esset cum consensu unius ex contrahentibus, tunc idem dicendum esset, ac si dolus revera adhibitus fuisset ab uno ex contrahentibus, quia dum quis concordat cum alio, ut aliquid mali faciat, eadem obligatione tenetur, ac si damnum in semet fecisset.

CAPUT IV.

Utrum Contractus per metum factus validus sit.

Quest. 1. Quid est Metus?

Resp. Desinitur in lege (L. Ait prætor, II. de eo quod metus causa), In ianitis vel futuri periculi causa mentis trepidatio.

Quest. 2. Quomodo dividitur metus?

Resp. Dividitur primo in metum levem, & metum gravem: metus levis est, cum parvum malum timetur, aut malum grave cum levi admodum fundamento, ita ut homo cordatus tali metu non turbaretur, & ita lex (L. Metum, ff. de eo quod metus causa), *Metum accipiendum dicit, non cuilibet vimorem, sed majoris mali.*

Gravis metus ille est, qui cadit in constantem virum; qui metus accidit quoties ex fuga minoris mali, magnum aliud malum consequens probabiliter timeatur, ut mors, gravia tormenta, carcer, infamatio, servitus; quod desumptum est ex Sancto Thoma, qui dicit (in suppl. q. 47. art. 2. in corp.), „Quod constans ad minus malum, sustinendum cogitur metu majoris mali“. Et paullo infra, „Materia mala sunt, inquit, mors, verbera, item carcer, dehonestatio per stupram, & servitus; & ideo ex his constans cogitur ad alia damna corporalia sustinenda; & hæc continentur hoc versu, Stupri, sive stupri, verberis atque necis“. Quod, iuxta eundem intelligitur, sive aliquis similia mala sibi timeat, si filius, uxori, aut patri. Sed ut ea mala gravem metum constituent, necesse est, ut difficultatis sit ea vitare; nam si facile evadi possent, ut per pecuniam ad sapientes, aut alio quovis modo, tunc timor non esset justus & gravis, ut dicitur in c. De his quibus, De Electione. De metu multa dixi Tom. 4. tr. 8. de Sacr. Mart. c. 5.

Metus potest etiam dividi in justum, & injustum: Metus justus est, qui a causa justa producitur, ut cum iudex reum semiconvictum, metu tormentorum ad scelus confitendum adigit; *A iudice enim*, ut ait Glossa (in Can. Quod vero, 15. q. 6.) licite extorquetur confessio reorum & questionibus; scilicet cum reus est suspectus, & non potest alius reus probari.

Me-

Metus iniustus e causa iniusta provenit, ut cum latro seculo mortem minatur mercatori, ut illum ad dandum, aut promittendum centum aureos adigat.

Quaest. 3. Metus gravis tollit ne libertatem & liberum consensum?

Resp. Talis certe metus libertatem aufert, dum ita fortiter hominem pulsat, ut tempus actum suum considerandi non relinquat, & talem vim animo facit, ut illum ad agendum subito impellat, non permittens, ut videre possit malum, in quod labitur, quod potest accidere, & intelligi eodem plane modo, quo passiones & animi violenti motus hominem ad agendum impellunt in motibus, qui primo primi vocantur, in quibus ob deliberationis defectum homo liber non est, & ita a peccato excusatur. Sed e contra si gravis metus voluntatem non praevēnit, & illi tempus aliquod actum suum considerandi, & reflectendi concedat, tunc non destruit libertatem; quia a se est indifferentia, quae libertatem hominis in hac vita constituit; ea enim est differentia inter homines, & bruta, quod bruta necessario agunt, cum omnia ad agendum requisita adiant: homines autem, etiam si ad aliquod faciendum ob gravem metum fortiter impellantur, possunt nihilominus a tali actu abstinere, id est, ei non consentire; quia cum consensus sit actus voluntatis internus, nullo modo potest violentiae alicuius causae externae subiacere: *Corpori namque ut inferatur, non animo ut habetur in Canone (Can. Quod autem, 31. q. 1.)*.

Quaest. 4. Metus gravis excusat ne a peccato?

Resp. Duobus modis excusare potest, aut quia tollit libertatem, aut quia ab obligatione praecipi liberat. Metus tollit libertatem, cum ita violentiter hominem turbat, & commoveat, ut ei tempus actum suum considerandi non relinquat, ut dictum est supra: Metus dispensat a praecipto, cum sufficientem libertatem homini concedit, & tempus considerandi ei, quod ei agendum proponitur: sed tamen obligatio observandi tale praeciptum cessat ob gravitatem malum, ex tali observatione imminentiū: quia homo non tenetur cum tanto damno, & incommodo simile praeciptum implere.

Quaest. 5. Metus gravis dispensat ne semper ab observatione praecipi?

Resp. Duo sunt praeciptorum genera: alia enim sunt juris naturalis, & divini, alia vero juris positivi, & humani. Timor gravis, quantumlibet violentissimus, nunquam ab observatione praeciptorum divinatorum, & naturalium dispensare potest, dummodo libertatem non tollat, aut agere compellat ex motu vocato primo primo: quia talia praecipta eternis superioris sunt, & Debemus potius quilibet mala tolerare, quam malo consentire, ut habetur in Canone (Can. Ita ne 32. q. 54.) unde, ut docet Sanctus Thomas (2. 2. q. 125. a. 3. in corp.): Si aliquis propter timorem, quo refugit periculum

9, mortis, vel quodcumque aliud temporale malum, sic
 3, dispositus est, ut faciat aliquid prohibitum, vel præ-
 3, termittat aliquid, quod est præceptum in lege divina,
 3, talis timor est peccatum mortale “.

Huiusce doctrinæ rationem palpabilem ex sancto Hieronymo relato in Canone sumere possumus; quia scilicet si metus in his casibus a peccato excusaret, fere nunquam posset dici aliquis peccati reatum incurrisse; vellent etenim omnes peccatores, quod illud, quod agunt, peccaminosum non esset; nullusque propter ipsummet peccatum peccat, sed propter lucrum, aut commodum, quod ex peccato sperat, aut etiam ad vitandum cum tali peccato damnum imminens; quæ causæ sæpius, ob ardens desiderium passionem aliquam in animo dominantem explendi, timorem non minus gravem efficiunt, quam si mors, aut facultatum amissio immineret; cum sæpius videamus, homines vitam, honorem, & bona temporalia periculo evidenti exponere, ut alicui violentæ passioni satisfaciant: *Nam si diligenter inspicatur*, inquit S. Hieronymus (*Can. Merito*, 15. q. 1.), *forte ipsum peccare nemo velit, sed propter aliud, quod vult, peccat; omnes quippe homines qui scienter faciunt quod non licet, velint licite facere; usque adeo ipsum peccare nemo appetit propter illud, quod ex eo consequitur*.

Si vero de præceptis secundi ordinis agatur, quæ ex solo jure positivo humano descendunt, cum ejusdem roboris & momenti non sint, quia ex sola institutione hominum sent, non obligant cum tanto rigore; neque peccaret homo, qui præceptum huiusmodi non observaret ob metum alicujus gravis imminents: modo illius præcepti violatio non exigatur in contemptum & otium fidei: quia in hoc casu timor gravis non excusaret; & idcirco Eleazar nequidem simulare voluit se carnes immundas manducare (*Lib. 1. Machab. c. 6.*), & multi Christiani eas carnes, quæ idolis oblatæ fuerant, cum imminenti mortis periculo manducare recusabant. Itaque ut hæc doctrina aliquibus propositis exemplis clarior fiat, non potest quis Deum abnegare ob quancumque violentiam; quia ex jure naturali & divino tenemur Deo adherere, ut habetur in *Can. Merito*. Sed possumus sacrificio Missæ die Dominica non interesse, si aliquod grave malum immineat: neque etiam ad jejunii observationem quis obligatur, dum ex ea grave sanitatis damnum pateretur: quia ut docet S. Thomas (*2. 2. q. 47. ars. 4. ad 1.*), *Statuta Ecclesie sunt de his, quæ non per se sunt ad necessitatem salutis, sed solum ex institutione Ecclesie; & ideo possunt esse aliqua impedimenta, propter quæ aliqui ad observanda jejunia huiusmodi non tenentur*.

Quæst. 5. Tenemur ne implere illud, quod ob timorem, vicissum promissum est?

Resp. Possumus aliquid ob timorem promittere & agere.

plius modo; aut enim timor est iustus, aut iniustus. Si iustus est timor, obligat promissio: unde dicitur in lege (L. Si mulier, ff. de eo quod mortis causa), quod „Si mulier contra patronum suum ingrata facta, sciens „ingratam, cum de suo statu periclitabatur, aliquid Patrono dederit, vel promiserit, ne in servitutem redigatur, cesset edictum, scilicet, quod possit repetere quod solvit“. Et ita constat, quod promissa ex metu iusto impleri debent, modo, ut iam dictum est, promissio facta non fuerit ex metu primo primo: & ratio est, quia dum causa timoris iusta est, aut debet fieri talis promissio, & ita non mirum est, si obliget: aut certe non tenebatur quis ad promittendum, & tunc ex fidelitate obligatur ad standum promissis; quia poterat non promittere, cum aliud non impelleretur, nisi cum motivis iustis & rationabilibus: adde quod destrueretur plane bona fides in humana societate, si non observarentur promissa in talibus casibus. Quod si metus iniuste incutitur, ut, cum quis centum aureos latroni, metu mortis adactus, pollicetur, aut vias dare usurario, ne recuset illam summam mutuo dare, qua indiget: in his casibus non tenemur implere promissa: quia, ut docet Sanctus Thomas (2. 2. quest. 89. art. 5. ad 3.), *Ille qui vim intulit, hoc meretur, ut ei promissum non servetur*. Unde dicit Glossa (Cap. Debitores, de iurejur.), quod *debitores ad servandas vias, in quibus se obligaverunt, cogi non debent*. Quia cum talis promissio sit iniusta, nulla adest obligatio illam servandi in iure Civili, aut Canonico.

Quest. 7. Tenemur-ne adimplere, quod ob timorem iniustum promissum est, cum iuramento promissionem firmavimus?

Resp. Patet ex Decretali *Verum*, nos in hoc casu teneri, inodo illud, quod promissum est, saluti aeternae contrarium non sit. Propositum namque fuerat summo Pontifici, utrum hi, qui metu mortis, & amissionis bonorum ad iurandum coacti fuerant, necesse haberent a tali iuramento absolvi, & affirmative respondit his verbis (Cap. *Verum de iurejurando*): „Verum in ea questione, quae „quinto loco ponitur, an a Sacramenti vinculo absolvantur, qui istud inviti pro vita, & rebus servandis fecerunt; nihil aliud arbitramur, quam quod antecessores nostri Romani Pontifices arbitrati fuisse noscuntur, qui tales a iuramenti nexibus absolverunt“.

Ex quo sequitur, ut ait Glossa ibidem, *Quod iuramentum metu extortum, est obligatorium, ex quo aliqui a tali absolvantur*. Quod etiam ex alio Canone probatur, in quo Alexander III. consultus, utrum ille, qui metu gravi ad renuntiandum beneficio compulsus fuerat, & cum iuramento promiserat se illud non repetiturum, posset, non obstante iuramento, illud repetere, respondet (Can. Si vero de iureiuran-

do) : quod „ Non est tutum, quemlibet contra suum
juramentum venire, nisi tale, quod servatum vercat
in interitum salutis æternæ “. Quia, ut docet Sanctus
Thomas (2. 2. quæst. 89. art. 5. ad 3.) : „ In jura-
mento, quod quis exactus facit, est obligatio qua quis
Deo obligatur, ut impleat quod per nomen ejus pro-
misit: & talis obligatio non tollitur in foro conscientie,
quia magis debet damnum temporale sustinere,
quam juramentum violare “.

Quæst. 8. Quid agere debet is, qui metu gravi com-
pulsus, se aliquid latroni daturum juramento promittit?

Resp. Juxta ca. Verum, modo relatum, dispensatio-
nem a juramento petere, aut repetere in iudicio illud,
quod latroni dedit: dicit enim expresse S. Thomas
(2. 2. quæst. 89. art. 7. ad 7.), quod „ Potest re-
petere in iudicio quod solvit. Romani autem Pontifi-
ces ab huiusmodi juramentis non mes absolverunt, non
quasi decernentes, huiusmodi juramenta non esse obli-
gatoria, sed quasi huiusmodi juramenta ex iusta causa
relaxantes. Idem habetur in Can. Debitores “: Et
in Canon. Non est tutum, De juramento.

Quæst. 9. Licet-ne jurare cum intentione petendi dis-
pensationem a juramento?

Resp. Possunt esse duo genera juramentorum. Primo
cum aliquid juramento adhibito promittitur, quod lici-
tum est dare in hoc casu, & accipere, vel potius cum
juramento sit sine culpa illius, qui jurat, & illius, cui
juratur; & tunc periculum committeret, qui cum inten-
tione obtinendæ dispensationis juraret, quia, ut ait S.
Antoninus (2. p. tit. 10. c. 6. §. 1.) : „ Quando juramentum
omni ex parte est licitum, tam ex parte jurantis, quam
ex parte recipientis; tunc absolutio non est impendenda,
sed compellendus est jurans ad ejus observationem;
quoniam nulla causa apparente intrinseca, etiam Papa
a tali juramento absolvere non potest, quia, ut docet S.
Thomas (2. 2. quæst. 89. art. 7. ad 1.) : Si jura-
mentum adhibeatur propter reverentiam divini testimonii,
quod invocatur, obligatur homo, ut faciat esse verum
id quod juravit, secundum suam possibilitatem, nisi
in deteriore exitum vergat.

Quod si e contrario juramentum non est licitum ex par-
te illius, cui aliquid cum juramento promissum est, quia,
verbi gratia, id factum est ob metum gravem mortis, quæ
intentabatur; in hoc casu licet jurare cum intentione pe-
tendi dispensationem a juramento, quod in hoc non con-
stat: & ratio est, quia, ut observetur juramentum, suffi-
cit, ut quis velit facere illud omne, ad quod ex juramen-
to obligatur; at certum est, ex his, quæ numero præce-
denti dicta sunt, juramentum in hoc casu non obligare
posse obtentam dispensationem; ergo licet jurare cum in-
tentione talem dispensationem petendi, etiam si quis ju-
rasset dispensationem non petere, quia tale juramentum
iusti-

Justitiæ publicæ contrarium esset, & sic observandum non esset. „ In juramento, inquit S. Thomas (2. 2. q. 89. art. 7. ad 3.), quod quis coactus facit, potest quis „ repetere in judicio quod solvit, vel Prelato denuncia- „ re, non obstante, quod contrarium juravit, quia tale „ juramentum vergeret in deteriusorem exitum; esset enim „ contra justitiam publicam.

Rationem asserit Innocentius Papa IV. cur non teneatur quis illud juramentum servare, quo promissum sit se non delaturum apud superiorem, illum qui jurare coegit: quia scilicet illud contrarium esset Evangelio correctionem fraternam præcipienti: *Potest, inquit (in cap. Ad aures, de his que vis metusve causa), ille qui juravit solvere ufuras, denunciare creditorem ad penitentiam; & si jurasset non denunciare, non debet servare, quia est contra regulam Evangelii, Si peccaverit, &c.* Et eadem ratio asseritur a Gloss. in Canone *authoritatem*, 15. q. 6. ubi dicitur, illum qui juravit se non accusaturum in iudicio alium, qui coegit eum ad danda bona propria adhibito juramento, non debere talem promissionem servare: *Si autem, inquit Glossa, juravit, quod non denunciet, illud juramentum non est servandum, quia exceptio ad hoc tenetur, 2. qu. 1. Si peccaverit.*

Quæst. 10. Qui matrimonium contraxit, aut aliquod votum fecit, ex metu gravi cadenti in constantem virum, obligatur-ne ad implendum tale votum, aut ad vivendum in matrimonio?

Resp. Duobus modis id potest accidere. Fieri namque potest, ut talis contrahens matrimonium, aut vovens, fide se gesserit, & nullum consensum internum dederit; & in hoc casu, absque dubio, matrimonium invalidum esset, nec nulla adesset obligatio servandi votum hoc modo factum; quia consensus internus, qui plane necessarius est in matrimonio, & in voto, ut supra probavimus, non abest in hac specie, sed potius adest verus dissensus, cum apparenti tantum & ficto, falsoque consensu externo. Secundo, potest quis in simili casu bona fide, & sine fictione interne consentire, ut si puella metu gravi compulsa ad contrahendum matrimonium, consideratis talibus circumstantiis, elegit tali matrimonio consentire ad vitanda gravia mala, quæ imminet; in hoc casu difficilis est quæstio, utrum tale matrimonium validum sit, nec ne, quia adfuit verus consensus: & respondere videtur Glossa, quod licet videatur tale matrimonium, ex iure naturali debere dici validum, quia verus fuit consensus; attamen invalidum, & nullum est ex iure positivo, quod exigit liberum omnino consensum, & nullatenus coactum: *Coacta voluntas, inquit Glossa (in Can. Notificatio, 22. q. 8. verbo, Leonitium), voluntas est; secus est in matrimonio, ubi exiguntur voluntas directa, vel spontanea.* Extrav. *De sponsalibus*, cap. *Cum locum*. Et quod de matrimonio dicitur, debet

etiam intelligi de voto, ut habetur in Can. *Perlatum*; nam ut in Decretali dicitur (*Can. Requisivit, de Sponsalibus.*), *Libera decet esse matrimonia, cum coactiones difficiles soleant exitus frequenter habere.*

Quest. 11. Si quis matrimonio consentiret ob solam reverentiam Patris, & ne illius indignationem experiretur, aliter non facturus, esset-ne validum tale matrimonium?

Resp. Validum esset; quia, ut habetur in lege (*L. Si Patre cogente, ff. de ritu nupt.*); *Si Patre cogente ducas uxorem, quam non duxeris, si sui arbitrii esset; contraxit tamen matrimonium, quod inter invito non contrahitur; maluisse enim hoc videtur.* Et hic timor reverentialis non reddit matrimonium invalidum, quod tamen intelligi debet, modo Pater post preces, & exhortationes paternas, ad graves minas non devenerit; nam tunc matrimonium esset plane nullum, ut inferitur ex cap. *Ex litteris, De Desponsatione impuberum*, ubi Summus Pontifex consultus, utrum verum & validum esset matrimonium puellæ, quæ ad id minis parentum compulsæ fuerat, declarat esse nullum, permittens puellæ, ut alteri nubat. De hac materia fusius disseruimus Tom. 4. Tract. 2. de Sacram. Matrimon. cap. 5.

Quest. 12. Si quis ob metum gravem Ordinationi suæ consensisset, esset-ne valide ordinatus?

Resp. Valida esset talis ordinatio; quia metus gravis non potest impedire validitatem Sacramentorum, quæ characterem imprimunt, ut videtur in Baptismo: & inferitur ex Canone, in quo habetur (*Cap. Maiore, de baptismo, §. Item queritur*), quod „Is, qui terroribus, atque suppliciis violenter attrahatur, & ne detrimentum incurrat, baptizari facit Sacramentum, talis characterem suscipit Christianitatis impressum“. Et ut ait Glossa (*ibid. verbo, Conditionaliter*); *Coactio conditionalis non impedit Sacramentum baptismi, ut hic patet, sicut non impedit Sacramentum Ordinis.*

CAPUT V.

De iis qui possunt, aut non possunt contrahere.

Quest. 1. QUI sunt illi, qui possunt contrahere?

Resp. Omnes illi, qui habent usum rationis; quia eo ipso possunt consentire, & de bonis disponere, modo id eis a jure positivo non prohibeatur.

Quest. 2. Qui sunt illi, qui contrahere non possunt?

Resp. Illi omnes, qui liberum usum rationis non habent, quique idcirco verum consensum, qui, ut supra dictum est, essentiam contractus constituit, præstare nequeunt: ut sunt amentes, & stulti, aut furiosi, qui, ut habetur in lege (*L. In negotiis, ff. de reg. iuris.*), *Nullum negotium contrahere possunt, quia quid faciant, nesciunt.*

Cum infantes, qui subiecti septennium non attigerint,

sunt, non multum differant ab amentibus, & sufficientem rerum cognitionem non habeant, valide contrahere non possunt; attamen ut utilitati eorum, qui non multum ab infantia distant, id est, qui parvo tempore septennium transgressi sunt, consulatur, licet tales non recte, & perfecte intelligant id, quod agunt, possunt tamen licite contrahere super his rebus, quæ parvi momenti sunt, quæ magnam, & difficilem cognitionem contractus non faciant, ita ut ex benigna juris interpretatione, eadem facultate, qua illi, qui sunt pubertati proximi, gaudeant; dicitur enim in Justiniani Institutionibus (L. 3. *Instis. tit. 20. §. Sed quod diximus*), quod „Infans & qui infantiae proximus est, „non multum a furioso distant, quia huiusmodi ætatis pupilli nullum habent intellectum. Sed in proximis infantiae, propter utilitatem eorum, benignior „juris interpretatio facta est, ut idem juris habeant, „quod pubertati proximi.

Quest. 3. Qui sunt illi, qui dicuntur pubertati proximi?

Resp. Dicitur, ut ait Glossa (in c. *Continebatur, de despons. impuberum V. proxima*), proximus pubertati, cum distat a pubertate per sex menses, vel minus. Et ita, juxta legem (L. *non tantum, ff. de excusatione Tutorum*): Prope pubertatem est, si tantummodo semestre reliquum fuerit; Pubertas autem, ut dicitur in Institutionibus, lib. 1. tit. 22. est in masculis post decimum quartum annum completum, in feminis post duodecim annos completos.

Quest. 4. Possunt-ne filii-familias ante ætatem pubertatis contrahere?

Resp. Antequam huic questioni respondeatur, supponendum est, filiosfamilias posse bona quatuor modis acquirere. Primo militando, & vocatur *Castrense peculium*, quicquid hoc modo acquisitum fuit, ut habetur in lege *Castrense, ff. de Castren. peculio*. Secundo possunt acquirere medio alicujus muneris, officii, aut dignitatis forensis, aut patrocinando, vel profitendo juris prudentiam, aut medicinam, aut aliud officium publicum exercendo; & sic acquisita bona, *Quasi Castrensia* vocantur, eorumque proprietatem, & usumfructum habent filii-familias, sicut & Castrensiu. Tertio possunt aliqua bona habere ex latere paterno, aut quia ea Pater dedit, aut quia ab aliis consanguineis paternis, aut intuitu Patris habuerunt; quæ bona vocantur *Profectitia*, quia a Patre veniant, & ad eundem redeunt. Quarto & ultimo possunt filii-familias aliunde, quam a Patre & intuitu Patris, acquirere, ut a matre, aut cognatis maternis. Hæ duæ ultimæ bonorum species non omnino in filiorum familias dominium transeunt; quia bona intuitu Patris acquisita ad Patrem, tam quoad usumfructum, quam quoad proprietatem pertinent. Bonorum autem aliunde acquisiteorum usumfructum filii-familias non habent, sed Pater.

Et positis, certum primo est, filios familias non posse contrahere de bonis, in quibus nec usum, nec proprietatem habent, neque pariter de eis, quorum habent tantum usum: quia non sunt veri domini. Igitur in hoc volummodo posita est difficultas, utrum filii familias, qui aetatem pubertatis non attigerunt, neque illi proximi sunt, possint valide contrahere etiam cum Patris consensu de illis bonis, quorum usum & proprietatem habent? Et cum Justiniano Imperatore dicendum est, filios familias qui pubertatem non attigerunt, non posse valide contrahere, etiam cum consensu Patris, licet pupilli valide contrahere possint cum auctoritate Tutoris; *Pupillus*, inquit Imperator (*L. 2. Inst. tit. 20. §. 3. & 10.*), *omne negotium recte gerit: nec tamen, ut ubi Tutoris auctoritas nec Titia est, adhibetur tutor: sed qui in potestate parentis est impubes, ut auctore auriem Patre obligatur.* Ratio diversitatis est, quia pupillus potest contra tutorem agere, si male bona sua administraverit: quod filio ad idem Patrem non conceditur.

Quæst. 3. Pupillus, qui sine consensu Tutoris, pecuniam mutuo accepit, tenetur ne in conscientia ad solutionem talis pecuniæ sibi mutuata?

Resp. In hoc casu distinguendum est: aut enim mutuo accepit, ut sibi in aliqua necessitate subveniret, ita ut talem pecuniam mutuatum, in rebus utilibus consumpserit, & ita ex ea aliquo modo factus sit ditior, quia ex ea aliquam fructum, & proventum accepit, & illi necesse fuisset eam aliunde requirere, ut sibi consulere, si hæc defuisset. Aut certe talis pupillus mutuo pecuniam accepit, ut eam in rebus nullius utilitatis consumeret: & in hoc ultimo casu, nullo modo obligatur ad solvendam talem pecuniam mutuata, cum nulla adfit obligatio civilis, aut naturalis, & ratio legis locum in eo casu habeat, ne scilicet bona pupillorum in rebus inutilibus consumantur. Sed in primo casu pupillus tenetur in foro conscientie reddere pecuniam mutuata, quia contraxit obligationem naturalem ob utilitatem, quam ex tali pecunia consecutus est, & lex naturalis docet, iustum esse reddere, quod, ut nostris necessitatibus provideretur, mutuo datum fuit: Legesque civiles eas formalitates volummodo requirunt, ut vitetur prodiga, & superflua consumptio bonorum pupillarium, quæ in hoc casu locum non habet ex suppositione. Et hæc resolutio conformis est legi, in qua dicitur (*L. Pupillus ff. de auct. & consensu Tutorum*), quod *Naturaliter obligatur pupillus, in quantum locupletatus factus est.* Nam, ut ait Glossa (*in regula Locupletati 42. de reg. jur. in 6.*), ex quo constet, quod pupillus ex mea pecunia fuit factus locupletior, esse contra naturam, quod ipse locupletaretur cum damno meo.

CAPUT VI.

De Contractibus, in quibus omnes solemnitates a jure requiritæ, observatæ non sunt.

Quest. 1. **C**ontractus, in quibus non observatæ sunt omnes solemnitates a jure requiritæ, sunt ne validi in foro conscientiæ? Et tenemur-ne implere, quod in his promissum est?

Resp. Non ligant in conscientia hujusmodi contractus, quia invalidi, & nulli sunt, etiam in foro conscientiæ, quando solemnitates necessario requiritæ a Jure, non fuerunt observatæ: & ratio est, quia certum est, leges justas, tam Civiles, quam Canonicas obligare in foro conscientiæ, posseque translationem dominii bonorum nostrorum impedire: etiam nobis invitis; definitur enim Dominium a Jureconsultis: Libera facultas disponendi de re sua, prout libet, aut jure prohibeatur. Et ita videmus, Ecclesiam matrimonia absque præsentia Parochi & testium contracta invalidasse ob defectum citatæ solemnitatæ a Jure positivo introductæ; quia utilitati publicæ multum congruebat, ut consensus nullus esset, dum tales solemnitates non observarentur, & nullam penitus obligationem induceret etiam in conscientia: de quo post Concilium Tridentinum inter omnes Theologos convenit. Sed certum pariter est, leges civiles invalidare, & annullare contractus, in quibus non observatæ fuerunt omnes solemnitates, ut videtur in lege, in qua dicitur (*L. Hæc consultissima, C. de testiment. 6.*), quod *Uti testamentum non fuerit subscriptum, pro infesto haberi censetur*. Igitur concludendum videtur, non obligari nos in conscientia ad observandum, quod promissum fuit in contractu invalido, & nullo secundum legum Decreta.

Quest. 2. Leges civiles obligant-ne in conscientia?

Resp. Justæ leges vim obligant in conscientia procul dubio habent, dicente Apostolo (*Rom. 13.*) : *Omnis anima potestatibus submissioribus subita sit, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam*. Igitur conscientia ad hanc subjectionem, & observationem obligat. Hujusce obligationis rationem affert S. Thomas his verbis (*2. 2. q. 69. art. 4. in corp.*) : „ Cum unus homo sit pars multitudinis, quilibet homo hoc ipsam quod est, & quod habet, est multitudinis; sicut & quælibet pars id, quod est, est totius. Unde & natura aliquod detrimentum infert parti, ut salvet totam, & secundum hoc leges hujusmodi onera proportionabiliter inferentes iustæ sunt, & obligant in foro conscientiæ “.

Quest. 3. Hæres, qui in testamento aliquo legatus oneratus esset, teneretur ne ad illud solvendum, si testator solemnitates a jure ad legati validitatem requiritas non servasset?

G 5

Resp.

Reſp. Tenetur ad legati ſolutionem hæres in hoc caſu ſecundum leges civiles; *Quod ſi*, inquit Juſtinianus Imperator (*Lib. 2. Inſt. tit. 23. §. ult.*), *iſ a quo relictum dicitur, conſecratur quidem aliquid a ſereliſtum eſſe, ſed ad legis ſubtilitatem recurrit, omnino ſolvere cogendus eſt.* Quod evidentius patet ex lege, in qua dicitur (*L. Quæſt. C. de ſollemn.*), quod „Cum res
 „ per teſtium ſolemnitatem oſtenditur, tunc & numeroſum teſtium, & nimia ſubtilitas requirenda eſt. Lex
 „ etenim ne quid falſitatis incurrat per duos forte teſtes compoſitum teſtamentum, majorem numerum teſtium expoſtat, ut per ampliores homines perfectiſſima veritas reveletur: cum autem iſ, qui aliquid ex voluntate defuncti lucratur, & maxime ipſe hæres, cui ſumma autoritas totius cauſæ commiſſa eſt, dicere compellitur veritatem per Sacramenti religionem, qualis locus teſtibus relinquatur, vel quemadmodum ad extraneam fidem decurratur, propria & indubitata fide relictæ; cum & in leges reſpeximus, quæ juſtis diſpoſitionibus teſtatorum omni modo hæredes obedire compelliunt; & ſic ſtrictius cauſam exigunt, ut etiam amittere lucrum hæreditatis faciant eos, qui teſtatoribus minime caruerunt.“

Ex quo evidenter ſequitur, leges decernere, ut dum hæres de voluntate teſtatoris ſecurus eſt, ſciſque ſe fuiſſe oneratum aliquo legato, obligetur omnino ad illud præſtandum, licet omnes ſolemnitates a Jure ad legati validitatem requiſitæ, obſervatæ non fuerint. Et id dicendum eſt juxta leges civiles Romanas, quæ amplam & liberam hominibus de bonis ſuis poſt mortem diſponendi facultatem concedebant.

Sed cum in variis Mundi regionibus illæ leges non obſerventur, & aliæ fortassis vigeant, quæ in hac materia alio modo loquuntur: hæc ſola generalis regula in hac quaſtione poteſt assignari, ut ſcilicet præculdubio obſervetur in conſcientia illud quod decerneret juſtus iudex, qui rei veritatem teſte cognosceret; ita ut in regionibus, in quibus hæres, qui fateretur oneratum fuiſſe a teſtatore aliquo legato, non tamen in foro externo obligaretur ad illud ſolvendum, ſi ſolemnitates a Jure requiſitæ non fuiſſent obſervatæ, pariter non obligetur in conſcientia; & ratio eſt, quia certum eſt, juſtam ſententiam a Judice prolatam in conſcientia obligare, cum ſuper aliqua falſa præſumptione non fundatur.

TRACTATUS TERTIUS 155

D E

CONTRACTIBUS

IN PARTICULARI.

ET PRIMO

DE EMPTIONE, ET VENDITIONE.

CAPUT PRIMUM.

*De Emptionis definitione.**Quest. 1.* QUID est Emptio?

Resp. Est Contractus, quo dominium alicujus rei pro certo pretio acquiritur. Hæc definitio ex lege civili desumpta est, & explicari potest hoc modo, quod scilicet emptio sit Contractus, quia est conventio a Jure approbata, ex qua oritur actio adversus venditorem: Quo dominium alicujus rei acquiritur (L. Orig. ff. de contrahenda emptione), quia dominium rei venditæ a venditore in emptorem transfertur; & in hoc emptio a locatione differt, in qua dominium rei nullo modo transfertur; sed tantummodo illius usus: Pro certo pretio; quia de essentia emptionis est, ut pretium rei venditæ sit determinatum; alioqui contractus emptionis non potest subsistere: Pretium autem, inquit Imperator Justinianus (L. 3. Inst. tit. 24.), constitui oportet; nam nulla emptio sine pretio esse potest. Sed & certum esse pretium debet; Item pretium in numerata pecunia consistere debet. Quia si in aliqua alia re consisteret, potius permutatio, quam emptio esset, ut ibidem dicitur.

Quest. 2. Quandonam censetur perfectus contractus emptionis & venditionis; & ita translatus dicitur dominium rei venditæ in emptorem?

Resp. In jure habetur, quod statim conventione facta, perfecta est emptio, & translatus dominium; sic enim loquitur Imperator (L. 3. Inst. tit. 24. empt. & vendit.): „Cum autem emptio & venditio contracta sit, quod effici diximus simul, atque de pretio convenerint, cum sine scriptura res agitur, periculum rei venditæ statim ad emptorem pertinet, tametsi adhuc ea res emptori tradita non sit: itaque si fundus vi fluminis totus, vel aliqua ex parte ablati sit; si-ve etiam inundatione aquæ, aut arboribus turbine detritus, longe minor, aut deterior esse cæperit, emptio-

„ris damnum est, cui necesse est, licet rem non fuerit
 „nactus, pretium solvere; quicquid enim sine dolo,
 „& culpa venditoris accidit, in eo venditor securus est:
 „sed est post emptionem fuit aliquid per alienationem
 „acceserit, ad emitoris commodum pertinet; cum &
 „commodum ejus debet esse, cujus periculum est“?
 Attamen hic notandum est, quod licet solus consensus
 sit de essentia contractus emptionis & venditionis, &
 ideo contractus perfectus, & confirmatus regulariter
 censeatur, ex quo partes concordarunt de pretio, quam-
 vis neque res vendita, neque illius pretium tradita sint,
 neque datus sit aliquis arrhabo; qui non est de essentia
 contractus; sed solummodo aliquod indicium, & affec-
 ratio consensus, qui inter partes intervenit; nihilomi-
 nus in variis regionibus & civitatibus, in quibus adsunt
 statuta, & leges municipales, quæ etiam in foro con-
 scientie debent observari, constitutum est, & decretum,
 ut contractus emptionis, & venditionis non censeatur
 perfectus, quando aut res vendita, aut certe arrhabo,
 qui vulgo denarius Dei vocatur, traditus non est.

CAPUT II.

De Pretio, quo fieri debet emptio, & venditio.

Q. est. 1. **L**icet ne rem emere infra justum illius pretium,
 aut vendere ultra idem pretium justum?

R. sp. Certum est, id fieri non posse, & ementum esse,
 & vendendum iusto pretio: quia, ut ait S. Thomas
 (2. 2. q. 97. art. 1. in corp.): „Emptio & venditio
 „videntur esse introductæ pro communi utilitate utrius-
 „que: quod autem pro communi utilitate inductum est,
 „non debet esse magis in gravamen unius, quam alte-
 „rius; & ideo debet secundum æqualitatem rei inter
 „eos contractus institui; & ideo si vel pretium exce-
 „dat quantitatem valoris rei, vel e converso res exce-
 „dat pretium, tollitur justitiæ æqualitas; & ideo ca-
 „rius vendere, vel vilius emere rem, quam valeat, est
 „secundum se injustum, & illicitum“.

Q. est. 2. In quo consistit justum cuiuslibet rei pretium?

R. sp. Duæ sunt pretii species: nam aliud est pretium
 legitimum, quod scilicet stabilitum, & determinatum
 est a lege, aut a Principe, aut alio quocumque superio-
 re legitimo; ut apparet in omnibus rebus taxatis a Ma-
 gistratibus politicis, & Præfectis annonæ; & illud pre-
 tium augeri, aut minui non potest, ita ut inviditiæ evi-
 dentis, & manifestæ reus sit ille, qui rem quampiam
 ultra pretium a Principe, aut aliis Magistratibus taxa-
 tum, & determinatum, vendit, quive minori pretio
 emit. Aliud pretium vocatur naturale, & commune,
 quod scilicet res venditis communiter æstimatur, & appre-
 tiatur; ut enim dicitur in lege (L. Pretium rerum, ff.

ad l. falidum): Pretia rerum non ex aestu, nec utilitate singulorum, sed communiter funguntur; i' est, res quolibet illud habent pretium, quod illis communiter ab hominibus, qui earum qualitatem, & valorem agnoscunt, quique sine fraude, aut preventionem judicant, assignatur. Illud pretium non consistit in indivisibili, sed in quadam mensura, & medietate morali, quae tres gradus continet, secundum Aristotelis doctrinam, summum scilicet, medium aut moderatum, & infimum; ita ut res non possit praecise, & absolute aestimari, exempli gratia, centum aureis, sedulo quolibet minori, aut majori pretio. Sed quando pretio medio, & moderato valet centum aureos, potest etiam summo pretio aestimari centum quinque aureis, & circiter nonaginta quinque, si minime pretio aestimetur.

His positis, dicendum est, illum qui vendit, numquam posse excedere summum pretium; illumque qui emit, non posse infra pretium infimum emere, quia, ut docet S. Thomas (2. 2. q. 77. art. 2. ad 1.): Pretia rerum non sunt punctualiter determinata, sed magis in quadam aestimatione consistit; ita modica additio, vel minus non videtur tollere aequalitatem iustitiae; & ex S. Antonino (2. p. tit. 1. c. 8. §. 1.): Potest distinguere triplex limitationis gradus etiam jussus: Primus potest nominari pius; secundus discretus; Tertius vero vigilans. Primus est pretii minoris, secundus est mediocritatis, tertius est majoris.

Quest. 5. Potest ne quis licite emere infra pretii infimi limites, aut ultra summum pretium vendere?

Resp. Illud fieri nequaquam potest, ut supra insinuatum est; & generaliter loquendo, iusto pretio res quolibet vendi debet; attamen reperiuntur aliqui casus, in quibus id licere videtur.

Quest. 4. In quibus casibus licet emere infra pretii infimi limites, aut vendere ultra summum pretium?

Resp. Varii sunt hujusmodi casus; prius fuse explicatur a Sancto Antonino his verbis (2. p. tit. 1. c. 18. §. 1.): „Notandum, quod cum quis vendit merces certo pretio majori, quam sit illud, quod tunc valent, cum venduntur, ex eo, quod non intendebat eas vendere, sed servare usque ad tempus, quo probabiliter existimatur tantum tunc valituras, vel plus quantum nunc vendit; sed ad instantiam alterius vendit; istud est etiam pretium iustificatum, & licitum, ut expresse dicitur in cap. In civitate. De Usuris. Secus autem, si non intendebat eas servare, sed tunc vendere, vel etiam si non est probabile, seu verisimile, quod eo tempore, quo volebat in futurum vendere, tantum debeant valere, quantum nunc vendit, quia tunc non haberetur respectus ad indemnitatem suam: Item dicendum de tempore; scilicet quod, si emptor dat pretium mercium, antequam recipiat

„mer-

merces, & minus dat, quam tunc valent, cum emit, ex eo, quod eo tempore quo recepturus est merces, verisimiliter existimatur, quod minus debeant valere, quam tunc cum emit. Observandum tamen est ad plenam illius primi casus elucidationem, quod ille qui majori pretio vendit, eo quod poterat rem servare usque ad tempus, in quo probabiliter plus valitura erat, debet aliquid minuire de tali pretio, quod habitura probabiliter esset hec res, ob incertitudinem eventus & alia incommoda & dispendia, quæ in illa servanda toleranda essent.

Secundus casus, in quo licet rem pluris quam valeat vendere, accidit, dum quis emere vult bona alicujus, quæ illi valde necessaria & utilia sunt; ita ut venditor damnum patiatur ex rei quam possidebat privatione: In tali casu licet sine debito venditori rem suam ultra justum pretium vendere, ut damnum, quod patitur, resarciat, quia, ut optime docet S. Thomas (2. 2. q. 77. art. 1. in corp.), „Cum aliquis multum indiget habere rem aliquam, & alius læditur, si ea careat; in tali casu justum pretium erit, ut non solum respiciatur ad rem quæ venditur, sed ad damnum quod venditor ex venditione incurrit; & sic licite poterit aliquid vendi plusquam valeat secundum se, quamvis non vendetur plusquam valeat habenti“. Quod tamen intelligendum est, fieri posse, dum venditor ad instantiam precesque emptoris, & ut illi morem gerat, vendit; nam si venderet necessitate compulsus, aut alio modo quam ad instantiam venditoris per se, vel per alium, tunc non posset vendere ultra justum pretium; quia, ut ait idem S. Doctor (q. de malo, q. 14. art. 4), „Qui emit rem aliquam, tantum pro ea juste dat, quantum valet, non autem quantum ille qui vendit, ex ejus carentia damnificatur“. Dum etenim quis, emptoris precibus motus, rem suam vendit, potest illum ad damnum, quod ex illius privatione sentit, resarciendum obligare, quia tunc emptor est prima talis damni causa; sed e contrario dum necessitate compulsus, aut generaliter, ut sibi consulat, vendit, non potest illud damnum, quod patitur, in emptorem rejicere, cum illius causa non sit, sed potius proveniat ex necessitate venditoris, quæ illum ad vendendam impulit.

Quæst. 5. Nullus-ne alius potest assignari casus, in quo liceat res infra justum pretium emere?

Resp. Potest quodammodo dici, licere res infra justum pretium emere, quoties emptorum penaria venditorem ad rem suam offerendam compellit, ut, qui eam emere velit, inveniri possit; quia licet tunc rem minori pretio emat, quam revera in se considerata valeat, eam tamen justo pretio emit ob tales circumstantias, cum certum sit, minui aliquid de pretio mercium, dum rariores sunt emptores; & pretium augeri, dum emptorum est concursus frequentior. Et ita experientia con-

stat,

stat, quod dum Rex ad aliquam urbem accedit, pretium mercium multum augetur ob maiorem eementium numerum; & e contrario Rege recedente, tale pretium minuitur. Unde illi qui minori, & viliori pretio emunt in aliqua platea, aut subhastatione publica, aut etiam sub finem nundinarum, nullam iniustitiam in hoc committunt, dummodo nulla fraus interveniat; quia licet merces minori pretio quam in se valent, emant, tamen iusto emunt pretio, ob tales circumstantias; certum enim est, quod secundum communem estimationem, quæ tamquam pretiorum regula considerari debet, ut dicitur in lege superius citata, rerum pretium augetur, ut plurimum, aut minuitur, iuxta maiorem, aut minorem emptorum concursum, & numerum.

Quæst. 6. Potest-ne emi census, aut censio constituta minori pretio, quam sit capitale, propter quod talis census constitutus est?

Resp. In hoc casu cum aliqua distinctione respondendum est; aut enim capitale talis census datum est eo modo, ut pensio aut canon, & census non possit esse maior, cum scilicet dantur in statu Ecclesiastico septem quolibet anno pro unoquoque centenariorum, ut decernitur in Bulla 6. Clementis Papæ VIII. aut sex, vel etiam quinque, iuxta regionum varios usus; & in hoc casu videtur, nullo modo licere capitale alicujus census hoc modo rigorose constitui, emere minori pretio & summa, quam sit ipsummet capitale; quia sine dubio, iuxta constitutionem S. Pii Papæ V. ille iniustitiam, atque adeo usuram committit, qui, exempli gratia, pro centum aureis constituit censum annuum octo aureorum; & evidenter constat, quod is qui minori pretio emit capitale alicujus census, qui septem pro quolibet centenariorum annuatim reddit, minuendo illud capitale, & percipiendo totum censum, percipit aliquid ex sua pecunia ultra pretium taxatum a Superiore in censibus; quod tamquam usurarium in dicta Bulla Pii V. damnatur: & ita census annuus septem aureorum constitutus pro capitali centum aureorum, non potest emi, exempli gratia, octuaginta aureis; cum in hoc reperitur iniustitia, aliqua usuræ labe infecta, ex eo quod ille, quæ octuaginta tantum dedit, septem annuatim contra constitutionem prædictam percipit.

Quod si e contrario ob capitale datum, census minus rigorose constitutus sit, ut, v. g. pro quolibet centenariorum quatuor aut quinque annuatim solvantur: in hoc casu licet emere talem censum minori pretio, quam illud pro quo constitutus est; quia potest quilibet pecunia sua censum usque ad limites rigorosi pretii constituere. Et ita in illis regionibus, in quibus septem pro quolibet centenariorum annuatim in censibus solvi & recipi possunt, potest quilibet pretio sexaginta aureorum, emere censum quatuor aureorum, constitutum pro capitali centum aureorum.

Atque

Attamen in tali casu duo observanda sunt. Primo, ut inter 1. quod percipitur, non excedat taxam a Principe in censibus constitutam. Secundo, ut, si ille qui primus vendit censum, & super cuius bonis constitutus est, velit se redimere a tali censu solvendo, reddendo illius capitale; tunc hic qui illud a tertio emerat, tenetur venditori reddere illud omne, quod accepit ultra summam, quam pro emptione talis census dederat, eo quod non possit plus recipere, quam dedit, cum a S. Pio V. ubi supra, decretum sit, quod debitor census possit se redimere solvendo eandem summam quam accepit; unde usum committeret qui centum quinque aureorum pro centum aureis constitueret, hoc pacto, ut debitor non posset se redimere, nisi solvendo centum & decem aureos: & ita videtur, quod similiter ille, qui capitale quinquaginta aureorum pro quadraginta aureis emit, non potest sine usura exigere, & recipere aliquid ultra dictam summam quadraginta aureorum. Concludendum igitur videtur, quod si Petrus emit octuaginta aureis a Joanne capitale centum aureorum, cum suo annuo censu quatuor aureorum, quod illi debeatur a Paulo; in hoc casu si Paulus velit se redimere a tali censu, Petrus tenetur reddere Joanni viginti aureos; quia justum non est, ut plus accipiat, quam dedit.

Resp. 7. Nonne dici posset, quod is qui, ut supra, capitale centum aureorum pretio octuaginta aureorum emit, potest tamen totam illam centum aureorum summam in casu solutionis & extinctionis census retinere, propter periculum, quod subit peridendi summam sic traditam.

Resp. Illud certe dici non potest, sicut non licet ei qui censum emit exigere in casu extinctionis plusquam dedit, ob periculum in quo fuit data pecunia. Attamen si census esset litigiosus, & necessarium esset expensas facere ad illius asecurationem, in hoc casu tales expensae necessariae possent capitale datum augere; & ita posset quis licite percipere non solum illam summam quam venditori dedit, sed etiam omnes expensas necessarias quas fecit, & etiam iustum salarii recipere ob tempus, quod in tali lite sustinenda insumpsit.

Quest. 8. Quo pacto intelligi debent legis verba, quod scilicet *Res tantum valet, quantum vendi potest*: ex quibus inferri posse videtur, licere rem quamlibet vendere majori pretio, quo vendi de facto potest, cum liceat vendere quantum valeat; & ut ait Sanctus Thomas, *res tantum valet, quantum sine fraude vendi potest*?

Resp. Hæc legis & Doctoris Angelici verba intelligenda sunt: Primo, quod res tantum valet, quantum vendi potest, modo non vendatur ultra limites majoris, & summi pretii, aut infra pretium infimum; quod probatur ex lege, in qua habetur (L. *Pretia rerum*, ff. ad legem falcidiam), quod *Pretia rerum non ex affectu nec utilitate singulorum, sed communiter funguntur*.

Secundo, hæc verba intelligi debent secundum illud quod a Canonistis & a Jureconsultis dicitur (*Leg. Rem majoris C. de resc. vendit.*), quod scilicet dum venditor ultra dimidium iusti pretii laesus fuit, author lationis tenetur rem emptam restituere: aut illud, quod iusto pretio deest, supplere, ut habetur in lege, & in una Decretali, in qua sic loquitur summus Pontifex (*Cap. Cum causa, de empt. & vendit.*): Cum constitisset nobis, monasterium in venditione ultra dimidium iusti pretii fuisse deceptum, sententiando decrevimus, ut prefati ciues aut recepto pretio possessiones restituerent memoratas, aut supplerent, quantum constaret, legitime venditionis tempore, pretio defuisse. Ex quo evidenter sequitur, iustum rerum pretium non esse illud, quo vendi quoque modo possunt, cum jure civili & Canonico obligetur ille, qui emit rem infra dimidium iusti pretii, ad duplicandum pretium quod dederat, ut ad iustum pretium deveniatur, & ita facile cognoscitur, quod secundum iura iustum rerum pretium non est illud, quo vendi possent, sed illud quo communiter aestimantur. Unde Sanctus Thomas asserit (*2. 2. q. 77. art. 1. ad 1.*), quod secundum divinam legem illicitum reputatur, si in emptione & venditione non sit equalitas iustitie observata. Et tenetur ille qui plus habet, recompensare ei qui damnisatus est, si sit notabile damnum; quod ideo dico, quia iustum pretium rerum non est punctuiter determinatum, sed magis in quadam estimatione consistit; ita ut ad modicam additionem vel minutionem non videtur tollere equalitatem iustitie. Ceterum Sanctus Antoninus verba laici supra in questione relata sic explicat (*2. p. tit. 1. c. 8. §. 7.*): Cum dicitur, quod res tantum valet, quantum vendi potest, fateor, si pro tanto vendi permittitur quantum valet.

CAPUT III.

Utrum liceat minori pretio & infra infimum rem emere, quando tale pretium anticipate solvitur.

Quest. 1. Licet ne mercatori emere, exempli gratia, tam minori pretio, quam revera valeat, dum pecuniam per anticipationem solvit?

Resp. Illud omnino non licere, constat ex Decretali, in qua Alexander Papa III. sic loquitur (*in c. in civitate, de usuris.*): Qui merces comparant, quotunc ulterius quinque libras non valent, & promittunt se illis, a quibus illas merces accipiunt, sex libras statim terminè soluturos, venditores percontumincurrunt, nisi ducium sit merces itas plus solutionis tempore valitura. Et ita cum eadem sit ratio emptoris & venditoris, si non licet carius vendere ob dilationem solutionis, neque pariter licet vilius emere, & infra iustum pretium, ob solutionis anticipationem, nisi pariter coarctet, rem minor va-

litu.

Iturum eo tempore quo tradi debet; quia, ut docet Sanctus Thomas (2. 2. q. 78. art. 2. ad 7.), Cum aliquis carius velit vendere res suas, quam sit iustum pretium, ut de pecunia solvenda emptorem expectet, manifeste usura committitur, quia huiusmodi expectatio pretii solvendi habet rationem mutui, quod pertinet ad rationem usurae: Similiter etiam si quis emptor velit rem emere villic, quam sit iustum pretium, eo quod pecuniam ante solvit quam possit ei res tradi, est peccatum usurae, quia etiam ista anticipatio solutionis pecunie habet mutui rationem, cuius quoddam pretium est, quod diminuitur de iusto pretio rei emptæ.

Illud etiam expresse prohibetur in Concilio Mediolanensi I. his verbis, Ne ob anticipatam solutionem, res minoris emantur iusto pretio, vel solvantur minus quam debeatur.

Quæst. 2. Nonne potest esse aliquis casus, in quo liceat minori pretio emere ob anticipatam solutionem?

Resp. Posset reperiri aliquis huiusce generis casus, ut si adesset verum lucrum cessans, aut damnum emergens; modo adsint omnes circumstantiæ necessariæ, ut lucrum cessans, aut damnum emergens, excuset in conscientia illum, qui aliquod interesse ex mutuata pecunia recipit, de quibus circumstantiis loquemur, Deo dante, in tractatu de Usura. Et ita si, verbi gratia, mercator necesse haberet pecuniam accipere cum onere solvendi interesse, & illud fieret in gratiam ejus, cuius damnum emit, in hoc casu mercator posset compensare & computare damnum, quod revera sentit ex tali interesse, quod patitur, ut possit solvere per anticipationem pretium lanæ venditæ.

Quæst. 3. Nonne, præter rationem lucri cessantis, vel anticipatam solutionem est alius casus, in quo liceat viiori pretio emere?

Resp. Sanctus Antoninus asserit, quod Si emptor dat pretium mercium, antequam recipiat merces, & minus dat quam tunc valent cum emit, ex eo quod eo tempore, quo recepturus est merces, verisimiliter aestimatur, quod minus debeant valere, quam tunc cum emit, vel saltem dubium est, utrum plus vel minus sint valuturæ, quam sit pretium datum; pretium est iustificatum & licitum: sicut si ratione anticipationis solutionis pretii ante receptionem mercium, diminueret pretium tunc currens; vel verisimiliter aestimaret minori pretio non posse valere merces illas emptas, cum sit illud quod dat, sed bene multo pro majori pretio; quia tunc esset usura, juxta Can. In civitate, de Usuris.

Quæst. 4. Nonne dici posset, mercatoribus licere viiori pretio emere, dum anticipato solvant, quia periculo perdendæ pecuniæ se exponunt; aut etiam quia aliquoties illi a quibus, exempli gratia, lanam emunt, eam solvant eam aqua aspergendo, aut in loco humido conservando, ut illius pondus augeatur?

Resp.

Resp. Mercatores nullo modo possunt villiori pretio emere ob periculum pecuniæ quod subeunt, quia tale periculum non potest illos excusare, qui aliquod interesse recipiunt, nisi dum pecuniam periculo alicujus commercii exponunt in contractu Societatis, non vero in contractu Mutui: quod implicite fit, dum quis emit villiori pretio ob anticipatam solutionem, ut expositum fuit supra ex doctrina S. Thomæ (*opusc.* 73. *cap.* 9.); quia, *Ratio periculi etiam circa sortem non excusat usuram in mutuo, ut probatur in cap. Naviganti.* Illud etiam expresse asseritur a S. Antonino his verbis (*1. p. tit. 1. c. 8. §. 2.*): *Ratione dubii in mutuo, quod est ibi implicium, non licet sperare lucrum.*

Quantum ad fraudem, quam adhibent lanæ venditores, non potest justam subministrare rationem ad emendum infra justum pretium. Primo, quia multos norunt modos mercatores tales fraudes vivendi. Secundo, quia non omnes venditores tali fraude utuntur, & tamen iis qui fideliter vendunt, non suppletur de pretio, quod diminutum fuerat ob solutionis anticipationem; quod injustitiam manifestam involvit & justus enim pœnam fraudulentis portare non debet.

Quæst. 5. Nonne dici posset in gratiam mercatorum, qui villiori pretio emunt ob anticipatam solutionem, illud eis licere, quia mercium minuitur pretium, quoties ob emptorum penuriam venditor ad offerendas merces cogitur?

Resp. Licet verum sit, ut capite præcedenti dictum fuit, mercium pretium minui, dum, ob emptorum penuriam, illud venditor ultro offert non requisitus, quia ob talem penuriam minus communiter æstimantur: statamen in casu proposito hæc ratio non sufficit, ut mercatores licite villiori possint pretio emere. Primo, quia solummodo locum habet, dum qui ad alterius requisitionem emit mercem oblatam, non plus valere æstimat, quam pecuniam, quam loco pretii dat; si enim hoc modo tantum emeret ut lucrum extraordinarium consequeretur, non vero ut necessitati proximi tali emptione succurreret, prout sæpissime a mercatoribus fit, usuram committeret, & obligationem restituendi contraheret. Quod probatur autoritate Urbani Papæ III. qui de iis loquens, qui carius vendunt ob solutionis dilationem, quorum eadem est ratio, ac eorum qui villius ob anticipatam solutionem emunt, ut ait S. Th. 2. 2. quæst. 73. art. 2. ad 7. cum ab eodem Pontifice quæsitum fuisset, utrum ille usuram committeret, qui merces carius ob dilationem solutionis vendit, quam si statim illarum pretium traderetur, ita differit (*Cap. Consuluit, de usuris.*): *Utrum reatu criminis involvatur, qui merces majori pretio distrabit, si ad solutionem faciendam protuleris temporis dilatio prorogeretur, quam si ei in contemnenti pretium persolveretur, huiusmodi homines pro inquisitione lucris quam habent, judicandi sunt male agere,*

Et ad

Et si ea que ea res sunt recepti restituenda, in animarum iudicio officioſe inducendi. Et ita, iuxta illius Pontificis Decretum, verum eſt, quod dum mercatores viliori pretio, ob ſolutionis anticipationem, emunt, ſi ita agant cum intentione majus lucrum confequendi, uſuram committunt. Secundo, quia certum eſt, multos reperiri mercatores, qui cum ſolutionis anticipatione emunt, ex quo patet, quod non vilius emunt ob penuriam emptorum, & quia illis offerantur merces, ſed ſolummodo quia anticipare ſolunt: quod uſuram maniſeſtam involvit.

Quæſt. 6. Quidnam de his dici poteſt, qui in quibuſdam regionibus viliori pretio oleum emunt ob anticipatam ſolutionem: Exempli gratia, ante oli varum collectam, menſuram olei decem aureis emunt, dum probabiliter quindodecim, aut quindecim aureos valituram tempore collectæ putant: & conſequenter venditor ſe ad dandas tres olei menſuras obligat, aſſerens, ſe illas ab emptore accepiſſe, licet non oleum, ſed pecuniam acceperit?

Reſp. Conſtat ex authoritatibus ſupra relatis, c. *In ciuitate*, & c. *Conſultis, de Uſuris*; ex doctrina S. Thomæ & S. Antonini, talem contractum uſurarium eſſe: quia certum eſt, ob ſolum ſolutionis anticipationem vilius emi: ſed ultra precatum uſuræ, in hoc contractu reperitur etiam perjurium, cum iuramentum omnibus contractibus opponatur, & ita patet quod ſe tres olei menſuras dediffe, licet pecuniam ſolummodo dederit.

Quæſt. 7. I. *Utrum* ſi cum talis eſt conſuetudo, ementi vilius cum anticipatione ſolutionis pretii, ut & venditores poſſint ibi conſulere, & variis neceſſitatibus ſubuenire, & emptores poſſint compenſare & reſarcire expenſas, quas ad habendam anticipatam pecuniam facere conuenit, poteſt ne vere mercatores in tali caſu a peccato excuſare?

Reſp. Dicendum, cum ſancto Antonino (2. p. tit. I. c. 8. §. 2.), quod ſi talis conſuetudo de dilatione ſolutionis introducta ſit pro communi bono, & non in fraudem uſurarium, ſed pro expeditione mercantiarum; tunc diſtinguenda eſt, ſecundum Thomam, quia aut mercatores merces ſuas vendit ad terminum ultra quantitatem caſſi pretii, aut non. Si primo modo, non eſt delictum, quod contractus uſurarius eſt, cum in eo expectatio temporis ſub pretii magno cadit, contra cap. *Conſultis*, Extr. de Uſuris. Si autem ſecundo modo, quia ſecundum quantitatem caſſi pretii vendit, licet terminum tradat, & pro termino pretio majori vendere videatur, non tamen eſt ibi uſura.

Quæſt. 8. Debet ne tamquam uſurarius conſiderari mercator, qui regulariter carius ob dilatam ſolutionem vendit, quam ſtatim pretium ſolvitur; quique potius eligit minori pretio in pecunia numerata vendere, quam majori, dum ſolutio expectanda eſt?

Reſp. Non ideo talis mercator ſtatim condemnari debet; quia in hoc caſu non expectat pretii ſolutionem,

dam vendit, ut maius lucrum faciat. Summus autem Pontifex in dicto c. *Consuevit*, eos tantum damnat, qui ideo cum dilatione solutionis carius vendunt, ut possint iracundum lucrum percipere; at constat, quod in casu proposito mercator carius solummodo vendit, ut possit compensare damnum, quod ob dilationem solutionis sentit.

CAPUT IV.

De illis qui res furto surreptas, aut aliis modis iniustis acquisitas, emunt.

Quest. 1. **T**enetur-ne ad restitutionem, qui rem aliquam furto surreptam emit?

Resp. Huic questioni apposite respondit sanctus Raymundus his verbis (*lib. 2. tit. de rapto. §. 22.*): „Circa illos qui emerunt de rapina, distingue. Quod aut sciebant, rapinam esse, aut probabiliter credebant, aut credebant de iusto esse. vel de hoc nihil cogitabant, scilicet, utrum esset rapina, vel non, utrum de iusto, vel non. In primis duobus casibus subdistingue, quia aut emit quis mala fide, id est, cupiditate acquirendi sibi, aut bona fide, id est, voluntate restituendi, quasi gerens utiliter negotium illius cui fuerat ablata res, quam videbat perire, vel in talem casum devenire, quod non posset postea recuperari, vel si posset, non sine magna difficultate. In primo casu, scilicet quando mala fide emit, tenetur indistincte ad restitutionem, nec liberatur vendendo, vel alias alienando rem alteri, vel etiam si res pereat morte, vel alio casu, vel si sibi violenter auferatur, vel furtive subtrahatur, vel alio simili modo; & hæc est ratio, quia furtum commisit contrahens rem alienam invito domino, s. de furtis leg. 1. Et semper est in mora restituendi; unde nec pretium, quod dedit poterit repetere ab illo cuius res est, nec expensas quas ibi fecit; & omniam utilitatem quam ex illa re habuit, tenetur restituere. D. Raymundus. 76. Si vero emit aliquis bona fide a raptore vel ab alio rem de rapina, vel furto, bona scilicet intentione, non ut sibi lucraretur, sed ut spoliato restitueret: potest a spoliato repetere illud quod dedit pro ipsa re bona fide, & etiam quidem expensarum postea ad conservationem illius rei; nisi forte cum re ipsa lucratus est aliqua, unde potest facere dictas expensas; & breviter quidquid sibi adest ex illa re restituere tenetur, quidquid sibi abest, potest repetere; ratio autem quia iste potest repetere, est quia gessit utiliter negotium absentis spoliati.“

Quest. 2. Qui bona fide emit, non putans rem fuisse furto surreptam, tenetur-ne rem restituere? Et potest ne illius verum dominum adstringere ad reddendum pretium furti bona fide solum?

Resp. Idem sanctus Raymundus similem questionem

proponit, & solvit his verbis (*lib. 2. tit. de furtis, §. 7.*); *Si aliquis emit rem furtivam ignoranter, & bona fide, & in foro publico, & publice, numquid potest saltem pretium quod numeravit, petere a domino, cum deprehendit rem esse furtivam; vel numquid poterit retinere rem, donec pretium fuerit solutum? Respondeo, quod non.* Et hæc decisio expresse habetur in legis verbis (*L. Incivilem, Cod. de furtis*); *Incivilem (id est ut ait Glossa, contra ius) rem desideratis, ut agnitas res furtivas non prius reddatis, quam pretium fuerit solutum a dominis.* Quia ille qui a latrone emit, nullum ius in re empti habet; cum illius dominium nulliter in eum fuerit translatum a non domino, qui ideo nullum ius super ea re conferre poterat, quia, ut dicitur in regula juris Canonici (*Regula 60. de reg. iur. in 6.*), *Nemo potest plus iuris transferre in alium, quam sibi competere dignoscatur.* Attamen qui bona fide emit, potest expensas ad conservandam aut augendam rem factas retinere: & ob eandem rationem non tenetur ad restitutionem fructuum, quos, pendente bona fide, percepit; ut inferri potest ex cap. *Requisivit, De in integrum restitutione*: nisi ex his factus fuerit ditior, iuxta legem, in qua dicitur (*L. 1. Cod. de petitione hered.*), quod *Fructus bone fidei possessores reddere cogendi non sunt, nisi ex eis locupletiores extiterint.* Locupletior autem quis factus est, quando utiliter rem expendit ita, ut si tales fructus non habuisset, ex propriis bonis talem expensam prudenter fecisset.

Quest. 3. Qui rem furto surreptam ignorans & bona fide emit, tenetur ne ad restitutionem, si furtivam esse nesciens illam vendidit, aut alio modo alienavit, aut etiam si casu aliquo fortuito perierit?

Resp. Docet sanctus Raymundus (*L. 2. tit. de furtis, §. 7.*) quod *Bona fidei emptor, si durante bona fide ipse perierit res, non tenetur; idem credo, si alienavit durante similiter bona fide.* Primo quia non acquisivit, nec detinet iniuste rem alienam, cum ut dicitur in lege (*L. Qui vas, ff. de furtis, §. Cum fur. L. Utrum auctori, & de petit. hered.*), *Nummus qui redactus est ex pretio rei furtivæ, non est furtivus.* Secundo, quia, ut habetur in lege, *Possessor bone fidei restituere tenetur, si factus sit locupletior.* At hic factus non est locupletior, ut supponitur, ex tali emptione & venditione: ergo nihil restituere tenetur; & eadem videtur esse doctrina sancti Thomæ, dum dicit (*2. 2. q. 100. art. 6. ad 3.*), quod *possessor bonæ fidei non tenetur restituere fructus consumptos, quia bona fide possedit.*

Quest. 4. Si ille qui rem furtivam bona fide nesciens emit, tractu temporis cognoscit esse furtivam, tenetur ne ad restitutionem, si sciens non esse suam, illam aliquo modo alienavit, aut casu fortuito perdidit?

Resp. Ad restitutionem procul dubio tenetur, quia,

ut dicitur in Canone (*Can. Si virgo* 34. q. 2.): *Tandiu quisque bonæ fidei possessor rectissime dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum; cum vero scierit, nec ab aliena possessione recesserit, tunc mala fidei possessor perhibetur; tunc iuste inustus possessor vocatur.* Et constat ex supra dictis, possessorem malæ fidei semper ad restitutionem teneri, siue res sua culpa perierit, aut non; unde evidenter concluditur, quod ille qui in casu proposito sciens rem esse alienam, eam vero domino non restituit, ad restitutionem tenetur, si dum est in tali mora, res casu fortuito perierit, quia scetus est malæ fidei possessor.

Quest. 5. Licet-ne panni lacrimas a fartoribus emere?

Resp. Illud generaliter non licet, juxta ea quæ ex sancto Raymundo relata sunt; illi enim qui talia frusta emunt, habent iustum & sufficiens fundamentum dubitandi, ne factores ea iurati sint; attamen si constaret, non esse furto surrepta, licite absque dubio emi possent.

Et illud quod de ementibus a fartoribus dicitur, ad alios generaliter debet extendi, qui aliqua a personis suspectis comparant, ut scilicet ab iis qui illud pro aliis variis modis præparant, & expolunt; & sic de cæteris, dum adest fundamentum sufficiens dubitandi, quod res ad venditorem non pertineat.

CAPUT V.

De illis, qui merces summo pretio vendunt, & easdem mox infimo pretio emunt.

Quest. 1. **L**icet-ne mercatori vendere, exempli gratia, aliquam mercem centum nummis post annum solventis, sciens eandem sibi mox ab eodem, pretio nonaginta nummorum præsentium dandam esse?

Resp. Id licite fieri non potest, quia in hac emptione adest mutuum implicitum cum usuræ labe. Nam idem est, ac si mercator nonaginta nummos nullo daret cum pacto, quod centum ei post annum solverentur. Nam, ut ait sanctus Antoninus (2. p. tit. 1. c. 8. §. 3.): *Patens est, quod ideo secundus revendidit primo vendenti pro pretio satis minori, quia sub quadam mutui ratione, potius quam sub reali veritate solutionis, tradidit ille sibi nonaginta, vel octoginta, & ab eo debet rehabere centum; quia ipsi primo vendenti non solvit tunc: & propterea talis contractus usurarius est, & omni malignitate ne duplicitate plenus.*

Illud etiam expresse damnatum & prohibitum fuit a sancto Carolo in Concilio Mediolanensis primo his verbis: *Ne cui præsentem pecuniam querenti quidquam carius vendatur, ut statim a venditore per se, vel per interpositam personam, vilius ematur.*

Demum summus Pontifex Innocentius undecimus sequentem propositionem damnavit. 40. Propos. damna-

ta (ann. 1469). *Contractus Mohatra licitus est de iure respectu eiusdem persone, & cum contractu retrovenditionis per viam introitus intentione lucris.*

Quæst. 2. Licet-ne fundum cum hac conditione vendere, ut si venditor pretium intra certum tempus restituat, emptor fundum pariter restituere teneatur, fructibus perceptis non computatis?

Resp. Sanctus Raymundus talem contractum licitum esse docet, his verbis (lib. 2. tit. de usuris, § 6.): *Si vendidit tali conditione, ut quando-cumque solverit pretium, restitbeat prædium; non est ratum, & emptor facit fructus suos sine periculo usurae, licet venditor juxta venditionis formam postea recuperet prædium; & hoc intelligas, nisi in fraudem usurarium sit facta talis venditio; quod præsumitur ex his coniecturis, scilicet: et ex eo, quod modicam est pretium respectu valoris rei: item ex eo quod aliquid persolvitur ultra summam receptam.* Unde Innocentius tertius loquens in una sua Decretali de simili contractu, dicit (Cap. illos vos, de pignori). *Ex duobus quæ in pacto fuerunt expressa, videlicet quod fructus percepti deberent in solvenda pecunia numerari, & quod ultra summam receptam, sexaginta solidi deberent persolvi, contra ipsam emptorem præsumitur venementer, præsertim cum usus, ras consueverit exercere.* Ex quo concludi posse videtur, non posse vendi fundum cum pacto redemptionis, ea conditione, ut venditor redimens teneatur dare aliquid ultra pretium tempore venditionis solum.

Regulam assignat sanctus Antoninus ad cognoscendum, utrum hujuscemodi contractus in praxi sit usurarius, an non, dum alii (p. tit. l. c. § 8.): *Si emptor intendit realiter emere, & justo pretio, tamen das illi venditori potestatem rempendi, potius tamen vellet, quod sibi remaneret prædium, non est usura.*

Quæst. 3. Aurifices possunt-ne vasa aurea aut argentea, non computato artificio, emere, dum illa facile ita resarcire possunt, ut vasa nova appareant, & ut talia vendantur, ita ut sæpius pretium quod dederant duplicetur?

Resp. Id eis licet; quia, ut superius c. 2. dictum fuit, initium venalis rei pretium illud est, quod communiter æstimaretur ab homine, qui ejus valorem cognosceret, quique de ea sine fraude aut præventionem judicaret; & hæc ipsa est legis dispositio, in qua dicitur (L. Pretia rerum, §. ad L. falcidiam), quod *Pretia rerum non ex affectu, nec utilitate linguarum, sed communiter funguntur.* Sed certum est, vasa aurea aut argentea, dum venalia proponuntur, æstimari solum communiter ab his, qui illorum valorem agnoscunt, secundum eorum pondus, nulla facta consideratione artificio & laboris; Aurifices igitur possunt ea emere juxta pondus, nec aliquid tenerent solvere pro labore, aut artificio. Quod tamen intelligendum solummodo est de vasis, quæ ordinario & communi artificio,

usicio sunt elaborata : fieri enim posset ut vasa aurea & argentea venalia proponantur, quorum figura & labor pluris quam ipsamet materia estimetur, quoniam ob hanc rationem paulo magis communiter estimantur, quam vasa ordinaria ejusdem materiae & ponderis.

Quaest. 4. Licet ne frumentum messis aut vinum vindemiae tempore modico pretio emere, cum intentione revendendi eo solum tempore, quo majus erit illorum pretium?

Resp. Cum aliqua distinctione in hoc casu respondendum est; si enim talia emens ut deinde vendat, intendit illa capiora efficere propter raritatem; & si illas tempore aliquo sterilioris accipiet, sciens populum grave incommodum ex tali frumenti aut vini cumulo subituum; cum his circumstantiis hujusmodi commercium illicitum est; & hoc modo intelligi debet id, quod a Papa Julio primo, in Canone illi adscripto, dicitur, quod scilicet (*Can. Quicumque*, c. 4. §. 4.): *Quicumque tempore messis, vel vindemiae, non necessitate, sed propter cupiditatem comparat annonam, vel vinum, verbi gratia, de duobus nummis comparat modium unum, & servat usque dum vendatur nummis quatuor, aut amplius; hoc turpe lucrum dicimus.*

Quod a sancto Antonino dilucide explicatur his verbis (2. p. tit. 1. c. 23. §. 16.): „ Qui tempore messis emunt bladas, & tempore vindemiarum vinum, ut postea vendant carius in futurum, licite possunt pro opera sua recipere lucrum, ut si forte, ut, dum modo non intendunt carissimam inducere. Si autem hoc faciant exavaritia, ita quod unus tantum emit de hujusmodi & congregat, quod postea compelluntur homines emere ab eo ad placitum suum, & ideo vendit care, ut vult: & isti enormiter peccant contra proximum, & communitatem; & tales qui vendunt, vel tales res aut etiam monetas emunt, ut carissimam inducant, vocat Raymundus nefandas belluas; & mortale est “.

Ex quibus concludi posse videtur, tale commercium licitum esse, dum sit sine intentione penuriae inducendae, & eo tempore quo messis adeo modica non sit, ut tales res ad victum necessariae ob id deficere possint, aut aliquo extraordinario pretio vendi modo etiam tale commercium ad aliquem bonum finem dirigatur, veluti ad faciendum honestum lucrum, ex quo quis sibi & familiae necessaria habere possit. Imo illud commercium bono publico utilissimum est, ut rustici ex fructibus collectis pecuniam congregare possint variis usibus necessariam. Et auctoritati Canonis, qui prima fronte contrarius videtur, responderi potest, quod eos tantum damnat, qui vinum aut frumentum emunt propter cupiditatem, non autem illos qui, ut suis necessitatibus subleventur, id agunt; quia, ut ait sanctus Thomas (2. 2. q. 77. art. 1. in corp.): „ Negotiatio quae fit non propter res necessarias vite, sed propter lucrum querendum, se-

11 eundem se considerata, quamquam turpitu linem habet :
 12 sed licita reddetur, sicut cum aliquis lucrum moderatum,
 13 etiam non intendit, etiam si ordinat ad dominum suum sitentia so-
 14 nem, vel etiam ad subveniendum indigentibus, vel et-
 15 iam cum aliquis negotiationi intendit propter publicam uti-
 16 litatem, ne se licet res necessarie patrie ad vitam desint “.

C A P U T VI.

De Emptione fructuum & proventusum.

Quest. 1. **L**icet ne emere proventum centum, exempli gratia, quatuor annos alicuius proventus & personis annue centum aureorum, pro presenti pecunia trecentorum aureorum?

Resp. S. Antonius similem quaestionem sibi proponit, huiusque responderi his verbis (2 p. tit. 1. cap. 8. § 12.):
 “ Si aliquis emit iura contractus contra debitorem, qui debet pecuniam ab aliquo centum, in certo termino, pro pretio nonaginta, quia nunc solvit, nam quid emptor committit usuram? Respondeo, si ille emit tantum minus, quantum nunc est interesse suum, aut quantum vere aestimandum sive timendum, ut ille debitor solvat, aut quantus est futurus labor rehabendi, non est usura. Si vero aliquis vult diminueri pretium, solum propter hoc, quod tunc solvit, sed in futuro rehabebit plus, est manifeste usura “. Ex qua doctrina concludi potest, fere semper in praxi usuram committi in casu posito: quia illi qui tales emptiones faciunt, non solum volunt rescire damnum, quod ex anticipatione pecuniae patiuntur, sed etiam principaliter lucrari intendunt, in quo adest usura manifesta, juxta S. Antonini mentem. Quae doctrina confirmari potest decisione doctrinali in lucem edita a magistri sacrae Facultatis Theologiae Parisiensis Doctoribus 27. Augusti 1673. his verbis: “ Nos infrascripti sacrae Theologiae Facultatis Parisiensis Doctores, & alii Socii Sorbonici, re nature discussa, censuimus, praedictum contractum, qui supra expositus est, quo nempe census territorialis pro quatuor annis solvendus minori pretio exoritur, puta census annuus centum florenorum per spatium quatuor annorum percipiendus, trecentis tantum florenis die contractus solutus emitur, aliamque similem, quocumque nomine appelletur, plane injustum esse, nec esse ab usurae vitio liberum esse, atque ideo eos qui huiusmodi mundinationibus quaestum faciunt, ad restitutionem teneri “.

Quest. 2. Si creditor a debitore petat, ut sibi per anticipationem centum aureos qui post annum solvendi erant, statim solvat, oblique quinque aureos remittat; potest ne acquiescere debitor, & hoc modo a centum aureis intra annum solvendis se rescindere, octingenta aureos statim solvendo?

Resp. Id fieri licite non potest juxta sanctum Thomam: “ Nam ille, inquit Angelicus Doctor (1 opusculi

6.) qui ad certum terminum debet, si ante terminum sol-
vat, ut si in debito aliquid committatur, usuram commi-
tere videtur, qui manifeste tempus solutionis vendit: un-
de ad restitutionem tenetur, nec excusatur per hoc, quod
solventi ante terminum gravatur, vel quod si hoc ab al-
lio inducitur: quia ex tali ratione possent abrarari excusa-
ri omnes. Quod tamen a sancto Antonio clarius ex-
plicatur his verbis (2. p. tit. 1. c. 8. §. 13.) 1.°, Aut debitor
ex tali anticipatione solutionis danum non incipit,
sed solum quia prevenit tempus, tunc sibi illa quinque si-
remitti, tunc est usura: & ratio est, quia vendit tempus,
& mutuum est ibi implicitum cum lucro intento: & in
hoc casu loquitur beatus Thomas: quod si illa quinque si-
bi retinet debitor, quia tantundem est danum, quod
ipse inde recipit ex anticipatione solutionis, tunc non
est usura, quia nullum ex hoc lucrum consequitur,
sed solum conservat se inde eum.

Quaest. 3. Licet ne alieni committenti debita minori
pretio emere, ob expensas quas ad procurandam solutio-
nem faciendae sunt?

Resp. Ex supra relatis sancti Thomae, & sancti Anto-
nini auctoritatibus, evidenter constat, illud licere, dum-
modo lucrum quod fit, non excedat expensas & operas,
quae necessario infumi debent ad procurandam talium de-
bitorum solutionem, & illud quod ex illorum iusto valore
minuitur, non sit minus danum, quod probabiliter in
hoc nec tunc sentire quae potest. Sed e contra si haec com-
mittenti debita, omnibus pensatis, minori pretio cum
intentione lucrandi emanant, committitur manifesta in-
iustitia; quia, ut ait sanctus Thomas (2. 2. quae. 77. art.
1. in corp.): *Vilius emere rem, quam valeat, est secun-
dum se injustum & illicitum*. Et ita cum pecunia pre-
tium determinationem habeat, non potest illa debita mi-
nori pretio, quam valeant, emi, decessis expensis & la-
boribus ad eorum solutionem communiter necessariis: nam
alias illud quod ultra excedat, ob solam anticipationem
solutionis exigeretur, quod usum in se ipsum involvit,
ut fufius in tractatu de usura ostenditur.

Id tamen saepe accidit in praxi, ut male cognoscitur
ex eo, quod ii qui huiusmodi emunt debita, plerumque
illorum exactionem aliis committunt longe minori pre-
tium, quam sit illud quod in tali commercio lucratur,
non sine alicuius iniustitiae periculo.

CAPUT VII.

De illis qui cum pecunia, & nomine alterius emunt.

Quaest. 1. QUI ex pecunia alterius & ejus nomine rem
aliquam emit, potest ne aliquid pro suo
labore retinere?

Resp. Si talis emptor jam industriae & laboris sui

mercedem alioquin accepit, aut si est famulus salariatus, aut demum si promittit, se gratuito, & absque ulla spe mercedis empturum; in talibus casibus certum est, non posse aliquid ab eo retineri sine iniustitia manifestâ, & consequenter ad restitutionem teneri, si quid retinuerit; dampnum enim iniustum infert ei, cujus nomine emit, qui ei tale mandatum idcirco committit, quia fideli & gratuitum iure emptorem putat; & si sciret, aliquid fuisse retentum, graviter admodum ferret se delusum, haud utique sub specie amicitiae, & gratuiti laboris specie. Et ea de causa lex etiam civilis voluit mandatum sine spe salarii impleri (L. Obligatio, ff. mandati). & ita Mandatum, nisi gratuitum, nullum est: nam originem ex officio, atque amicitia trahit; contrarium posito ex officio merces. Constat igitur, illum qui sub specie amicitiae, & sine ulla mentione salarii & mercedis, rem aliquam se pro alio empturum promittit, eo ipso se tacite obligasse ad id agendum gratuito, & ita non posse sine iniustitia aliquid ex tali emptione palam, aut clanculum retinere.

Quæst. 2. Ille, qui mandatum accepit aliquid emendi, potest-ne lucrum aliquod ex tali emptione adipisci ratione amicitiae venditorum, aut autoritatis cuiusdam ex emptionem frequentem a provenientis; factor, exempli gratia, qui a mercatore, qui ei ob quandam consuetudinem, & amicitiam, aut certe quia frequenter emit, minori pretio vendit, potest-ne in conscientia ab illo, pro quo emit, aliquid exigere ultra pretium ab eo venditori traditum, imo non exccssu limites pretii, quo solet talem mercem vendere mercator, & quæ ille revera vendidisset ei, pro quo vendita est, si ipsemet, non adhibito factoris, emissit?

Resp. Videtur prima fronte, quod casus iste in se consideratus, iniustitiam nullam involvit; quia emptor nullo modo fidem, aut amicitiam violat, cum, ut supponitur, gratis omnem suam industriam ponat, & mercem amico suo tradit eo pretio, quo omnis emptor communiter eam emisset; quod si aliquid lucri ex tali emptione percipit, id accedit ratione circumstantiarum, de quibus supra in quaestione facta est mentio, & quæ ad eum solummodo spectant. Atque non in praxi difficilimum est talem agendi modum excusare.

Primo, quia illi, quibus talia mandata dantur, semetipsos adulantur, putantque se minori pretio ob tales circumstantias emisse, quod aliquoties non est verum; mercatores enim illis facere impediunt, protestando se viiori pretio vendere, licet id verum non sit, sed tantum fictio quædam, & adulationis, ut ad facilius emendum inducantur. Secundo, quia etiam si vere, & realiter merces minori pretio illis ob prædictas circumstantias traderentur, cum talia mandata eis eo se unimodo intuitu committantur, ut ea emant, ut minori pretio empturi, eos qui mandata misere solent, dum talia mandata emunt, prout in sua lucra convertunt, libique inconsultis applicent.

Ter.

Tertio, quia cum illa diminutio pretii oriatur ex magno numero emptionum, quæ illis committuntur, qui certe numerus talium emptorum personis non adhaeret, sed ex committentium consensu provenit, æquum esse videtur, ut fructus, si qui sunt, ad eosdem committentes pertineant, & tales pretii diminutiones mandantibus, non mandatariis proferant. His rationibus motus videtur Cicero, dum tale lucrum damnat his verbis (*in orat. pro Sexto Roscio*): „In privatis rebus, si quis rem mandata-
 „ tam non modo malitiosius gessidet, seu quaestus, aut
 „ commodi causa, verum etiam negligentius, eum maiores
 „ summum admisisse dedecus existimabant. Itaque
 „ mandati constitutum est jactatum non minus turpe,
 „ quam furti. Quid recipis mandatum, si aut neglectu-
 „ rus, aut ad tuum commodum convexus es? cur mi-
 „ hi te offers, & meis commodis officio simulato officis,
 „ & obstat? Ergo idcirco, turpis hæc culpa est, quod
 „ duas res sanctissimas violat, amicitiam, & fidem; nam
 „ neque mandat quisquam sere, nisi amico, neque credit,
 „ nisi ei quem fidelem putat. Perditissimi est igitur ho-
 „ minis simul & amicitiam dissolvere, & fallere seum,
 „ qui læsus non esset, nisi credidisset &.

Quaest. 3. Nonne dici posset, factores, dum alicujus vestis affinia, & accessoria emunt, posse aliquid super pretio lucrari, & retinere, ut damnum, quod ex insumptione temporis ob talem emptionem sentiunt, aliquo modo refarciant?

Resp. Sartoribus non licet aliquid ex pretio talium re-
 rum sibi retinere sub pretextu damni, quod ob insumptionem temporis sentiunt. Primo, quia tale damnum non est notabile. Secundo, quia hæc consumptio temporis censetur compensata in pretio, quod pro factura vestium datur; certum quippe est, illum qui in tali emptione sartoris opera vitur, nunquam intendere solvere pro ea aliquid distinctum a salario, quod pro factura datur: neque etiam vellet sartor sibi illud, se aliquid pro tali opera in emptione exhibita retinere. Adde, quod facile fieri potest, ut ille idem ex tali sartoris retentione dampnum patiat, si enim cognovisset, sartorem velle aliquid lucrari super tali emptione, alterius fortasse opera usus esset, qui nullam omnino mercedem expectasset.

Quaest. 4. Dum sartor ab aliquo exhibetur in empti aliquis panni, peccat ne & obligatur ne ad restitutionem, si ob reverentiam mercatoris, sciens permittit, ut merces tali personæ ultra debitum vendatur, aut malæ pro bonis, aut unius qualitatis pro alia?

Resp. In talibus casibus sartor sine dubio peccat, & obligatur ad restitutionem in solidum; sicut & mercator, totius laesi iniuria, quod mercator fecit, & sartor permittit; quia, juxta Doctrinam S. Thomæ (2. 2. q. 7. art. 3. in corp.): *Dare alicui occasionem periculi, vel damni, semper est illicitum.* Sed evidens est in ca-

su proposito fartorem dare occasionem, imo causam damni ei, qui pannum ultra justum pretium em: ob confidentiam, quam in illius industria & fidelitate ponit, & ita concludi potest, fartorem esse loco modici, quo utitur mercator ad vendendas merces ultra justum pretium, aut pluris, quam sine illo vendidisset, aut ad vendendas merces non bonas pro bonis: quod peccatum mortale involvit juxta mentem Angelici Doctoris & inducit obligationem restituendi, & reparandi damnum proximi (1. 2. q. 77. art. 2. in corp.): *Et ad id adhibere ad hoc, quod aliquid plus justo pretio vendatur, omnino peccatum est, in quantum abusu decepti proximum in damnum ipsius; Et consequens est, quod restituere id, quod injuste abiatum est alicui, sit de necessitate salutis.*

CAPUT VIII.

De Definitione venditionis, & de rebus vendibilibus.

Quaest. 1. QUID est Venditio?

Resp. Est alienatio, per quam transfertur rei dominium, & possessio, pro certo pretio. Hæc definitio satis superque explicata est in principio tractatus, dum de definitione emptionis agebatur.

Quaest. 2. Quæ sunt res vendibiles?

Resp. Res omnes, quæ aliqua pecunia appetantur, & æstimari possunt, vendibiles sunt, modo talis venditio non prohibeatur legibus Civilibus, aut Canonicis.

Quaest. 3. Quæ res vendi non possunt?

Resp. Præmo res, quæ in usus tantum malos intervenire possunt: & hæc est doctrina Sancti Thomæ, dum dicit (2. 2. q. 16. art. 2. ad 4.), quod „Si quæ res est ad faciendum opera, quibus homines uti non possunt absque peccato, per consequens artifices talia faciendo peccant, utpote præbentes directe aliis occasionem peccandi“. Et ita non licet vendere malos libros, qui igne purgari debent; quod probatur ex autoritate Adriani Papæ, qui de libris famosis loquens, ait (Cap. si quis 5. q. 2.): „Si quis famosum libellum sive doctri, sive in quocumque loco ignarus reperiret, aut corrumpat prius, quam alter inveniat, aut nulli consteatur inventum. Si vero non statim easdem chartulas vel corruperit, vel igne combusserit, sciat se quasi autorem huiusmodi delicti, capitali sententia subiugandum“. Videtur etiam non licere fucum muliebrem vendere, quia illius usus sine peccato esse non potest, juxta S. Thomam, qui sic loquitur (sect. 2. c. 1. prime ad Timoth.): „De fucato, autem ornatu semper est peccatum; mulieribus enim non permittitur ornari, nisi propter viros, & viri nolunt decipi, ut fucata eis appareant“. Illud etiam prius docuerat Sanctus Augustinus relatius in Canone, his verbis (Cap. Fucare, de consecr. dist. 5.): „Fucare pignus est

tis, quo vel rub cunctor, vel candidior apparet, ad-
terina tallacia est; quia non subito, etiam ipsos ma-
ritos se nolle decipi, quibus solis permittenda sunt sce-
minæ ornari, secundum veniam, non secundum impe-
rium; nam verus ornatus, maxime Christianorum &
Christianarum, non tantum non est ulius focus mendax,
verum nec auri quidem, vestisque pompa, sed mores bo-
ni sunt. De hac materia solius locutus sum in Tractatu
5. de 4. Decalogi Præcepto cap. 2. tom. 5.

Quæst. 4. Licet ne facere, aut vendere tabellas depi-
ctas, quæ vulgo Chartæ dicuntur, aut taxillos?

Resp. Huic quæstioni Sanctus Antoninus respondet,
his verbis (3. p. tit. 1. c. 23. §. 13.): *Videtur dicen-
dum de factoribus, vel venditoribus alearum, taxillo-
rum, chartarum, quod quia in pluribus homines utun-
tur his ad peccatum mortale propter avaritiam, ideo
non videntur tales posse excusari a mortali; unde nec
absolvendi, nisi talia dimittant. De Penitentia dist. 7.
Can. FALSAS, & Can. FRATRES, & Can. NEGOTIUM,
Can. EPISCOPUS, dist. 5. Præterea expresse prohibentur
in Canone Episcopus, renovato in Concilio Tridentino
c. 1. sess. 22. tam Laicis, quam Clericis ludi qui ex for-
tuna pendent: Episcopus, & Presbyter, aut Diaconus
aleæ deserviens, aut de iure, aut certe contemnetur; Sub-
diaconus autem, aut Lector, aut Cantor in illa faciat, aut
desinat, aut communione privetur; Similiter & Laici.*

Ex hoc Can. concludit S. Raymundus (lib. 2. de nego-
tiis secularibus, §. 11.): *Quod peccatum eorum, qui aleæ
deserviunt, sit mortale, & grave, cum tales pene non sit
imponende pro levi crimine.* Et in eodem loco novem ra-
tionibus probat, magnum illos peccatum committere, qui
alea ludunt, etiam Laicos. Dicit etiam S. Thomas (1. 2.
sent. dist. 45. q. 2. ad 4.), quod ipsum lucrum alearum
est lege prohibitum: & S. Bonaventura (in 4. sent. dist. 12.
n. 67. in Philosophia c. 2. pars. 3.), quod Talis ludus est
turpis, reprobatus, & contra Deum, & contra omnia iura.

Denique Sanctus Franciscus Salesius, cui nullus unquam
nimiam severitatem objecit, asserit, ludos taxillorum, char-
tarum, & similes, qui a fortuna principaliter pendent, esse
recreationes simpliciter, & naturaliter malas, & vituperabi-
les; & ideo a legibus Civilibus & Canonicis esse prohibitas.

Quæst. 5. Possunt-ne iuste condemnari omnes illi, qui
chartas, aut taxillos vendunt?

Resp. Absolute loquendo, videtur condemnandos non
esse, sed incitandos ad eligendum aliud opus, ut sue
sustentationi laudabilius provideant: & ratio est, quia
multi sunt ludi, qui a fortuna totaliter non pendent,
licet cum chartis, aut taxillis fiant, ut ludus vulgo di-
ctus Tristrac, aut Tocatillo, & Piquetum: in quibus
consequenter licet aliquam honestam recreationem cum
debitis circumstantiis querere. Secundo, quia non omnes
absolute condemnandi sunt, qui in ludis, qui a fortuna

pendent, se exercent, cum tales lud possint aliquando exerceri, saltem a Laicis, modo in iis non exponant res tanti momenti, ut earum amissio lute sit notabile incommodum afferre possit, illosque ad iracundiam, aut impatientiam provocare; aut earum lucrum cum nimio ardore allicere valeat, ut dicitur in lege civili. Neque illud contrarium est auctoritatibus supra relatis; quia tales aleatorios ludo in se ipsum tantum damnare videntur, qui ex avaritia, & nimia aviditate ludunt, juxta S. Antoninum; aut qui frequentius ludunt, & alea deserunt, ut videtur in supra citato Canone *Episcopus*, in quo verbum *deserunt*, eos significat, qui in huiusmodi ludis principaliter occupantur; præterea S. Th. tractat ludo in se ipsum tantum damnare videntur, qui cum nimia cupiditate lucri ludunt. Idcirco condemnandum videtur, eos tantum esse condemnandos, qui domos a hoc parietas habent, ut alii accedant ad ludendum taxillis, aut cartis, illaque absque in Sacramento Pœnitentiæ deleganda est, si in tali usu perseveraturi putentur, ut decernit Innocentius Carolus his verbis. *Instr. Confess. c. 5.* : Nec eos absolvas, qui cum peccatis mortalibus simul etiam occasionem vitæ plane non proponunt, ut sunt, qui domum tenent in hunc finem alios parietem, ut tabellis cartaceis, vel aleis ludant. De ludo non differimus infra Tract. 6. cap. 3.

Quest. 6. Tabernarii & macellarii possunt-ne tuta conscientia dare, aut vendere carnes in quadragesima, aut aliis diebus, quibus illarum comestio prohibita est?

Resp. Id fieri non potest, nisi adsit iustum fundamentum credendi, illos quibus datur aut venditur, legitimam excusationem habere, quia aliter tales aliorum peccatis cooperarentur, occasionem peccandi dando: nam Dicendum est, ex Sancto Thoma (2. 2. q. 59. art. 2. ad 4.) quod si qua ars est ad faciendum opera, quibus homines uti non possunt atque peccato, per consequens artifices talia faciendo peccant, utpote prebentes directam aliis occasionem peccandi.

Quest. 7. Possunt-ne Tabernarii tuta conscientia parare, aut ministrare cœnam illis, quos a jejuniis excusari non putant, dum timent cum aliquo fundamento, ne si parare cœnam nolint, eorum tabernæ non frequententur, & ita lucrum, ex quo sustentantur, pereat?

Resp. Certum est, peccare tabernarios dum cœnam illis præparant, quos ad jejunium observandum obligatos esse sciunt; quia ut ait S. Raymundus (lib. 2. de negotiis secularibus. §. 6.), Ille peccat quando ex qualitate persone, vel temporis cognoscit, vel probabiliter dicitur sibi conscientia, quod ille non querit rem, nisi ad malum perpetrandum; tunc enim non debet illi vendere contra salem conscientiam. Et ut dicitur in Canone (Canon. Si culpa, de panis.), Qui occasionem datur

mi dat, damnum dedisse videtur. Et ita peccat ille, qui alibi occasionem peccandi sciens præbet.

Quest. 8. Tenetur ne Tabernarius inquirere, utrum illi, quibus in tempore quadragesimali cœnam præparat, a jejuniis excusentur? & peccat ne, si nihil tale inquirens, cœnam parat?

Resp. Ut plurimum non peccant Tabernarii, dum cœnam in diebus jejunii præparant; quia varias ob causas possunt hospites sine peccato his diebus cœnare, de quibus causis curiosius inquirere Tabernarius non tenetur, & sibi persuadere debet, eos qui cœnare volunt, cœnare licite posse. Attamen Tabernarii, qui hospites itinerantes ordinarie non recipiunt, sæpissime peccant, dum cœnam incolis præparant, & eorum peccatis occasionem præbent, scientes, tales sanos esse, proindeque a jejuniis nullo modo excusari; quod evidens est ex auctoritate Sancti Raymundi supra relata.

Quest. 9. Quale peccatum committunt illi, qui res vendunt, quibus ementes ad peccandum utuntur, dum vendentes habent fundamentum sufficiens iudicandi, ementes in usus malos talibus rebus uti velle?

Resp. Illorum peccatum ejusdem naturæ est, cuius est peccatum eorum, qui emunt; & ideo in Canone dicitur (Can. Notum, 2. q. 1.); *Facientem & consentientem pari pœna constringi.*

C A P U T IX.

De Fraudibus, quæ a mercatoribus in venditionibus committuntur, quæque illos ad restitutionem obligant.

Quest. 1. **Q**UÆ est prima fraus, quæ a mercatoribus vendentibus adhibetur, quæque ad restitutionem adstringit?

Resp. Primus defectus est, ut ait S. Thomas (2. 2. q. 77. art. 2. in corp.), secundum speciem rei; & hoc quidam defectum venditionis cognoscunt in re, quæ venditur, fraudem committit in venditione; unde venditio illicita redditur: & hoc est, quod dicitur contra quædam Isaia cap. 1. *Argentum tuum versum est in scoriam, vinum tuum mixtum est aqua: Et in tali casu non solum aliquis peccat injustam venditionem faciendo, sed etiam ad restitutionem tenetur. Si vero eo ignorante aliquis prædictorum defectuum in re vendita fuerit, venditor quidem non peccat, quia facit injustum materialiter, nec ejus operatio est injusta; tenetur tamen cum ad ejus notitiam pervenerit, damnum recompensare emptori. Attamen notandum est cum S. Antonino (1. p. tit. 1. c. 17. §. 4.) quod Cum aliqui falsificant ea, quæ vendunt, ut se servent indemnes, & cum aliquo lucro congruo; quia si venderent puras res, emptores non ad-*

lent dare iustum pretium, cum illi vendunt talia se simpliciter, & mixta, minori pretio; videntur posse excusari, dummodo non fiant tales mixturae, quae nocent animis corporibus: quod accidere potest in his, quae venduntur in cibis, & potum hominum. Et praecipue in medicamentis. Evitandum nihilominus est, tales mixturas valde periculosas in praxi videri, & videndum summa cum attentione, ne quis in his conscientiam offendant, ob varias circumstantias, quae reperiri possunt, ne se ipsam adolando, animae suae noceat.

Quaest. 2. Quae est secunda fraus, quae a mercatoribus in vendendo aliquando committitur?

Resp. Dum solent in vendere, mensura aut quantitate, in his namque casibus peccant, & ad restitutionem obligantur: *Ex latro*, qui s. Thomas (2. 2. q. 77. art. 2. in corp.), & cum solent utitur deficienti mensura in vendendo, praeterea committit, & est illicita venditio; unde ait s. Thomas 2. Non habebis in sacculo diversa pondera, maius & minus. nec erit in domo tua modicus maior & minor, *Ex parte venditoris*: Alio modo vendit, non iustum eum, qui facit hoc, & committitur omnem iniustitiam.

Ob eandem rationem, ut docet s. Antoninus (2. p. tit. 1. c. 17. §. 5.) 3., venditores qui faciunt trahere pedes ad tractorium ultra debitum art.: unde possit maius detactus & tonis, ut mors est, retrahunt ad longe minusorem mensuram, quam debet, fraudem faciunt. Aut etiam, qui pannum mensurando, nitris trahunt, ita ut deinde iusta mensura deficiat; cuius sanam, aut scitum vendunt, postquam tales merces in locis humidis, ut cresceret pondus, tenuerunt. Omnes huiusmodi fraudes iniuste proximo nocent, & ita ad restitutionem obligant.

Quaest. 3. Quae est tertia mercatorum vendentium fraus?

Resp. Fraudant mercatores, dum mercem diversae qualitatis pro alia vendunt, & in hoc ad restitutionem totius damni dati obligantur, juxta s. Thomam, qui sic loquitur (1. 2. q. 77. art. 1. in corp.): „Tertius defectus in venditione est ex parte qualitatis; puta si aliquod animal infirmum vendat quasi sanum; & in omnibus talibus non solum aliquis peccat, iniustam venditionem faciendum, sed etiam ad restitutionem tenetur“. Huiusmodi fraudum varia exempla proponit s. Antoninus his verbis (2. p. tit. 1. c. 8. §. 9.): „In qualitate fieri fraudem, cum scilicet venduntur canes infecti pro sanis, promata antiquata, & sic virtute debilitata, pro recentibus, liber corruptus & falsus pro fideli: & corium fragile pro durabili, vinum corruptum pro sano, domus struenda pro stabili, & firma, animal infirmum pro sano, pannus defectuosus pro integro, & huiusmodi“.

Hae fraudes, & plures aliae similes, quae nimium commones & usitatae reputantur inter mercatores, & s. Leonem Pontificem ita commoverunt, ut dixerit, omnibus permissis (ep. 92. c. 9. p. 92): *Quod iniquum est inter ven-*

*sic est ementis commercium non intervenire pretatum. Id
propendere magnopere debent fileles commercio & ne-
gotiorum vacantes, & multum sibi cavere, ne occul-
tam et plurimum cupiditatem sequentes, ea dicant, aut
faciant, quæ animæ multum nocent: sepius animo re-
volvant hæc Domini verba (Matth. c. 15.): Quid enim
predest homini, si mundum universum lucretur, anima
vero sue detrimentum patiat?*

CAPUT X.

*De Venditione rerum, quæ aliquo vitio, aut
defectu laborant.*

Quæst. 1. **R**eligitur-ne iniusta venditio ob defectum,
qui reperitur in re vendita.

Resp. Respondet S. Thomas (2. 2. q. 77. art. 1. in corp.)
„ Dicendum, quod circa rem venalem, triplex defectus
„ considerari potest, scilicet secundum speciem, quantita-
„ tem, & qualitatem: ut si vendatur aurichalcum pro au-
„ ro, vel utatur quis deficienti pondere, vel mensura, vel
„ si animal infirmum vendatur quasi sanum. In his tri-
„ bus casibus, si venditor scienter offadit, peccat. &
„ restituere tenetur. Si vero ignoranter, non peccat quidem,
„ tenetur tamen cum ad ejus noticiam pervenerit, damnum
„ recompenfare emptori⁶⁶, id est, reddere illud omne, quod
„ accepit ultra iustum pretium rei habentis talem defectum.

Quæst. 2. Tenetur-ne venditor rei venalis vitium em-
ptori manifestare?

Resp. Duas defectuum species distinguere necesse est,
juxta doctrinam S. Thomæ, ut hæc quæstioni dilucide
respondeatur. Alii enim defectus minuunt quidem pre-
tium rei venditæ, sed nullum aliud damnum emptori
afferunt: ut cum quis vendit pannum ad faciendas vel
„ stas⁶⁷, qui ob aliquem defectum secretum, minus in sua
„ pulchritudine durabit. Alii vero defectus dant etiam em-
ptori occasionem damni & periculi, aut in propria per-
sona, aut in bonis, quia ob tales defectus res vendi-
tæ nociva emptori rediit: ut cum vendantur carnes, aut
„ alie res comestibiles corruptæ, aut etiam remedia
diversa ab his, quæ a medico ordinata sunt, aut
„ que non habent amplius qualitates necessarias ad pro-
curandam sanitatem; aut tigna, & talia ligna, aut
„ lapides ad construendum aliquod ædificium, que cum
non sint qualitatis convenientis, ruinam talis æli-
ficii causant: & sic de cæteris. In primo ca-
su, cum scilicet⁶⁷ defectus minuit tantummodo pre-
tium, sed nullum aliud damnum emptori ignorantia
„ affert, venditor non tenetur illum manifestare, si-
ve occultus. Sive manifestus sit, modo pretium minuat,
juxta qualitatem defectus: quia hoc modo iusta ex o-
mnium parte est venditio, & emptor non gravatur a vendi-

tore; nam, ut ait S. Thomas (*quodlib. 1. art. 10.*):

„ Si vitium rei vendite faciat rem minus valere, quam
 „ pretium impositum a venditore, injusta erit venditio;
 „ unde peccat occultans vitium: Si autem non faciat rem
 „ minus valere, quam pretium impositum, quia forte ven-
 „ ditor minus pretium imponit propter vitium, tunc non
 „ peccat: tacens vitium, quia venditio non est injusta, &
 „ forte esset sibi damnosum, si vitium diceret, quia em-
 „ ptor vellet habere rem etiam minori pretio, quam vale-
 „ ret. „ In secundo vero casu, cum scilicet vitium, & de-
 „ fectus rei venditi dat occasionem damni, subdistinguen-
 „ dum videtur: aut enim defectus notorius est, ut si equus
 „ claudus sit. & tunc videtur dici posse, venditorem non
 „ teneri aliam manifestare emptori, qui cognoscit, aut fa-
 „ cilius cognoscere poterit talem defectum, & ita vitare
 „ rem ex eo immunitus. Sed si defectus occultus sit,
 „ ut sit difficile ad ipsam cognitionem devenire possit em-
 „ ptor, tenetur venditor illum manifestare, neque sufficit
 „ minuire aliquid de pretio; superest enim occasio inju-
 „ sta periculi, & damni, quæ ab eo venditori ignoranti da-
 „ tur: „ Dare alicui occasionem periculi, vel damni, sem-
 „ per est illicitum, inquit S. Thomas (2. 2. q. 77.
 „ art. 3. in corp.): venditor autem, qui rem venden-
 „ dam proponit, ex hoc ipso dat emptori damni, vel pe-
 „ riculi occasionem, quod rem vitiosam ei offert, si ex
 „ eius vitio damnum, vel periculum incurrere possit. „

Quæst. 3. At quid tenetur ille, qui rem quamvis habentem vitium, & defectum occultum, sciens vendidit ignorantibus emptori?

Resp. Si talis venditor minuit pretium juxta proportio-
 nem defectus, qui ceterum nullam occasionem damni
 emptori dedit, ad nihil tenetur; quia cum his circum-
 stantibus venditio injusta non est, & emptor huic debuisset
 consentire, etiam si talem defectum cognovisset; cum
 res, omnibus pensatis, ei vendatur justo pretio. Quod si
 venditor pretium ob defectum non minuit, venditio va-
 lida est, sed tenetur restituere excessum pretii, juxta men-
 suram defectus, nam, ut diximus supra in tract. 2. de
 Contractibus in generali, cap. 1. num. 4. habetur expre-
 se in lege (*L. Julia, §. de action. empti, & venditi,*
§. Si venditor). Si venditor dolo fecerit, ut rem pluris
 venderet, tenetur restituere emptori illud quod minus de-
 dit, & talem actionem.

Quæst. 4. Ad quid tenetur venditor, dum defectus oc-
 cultus rei vendite emptori causam damni dedit, illius u-
 sum periculosum, & nocivum seducendo?

Resp. Tenetur primo venditor in hoc casu omnia da-
 mna, quæ passus est emptor, occasione usus rei vendite,
 quam vitiosam esse ignorabat, restituere, quia juxta Ca-
 nonem (*Can. Si culpa de poen. 1*): Qui occasionem
 damni dat, damnum deesse videtur. Secundo, tenetur
 recipere rem venditam, & illius pretium reddere, causa

quo emptori ita placeat; quia contractus emptionis nullus, & plane invalidus fuit ob defectum legitimi consensus: non enim huic emptor ullo modo consentit, si cognovisset, rem venalem vitio laborare, quod illi, utrumque periculosum, & nocivum redderet: Et cum dolus, inquit Glossa (in c. Cum dilecti, de empt. & vend. verbo, Deceptione), dat causam contractui, puta, dolo induxi rem vendendam rem, nisi non venditorem, non tenet contractus. Adde quod, ut alibi dicitur (Glossa in cap. In istum de reum permut.), vendens animi sui praesentia virtute latens, tenetur redhibitoria. Lege REDHIBET, ff. de re litio edito. Id est, tenetur denuo recipere rem hoc modo venditam, & illius pretium restituere, si ita velit emptor.

Quaest. 5. Quando venditor emptori protestatus est, quod in eam cuiuscunque defectus occulti ad nihil teneri vult, & ita monuit, ut antequam consentiat, rem attente consideret, tenetur ne aliquid praestare, si deinde talem rem vitio occulto laborare comperiat ab emptore?

Resp. Aut talis defectus venditori cognitus, aut incognitus erat tempore venditionis: Si cognitus, aut rem ultra justum valorem & pretium, omnino punitis, vendidit; & in hoc casu tenetur illud omne, quod accepit ultra justum pretium, restituere; quia, ut docet S. Thomas (2. 2. q. 7. art. 3. ad 1.): *Carius vendere rem, quam valeat, ut secundum se injustum, & illicitum*: aut rem iusto pretio vendidit, & illud juxta qualitatem defectus minuit, & in hoc casu tenetur semper rescire, & reparare damnum omne, quod emptori dedit, iniuste occultando talem defectum in periculum, quia, ut docet S. Thomas (2. 2. q. 7. art. 1. in corp.): *Si vitia rei, quae vendenda proponuntur, sunt occulta; nisi per venditorem manifestentur, non sufficienter committitur emptori iudicium*. Aut venditor ignorabat defectum rei venalis, & cum supra dictis protestationibus eam vendidit; & tunc etiam distinguendum est, si enim vendidit non habita ratione periculi, quod in emptorem rejiciebatur, tenetur restituere juxta illud, quod tale periculum a viro prudenti estimari possit; nam cum vendidit ultra justum pretium: sed si aliquid minuit propter tale periculum, ad nihil omnino tenetur, quia rem iusto plane pretio omnibus pensatis vendidit.

CAPUT XI.

De Mercatorum monopoliiis.

Quaest. 1. Quid est monopolium?

Resp. Est conventio quorundam inter duas, aut plures personas inita ad augendum aliquid rei pretium, ratione necessitatis, quae cum damno Republicae imponitur, emendi ab aliquo ex sociis.

Ad huiusce definitionis intelligentiam supponendum, vocabulum illud *Monopolium*, originem tenere a voce

Græca *μῆναι*, i. e. *solus*, & *πρῶτον*, idest, *vendere*; quia in monopolii id queritur, ut nullus vendat talem mercem, aut faciat tale opus præter socios monopolii, ut hoc, ut maiori pretio merx vendi possit, aut opus fieri: Potest etiam quomodoque unus homo sine sociis monopolium facere, emendo omnes, aut lere omnes fructus, aut merces venales in aliquo oppidulo, ut hiemis tempore necessario a se emant rafici quocunque pretio.

Quæst. 2. Quot sunt monopoliorum species?

Resp. Potest primo monopolium dividi in illud, quod auctoritate publica constituitur, ut quando Rex, Respublica, aut Communitas privilegium concedit alicui exerceri, ut solus tales merces possit vendere, exempli gratia, panem, vinum, &c. Et illud quod a privatis fit, ut cum duo, aut plures mercatores simul conjurant, ut alicuius mercis pretium augeant.

Quæst. 3. Monopolium, quod auctoritate publica fit, est ne prohibitum?

Resp. Illud non prohibetur; quia sine dubio licet Principibus, & Magistratibus publicis, alicui privato facultatem dare, ut solus quendam mercem vendere possit, dum bono publico id utile, & expediens est: in quo casu debet illius merces pretium taxari, ne illius pro libito augere pretium venditor possit.

Quæst. 4. Est ne grave delictum in monopolio, quod auctoritate privata fit?

Resp. Magnum procul dubio peccatum est, & obligat ad restitutionem damnum omnium, quæ ex tali monopolio, quocumque modo passus est proximus, ob augmentum pretii mercium quarumcumque: & S. Raynaldus, de auctoritate monopolii loquens (*lib. 2. tit. de usuris, & pignori. §. 2.*) Illoscindo, inquit, *hancque negandam bellum, & hostes, qui et merces emunt auro, vel aliis mercibus, vel res venientes, & pretibus artificialibus, ut de rebus civitatem sustineant.* In illos etiam de iure testis, quod habetur in Canone (*Et si illi, 12. q. 1.*): *Si quis, cui nulla ex rebus suis pauperibus distribuunt, contra iudicem voces condemnabuntur in futuro, quanto magis si, qui asserunt pauperibus, quod non dederunt?* Quia certum est, facientes monopolium, ut alicuius rei, præsertim ad sustentationem necessariæ, pretium augeant, aut certe pauperibus quod non dederunt, cum illos adstringunt ad emendas tales res maiori pretio, ratione monopolii inique contracti. Et illud crimen ita odiosum, & grave est, ut lex civilis expresse decernat (*L. Judemus C. de monopolis.*), quod *Si quis monopolium ausus fuerit exercere, et contra proprios spolios, perpetuitate damnatur exilio.* Quæst. 5. Quot modis fieri potest monopolium auctoritate privata?

Resp. Variis modis committi potest. Primo, dum conveniunt inter se mercatores, ut mercem quamvis commodum tali determinato pretio vendant, quod si ver-

his prohibetur in lege (*L. Jubeamus C. de monopolis.*) : *Jubeamus, ne quis illicitis habens conventionibus consu-
ret, aut pacifcatur, ut species diversorum corporum ne-
gociationis, non minoris, quam inter se statuerint, ven-
nudentur.* Vel etiam dum concordant, tali solummodo
pretio emere; & in utroque casu mortaliter peccant, &
tenentur restituere id omne, quod ultra justum summum
pretium vendiderunt, aut infra infimum emerunt.

Secundo, fit monopolium, cum duo aut plures merca-
tores conveniant ad emendas omnes alicujus oppidi mer-
ces, ut illas majori pretio vendant ob necessitatem im-
positam emendi ab eis: in quo casu mercatores contra
justitiam peccant, tenenturque restituere damna omnia,
se ob tale monopolium alii passi sunt, eam si tales
merces ultra summum pretium non venissent; & ra-
tio est, juxta S. Thomam (*2. 2. q. 77. art. 3. in corp.*),
quia *Dare alicui occasionem periculi vel damni, seorsum
est illicitum, & tenetur venditor ad damni recompensa-
tionem.* Certum autem est, mercatores, qui ita conve-
niant, ut omnes alicujus civitatis merces emant, ut dein-
de illas majori pretio vendant, dare occasionem damni
eventibus, cum in causa sint, ut carius emant.

Tertio, fit monopolium, dum artifices & operarii con-
veniunt inter se, ut nullum opus ab alio inceptum perfici-
ant, sed a primo artifice imperfectum relinquunt, aut
in, relicto primo, novam dominus instituit vult con-
ventionem cum alio. Et hoc expresse prohibetur in
his verbis (*L. Jubeamus ff. de Monopolis.*) : *Adin-
ciorum quoque artifices, aliorumque diversorum operum
professores penitus arceantur ne inter se conveniant,
ut ne quis, quod alteri commissum est, opus impleat,
aut injunctam alteri sollicitudinem alter intercipiat,
data licentia unicuique ab altero inchoatum, & dere-
lictum opus alterum sine aliquo timore dispendii im-
plere.* Si quis autem monopolium ausus fuerit exercere,
bonis propriis spoliatus, perpetuitate damnetur exili.

Quarto, & ultimo, a mercatoribus fit monopolium,
dum fraude, aut mendacio impedire procurant, ne mer-
ces, aut fructus aliunde veniant, ut carius, quod habent
in præjudicium & damnum Reipublice vendant. Illud est
monopolium in lege condemnatum (*L. Julia ff. de re-
gem Juliam de annonæ.*) : *Ne quis navem nautamque
retineat, aut dolo malo faciat, quo quis destituatur, &
pena viginti aureorum statuitur.*

TRACTATUS QUARTUS

D E

MUTUO, ET USURA:

CAPUT PRIMUM.

*De Definitione, & natura Mutui.**Quest. 1. QUID intelligitur per vocabulum Mutui?**Resp.* Mutuum idem dicitur secundum Iureconsultos, quod ex meo tuum fiat; nam in eo id agitur, ut rei alienius transferatur dominium a mutante in mutuatarium, ut videbitur inferius.*Quest. 2. Quo pacto definitur mutuum?**Resp.* Mutuum definitur, Contractus, quo traditur res, quæ usu consumitur, quæque pondere, numero & mensura constare, ea lege, ut in accipientis dominium transeat, & eadem res reddatur in eodem genere, non in specie. Ille 4to Sententia sumitur ex ipsius Imperatoris Justiniani verbis (lib. 2. Inst. tit. 1.), juxta quem: *Mutui datus in his rebus consistit, quæ pondere, numero, mensura constant, sicut vinum, oleum, frumento, pecunia numerata, ære, argento, auro; quas res in hoc damus, ut accipientibus fiant; & quoniam nobis non eadem res, sed alie eiusdem nature, & qualitatis redduntur.*

Sed hæc definitio aliqua explicatione indiget. Primo igitur mutuum fit alicujus rei, quæ usu consumitur; ut olei, frumenti, vini, & similia, quibus uti non possumus, quin consumantur: in quo mutuum a commodato differt: nam in commodato traditur res, quæ non consumitur usu, qui a proprietate distinctus omnino est, ut dum commodatur domus, equus, & similia. E contrario, quando mutuo dantur frumentum, vinum, oleum, & similia, illorum usus ordinarius a consumptione non dividitur, & sine ea non procedit. Et cum S. Thoma notandum est (2. 2. q. 77. art. 1. in corp.), quod Pecunia principaliter est inventa ad commutationes faciendas; & ita proprius & principalis pecuniæ usus est ipsius consumptio, sive distractio, secundum quod in commutationibus expenditur. Et propter hoc secundum se est illicitum, pro usu pecuniæ mutuate accipere pretium, quod dicitur usura.

Secundo, tales res mutuo dantur ea lege, & intentione, ut in accipientis dominium transeant; & idcirco Mutuum appellatum est, inquit Justinianus, quia ita a me tibi datur, ut ex meo tuum fiat.

Ter-

Tertio mutuum datur, ita ut non obligetur accipiens ad easdem res in individuo (ut ajunt Philosophi, quod idem est, ac in specie, juxta Jurconsultos) reddendas, sed tantummodo alias similes, & ejusdem naturæ; quod exprimitur per hæc verbi, ut eadem res reddatur in genere, non in specie; quia in Jure genus idem sonat, quod species in Philosophia. & species idem sonat, quod individuum; & ita qui frumentum mutuo accepit, non tenetur idem plane numero frumentum reddere, sed aliud simile; quod idem est de pecunia, & aliis. In quo etiam mutuum a commodato differt, in quo tenetur commodatarius eandem numero rem restituere, nec ei sufficeret aliam similem, & ejusdem naturæ dare.

CAPUT II.

De definitione, & divisione usure.

Quest. I. Quid est Usura?

Resp. Definitur a S. Antonino (2. p. tit. 1. cap. 7. § 1.): *Lucrum ex mutuo principaliter intentum. Est lucrum*, quod in aliqua re temporali appetibili consistit, ut in pecunia, frumento, vino, & aliis fructibus, aut mercibus; aut etiam in aliquo servitio, & obligatione quacumque pecunia æstimabili; & ita juxta Canonem ex sancto Augustino desumptum (*Can. Si fœneraveris*, 14. q. 3.): „ Si fœneraveris homini, id est, „ si mutuo dederis pecuniam tuam, a quo plusquam dedisti expectes, non pecuniam solam, aliquid plusquam dedisti, siue illud triticum sit, siue vinum, siue oleum, siue quodlibet aliud, si plusquam dedisti expectes „ accipere, fœnerator es “.

Secundo, dicitur *Lucrum ex mutuo intentum*; quia proprie usura in mutuo tantum committitur; nam etiam si alit ab quoribus usura contractibus emptionis & venditionis, pignoris, & similibus; illud accidit, quia tunc in his contractibus reperitur mutuum implicatum. Etenim dum, exempli gratia, vendo tibi mensuram frumenti pretio unius aurei, simulque a te esgo ultra talem summam quinque asses, quia, te requirente, exoritur utique ad anni finem talis pretii solutionem, idem plane est, ac si vendito frumento pretio unius aurei statim soluti, mutuo deinde darem illud aurum cum hac conditione, ut intra annum quinque asses mihi ultra rem solverentur.

Tertio, dicitur *lucrum Intentum*, ut ostendatur, usuram proprie, ac simoniam sola intentione etiam absque ullo pacto committi. Igitur qui mutuo dat cum intentione recipiendi aliquid ultra sortem, committit usuram, etiam si nullum fecerit pactum cum eo, cui mutuo dedit: quod clucide probatur ex Decretali Urbani Papæ III. in qua sic loquitur (*c. Consuluit, de usuris*): „ Qui non alias mutuo traditurus, eo proprio

„mutuam pecuniam credit, ut licet omni conventionem
 cessante, plus tamen sorte recipiat; pro huiusmodi lu-
 cri intentione quæ habet, iudicandus est male agere,
 & ad ea, quæ taliter sunt accepta, restituenda, in a-
 nimarum iudicio efficaciter inducendus“.

Quarto, & ultimo est lucrum *Principaliter* intentum;
 ad significandam, intentionem minus principalem non
 redere matrem, id est, illam qui mutuo dat, usu-
 rarium. Et ita si quis mutuo dedit cum intentione pri-
 maria, & principali, alio gratificandi, aut proximo
 subveniendi, non committit usuram mentalem, etiam si
 habeat in tali mutuo intentionem omnis principalem a-
 liquod lucrandi; nam, ut ait Glossa (*in c. Consuluit*,
de usuris, verb. Sperantes.): „Peccant sperantes causa
 „mutui in spe lucri principaliter posita; secundario ta-
 „men aliquid sperare non puto malum“.

Molius autem cognoscendi, utrum ille, qui aliquid
 ultra sortem mutuam sperat, id principaliter, aut mi-
 nus principaliter intendat, assignat S. Antonius his ver-
 bis (*2. p. tit. 1. c. 7. §. 1.*): „Intentio secunda dicitur,
 „cum etiam sperat aliquid sibi dari ab eo, cui mutuavit,
 „ex sua liberalitate; tamen non illud cum movet, se-
 „magis benevolentia, ita quod etiam si non crederet sibi
 „aliquid dari ultra sortem, adhuc tamen mutuaret“.

Quest. 2. Quid ex hac mutui definitione inferendum est?

Resp. Committi debet, & cum Sancto Antonino nota-
 ri (*2. p. tit. 1. c. 7. §. 8.*), quod „Si quis mutuat alteri
 „ex intentione vel pacto, ut valeat ad molestandum suum,
 „vel terram, vel ad hypothecam suam ad egendum, a-
 „lias non mutuans, usuram committit, etiam si non
 „majori pretio sibi vendit propter hoc, seu plus ab eo
 „quam ab aliis petit; ratio est, quia commoditatem sive
 „utilitatem inde recipit, quæ pretio estimari potest“.

Quest. 3. Quomodo modo videtur usura?

Resp. Dividitur generaliter loquendo in realem & men-
 talem: realis usura committitur, cum intervenit aliquid
 positum explicitum, aut implicitum, id est, expressum,
 aut tacitum, danti & recipienti aliquid ultra sortem prin-
 cipalem. Ultra autem mentalis est, cum mutuo datur cum
 intentione principali lucrandi absque ullo pacto.

C A P U T III.

De Peccati usurae gravitate.

Quest. 1. Peccatum usurae est-ne valde grave?

Resp. Est certe, quia jus naturale, di-
 vinum, & Ecclesiasticum violat.

Quest. 2. Ostende, quæso, quo pacto usura contraria
 sit iuri naturali?

Resp. Iuxta doctrinam Sancti Thomæ (*2. 2. q. 76. art.*
1. in corp.), „Accipere aliam pro pecunia mutata est
 „se-

secundum se iustum, quia venditur id quod non est.
 Ad cuius evidentiam secundum eam, quod quidam res
 sunt, quarum usus est ipsum rerum consumptio, sicut
 vinum consumimus eo utendo ad potum. Unde in talibus
 non debet seorsum computari usus rei a re ipsa, sed ac-
 currenque conceditur usus, ex hoc ipso conceditur res. Ut
 propter hoc in talibus per mutuum transferatur domi-
 nium. Si quis ergo seorsum vellet vendere vinum, & vel-
 let seorsum vendere usum vini, venderet eandem rem
 bis, vel venderet id quod non est: unde manifeste per
 iniustitiam peccaret. Et simili ratione iniustitiam com-
 mittit, qui mutuat vinum, aut triticum, petens sibi
 duas recompensationes; unam quidem, restitutionem
 equalis rei; aliam vero pretium usui, quod usura dicitur.
 Pecunia autem principaliter est inventa ad con-
 mutationes faciendas, & ita proprius & principalis pec-
 uniae usus est ipsius consumptio seu distractio, secun-
 dum quod in conmutationes expenditur. Et propter
 hoc secundum se est illicitum, pro uti pecunie mu-
 tuatæ accipere pretium, quod dicitur usura.

Quæst. 3. Quoniam modo usura est contra ius divinum?

Resp. Hæc contrarietas apparet primo in veteri Testa-
 mento. In Psalmis etenim vocatur iustus (Ps. 112), Qui
 pecuniam suam non dedit ad usuram. Apud Ezech. item
 quoque iustus is dicitur (Ezech. c. 18). Qui ad usuram
 non commodaverit, & amplius non acceperit. Ad usu-
 ram datus & amplius accipiens, numquid vivet? Non
 vivet, cum universa hæc descendit secum, morte morietur.
 Et idem Propheta narrans crimina, propter quæ Deus
 iratus erat contra Israelitas (Cap. 22): Usuram, in-
 quit, & superabundantiam accepisti.

Item ex novo Testamento probatur, in quo expresse
 habetur (Luc. c. 6), Mutuum date, nihil inde spe-
 rez. Unde in Concilio Burdigalensi (1583, c. 19) dicitur,
 quod Mutuum ex præcepto divino debet esse gratuitum.
 Et in comitiis generalibus Cleri G. Micani anno
 1590. quod Omnes audire tenentur illud Christi: Mutuum
 date, nihil inde sperantes.

Quæst. 4. In verbis supra relatis, quæ in Evangelio se-
 cundum Lucam reperiuntur, continetur ne præceptum,
 aut solummodo consilium?

Resp. Dare mutuum, inquit S. Thomas (2. 2. q. 78.
 art. 1. ad 3.), non semper tenetur homo; & ideo quan-
 tum ad hoc, ponitur inter consilia. Sed quod lucrum le-
 gitimo non querat, hoc cæcis sub ratione præcepti. Con-
 ciliium Lateranense sub Leone X. (sess. 12.) sic loquitur,
 Dominus noster, Luca Evangelisti attestante, aper-
 to nos præcepto obstringit, ne ex dicto ratione quodquam
 usura forem sperare debeamus. In alio Concilio Latera-
 nensi sub Alexandro III. (Can. Quis in consilio de usu-
 ra) dicitur uno verbo, quod usuram utriusque Testa-
 menti pagina detestatur.

Itur duo Con.ilia generalia, & duo summi Pontifices declarant, hæc verba Christi, *Mutuum date, nihil inde sperantes*, continere non solum salutare consilium, sed etiam præceptum.

Quest. 5. In quo casu tenemur, sub poena peccati, mutuum dare?

Resp. In iisdem plane casibus, in quibus tenemur eleemosynam dare, quod satis explicabimus Tom. 6. tr. 2. c. 3. q. 15. ubi de eleemosyna differitur.

Quest. 6. Quomodo usura iure Ecclesiastico & Canonico prohibetur?

Resp. Ut cætera taceam, hæc prohibitio satis apparet in una Decretali S. Leonis Papæ, quia ad Episcopos Campanie scribens, sic loquitur (*Can. Nec hoc*, 15. q. 4.) :
 „ Nec hoc quousque prætereuntum esse duximus, quodam
 „ lucri turpis cupiditate captos, usurarium exercere pecu-
 „ niam, & tenere velle discere; quod nos non dicam
 „ in eos qui sunt in Clericali ordine constituti, sed etiam
 „ iam in Laicos cadere, qui Christianos se dici cupiunt.
 „ contememus: quod vindicari acrius in eos qui fuerint
 „ contumaci decernimus, ut omnibus peccandi opportu-
 „ nitas adimatur “.

Quest. 7. Si usura iure divino prohibita est, quo pacto inter legem sunt hæc Deuteronomii verba c. 23. *Non facies foenus fratri tuo, sed alieno?*

Resp. S. Antoninus respondet (2. p. tit. 1. c. 7. §. 2.),
 „ Si per alienum intelligitur quilibet, qui non erat de ge-
 „ nere Judæorum; & tunc dicitur, quod illa fuit compa-
 „ rativa permissio, quia permittitur minus malum, ne ma-
 „ ius malum fiat: sicut etiam permutum fuit eis dare li-
 „ bellum repudii, & repudiare uxorem, ad impediendum
 „ uxoricidium. Sic & usura fuit permissa eis, erat alieni-
 „ genas, ne simpliciter prohibita, majori crudelitate gra-
 „ scerentur in suos, ut suæ cupiditati satisfacerent. Ex-
 „ cessabant ergo a poena temporali legis, sed non a
 „ poena gehennali; sicut nec a culpa mortali “.

Quest. 8. Cum non solum prohiberetur Judæis dare mutuum cum usura, sed etiam id eis tamquam præmium promitteretur, juxta verba Deuteronomii c. 18. *Fœneraberis gentibus multis, & ipse a nullo fœnus recipiet*: videtur, verum non esse, quod illud toleratum solummodo fuerit, ob duritiam cordis?

Resp. Sanctus Th. (2. 2. q. 78. art. 1. ad 2.), „ Quod
 „ cum in præmium promittitur, fœneraberis gentibus
 „ multis, fœnus ibi large accipitur pro mutuo, sicut Ec-
 „ clesiastici 29. dicitur: Multi causa nequitie non fœne-
 „ rati sunt, id est non mutuaverunt. Promittitur ergo in
 „ præmium Judæis abundantia divitiarum, ex qua contin-
 „ git, quod alijs mutuum possint. Potest etiam respon-
 „ deri cum Sancto Ambrosio relato in Canone, his verbis
 (*lib. de Tobia cap. 3.*) : „ Qui erat tunc alienigena, nisi
 „ Amalec, nisi Amorrhæus, nisi hostis, ab illo usuram exi-

ge, cui merito nocere debueras; cui iure inferuntur arma, huic legitime indicuntur usurae; ab hoc iuram extorque, quem non sit crimen occidere: ergo ubi ius belli, ibi etiam ius usurae. Et ita eodem plane iure, quo Hebraeis licuit auferre Aegyptiis illud omne, quod eis locarat commodatum, quia scilicet Deus in eos earum rerum dominium transfulerat, licuit etiam usuras a Chanaanais accipere: non enim minus precepto divino prohibetur, ne commodata ferventur, quam ne usurae exigantur.

CAPUT IV.

De rationibus & titulis, propter quos potest aliquid ultra sortem principalem mutuo datam accipi.

Quest. 1. Quid sint tituli, qui ius tribuunt accipienti aliquid ultra sortem?

Resp. Duo praecipui sunt, scilicet lucrum cessans, & damnum emergens.

Quest. 2. Quid intelligitur per lucrum cessans?

Resp. Adest lucrum cessans, dum qui pecuniam mutuo dat, non lucratur id quod si mutuo non dedisset, lucratus fuisset. Ut si Petrus intendens locos montium, aut fundum emere, aut etiam commercia alicui attendere, non potuit, eo quod pecuniam his usus destinatam mutuo dedit.

Quest. 3. Quale est damnum emergens?

Resp. Quando ob mutui dationem tolerat quis aliquod damnum in suis bonis, verbi gratia, dum Petrus, qui pecuniam mutuo dedit, non potest damnum suum recuperare, quae ideo corrumpit, aut saltem locari non potest; aut etiam dum idem Petrus pecuniam mutuo ab alio accipere cogitur cum contra eius interesse solvendi, eo quod alteri ipsemet mutuo dedit.

Quest. 4. Quae conditiones requiruntur, ut excusatio lucri cessantis valida & iusta sit?

Resp. Tres plane conditiones requiruntur: primo, ut pecunia quae mutuo datur, sit exposita in negotiis & commercio aut alio quovis iusto usu, in quo lucrum fieri possit; cum enim quis ex sua pecunia nullum simile commercium facit, dici non potest, quod lucratus non est, quia eandem pecuniam mutuo dedit.

Secundo, requiritur, ut, quis mutuo dat, nullam aliam pecuniam possit mutuo dare, quam illam quae in alicuius commercio, ut alio usu lucrativo inservit; dum enim mutans potest aliam pecuniam mutuo dare, quae non utitur in aliqua negotiatione iusta, vere dici non potest, mutuum in causa esse, cur ille non lucretur, dum adhuc dato mutuo habeat sufficientem pecuniam ad faciendum illud omne commercium quod potest, aut vult facere.

Tertio, requiritur, ut non modo lucrum dici possibile, sed etiam probabile: non enim sufficit dicere: po-

tamen cum mea pecunia lucrui, si negotiationi exposita remaneret: sed ultra necesse est, ut adstat rationes & veritas: tunc vult probabiles lucri faciendi, & ut occurrat lucrum si melius ter praesens. Unde etiam in vera fortuna morati, nullum datur lucrum casus sine damno, ne bibuli. Nam et si non a sit semper damnum, quod celum ex mutuo provenit; attamen necesse est, ut valde probabile sit damnum adfuturum. Ut si mercator illam pecuniam mutuo det, quam negotiationi exponere solebat, in qua ut plurimum septem aut octo pro quolibet centenario lucratur; dici tunc potest mercatorem illum esse in casu lucri cessantem, quia privatur ob mutuum lucro, quod probabile fore videtur.

Quaest. 5. Quae condiciones requiruntur in damno emergenti?

Resp. Concordant Theologi, tres requiri condiciones in damno emergenti.

Primo, ut damnum sit verum & reale, causatum a mutuo, non vero ab aliis circumstantiis, quae ad pecuniam recte datum non pertinent, nec ad eam referuntur, ita ut facti & ratione cum debitore de suo casu, quae debet dari ad remittendum damnum, quod probabile eventurum putatur, si deinde tale eveniat, non accedat, nihil possit accipere creditor, qui mutuum dedit, a debitore, qui mutuo accipit, propter illud damnum, quod timebatur quidem, sed revera non evenit.

Secundo, ut damnum sit regale & proportionatum damno, quod illius causa & debitore extiterit.

Tertio, ut creditor debitorem nonnet dum illi pecuniam mutuo det, de damno quod sibi eveniet ab tale mutuum; nam si id non sciret, gravetur fortassis deo, si enim adveniens sciret de quantitate damni referendi, sciret noluisse cum illa conditione mutuo accipere, aut se obligare ad tale dispendium tolerantium.

Quaest. 6. Qui mutuo dedit pecuniam, qua revera in aliquo negotio lucrativo mihi decreverat, sed tamen aliam quoque tunc habebat pecuniam; erat ne in casu lucri cessantis, & peritiae illud a debitore exquirere?

Resp. Si ille mutuo dante habebat aliam pecuniam, quam non utebatur, quoniam nulli usui dedit, non erat in casu lucri cessantis, cum facile posset suscipere talem summam, quam non utebatur, alteri quam mutuo dabat, & ita lucrari ex ea eodem modo, ac si aliam mutuo non dedisset. Sicut si illam pecuniam dedit ad mutuum in locis collatis suis, ut sibi consisteret in casu morbi supervenientis, aut aliorum eventuum fortitorum, erat revera in casu lucri cessantis, quia vere ob pecuniam mutuo datam, lucrum perdebat, debebat enim rationem legitimam non utendi reliqua pecunia, quam consilio servabat.

Quaest. 7. Ostendat, quandonam verum est lucrum cessans, aut damnum emergens in praxi, & quandonam utrum-

utrumque est tantum palliatum & fictitium?

Resp. Ut lucrum cessans, aut damnum emergens non sit palliatum, necesse est, ut credatur mutuo non dari ex motivo avaritiæ, & ut magis, aut commodius lucrari possit: sed potius id faciat ex motivo charitatis & benevolentiae, ut gratificetur illi qui mutuo sibi dari petit, ita ut mutuo dans vellet potius uti sui pecunie in aliquo commercio, aut negotio licito, quod illi mutuo dare cum interesse: quod si e contra gratularetur ei, quod putat se eo modo posse amari, aut commodius lucrari, tunc lucrum cessans verum non est, sed potius palliatum.

Primo, quia, ut ait Sanctus Thomas (*opusc. 73. de usuris, cap. 7.*), *Tollitur ergo a mutuo, quando non spe lucri accipitur, sed pro re ipsa, quæ datur.* At ille qui non dat mutuo ex motivo charitatis & benevolentiae, non habet puram & sinceram intentionem dandi damnum, sed habet potius intentionem lucrandi. et hoc ex doctrina S. Thomæ sequitur, illam dicens commodius, dum aliquid extra sortem exigit sub tali conditione.

Secundo, quia ille qui mutuo dat, duobus variis modis id facere potest: aut enim mutuo dat ex motivo charitatis & benevolentiae, aut ex motivo lucrandi: et motivum licitum prohibitum est in mutuo, licent S. Thomas (*opusc. 73. de usuris, c. 6.*), quod *In mutuis non annus usure annexum est, ex eo quod fiant spe lucri, quod est contra naturam mutui: non excusatur, nisi tollatur spes lucri.* Dicendum igitur est, quod ad hoc ut quis licite possit aliquid interesse exigere ob rationem lucri cessantis, aut damni emergentis, necesse est, quod elegerit mutuo dare potius, quam alicui commercio licito attendere, ex motivo charitatis & benevolentiae, ut serviet amico, non vero ex motivo avaritiæ & lucri: & tunc licitum est & iustum, ut aliquid recipiat ultra sortem principalem, non tanquam interesse proveniens ex pecunia, sed solummodo ut refarciat & compenset damnum, quod ob mutuum datum revera patitur: & ita videtur, quod fere omnes qui mutuo dant cum interesse sub pretextu lucri cessantis, aut damni emergentis, sæpius usuram committunt; quia non id faciunt principaliter & primario ex motivo charitatis & benevolentiae, sed potius ut sibi melius consulant & magis aut commodius lucrentur, quod usuram manifestam, ex doctrina S. Thomæ supra relata involvit.

CAPUT V.

*De quibusdam aliis rationibus quæ afferuntur,
ut possit aliquid in mutuo exigi ultra
sortem principalem.*

Quest. I. **N**onne iustus habetur titulus, aliquid ultra sortem principalem exigendi, ex eo

quod quis ad certum tempus pecunia sua privetur, sequitur obliget ad non repetendum durante illo termino?

Res. Certum est, aliter titulum plane nullum esse, & quia variis huiusmodi recant Doctores aliter temere putaverant, Summus Pontifex Alexander VII. sequentem propositionem damnavit 10. Martii 1666. 42. Propositio damnata.

Licetum est mutuanti, si quid ultra sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus. Et ratio est, quia, ut docet S. Thomas (opusc. 73. c. 8. §. 1.) Quidam causa temporis accedit in contractibus, ut in mutuo, forti accedit sine iusto titulo; quod si e tunc tam per fraudem, scilicet vendendo tempus quod Deo est, & datum communiter omnibus: Et hoc est, quod omnis contractus, in quo aiquid plus accedit, quam datur, sive in tpe, sive in re, & hoc tantum propter causam temporis, vocatur contractus usurarius, item habetur in c. Consuluit, & c. In c. vitare, de iuris.

Quest. 2. Nonne hoc, cui beneficium mutui datione praestatur, debet referri ad beneficium referendum? quod cum sit ut, cum non poterit cum eo fieri conventio, ut mutuum se exhibeat dando talem summam ultra sortem principalem?

Res. Licet in cui mutuum datur, teneatur ad recipiendum titulo gratitudinis, attamen non potest cum eo fieri pactum & conventio, ut obligetur ad solvendum aliquid ultra sortem principalem; quia gratitudo & renuntiatio necessario debet esse libera, & voluntaria, tam circa quantitatem, quam circa quantitatem rerum, cum quibus datur gratitudinis actum mutuum; liberum enim est ei, qui beneficium accipit, quovis modo sibi bene viso vicem rependere, aut cum munusculis, aut cum obsequiis, aut cum simpliciter tantum memoria beneficii, quibus vult circumstantiis, & temporibus. Et ita dum se obligat ad dandum, quantitas rei, quocumque tandem modo id fiat, negotiatur, plane mutatur; nec amplius potest dici gratitudo, sed solutio: quoniam item post tale pactum & conventionem, non solum obligatur quis ex similitudine gratitudinis, sed etiam ex lege strictae & rigorosae iustitiae, secundum quam tenetur id implere, quod promissit. Rationem autem affert S. Raymundus, cur is qui mutuum accipit, non possit convenire cum debitori de aliqua re sibi praestanda, neque etiam sperare principaliter, talem gratum exhibiturum, his verbis (in summa l. 2. c. de usuris, §. 4. d. 1.) Ideo hanc naturalem obligationem non potest creditor sed certe in pactum expressum, vel saltem sperare erectum ipsius obligationis naturalis, quia creditor non debet iustitiam apponere, nec principaliter sperare vel attentionem in tali retributione habere, sed propter eam & ex charitate principaliter debet in iure promissio exhiberi: & tunc forte si eum de hoc speret, quod illa deontur sibi remittere, vel

se aliquis simile, si opus fuerit, non est reprehenden-
dum. Sed fumus Pontifex talem questionem omni-
no non agit, & tricus a nescio quibus Cafuistis moderni
sine ulla causa adinventis in ea apponit, ut in
questionem propostam ducantur. Quia Propositio dicitur
in (*Devenio in*) XL. de 2. Martii 1599.

Etiam si tam aliena sententia ab aliis exigatur tamquam ex bonis sentis, & gratitudine debita, sed solum si exigatur tamquam ex iustitia debitum.

Quæst. 3. Si ille qui inuito accipit, motu proprio aliquid creditori offert, potest ne accipere sine usura?

R. Potest, dummodo sit verum donum, cum his
duabus conditionibus: ut scilicet si. cumque gratuitum
secundo, ut creditor non intendat principaliter obligare
cum cui munus datur ad aliquid praestandum: in hoc ca-
su, tale donum est legatum titulis accipiendi aequi-
tatis secundum principalem, & non secundum alium: sed si
i.e. qui nullo dat, hoc, sicut non principaliter,
sed quodammodo uti mittitur accipiendi, contra-
ctus, id non vult titulus generalis, cum in praesentibus
intendat obli. remitti, cum nunc datur ad aliquid
faciendum. Et in hoc casu tale donum non est obli. ge-
nerale, tunc enim, cum sit contractus principaliter & hoc fi-
nitur, quod essentialiter hoc est voluntaria est. No-
tandum autem est, supradictas condiciones non repelli
in praesentibus.

C A P U T VI.

*De Cassibus, in quibus plus quam datur est, potest
sine usura recipi.*

[illegible]

renant aliquas professiones, quarum ratione debent aliquas
servitia exhibere, & non excedunt multam seu tota volun-
tatem servitii: quando dant terras in causa propriis do-
minio, non computantur fructus in sortem, alioquin ef-
fet contra mandatum Dei.

Secundum hanc causam est, dum loco dotem filiae promissam genero non tradit: tunc enim potest gener fundus pignoris loco accipere, nec illorum fructus suae uxoris dote tenetur imputare, ut dicitur ab Innocentio III. his verbis (Matthiam de cap. 5. in vlt. de usuris.): Sane generum ad fructus posthujorum, qui sibi a fecero sunt pro numerata dote pignori obligati, comparandos in sortem, non credimus compellendum, cum frequenter dotis fructus non sufficiant ad onera matrimonii sustentanda. Ex quo inferri potest, quod sicut genero licet fructus non imputandos percipere, potest etiam interesse ex dote uxoris percipere, dum loco, aut alius qui dotem constituit, eam non solvit, & ratio est, quia praesumitur magnum ex tali retentione damnum pati generum, tam ratione lucri cessantis, quam damni emergentis: & ut loquitur Innocentius IV. in hoc cap. Recitat fructus pro interesse, & non pro usura, id est, ut damnum vitet, non vero ut lucrum faciat. Nam etiam si haec ratio communis videatur his omnibus qui mutuo dant, id tamen speciale est in dote, quod generi, quibus dati fuerant fundi loco pignoris, possunt eorum fructus, ultra sortem principalem, percipere; quia saepius redditus dotales ad sustinenda onera matrimonii non sufficiunt, & ita semper praesumitur, quod ratione talium operum, generi post mortem uxoris in fundis fructiferis collocantur. Et ideoque idem Innocentius IV. docet, quod dum maritus non tenetur amplius uxorem alere, non debet tales fructus recipere (hoc cit.): Postquam non debet eam alere, non debet fructus accipere. Et ratio est, quia praesumitur, quod gener pecuniam suam in foris fructiferis collocat, non tenetur amplius post mortem uxoris: & ideo etiam ut docet idem Pontifex: Si mulier habet pignora dotis super post mortem mariti, debet fructus illos in sortem computare.

Tertius confus est, cum imposita est de consensu par-
tium ad pœnam debitori, si necuniam statuto tempore
non restituat: tunc enim exigitur ab eo talis pœna
conventionalis. Attamen non est, quod alio hoc ut
satis possit exigi pœna in aliquo contractu appositâ ob
servationem novam, necesse est pœna quod talis pœna con-
tractu intentione statuta fuerit, ut securius & velocius re-
stituatur: fortem principalem, non autem aliquod lu-
cum videndum: nam, ut dicitur a Glossa & ab Innocen-
tio, l. 1. §. 1. in c. 1. de pœn. Non enim, ut
dicitur, pœna ex confessione parum leve extime-
re debet, immo sentio sit relictâ, veluti ut patet ex pluri-
bus, l. 1. §. 1. in c. 1. de pœn. sed satis est, ut dicitur, l. 1. §. 1. in c. 1. de pœn.

esset apposta in fructum usurarium. Secundo, si poena de horum contrahentium consensu apposta fuerit, non tamen illam potest creditor exigere, si debitoris mora culpabilis non sit & solutio non aliqua sua culpa dilata sit, sed casu quodam fortuito, qui impediri non poterat, aut impossibilitate invenendi praesentem pecuniam, & similibus, quia cum poena necessariam relationem habeat ad culpam, initium est illi poenam imponere qui non deliquit, iuxta doctrinam sancti Antonii (2. p. tit. 1. c. 7. §. 24): *Requeritur, inquit, quod debitori non sit impotentia solvendi termino statuto; si enim sine culpa sua solvendi est impotens ad solvendum, non est licitum aliquid ab illo exigere.*

Nihilominus si creditor ex tali mora non culpabili damnnum pateretur, posset illius actionem a debitore, qui illius author est, exigere.

CAPUT VII.

De Periculo fortis.

Quest. 1. Q UOT sunt periculi species?

Resp. Duæ plane in hac materia periculi species distinguui debent; aliud enim est periculum facti, aliud juris. In periculo facti continentur omnes casus, qui damnnum fortis principalis involvere possunt, faciendo, ut debitor non sit solvendo; talia pericula, pericula facti dicuntur, quia, quocumque modo res se habeat, debitor remanet semper obligatus ad solvendum, & nihil solvionem realem impedit, nisi impotentia debitoris, vel eius perversa voluntas, dum scilicet solvere non vult, licet possit. Periculum juris consistit in obligatione mutandi & sustinendi alterius rei damnnum, si talis res pereat, & ita qui centum aurei mutuo dat alicui mercatori, qui ut commercio attendat, in orientales plagas tendit, cum expendo pacto, quod si navis naufragetur, creditor centum aureos repetere non poterit a debitore, sed alius tantum solvi damnnum integrum sustinet; tunc talis creditor mutuo datus, est in vero periculo juris; quia ut si mercator sit solvendo, non tamen ab illo potest repetere centum aureos mutuo datus, ex eo, quod a illius damnnum sustinet in hoc casu se obligaverit.

Quest. 2. Licet ne alius ad interesse percipere propter pericula facti, quibus pecunia mutuo data exponitur?

Resp. Cum talia pericula non pendent ex mutuo contractu & annexa sint, quam carentia pecunie ad contractum tempus, inde est, quod licet in se considerata, & separata a mutuo, sint prout consumantur, non tamen dum cum mutuo contingantur, quod illorum sola causa necessaria est, non possunt prout consumi, & illorum prout consumi non potest quam, aut accipi lucrum ex pecunia mutuo data cum periculo solutionis. Et ita quantumcumque pauper sit de-

bitor, & licet maxima sint talia pericula perdendi sortem principalem, quibus supponitur creditor in mutuo; attamen nunquam, talium facti periculorum occasione, aliquid ultra sortem principalem exigi potest: sicut etiam nullum interesse sperari potest, quantumcumque differatur pecunia mutuo datæ solutio, prout ab Alexandro VII. decretum fuit, dum sequentem propositionem damnavit (*Decretum Alexandri VII. 18. Martii 1666.*)

42. *Propositio damnata.*

Licetum est mutuanti aliquid extra sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.

Sed injustitia lucri & interesse, propter pericula facti, quæ in mutuo occurrunt, eo evidentior est, quod si liceret aliquid, ratione talium periculorum exigere, posset fere semper aliquis in mutuo a pauperibus ultra sortem principalem exigi, quia pecunia in illorum manibus valde ut plurimum periclitatur: quod tamen voluntati divinæ adversatur; sapius enim in Scripturis (*Exod. c. 22. v. 25.*) *usura erga pauperes fieri prohibetur, Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habet tecum, non urgebis eum quasi exactor, nec usuris opprimes.* Sed quia posset quispiam in his verbis cavillari, & dicere, Deum non prohibere, ne exigatur quodlibet interesse a pauperibus, sed tantum ne usuris opprimantur: illud præceptum clarius excessum habetur in Levitico, in quo sic loquitur Moyses ex Dei præscripto (*Lev. c. 25. v. 37.*) : *Si attenuatus fuerit frater tuus, & infirmus manu, ne accipias usuras ab eo, non amplius eum dedisti. Pecuniam tuam non dabis ei ad usum, & frugum superabundantiam non exiges.* Et in Deuteronomio legitur (*Deut. c. 23. v. 19.*) , *Fratri tuo ab quoque usura id, quo indiget, commodabis.* Et ita dici non potest, periculum, ne solutio aut non fiat, aut cum difficultate & subsidio, posse administrare titulum legitimum sperandi aliquod interesse in mutuo lato pauperi; cum his periculis facti non obstantibus, iussit Deus, ut pauperi mutuum gratis daret: & consequenter concludendum est, nihil posse exigi in mutuo ratione quorumcumque periculorum facti.

Quæst. 3. *Licet ne aliquod interesse & lucrum exigere, aut sperare, ratione periculi iuris?*

Resp. Quamvis absolute loquendo possit licite sperari, & etiam fieri pactum de aliquo interesse certo, ratione periculi, quod sine ulla prævia obligatione subimus: attamen dici potest, fere nunquam in praxi tale interesse posse esse licitum in mutuo, id est, dum is qui mutuum accipit, quoddam lucrum mutuum danti præstat ob periculum, quod in se recipit, dum se obligat in favorem debitoris ad non repetendam sortem prædictam, si casu aliquo fortiter perierit. Et ratio est, quia in hoc casu ille qui mutuum dat, communiter & ut plurimum

intendit aliquid lucrari ratione periculi, quod in se recipiet, ita ut si nullum hoc modo expectaret lucrum, mutuum non daret: & consequenter peccat contra Evangelicum præceptum, in quo dicitur: *Mutuum date, nihil inde sperantes*: Quia primum & principale motivum, quod talem ad mutuo dandum inducit, est certitudo, quod debitor periculum in mutuo tantum rejiciens, aliquod lucrum, ratione talis periculi, promittat. Igitur in hoc perinde usurarius est, ac ille qui mutuo dat cum intentione principali, quod debitor molendino suo utatur; de quo sic differit sanctus Antoninus (2. p. tit. 1. c. 7. §. 8.): *Si quis mutuat alteri ea intentione vel pacto, ut vadat ad molendinum suum, vel furnum, vel ad apothecam suam ad emendam, & huiusmodi, alias non mutuaturus, usuram committit, etiam si non majore pretio sibi vendit propter hoc, seu plus ab eo quam ab aliis peti: ratio est, quia commoditatem seu utilitatem inde recipit, que pretio estimari potest: argumento Canonis Si FENERAVERIS, 14. q. 3. & cap. CONSULUIT, De usuris, & tenetur restituere*: Quia nunquam licet, illum cui mutuum datur, aliqua nova obligatione, occasione mutui, onerare: quod tamen in his duobus casibus accidit; quia in casu periculi, de quo nunc loquimur, ille qui mutuum dat, vult obligare occasione mutui debitorem suum ad promittendum ei aliquod lucrum, rejiciendo in illum fortis principalis periculum: & in altero casu vult etiam occasione mutui debitorem ad suas merces emendas obligare: utraque autem obligatio est pretio estimabilis, nec minus onerosa est debitori, quam ut his creditori; cum debitori tollat plenam libertatem, quam habebat, periculum pecunie mutuo datae in neminem, aut in alium quam in creditorem restituendi, vel emendi in qualibet apotecha, aut utili quolibet molendino: & ex alia parte creditori similes obligationes fructuosæ sunt, quia illi utile est mutuum vendere, aut lucrari ratione alicujus periculi, quod in se recipit. Quod autem dicit S. Antonius, quod in talibus adeo obligatio restituendi, ita intelligendum est, ut teneatur quis restituere ipsam estimationem utilitatis, quam occasione mutui habuit, sicut & damni, quod ratione talis conventionis passus est debitor: licet non obligetur ad restituendum pretium rerum jure ventiarum, sed tantum lucrum, quod habuit ex multiplicatione emptorum; aut in nostro casu, illud quod oneratus est ultra id quod, ratione periculi in se suscepti datum fuisset alteri, qui mutuo non dedisset, & præter estimationem obligationis imposte creditori. Ut v. g. Mutuo dedit 100. Titio, cum hac conditione tacita, aut expressa, ut in Mercurio recto periculo fortis principalis in aliqua negotiatione exposita, eiarentur decem a Titio ultra datam sortem, licet & Pomponius, qui mutuo non dedit, tale periculum

in se recepit, habuisset tantum octo. Hoc posito primo Mevius tenetur restituere duo ex decem quæ accepit, & deinde estimationem obligationis impositæ Titio, arbitrio boni viri.

Quæst. 4. Ratio periculi tribuit ne justum titulum recipiendi aliquid ultra sortem principalem? Et contrahit ne licite, qui exempli gratia, quingentos aureos alicui maritimo negotiatori traicit cum hac conditione, ut si navis naufragium faciat, ipsemet tradens illos amittat; si vero ad portum saluter perveniat, teneatur negotiator quingentos aureos restituere, & ultra solvere pro interesse decem aut quindecim pro quolibet centenarium, si ve luatur, si ve perdat negotiator?

Resp. Hæc quæstio expresse decia remanet in celebri capite *Naviganti*, in quo habetur, quod *naviganti vel eunti ad navigandum, cum mutuum pecunie navanti, utem pro eo quod si perierit in se naufragium, vel perierit aliud ultra sortem, usura sua est conditio.* Quia legitime præsumitur, talem mutuo dedit se cum intentione lucrandi, & voluisse creditorem obligare ad contentiendum, quod idem creditur, in se recipiendo periculum navigationis, alioquin lucrum ex sua pecunia perciperet, ut reuera illud tere semper in praxi accidit; cum videamus, quod illi qui in hoc casu mutuum dant, non dicunt, si putarent debitorem nolle in illos periculum pecunie mutuatæ restituere, & ita nullum eos esse lucrum ob mutuum sperare: At illa intentio continet usuram mentalem, si nullum adstet pactum expressum. Inter mutuatarium & mutuantem: si vero adstet pactum, in hoc casu usura realis est: *Si quis*, inquit S. Thomas (*opusc. 73. cap. 6.*), *pecuniam alicui naviganti commiserit mutuo propter spem aliquam lucri, licet periculum etiam sortis super se receperit, nihilominus judicatur usurarius, etiam si totam amiserit.* Quia, ut jam diximus, tale mutuum fit cum intentione principali lucrandi, & obligandi debitorem ad dandam aliquod interesse creditori in se recepto periculum pecunie.

Attamen recte dici potest, quod si ille, qui mutuo dat pecuniam suam mercatori, qui alieni commercio maritimo aut terrestri attendit, ita dispositus & animatus est, ut illi tale mutuum daret, etiam si non speraret se aliquid lucraturum ex mutuo, propter periculum sortis principalis, quod in se recipiet: & deinde nolente mercatore totius navigationis periculum subire, & omnia sua unius diei sortem exponere; & proponente, quod suo creditori dabit aliquod interesse pecunia mutuatæ, si velit periculum suæ sortis principalis in se recipere, & solus illius iacturam pati & sustinere, si navis naufragio pereat: tunc si creditor tale periculum in se velit recipere cum pacto, quod sibi dabitur aliquod interesse certum iuxta conventionem estimationem talis periculi, nulla reperitur usura in hac conventionem, sicut

dum sanctum Antonium his verbis (2. p. tit. I. c. 2. §. 21) ; „ Aut illud ultra sortem recipit ratione mutui
 „ tantum, & sic est usura, non obstante, quod periculum
 „ ipse suscipiat ; & iste est casus etiam capitis *Navigantis*.
 „ Aut recipit illud ultra sortem præcise ratione periculi,
 „ ut pretium periculi, & sic non est usura, sed licitum,
 „ nam etiam si non mutuaret, & periculum navigantis in
 „ se veilet recipere, licite posset recipere pretium peri-
 „ culi, nec propter hoc, quod ei servitium faciat in mu-
 „ tuando, efficitur deterius conditionis. Aut aliquid ul-
 „ tra sortem recipit talis mutuans, partim ratione periculi,
 „ & partim ratione mutui : & tunc usura est, quantum
 „ ad id quod plus recipit respectu mutui, & illud tale te-
 „ netur restituere. Ita Joan. Neapolitanus, & Joan. Cal-
 „ derinus “. Et ita quasi semper accidit in praxi, quod illi
 qui contrahunt modo relato in quaestione, usuram faci-
 cient. Primo, quia dum pecuniam mutuo dant, pacto
 expresso conveniant, quod periculum in se recipient ; &
 hoc modo recipient interesse certum, quod usurarium est.
 Secundo, quia accipiant majus interesse propter periculum
 quod sustinent, quam si mutuo non velissent, & idem pe-
 riculum subirent, in quo usura manifesta est.

Quest. 5. Nonne dici posset, quod ille qui pecuniam
 suam hoc modo mercatori tradit, contrahit societatem
 licitam, non autem mutuum ; cum sortem principalem
 exponat periculo negotiationis : & ita, quod potest acci-
 pere aliqui ultra sortem principalem, quia sine dubio
 licitum est, aliquid per societatem lucrari ?

Resp. Nullo modo dici potest, quod hoc modo con-
 trahatur vera societas. Primo quia videtur in Decretali
 Gregorii noni quæ incipit *Novitanti*, & in illius expo-
 sitione facta tam a Canonistis, quam a Theologis, quod
 periculum fortis principalis non potest efficere, ut con-
 tractus mutui in contractum societatis mutetur : in hoc
 enim concordant, quod scilicet ille qui pecuniam mu-
 tuo dat cum intentione lucrandi, recipiendo in se for-
 tis principalis periculum, usuram committit : rationem
 assignat S. Raymundus (in summa lib. 2. C. de usuris, &
 p. 1. §. 7.), *Quia tales, inquit, semper vaciant tale
 mutuum propter spem lucri pecunie ; quod non licet.*
 Præterea evidenter constat, quod si ad contrahendum
 veram societatis contractum sufficeret, quod qui tradit
 pecuniam, illam eodem tempore periculo negotiationis
 exponeret, ille qui mutuum dando in se periculum peri-
 culum reciperet, veram societatem contraheret, & ita
 posset aliqui ultra sortem accipere, cum in societate
 licet hoc. Cum igitur summi Pontifices & post eos
 Canonistæ & Theologi tantum dicant illud, qui mu-
 tuo dat cum intentione lucrandi, in se recipit in fortis
 principalis periculum, eodem tempore factis declarationibus,
 quod periculum fortis principalis ad veram societatem
 constituendam non sufficere ; & ut ait S. Thomas

(*capit. 71. de usura. c. 6.*). *Quia periculum est circa fructum, non est in rationem usurae in mutuo, ut probatur in c. NAVIGANTI.*

Secundo quia, ut dicitur inferius cap. 12. de Societate, ad hoc ut Societas vera & licita sit, necesse est, ut socii participant tam in sorte principali, quam interesse, ita ut illi, qui pecuniam in Societate possunt, non permittatur, eam sine alio certa & determinata summa ab omni periculo interesse & lucri: nec etiam quod illius capitale est periculum & a loco sequeatur, etiam si ea causa periret. Et illud a Sisto V. determinationem habet his verbis (*in Bull. 49. quae incipit De reprobatione*). Sed potius cuncti noviter, Societates istas, in duas se contrahendas esse, ut non ad certam summam, aut quantitatem ab omni periculo & damno, ut praeteritur, immunitatem lucri nomine persequantur, neque ad capitale, si causa fortuito periret, restituendum locum recipiant teneantur.

Idem insuper fuit in Consilio Mediolanensi, cui laudatus Carolus praesidebat, & statum (*Oratio. Pl. Dec. 1. c. de 17.*). In Societate, in qua alter pecuniam, alter operas, utriusque distributio constituitur, nisi per quotas partes, nec ultra eas certa vectigalia sumantur, vel quod aliud contrahendi periculum persequantur; neque fiat pactum, ut res salva sit, si res vero communi periret, restituerentur.

Et hoc insuper tam S. Bonaventura (*10. 2. opus. c. 2. in opus. quod prohibetur opus unanimes*), et usurae ratio, cum quis aliquid commune habet cum aliquo, quicquid sit illud, & periculum & damnum non est commune. Ex quibus sequitur, quod ad veram Societatem requiritur, ut omnes socii participant tam in interesse & lucro, quam in sorte principali & capitali, & ut periculum & damnum communia sint.

His addi potest, quod habetur in Glossa, in qua, post explicationem textus legis, quae concedit, ut possit dari pecunia mercatori maritimo cum hac conditione, ut si navis ad portum feliciter pervenerit, reddatur capitale cum interesse, & lucro capitalino, id est, eisdem quantitatis, ac ipsummet capitale; si vero navis pereat, nihil omnino reddatur; sic habetur (*Glossa in rub. 33. l. 4. Cod. de nautico fœnore*). *Attamen, quod etiam iste modus fœnerandi, licet ex illis se recipiat in se periculum pecuniae, est de jure Canonicis prohibitus, ut in capite NAVIGANTI.*

Quaest. 6. Est ne licitum commercium maritimum, quod communiter in emporiis instituitur, ita ut juxta varietatem periculi, quod imminet navibus, minori aut majori pretio emantur pecuniae, aut merces illis negotiationis causa expositae?

Resp. Talis negotiatio haud dubie licita est, quia in his casibus emantur capitalia juxta statum illorum valorum,

rem, & prout communiter estimantur juxta varia pericula, quibus exposita sunt. Et id conforme est legi, *Prædictum* rem, juxta quam rerum pretium est illud, quo communiter ab iis, qui earum qualitates, & valorem cognoscerent, quinque absque fraude, aut preventionis iusticiarent, aestimarentur. Et eodem plane modo potest adcurari mutui lucrum certum pro majori lucro incerto.

Illud autem exemplo adhibito elucidat expone Sanctus Antoninus his verbis (3. p. tit. 8. c. 3. §. 2.): „ Petrus habet mille Florenorum valorem in mercimoniis in navi de Flandria in Hispaniam detransiens; debitor vel timet de submersione navis, vel capere a piratis; dat vel offert Martino 5. vel 10. pro centenario, plus, vel minus, secundum quod plus, vel minus timetur de periculo, pro securitate super his facienda: cui assentit, sumens in se periculum ratione dicti lucri. Ille igitur Martinus, acceptis illis quinque, vel 10. pro centenario, si merces salva conducat, sibi retinet illud lucrum ratione dictæ securitatis. Sed si navis periret, vel caperetur ab hostibus, Martinus teneretur Petro mille Florenos pro securitate facta: licitum reputatur tale lucrum, ratione periculi, quod sustinet. Non enim potest dici ibi esse mutuum, cum nihil mutatur, nec est prohibitum ob cap. NAVIGANTI, De usuris; quia illud habet locum, cum scilicet percipiens in se periculum mercium, ut aliqui percipit de mercibus, dicitur usura; quando videlicet illud percipit non ratione periculi, sed ratione mutui facti ei, cujus sunt merces. Quod facile cognoscitur ex eo, quod mercator tam grande lucrum non proderet alteri, qui mutuo non delinquit, & idem periculum in se receperit; unde in hoc casu evidens est, quod ille, qui mutuum dedit, percipit aliquod lucrum non solum propter periculum quod sustinet, sed etiam propter mutuum; in quo usura manifesta apparet.

Quest. 7. Nonne responderi posset auctoritati, qui habetur in cap. *Non ergo*, quod supradicta est negatio, ita ut legatur, *usurarius non est censendus*?

Resp. Hæc quaestio ridicula videri posset, & responsione indigna; si quidam Scriptores, nescio quo spiritum ducti, non insinuasent, quod in illa Decretali deesset negativa particula, quæ debebat haberi ad illius difficultates benigne amittendas. Et igitur tali opinioni obviam eatur, dicendum est, quod hæc additio ratione vacua, & ne quid pejus dicam, valde temeraria est. Quia enim in sacrosanctis Conciliis, quid in sacris Canonibus, & in morum Pontificum Decretis firmum, & stabile esse potest, si oportet liceret, tam sanctis Decretis negationem inferere sub aliquo fictilis rationis prætextu, contra omnium textum, tam impressorum, quam manuscriptorum fidem, & con-

tra Glossatorum, & antiquorum omnium Commentatorum lectorum? Antonius Augustinus Archiepiscopus Tarraconensis tres antiquas Decretalium collectiones in lucem edidit, in quibus nulla huiusmodi negatio habetur. Sanctus Kayrus idus earundem Decretalium, iussu Gregorii IX. compilator, hanc Decretalem sæpius in summa sine tali reatu esse refert. Innocentius Papa IV. Cardinalis Tarraconensis, demum ad unum omnes eiusdem, & sequentis sæculi Decretalium interpretes, legunt *usuarius & censendus*. Et ita novis illius negationis adinventoribus, qui, ob ardens nimium desiderium viam saluti inconstituta Evangelio dilatandi talia somniarunt, gratie sunt agende, servique ab eis enixe petendum, ut summorum Pontificum Constitutiones venerari & observare, non vero emanasse creant.

CAPUT VIII.

Utrum Principis Constitutiones possint tribuere iustum titulum accipienti aliquid in mutuo ultra sortem principalem, & de montibus pietatis.

Quæst. 1. Licet-ne exidere interesse ex pecunia mutuo sumpta, postea quod addit aliqua Principis supremæ constitutio, quæ illud interesse assignet?

Resp. Cum in hac questione agitur *usura*, quæ iure divino prohibetur, certum est, nullum posse ex illi interesse ex pecunia mutuo data, quando nulla alia ratio, quam ea, quæ oritur ex huiusmodi constitutione humana. Leges siquidem humane licitum non faciunt, quod ab aliâ lege divina prohibetur.

Quæst. 2. Constitutio, in qua habetur, quod iudices obliant delictores ad solvendum interesse in mutuo; quando hoc in mora, nonne iusta est, & ita nonne iustum titulum dat creditori?

Resp. Talis constitutio novum titulum non dat, nisi in foro externo, quia fundatur in præsumptione, quod addit ex parte creditoris sortem cessans, aut damnum emergens; quod apparet ex eo, quod non permittit tale interesse in mutuo, nisi quando delictor est in mora solvendi, termino elapso, & non pendente in iusticiæ factam iudicis a creditore. Nam, etiam si Petrus centum aureos a decem annis Paulo dederet, & Paulus soluturum tantum a mense iudicio perisset, in hoc casu iudex condemnaret Petrum ad solvendum interestem, non decem annis, sed mense soluturum creditori. Ratio igitur, cur obliantur delictores ad solutionem interestem in mutuo a de more, & iusticiæ petitionis, ea est; quia addit iusta præsumptio, quod creditores petentes solutionem pecuniæ mutuo datæ, intelligunt, quodque ex illius privatione damnum patiantur, aut saltem perdat lucrum aliquod, quod eadem pecunia mediante

alias facerent. Ex quibus sequitur, quod si in aliquo huiusmodi casu nullum adest damnum creditoris, ratione morte debitoris in solvendo: tunc creditor nullum interesse in foro conscientie exigere potest, etiam si Jurex obdummi falsam presumptionem tale interesse concedat.

Quest. 3. Si alura, ut saepe dictum fuit, legi divina, & humana prohibetur, quo pacto licite in montibus pietatis accipitur aliquid in mutuo ultra sortem principalem?

Resp. Verum quidem est, quod in variis summorum Pontificum, & praesertim Leonis X. constitutionibus, permittitur aliquid recipere in Montibus pietatis, qui erecti in variis civitatibus, approbati, confirmatique sunt a sancta Sede Apostolica, & ita nullam speciem mali praesumere possunt: Sed evidens est, ut ex ipsarum constitutionibus & Bullis appareat, quod interesse in illis montibus exigitur solummodo propter expensas necessarias, & ita nullo modo usuram continere potest, cum proprie non sit interesse ex pecunia mutuo data, sed potius compensatio damni, quod sequitur ex expensis, quas in ipsa datione mutui facere necesse est; quod expresse videtur in Bulla Leonis X. in qua sic habetur (*Confirmatio II. Leonis X.*): „Definimus montes pietatis, in quibus pro
51 eorum expensis, & indemnitate aliquid moderatum ad
52 solas ministrantium impensas, & aliarum rerum ad il-
53 lorum conservationem pertinentium, pro eorum indemnifi-
54 tate sumatur, ultra sortem. Neque lucro eorundem
55 Montium, recipitur, neque speciem mali praestare, nec
56 peccandi incenti-um praestare, nec alio pacto improbari.“

Quest. 4. Quod agendum, cum in fine anni post compensationem omnium expensarum, quae in monte pietatis factae sunt, superest aliqua summa ex interesse, quod exactum fuit?

Resp. Tanta summa inferre non debet ad augendum montem pietatis; quia si id fieret, totum interesse, quod sumptum est ultra sortem principalem, non exactum fuisset ad solam compensationem expensarum, quae mutuum dando sunt; sed tantum lucrum aliud ex mutuo proveniens, quod legi divine contrarium est, & constitutionibus summorum Pontificum, qui tale interesse permittunt solummodo ratione, & intuitu expensarum, & usuram, prohibentes, ne montes pietatis augerentur ex tali interesse, ut videtur ex ipsius Bullae supra relatae verbis. Igitur in casu proposito, quoniam post expensas compensationis factae est, restitutum est illis, a quibus acceptum est, si eodem modo inveniri possint: aut inveniendum est intra brevius anni, ita ut uno verbo mons pietatis non laetetur ex hoc sortis interesse sentiat.

Quest. 5. Utrum committitur, qui mutuum gratis dedit, sed tamen cum intentione quamprimum iustitiae petendi sortem principalem a debitore suo, ut hoc modo possit deinde exigere interesse a die petitionis, & morae?

Resp. Certum est, in hoc casu usuram committi. Primo, quia, ut superius dictum fuit, Decretum Principis non tollit istum titulum exigendi huiusmodi interesse, cum nullum adeat verum damnum. Secundo, quia, ut habetur in regulis juris Canonici (*Regula Certum est* 88. de reg. iur. in 6.) : Certum est, quod in communi in legem, qui legis verba competens, contra legis nictur voluntatem. At lex imponere vult, ne exigatur interesse ex mutuo, & ille, qui hoc casu mutuum dat, intendit e contrario, interesse exigere, etiam si nullum sustineat damnum, & ita veram usuram committit.

C A P U T IX.

Utrum Tutores, pupilli, nobiles, & huiusmodi, possint exigere interesse juxta Decretum Principis.

Quaest. I. **P**ossunt ne Tutores exigere aliquod interesse ex pecunia pupillis debita?

Resp. Id eis penitus non licet, nisi adsit verus, & legitimus titulus aut damni emergentis, aut lucri cessantis, aut etiam alicuius Societatis; id enim expressis verbis statutum fuit in variis Conciliis, quae, quantum Ecclesia iura crimen abhorret, melius significare non poterant, quam condemnando exactionem interesse in casibus adeo favorabilibus.

Primo igitur in Concilio Mediolanensi (i. C. de usur.) dicitur, quod Ex mutuo, vel depositis etiam apud Judaeos factis, nihil poterit sortiri a quovis homine percipere ex convento, vel principaliter sperari possit; etiam si pecunia ipse sine pupillorum, aut viduarum, quo locum ororum, vel etiam doctores, nisi quatenus iura non vetant permittatur.

Et in Concilio Mediolanensi (c. de usuris.) sic habetur: Quoniam usura jure divino & canonico omnibus Christianis sub poena peccati mortalis interdictitur, neque facienda sunt mala, ut eveniant bona; Synodus statuit, et censuit, ne quis tutor, aut curator sub praetextu augendi patrimonii pupillorum, aut sub eorum Curatorum existentiam, pecunias illorum sub certo lucro singulis annis ultra sortem recipiendo, mutuo det, reseruat, velitate repente sortis, declarando huiusmodi omnes contractus usurarios, & contra, ut praemittitur, mutuum et iniquum usurarios ad poenam juris procedendum.

Quod a Quod agendum Tutoribus, qui semper a iudice continentantur, cum Pupillorum pecunias sine fructu esse parati sint, si eis non licet interesse ex illis exigere? *R. in.* Veram quidem est, quod iuxta obligat Tutores ad solvendum interesse pecuniae pupillis: & ratio est, quia Tutoribus illa uti ad emendam Antidota legitur, aut ad contrahendam cum mercatore societatem, & huiusmodi, & ita possum Tutores vitare

damnum talis condemnationis; nam, aut talis pecunia est in manibus debitorum, dum a administrationem tutelae recipiunt, aut non. Si est, debent Tutores habere veram intentionem illa utendi pecunia ad emendum fundum proficuum, aut ad contrahendam lucrativam cum Mercatore societatem, & huiusmodi: & talem intentionem implere, & exequi, cum non debitores solvant, a quam solutionem obligari a tutoribus debet; quod si non solvant, tunc adit lucrum cessans, & proinde iustus titulus accipiendi interesse a debitoribus. Quod si pecunia non est in manibus debitorum, sed tutoris, tunc debent ex ea emere utilem fundum, aut societatem contrahere, & huiusmodi. Et hoc modo damnum proprium vitabunt, utiliter & iuste gerendo res pupillares.

Quaest. 3. Tales modi utendi pecuniis pupillaribus, variis periculis expositi sunt: Primo, quia si ex eis emuntur fundi, saepius modicos fructus reddunt, qui etiam non sufficiunt ad pupillorum congruam sustentationem; & ita pupilli possunt de tutoribus conqueri ob talem usum minus proficuum. Secundo, si ex talibus pecuniis emantur loci montium quos vocant, aut pensiones & census perpetui, vel etiam vitalitii; id aegre ferre possunt pupilli, eo quod eis amplius non licebit sortem principalem repetere. Tandem si contrahitur cum aliquo Mercatore lucrativa societas, potest facile evenire, quod talis mercator aut sit, aut fiat insolubilis, & ita tutor ad solvendum pro illo obligetur.

Resp. Ut his omnibus objectionibus, & difficultatibus respondeatur, sic dicere, quod tutores, ut se in talibus casibus indemnes praesent, & securi sint in tribunali externo, supplicem libellum iudici porrigere debent, ut eo authorante, & confirmante contrahatur societas, aut emptio fundi, & huiusmodi, ex pecuniis pupillaribus, & si iudex non potest tale negotium, quod ei a tutore proponitur, esse pupillis utile, decernat, easdem pecunias alio modo collocari debere, quod Decretum iudiciale fuerit exequentes Tutores, omnibus futuris molestiis, & litibus se liberant, & ideo crimine consentientiam non operant. Adeo, qui etiam si nullus indemnitis modis in favorem tutorum reperiri posset, damnum potius subire deberent, quam usura crimine se involvere; quia debemus potius quaelibet mala tolerare, quam consentire peccato.

Quaest. 4. Nonne dei potest licere Tutoribus exigere aliquod interesse ex pecuniis pupillaribus ratione damni emergentis; quumque non semper obligantur Tutores ad solvendum pro proprio damno interesse in fauorem pupillorum, & ita verum damnum ratione mutui sustinent?

Resp. Haec excusatio non sufficit, ut interesse exigere possint Tutores, nisi adesset eodem tempore, quo mutuum datur, aliqua occasio praesens lucrandi ex illa pecunia modo aliquo licito, ut supra, & sic cap.

4. explicatum est; quia ad hoc, ut damnum illud emer-
gens producat iustum titulum, necesse est, ut causetur a
mutuo, & non aliunde proveniat, ut a tutela, que in
hunc casu est vera causa damni, quod patitur tutor, non
autem mutuum; quia etiam si tutor pecunias pupillares
mutuo non daret, sustineret nihilominus idem damnum.

Quest. 9. Possunt-ne vidua ex pecuniis dotatibus inter-
esse exigere?

Resp. Illud, quod supra n. x. ex Concilio Mediola-
nensi relatam est, scilicet non licere mutuo dare cum
aliquo interesse pecunias orphanorum, aut viduarum,
aperte ostendit, quod iidem viduis non licet tale inter-
esse exigere; unde, ut ait Innocentius IV. (*in c. Si de-
betur, de usuris.*), *Si mulier habet pignora dotis, non
post mortem mariti, debet fructus illos in sortem com-
putare.* Ex quo sequitur, non posse viduam pecunias
dotales mutuo dare cum interesse, quandoquidem non
potest tale interesse exigere ab his, qui dotem detinent.

Quest. 6. Possunt-ne nobiles, & huiusmodi, quibus
commercio attendere non conceditur, exigere interesse
ex mutuo?

Resp. Id nullo modo potest fieri, ut superius proba-
tum est; nam cum usura jure divino, & humano pro-
hibita sit tamquam intrinsece mala, nulli homini in
quocumque casu potest esse licita, nisi addant circum-
stantie, de quibus supra, quæ usuræ deformitatem, &
mutilam tollunt, quæque efficiunt, ut usura in licitum
interesse transeat; quod neque divino, neque humano
jure prohibetur; nam, ut ait Sanctus Thomas (*opusc.
73. c. 4.*), „Regula generalis apud omnes Doctores, &
„firma esse debet, quod nulla conditio, siue circumstantia
„potest condicare aliquem actum vitio rem, siue habitum,
„aut factum, quod potest tollere rationem vitiositatis ab
„eo; & quia in mutuis vitium usuræ annexum est ex eo,
„quod fiat spe lucri, quod est contra naturam mutui,
„non excusatur, nisi tollatur spes lucri“.

CAPUT X.

*Quo pacto responderi possit rationibus quæ in favorem
usuræ & interesse afferuntur.*

Quest. 1. **Q**uales proponuntur rationes ab iis, qui
pro usuris & interesse pugnant?

Resp. Tribus potissimum rationibus nituntur. Dicunt
enim primo, multos nobiles, viros, & huiusmodi, qui
nolunt, aut non possunt alio modo lucrum ex propriis pec-
uniis consequi, quam per viam mutui, non habuituros
unde vivant, si illis talis lucri modus auferatur; si
enim pecunias in arca otiosas habentes, ex eis in dies,
quod ad sustentationem necesse est, auferunt, brevi ad sum-
mam egestatem, consumptis paulatim pecuniis, deveniunt.

Quest. 2.

Quest. 2. Quo modo heic objectioni responderi potest?

Resp. Eodem plane modo, quo Sanctus Augustinus respondet tunc his verbis (*in Ps. 123.*): „Noli generari: tu accusas Scripturam, dicentem; qui pecuniam non dedit ad usuram. Non ego illud scripti, non te ore meo primum exiit, Deum audi. Audient etiam tenebre dicere: Non habeo aliud, unde vitam. Hoc n. & latro diceret, deprehensus in fauce: hoc & encastrum diceret, deprehensus circa varietem aënum: hoc mihi & leproso diceret, emens puellas ad prostitutionem; hoc & maleficus incantans mala, & vendens malitiam suam. Quidquid tale prohibere conaremur, responderent omnes, quia non haberent, unde viverent, quia inde se pascere; quasi non hoc ipsum in illis maxime puniendum est, qui etiam peccata deleverunt, unde vitam transigant; & inde se volunt pascere, unde offendant eum, a quo omnes pascuntur“.

Potest etiam dici, quod cum ex se, & intrinsece malum sit exigere aliquid in mutuo ultra sortem principalem, nunquam licita potest esse talis exactio etiam ad vitæ sustentationem; nam, ut docet S. Thomas (*opusc. pr. cap. 8.*): *usura non excusatur etiam quantumcumque ordinetur ad vitæ necessitatem*, cap. *Solutio 10: de usuris*. Addi potest, alios inveniri posse modos licites ex pecunia lucrandi, ut vitetur extrema illa inopia, quam timent, qui interesse volunt exigere hoc prætextu.

Quest. 3. Quales sunt hi modi liciti?

Resp. Tres assignari possunt: Primo namque potest emi aliquis fundus fragiter. Secundo potest ex pecunia comparari annuus census vitalitius, aut perpetuus, seu locus montium. Tertio, dari potest pecunia in societatem alicui fideli mercatori, aut negotiatori.

Quest. 4. Hi census perpetui, seu loci montium, videntur esse eodem modo usurarii, ac interesse ex mutuo, cum in utroque habeatur idem lucrum annuum iuxta Principis taxam?

Resp. Certum & constans est, quod contractus census non est usurarius, ut probatur ex Bullis Martini V. & Callixti III. qui respondentes quæstioni a populis Poloniae & Germaniae propositæ, sic pronuntiant; & postea Martinus V. (*Extravag. communium Decret. & capit. cap. Regimini.*). Nos igitur ex relatione Guillelmi Presbyteri Caracensis, cui negotium huiusmodi etiam peritorum consilio commissimus examinandum, compervimus, contractus huiusmodi per se, & quoad declarationem non Doctorum huius fore, quod contractus censuum sit a Callixto III. (*Extravag. cora. c. Regimini.*) his verbis: *Nos tunc ex commissione licite recedimus*. Mirum tamen Pape prædicto licet desper examinari non, & equis non prædictis nulli declarationem attuleris respondente, sui quoque res per se habuerunt, ad omnem operis sui satisfactionem sciendum duorum, prædictos contractus licite

tos, *iurisque confirmet, auctoritate Apostolica declaramus.* Secundo, quia in contractu census non invenitur natura contractus mutui, in quo solo usura committitur, quia in mutuo repeti potest fors principalis: quod fecerit in contractu census, qui per veram emptionem & venditionem constituitur, & in quo fit alienatio pecuniæ in perpetuum sine facultate illam repetendi.

Quest. 5. Quales conditiones requiruntur, ut contractus census nulla usura suspicione laborent?

Resp. Variæ sunt huiusmodi conditiones, quæ in Bullis modo relatis continentur; quarum prima est, ut debitor possit censum extinguere, solvendo summam sibi a creditore prestitam, ad quam tamen extinctionem non sit a creditore obligari. Secunda conditio est, ut contrahatur casus iusto pretio, quod in terminationis Pontificis potest ascendere ex Constitutione 6. Clementis VIII. usque ad septem pro quolibet centenariis: alibi vero servari debet taxa a Principe facta. Adfunt in istis Bullis aliae varæ conditiones, quæ cum essentielles non videntur, & variis in regionibus non observantur; illas hic recensere necessarium non puto.

Quest. 6. Quam secundo loco rationem assignant, usura sub interesse nomine, fautores?

Resp. Dicunt, se charitatis actus exercere. dum fratribus in Christo illorum ope indigentibus subveniunt, & modum tribuunt res proprias recte ordinandi, mutuum aliquoties illis danda, quorum bona mobilia & immobilia vili pretio, instantibus creditoribus, distraherentur, summo totius rei familiaris damno: quandoque mutuum trahentis pecuniam, quæ subito emptioni aliquas fundi, aut officii ingergi intervit; & consequenter, dum esse, se in huiusmodi casibus accipere aliquod interesse conveniens, juxta modum & quantitatem fructuum, quos percipit debitor ratione mutui, quovque summa tradita restituitur.

Quest. 7. Quid tandem huiusmodi rationibus responderi potest?

Resp. Illud primo dici potest, quod a S. Hieronymo affertur in expositione illorum verborum, *Al' usura non commendaveris*, ubi sanctus Doctor usurarios etiam loquentes representat his verbis (in c. 18. *Epistolæ*): „Socius, sicut in agris frumenti, vini & olei, ceterarumque specierum, usura exigit, sicut ut a palato sermo divinus, abundantia, v. g. ut huius tempore demus decem modios, & in messe recipiamus quinque, sicut, hoc est amplius partem mediam; qui iustum se putaverit, quartam plus accipiet portionem, & solent argumentari, ac dicere; Dedi unum modium, qui factus fecit decem modios: nonne iustum est, ut medium modium de meo plus accipiam, cum ille mea liberalitate novum & semis de meo habuit? Nolite errare (inquit Apostolus) Deum non

„irriter. Respondeat enim nobis breviter fenerator
„miserors, utrum habenti desit, an non habenti? Si
„habenti, utique dare non debuerat; sed dedit quasi non
„habenti; ergo quare plus exigit quasi ab habente?

Rationem autem assignat S. Thomas (2.2. q. 77. art. 1. in corp.): quia „Si aliquis multum juvetur ex re alte-
„rius quam accipit, ille vero, qui vendit, non damni-
„ficatur carendo re illa, non debeat eam supervendere,
„quia utilis, quæ alteri accrescit, non est ex vendi-
„tione, sed ex conditione ementis; nullus autem debet
„vendere alteri, quod non est suum, licet possit ei ven-
„dere damnum, quod patitur“. Et consequenter, cum
„utilitas, quam percipit debitor ex pecunia mutata, pro-
„veniat aut ex rerum suarum statu, aut ex usu, in quo
„tale pecunie infundit; ad locum dare non potest cre-
„dideri, & iustam causam exigendi aliquid ex huiusmodi
„utilitate, quæ illum nullatenus respicit.

Secundo, quia evidenter constat, quod si utilitas, quæ
ex mutuo provenit illi, qui illud recipit, daret titu-
lum sufficientem mutuum dantibus ad exactionem bene
aliquid ex mutuo, sequeretur, recitriter potest exigi ex
mutuo, cum, ut plurimum, qui mutuum petunt, ali-
qua utilitate propria uti mereantur, & ita vix ulla esset
vera prohibitio: quod tamen contrarium est Sacre Scri-
pturæ, Constitutionum Canoniarum, & sanctorum Pa-
trum expressis verbis, quæ mutuum, in quo aliquid ul-
tra sortem exigitur, perpetuo reprobat, etiam dum de
pecuniis pupillorum, & viduarum agitur, licet tale mu-
tuum detur Judæis, qui illud cum intentione magis in
commercio lucrandi accipiunt, ut supra dictum est cap.
9. & etiam si de redemptione captivorum agatur, ut vi-
dere est in Concilio Lateranensi ab Alexandro III. con-
gregato: in quo sic habetur (Can. si per c. de usur.):
Cum usurarium crimen utriusque Testamenti pagine dete-
stetur, super hoc dispensationem aliquam posse fieri non
videtur; quia cum Scriptura Sacra prohibeat pro alterius
vita mentiri, multo magis prohibendus est quis, ne etiam
pro relaxanda vita capiat usurarium crimine involvitur.
Potest etiam dici, quod pecunia, quæ mutuo datur mer-
catori, aut alteri, qui ex ea officium, aut præstium utile
emittit, plus non valet, quam ea, quæ mutuo datur pau-
peri, aut alteri, qui solo, aut alio modo res suas dimi-
dat. Quod lucrum mercatori adveniens, eodem tempo-
re, quo alii cum simili pecunia perdunt potius, quam
lucentur, ejusdem mercatoris labori, aut industriæ debet
tribui; illud etiam, quod officio quippiam, ex officio
mediante pecunia mutuata comparato, recipit, ad eum
solum merito, & iuste pertinet; quandoquidem illi soli
percipit tale officium, si se imprimeret, aut etiam ad al-
ium transferretur: quod Regula Juris Canonici confir-
me est (Reg. 25. de reg. j. in c.), in qua: Qui sunt
onus, sentire debet commodum, & e contra. Judicium est,
quod

quod ea res, quæ unius damno perit, uni fructificet, quod unusquisque e re propria fructum capiat, quodque nullus e re aliena, invito domino, aut contra leges, utilitatem consequatur. At certum est, pecuniam mutuo datam, ad eam, qui accepit, non vero ad eum, qui dedit, pertinere: & ita concludendum est, omnem illius fructum soli mutuuario concedi debere.

Præterea rationabile non est, creditorem in huiusmodi supra relatis casibus melioris esse conditionis quoad rei fructus, quam alios; quam locuilem emptionem fundi, aut officii, & similitum, ex pecunia a se mutuo data fieri solummodo procuravit, ut hypothecam specialem generaliter iungeret, & ut securior exinde esset.

Quest. 8. Qualis est tertia ratio, quæ a multis, tamquam lucro ex mutuo favens, proponitur?

Res. Ajunt, utiam moderatum mutui in commercio, quod inter personas non indigentes exercetur, varias utilitates proximo asserre, & ita nullo modo charitatem offendere, imo bono publico valde expedire, ut mutuum cum aliquo lucro detur: quia sine tali mutuo commercium fieri, & durare vix posset.

Quest. 9. Quid huic rationi responderi potest?

Res. Removendum est primo, sufficere, ut Christiani ostendantur, Deum lucrum in quocumque mutuo prohibere, ad hoc ut debeat omni utilitati quæ ex mutuo necessitatis causa factio sperari probabiliter potest, resistere, nam, ut ait Tertullianus (*lib. de Patientia*). *Ad extorremus obsequi, prior est majoris divinis potestati, præ authoritas imperantis, quam utilitas servandæ.*

Secundo, nihil commercio, & negotiationi est magis damnosum, quam illud mutuum cum intentione, & speciali factum: quod facile peripicitur, & probatur ex ipsorum temporum Principum legibus, ad quos præcipue pertinet de huiusmodi commercii utilitatibus, vel damnis cogitare, & statui. Cum igitur omnes tale lucrum ex mutuo etiam tamquam commercio, & negotiationi non videri prohiberint, concludendum est, errare eos, qui illud tamquam valde utile prædicant. S. Ludovicus Galliarum noster noster Rex IX. in Decreto ann. 1272. promulgato: *Provenius, inquit, debuisse, quod nullas usuras haberi faciant Barones Seneschalli nostri, vel alii quicumque persona.* Philippus IV. loquitur anno 1311. *Pro reformatione publica regni nostri, usuras a Deo prohibitas, & a sanctis Patribus, necnon progenitoribus nostris damnatas, prohibemus omnibus, & singulis personis nostris, quam alias, in regno nostro quomodolibet contra progenies, vel speciem quamlibet usurarum.* Deum Ludovicus XII. ann. 1510. Carolus IX. ann. 1567. & Henricus III. ann. 1576. usuras dampnant, & lucrum ex mutuo tamquam commercio damnosum, fovere prohibent.

CAPUT XI.

Quo pacto gerere se debeat Confessarius cum his, qui ex pecunia mutuo collocata lucrum percipiunt, aut perceperunt.

Quest. I. Quid agat Confessarius dum ad eum in tribunali sedentem venerint, qui ex pecunia mutuo data lucrum quolibet anno, vel mensa percipiunt, aut perceperunt?

Resp. Necessè est, ut illorum conscientie remedium efficacè omnino apponat, quod tale sit, ut præteritis erroribus medeatur.

Quest. 2. Quo pacto poterit Confessarius præteritis culpis mederi?

Resp. Adstringendo eos, qui ex pecunia mutuo data lucrum acceperunt, aut eorum sanguineos, & hæredes, ad restituendum: nisi constet, quod talia bona fide fecerint, & inde locupletiores facti non sint; illud autem cognosci potest, si pecuniam in legitimo commercio non collocarint, aut fundum, vel officium, ex quo idem lucrum perciperent, non emerint; eo quod putaverint tale non contractum mutui lucrativi esse licitum; nisi etiam illi, a quibus tale lucrum ex mutuo acceperunt, illud vere, & cum plena libertate condonare, & remittere velint, cum omnibus circumstantiis ad remissionis huiusmodi validitatem requisitis.

Quest. 3. Quales requiruntur circumstantiæ, ut confessus fuisse iusta, & valida talis donatio, & remissio?

Resp. Necessè est primo, ut creditor vere voluerit, & paratus fuerit restituere omne lucrum ex pecunia mutuata perceptum, casu quo debitor illius remissionem libenter facere nolle. Secundo, necessè est ex parte debitoris, ut cognoverit creditoris voluntatem, & dispositionem ad restituendum, ita ut crediderit, ex se pendere, & in suo arbitrio esse, dare, aut non dare huiusmodi lucrum: quodque illud non solverit ob timorem, ne creditor vellet exigere totum debitum, sed scilicet modo ex mera gratitudine ob beneficium acceptum. Ex quibus inferri potest, quod si is, qui pecuniam dedit, aliquid dixit, ut debitorem induceret ad illi dandum tale lucrum, aliquo modo insinuans, quod si lucrum non detur, fors principalis ab eo repetetur, ita ut verba creditoris debitorem impulerint ad solvendum lucrum: in talibus debet Confessarius debitorem ad restitutionem adstringere, quia, ut ait Urbanus Papa III. (*Cap. Consuevit, Extra, de usuri.*) Huiusmodi homines pro intentione lucri, quam habent, iudicandi sunt male agere, & ad ea, que primo sunt necesse restituenda, in animarum iudicis officio inducenti.

Quest. 4. Sufficitne ad absolvendum usurarium publicum, ut obligetur ad secreto restituendum?

Resp.

Resp. Respondendum est cum S. Thoma (*opuscul. 73; c. 18.*), quod usurarius, notorio non tantum est perfectioris, sed etiam necessitatis, saltem publice, & in manu Ecclesie restitutiones faciendas promittere, & firmare; quia alias privaretur de iure Sacramento salutis, & Christiana sepultura: & propter hoc dicit Apostolus, 1. ad Timoth. 5. Peccantem coram omnibus argue. Quod intelligi debet de publicis criminibus; quia semper consuevit Ecclesia, poenitentias publicas pro publicis criminibus imponere.

Hæc Apostoli verba in hoc plane sensu exponuntur in Concilio Tridentino (*sess. 14. de refor. c. 8.*) his verbis: „Apostolus monet, publice peccantes palam esse corripiendos. Quando igitur ab aliquo publice, & in auditorum conspectu crimen commissum fuerit, unde alius scandalo contentos, commotusque esse non sit dubitandum, huic condignam pro modo culpæ poenitentiam publice imponi oportet; ut, quos exemplo suo ad malos mores provocavit, suæ emendationis testimonio ad rectam revocet viam “.

S. Carolus fidelis Decretorum Concilii Tridentini executor, dum in Concilio Medinacensi (*1. tit. que pertinet ad Sacramenta.*) de his, quæ ad rectam Sacramentali Poenitentia administrationem necessaria sunt, loquitur, Confessarios præcipit: „Ut quemadmodum a sancta Tridentina Synodo præsum est, publice peccantibus publicam poenitentiam imponant; neque sibi publicæ poenitentia peris, nisi iam ab Episcopo facultate, secretis, & a peccato committente absceant “. Sed de Poenitentia publice poenitentia talis differui tom. 4. tr. 6. de Sacramento Poenitentia. c. 16. & seqq.

Quæritur. Quod dicitur ne necessario, ut antequam Confessarius absolveret, contractus usurarios resciderit, & restituerit male parta, si possit?

Resp. Sanctus Carolus, in suis ad Confessarios admonitionibus, asserit, absolvendos non esse usurarios, nisi primo resciderint illicitos contractus, & restituerint, si possint; quod & perpetuæ Ecclesiæ traditioni, & rectæ rationi, & antiquæ experientiæ consentaneum est: vix enim sit rectius ab eo, qui ante eam a Confessario in rudenti absolutus est.

Quæritur. 2. Quo pacto Confessarius in futurum providere poterit?

Resp. Primo, obligando poenitentem ad promittendum, se non amplius mutuum cum aliqua lucri intentione daturum; secundo, necessitatem imponendo exigendi quanto citius pecuniam, quam cum tali lucro mutuum dedit, & nihil ex ea interim percipiendi, nisi in casibus lucri cessantis, vel damni emergentis, quando adsunt conditiones necessariæ, de quibus supra c. 4. Rationem assignat S. Thomas his verbis (*opuscul. de usur. c. 21.*): „In foro poenitentia, ubi de correptione pec-

cati agitur, maxime in quantum est contra legem Dei, sic compellendi sunt usurarii ad restitutionem, ut beneficium absolutionis eis deperpet, nisi restitutionem faciant plenam, quantum potuerint, aut dilationem petierint ab his, quibus tenentur restituere; aut si pauperes, & impotentes sunt ad restitutionem faciendam, promittant Deo & Confessori suo, quod si aliquando ad frugem prosperitatis redirent, se restituros pro sua facultate; aut certe remissionem postulabunt ab his, quibus restituere tenentur; alias non debent absolvi in foro penitentiae: & haec omnia probantur beati Augustini auctoritate, qua dicitur, quod non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. Sicut ergo Confessor ostendit absolutum a Deo, quem absolvit verbo: ita non debet absolvere, nisi cum videt signa restitutionis fiendae inistente; quae signa determinata sunt in his, quae praediximus, secundum diversos status restituendis. Ex quibus S. Thomae verbis sequitur, non absolvendum esse eum, qui rem alienam possidet, nisi prius restituerit, si possit.

Dicit enim S. Augustinus relatus in Canone, quod si res aliena, propter quam peccatum est, cum videri possit, non redditur; non agitur penitentia, sed fingitur. Refertur in Can. si res aliena, 15. q. 1. Et haec doctrina firmari potest valida ratione. Cum enim iuxta Theologorum consensum non debeat dari absolutio ei, qui in proxima peccandi occasione voluntarie versatur, nisi abstinuerit, satis videtur, tege experientia, ex peccati repetitione, vel rei alienae, nasci occasionem proximam, & periculosissimam peccandi, cum ut plurimum illas in peccati restitutio debita non fiat, aut sine iusta causa differatur, praesertim post obtentam absolutionem: ex quo sequitur, Confessarium vere prudentem, & pium, non debere beneficium absolutionis impetiri eis, qui restitutioni obnoxii sunt, priusquam vere restituerint, si possint, cum adest aliq[uod] fundamentum suspicand, quod si prius deest absolutio, restitutio vix fiet, ut fere accidit.

Quaest. — Quid agere debet Confessarius cum usurario morti proximo, qui restituendi tempus non habet?

Resp. Videtur, quod tunc regulariter non sufficit, restitutionem filio, aut haeredibus committere, cum superioris iurum experientia nos doceat, illam fore, aut potius non fieri, aut iniuste minui. Et ita potest Confessarius alios fecerit restituendi modos prudenter fingere, ut videlicet se penitens, & bona sua sortiente Notario coram testibus obsequio summa restituenda: aut ut agitur talis summa ei cui restitutio debet fieri, vel per se probatissime fieri, eam eam nomine testibus faciat. Et sic de ceteris pro diversitate regiminum, & circumstantiarum, ita ut, quantum fieri potest, restitutionis facienda maior securitas habeatur.

CAPUT XII.

De definitione, divisione, & conditionibus Societatis.

Quest. 1. Quid est Societas?

Resp. Est unum, aut plurium circa res licitas, & honestas conventio, in qua pecunia, aut industria, aut aliae res pretio aestimabiles, in commune ponuntur. Quibus lucri faciendi gratia. Dicitur primo, conventio duorum, aut plurium, quia contrarium Societas est, quod a solo fiat. Secundo, dicitur conventio circa res licitas, & honestas; quia societas in rebus malis, & illicitis non subsistit: & ita, si duo de dividendo inter se aquis partibus patrocinio conveniant, hoc non est vera Societas, sed conspiratio, ex qua nulla actio, aut jus oritur. Dicitur tertio, in qua pecunia, aut industria, &c. in commune ponuntur: quia res Societatis communes debent esse, ita ut unusquisque ex sociis damno & lucro participet. Denique dicitur in definitione, maioris lucri faciendi gratia; quia hic est proprius Societatis finis.

Quest. 2. Quot sunt Societatis species?

Resp. Duae praecipue vulgo assignantur, quarum prima circa animarum fit: in altera datur alicui mercatori pecunia negotiationis causa.

Quest. 3. Quales conditiones in Societate requiruntur, ad hoc ut sit iusta & licita in conscientia?

Resp. Requiritur tres conditiones. Primo, ut illi qui pecuniam vel a simili aliis in Societatem tradunt, nullo modo sint securi de sorte principali, aut de aliquo intere-ssu & lucro certo & determinato; quia ea omnia expressè prohibita reperiuntur a Sixto V. in Bulla quae incipit *Doctabitis*, in qua damnat summus Pontifex, & reprobat omnes & quoscumque contractus & conventiones & pactiones, quibus cavebitur, ut quidquid accidat, & in quovis eventu, capitale, seu sors principalis salva sit ei qui eam in commercio commisit, utque detur eidem certa quantitas vel summa in singulos annos vel menses loco lucri futuri; decernitque, tales contractus censendos esse usurarios & prohibitos: Videns autem, quod multi cupiditate impellente varios modos huiusmodi salubris decreti eludendi reperire statuerent, ut usuram sub Societatis umbra exercere impune possent: Societatis legitimae leges praefixit, declarans, omnes Societates, in quibus non observarentur, censendas fore illicitas & usurarias.

Illas autem Societatis legitimae conditiones his verbis declarat (*Sixtus V. in Bulla 45. anno 1584.*) De i. Contracti, novissimae Societates huiusmodi, cum impo-nerentur vanae, pecuniam, animalia, aut alias res & bona, aut vana, non operam vel industriam conferunt, pure, sincere & bona
,, fide,

„fide, sicut decet, iustis & legitimis conditionibus & pa-
 „ctis, secundum juris dispositionem, ac sine ulla profus
 „fraude, palliatione, aut ullius pravitatis labe, aut
 „suspensione, ineundis seu contrahendis esse: ita ut non
 „ad certam sumam aut quantitatem ab omni periculo
 „& damno, ut praestetur, immunem, luci nomine,
 „persolvendam, necque ad capitale, si casu fortuito pe-
 „rit, restituendum socius accipiens teneatur.”

Idem plane determinatum videtur in Concilio Medio-
 lanensi l. a Sancto Carolo congregato, & a S. Bonaven-
 tura, ut supra cap. 3. num. 5.

Potest etiam probari, necesse esse, ut res in Societa-
 tem collata communes sint, ita ut earum periculum ad
 omnes socios pertineat, tam quoad capitale, quam
 quoad illas fructus, ex eo quod habetur in Gloria (in
 l. si frater, §. pro socio, §. 2.), quae exponens haec
 legis verba: *Cum certa quantitate: Item ex facto*, in-
 quit, *quantia se faciet totius lucri vel quantia: alio-*
quin non societas, sed fœnus contractum videtur.

Secunda conditio ad Societatem requisita, est, ut omnes
 socii aliquid in Societatem conferant, sive pecuniam, sive
 industriam, sive laborem, aut aliud pretio alicuius.

Tertia, ut servetur aequalitas, ita ut unus non magis
 gravetur, quam alter, & lucrum, expensae, damna, &
 jacturae, sint communia; majorem aut minus lucrum
 quis recipiat juxta pretium, & estimationem eorum quae
 in Societatem contulit, cum, ut ait Juss. magus Imperator,
 justum sit, illum qui majora contulit seu in pecunia
 seu in industria & similibus, melioribus conditionibus ad
 illam admitti.

Quaest. 4. Nunc potest promitti certum & determina-
 tum lucrum ei, qui solam industriam confert?

Resp. id quidem licite fieri potest, sed tunc non con-
 trahitur Societas, cum nulla sit vera communicatio in
 lucro & in damno (quod tamen est de essentia Societa-
 tis, ut probavimus), sed contrahitur locatio operarum.

C A P U T . XIII.

De societate animalium.

Quaest. I. QUALES condiciones in pecorum Societate
 requiruntur?

Resp. Requiritur primo, ut quando moriuntur aut per-
 eunt pecora sine culpa ejus qui illa in Societatem accep-
 tit, eorum iactura ad dominum, seu illum qui ea in
 Societatem contulit, spectet, non vero ad accipien-
 tem; si enim aliter inter socios conveniret, contractus
 esset usurarius, ut constat ex Bulla Sixti V. supra cita-
 ta; ., Denique & reprobamus omnes & quocumque
 „contractus, & conventiones, pactiones, pactiones, pactiones
 „velut, seu strands, per quos, seu quae caveantur
 „perio-

personis pecunias, animalia, aut quolibet alias res societatis nomine residentibus, ut etiam si fortuito casu quantitas pecuniarum, damnum, aut amissionem (equi contingat, nec in ipsa re capitale semper saluum sit, & integrum a socio recipiente restituatur, sive ut de certa quantitate vel summa in singulos annos aut mensures restitueatur. Statumque huiusmodi contractus, conventusque, & passionis, usurarios, & illicitos potest huc censeri debere. Atque impotestatem non habere in pecuniis, vel animalia, aut aliis res in Societatem transferre de certo lucro, ut praefertur, percipiendo, inter se precise, & concordare. Neque etiam, sive ad certum, sive ad incertum lucrum conveniant, socios, qui ea recipient, ad sortem seu capitale saluum & integrum, ubi illud casu fortuito perierit, vel amissum erit, reddendum quovis pacto aut promissione sibi obligare. Ac ne de cetero Societates ineantur sub huiusmodi pactis & conditionibus, quae usurariam pravitate sapiant, districte interdiximus & prohibemus. Dicitur etiam in Concilio Mediolanensi (l. de usuris), quod si Societas animalium, quae inestima abiciuntur ad custodiam, sive ut operas praestet, exoneretur, etiam fortuito, semper sint periculo ejus qui dederit, nisi id alterius socii dolo, vel magna negligentia accidisse constiterit; nec fiat pactum ut fors sit semper salva etiam ex primis facibus. Et idem habetur in Concilio Burdegalensi, anno 1585. congregato, c. 29.

Ratio autem, cur necesse sit, ut is qui pecora in Societatem confert, subeat periculum principalis, est ratio, quia contra naturam Societatis est, quod lucrum percipiat ab eo, qui non subinet periculum fortis, nec mentem leg. (l. si fuerit, ff. de leg. §. de iis), ubi dicitur, Societatem in istam esse, cum se qui damnum sustinet, lucrum non percipit: Iniquissimum enim genus Societatis est, ex quo quis damnum, non etiam lucrum expectat. Ex quibus verbis sequitur, quod a contractu ille qui nullum damnum & periculum subire videtur, nullum etiam lucrum sperare debet. Secundo, quia pactum, quo caveatur, ut omne periculum ad unum ex sociis spectet, contrarium est aequalitati, quae inter socios, iure quodam fraternitatis, observari debet, & talem contractum usurarium reddit. Tertio, quia cum res datur ea conditione, ut alia similis reddatur, mutuum contrahitur, ut videtur in leg. 2. §. Inveni datio, ff. si certum petatur. At ille qui mutuo dat cum pacto recipienti aliquid ultra sortem principis legi, usuram committit, ut constat ex Can. Si feneratorius, 19. q. 3.

Secunda conditio, quae requiritur, ut Societas sit licita, est, ut ille qui animalia in Societatem recipit, se in tali administratione fideliter conservaturum promittat, nec animalia mutuantur, sed debito modo eorum con-

feruntur: nec enim animalia sunt, & non animalia sunt, & non animalia sunt, & non animalia sunt.

Tertia conditio est, ut societas aequalitas, id est, ut unus non magis gravetur, quam alius; & istud fieri potest, expensarum, iacturarum, damna, iuste inter socios dividantur: ita ut qui animalia custodienti recipit, laudem partem habeat laboribus, curis, industriae, & expensis in huiusmodi custodiendis convenientem; & pariter alius qui animalia in Societatem contulit, quorum iacturam sustinet, totam etiam lucri partem recipiat.

Quest. 2. Quidnam ex supradictis concludendum est?

Resp. Concludendum est primo, quod si emantur animalia a rustico, quae deinde eidem in Societatem adduntur, iusto pretio emenda sunt; alias enim iniuria committitur, cum, iuxta doctrinam sancti Thomae (2. 2. q. 77. art. 1. in corp.), si vel pretium excedat quantitatem valoris rei, vel e converso, hoc est, si pretium, solletur iustitiae aequalitas & ideo talis venditio, vel talis emere rem quam valeat, est secundum se iniustum & illicitum.

Secundo, concludendum est, quod contractus Societatis est in quo qui animalia colligit, nullum peculium facit, sed quod pacto convenit, ut rusticus finito tempore praeterea Societatis, seu potius appallus, ei restituat eundem animalium numerum iuxta aestimationem factam, iustus est, & illicitus, si speretur aliquod lucrum ultra sortem principalem; cum enim verus est contractus mutui, in quo utramque sine dolo committitur, qui aliunde ultra sortem principalem sperat, ut supra est in Can. Plerique, 14. q. 3. quia, ut supra dictum fuit, ad hoc ut sit vera Societas, requiritur, ut socii in lucro & in damno participant; & talis contractus in Concilio Mediolanensi damnatus fuit his verbis: Si autem animata rentur aestimata, ita ut fors danti salva sit, nihil omnino percipi possit.

Quest. 3. Ille qui multas possidet pascuales terras, potestne inquilino animalia aestimata dare cum hac conditione, ut talis inquilinus restituat post certum tempus in animalia iuxta pretium aestimationem restitueret, & interim annuatim anno aut mense certam quantitatem lactis, casei, butiri, aut lanae solveret?

Resp. Certum est, quod iuxta principia in hac materia stabilita, quae super decretis summorum Pontificum, & Conciliorum fundata sunt, si id quod praecipitur quovis anno vel mense ab inquilino, qui talia animalia dedit, superaret sum pascuorum pretium, hoc est, si in pascuis accideret, ibi restitueret usura maris: sed si hoc exis de superaret, danda sunt, quod cum aestimata daret animalia, nisi ex illorum fructibus vel interest.

Quest. 4. Si quis de pascuis daret, & si talis inquilinus superaret, non restitueret, sed si restitueret, ex illis fructibus vel interest.

fundo adjuncta sunt animalia secundum æstimationem data, quæ talem fundum melioris conditionis reddunt, qui fundus sine animalibus quadringentos aureos tantum annuatim domino redderet?

Resp. Haud dubie in tali contractu usura reperitur, cum dominus intendat aliquid ratione animalium recipere, quæ mutuo tantum data sunt, ut supra probatum est.

Quæst. 5. Quanloquidem potest inquilino tradi fundus ad certum tempus cum pacto, quod annuatim certum inde intuitu lucrum solvat; quare non eodem modo poterit percipi lucrum certum ex animalibus, quæ fundo adjunguntur, cum animalia perinde ac fundus ex natura sui fructifera sint?

Resp. Dicendum est primo, magnam reperiri diversitatem inter traditionem fundi inquilino factam, & traditionem animalium: in traditione etenim fundi non transfertur dominium, quod tamen est de essentia mutui, & inquilinus tenetur semper, finito termino constituto, eundem fundum domino restituere. At in traditione animalium æstimatorum transfertur dominium in accipientem, qui non tenetur ad restituenda eadem animalia, sed tantum similia & ejusdem qualitatis & quantitatis: & hæc due conditiones constituunt essentiam mutui, ex quo nullum lucrum sperare licet sine usura.

Dicendum secundo, sufficere debere quod Christianus sciat, id esse legibus Ecclesiæ prohibitum, ut statim concludat faciendum nullo modo esse.

Quæst. 6. Nonne dici posset, dominum animalia inquilino locasse, & ita licite posse aliquid ultra sortem principalem exigere, sicut aliquid potest pro locatione equi & similibus?

Resp. Respondeo, locari animalia, ut alicui usui inferant, ut equi ad itinerandum aut arandum terram & similia; non vero ut ex eis fructus proveniat: talis enim fructus iuxta Canones locari nullo modo potest. Adde, quod cum locatur equus, debet idem equus restitui finita locatione, quod est contra naturam mutui, ut videtur in leg. *Mutuum. ff. si certum petatur.* Præterea res quæ locantur, usæ ut plurimum minuantur & deturuntur; animalia autem quæ æstimata dantur, nullo modo minui possunt aut deteri in præjudicium dantis, cum recipiens teneatur semper animalia ejusdem æstimationis & valoris restituere.

Quæst. 7. Quomodo se gerere debet dominus, dum boves, aut vacas tradit, fundum i melioris efficiendi causa, subministrando pascua ad eos alendos necessaria?

Resp. Necessè est, ut dominus periculum fortis principalis in se recipiat, ita ut si aliquid animal sine culpa recipientis moriatur, dominus perdat: & ita licitum erit, meliorem sortem fructum ex animalibus provenienteum consequi: causa in hoc casu est vera & legitima Societas, in qua tres signati hæc conditiones reperiuntur. Et hæc est doctrina

Sancti Thomæ; licet enim de pecunia loquatur, idem tamen dicendum sine dubio est de animalibus propter omnimodum paritatem rationis: Ille, inquit (2. 2. q. 78. art. 1. ad 5.), *quis commisit pecuniam suam vel mercator, vel artifex per modum Societatis cuiusdam, non transfert dominium pecunie sue in alium, sed remanet eius, ita quod cum periculo ipsius mercator se eo negotiatur, vel artifex operatur, & ideo hoc licite potest partem lucri inde provenientis expectare tamquam de re sua.*

Quæst. 8. Nonne exulari potest contractus, in quo animalia æstimata in Societatem trahuntur, ut pecora rustico, eo pacto ut reddere teneatur, finita Societate, eundem pecorum numerum ejusdem æstimationis & valoris, modo tradens rationabiliter rustico compenset periculum animalium, quod in se recipit rusticus, dum se obligat ad restituendum eundem animalium numerum, aut eorum æstimationem? Nonne videtur, quod cum periculum, quod sustinet rusticus, aliquo pretio æstimari possit, ille qui animalia tradit, inique cum eo non agit, si iustam æstimationem talis periculi computet & compenset, relinquendo rustico majorem fructuum ex animalibus provenientium partem, quam alias consequeretur?

Respon. Certum est quod ille qui animalia tradit, non potest ita pacisci, ut nullum fortis principalem periculum sustineat, etiamsi ob eam causam, minorem fructum ex animalibus consequatur; quia tale pactum efficit, ut contractus Societatis mutetur in verum mutuum, vi cuius nihil sine alicuius periculo potest; quia tunc dominium rei tradite translatum censetur in accipientem, qui tunc tenetur restituere animalia ejusdem valoris; & ita sunt conditiones necessariæ ad constituendum mutuum, quæ Societatem protinus tollunt & destruunt, ut habetur in supra citata leg. *Si non querat*, §. *Aristo*, ff. *pro socio*. Et ut constet ex supralicta doctrina S. Thomæ 2. 2. q. 78. art. 2. ad 5. in societate lucrum ad eum pertinere debet, qui periculum sustinet: & ita cum in casu proposito omne periculum spectet ad eum qui animalia recipit, debet consequenter omne lucrum ex eis proveniens consequi: ita ut si ille, qui animalia æstimata dedit, velit aliqui ultra fortem principalem percipere, manifestum manifestam committat, ex eo quod vult lucrum percipere, quod ad eum non pertinet, quia nullum periculum sustinet; quod si subsus explicabitur cap. sequenti, in quo de trium contractuum injustitia dissetetur.

Hæc doctrina egregie confirmata reperitur in erudita venerabilique Synodo ab Eminentiſſimo Carolo Cardinali Barberino congregata, & in lucem edita ope Abbatis Sanctæ Mariæ Farfensis, & Sancti Salvatoris majoris: cui Synodo maxima certe auctoritas accedit, ex eo quod in illius directione strenuam ac diligentissimam operam navavit, dum in minoribus esset, ipse summus Pontifex

Clemens divina providentia Papa XI. ut videre est in eadem Synodo, pag. 352.

Declaramus, inquit Eminentissimus Cardinalis in hac eadem Synodo, *illos contractus illicitos esse & usurarios, qui dicuntur ad gerendum, velge, a godere, a godere: quando scilicet dantur mutuo quinquaginta nummi, & interim, donec reddantur, conceditur possessio aliquus fundi, vel alterius rei, una cum ejusdem fructu int.*

Contractus & societas ad caput saluum, etiam dum de animalibus agitur: cum scilicet societas principalis semper deuti salva servatur; quas societates nullas & invalidas declaramus.

Illicitus etiam est contractus, quo triticum tureicum, aut alius mala qualitatatis traditur, ut aliud melius habetur; sed ejusdem speciei, qualitatis & quantitatis debet omnino esse.

Illicitum est intro contractus simulatos, & exponere maius pretium eo, quod revera tractatum fuit: seu id fiat, ut citius a iure congrui excludatur, aut ut pallientur alii quicumque contractus.

Editto contro gli Usurarij, pag. 494.

Dichiariamo, essere contratti illeciti, ed usurarij, quelli che si dicono a godere a godere, cioè imprestar cinquanta scudi, e godersi una possessione, o altro con prendersene il frutto.

Li contratti, e compagnie a capo salvo etiam d'animali, cioè riservata sempre la sorte principale per il dan- te; dichiariamo nulle, ed invalide.

E' anche contratto illecito, il prestar grano turchi, o altro grano di mala qualità, e ripigliare grano buono, e finito; ma deve essere della medesima spezie in quantità, e qualità.

Non è lecito di far contratti simulati, con apporre maggior prezzo di quello ch' effettivamente si sborsa, o di per escludere il vicino dal jus congruo, o per palliare altri contratti di qualsivoglia sorta.

Quæst. 9. Quonam modo licite fieri possunt contractus & societas circa animalia?

Resp. Potest v. g. tradi pecorum, aut aliorum animalium grex ad sex annos, ita ut per totum hoc tempus animalia per dividantur, inter dantem & accipientem, tractus qui ex tali grege proveniunt, & finito contractus tempore, dividatur etiam grex, eo modo quo fuerit expresse conventum.

Potest etiam ita fieri, ut unusquisque mediam animalium partem in Societatem conferat, sicut & expensarum que ad animalia & custodienda animalia requiruntur: & deinde animalia, & eorum fructus aequaliter dividantur. Non est autem licitum unus e sociis animalia comministrare, & alii sociis ea cedere; & sic de ceteris.

CAPUT XIV.

*De Contractu Societatis pecuniariae, & utrum possit,
affecturata sorte principali, aliqua spes lucri
remanere per viam trium Contractuum.*

Quest. 1. **P**otecat-ne, qui mediante Societatis contra-
ctu, pecuniam mercatori negotiationis cau-
sa tradit?

Resp. In hoc nihil mali est, modo adsint conditiones
requisite, quarum præcipua est, ut adsit communicatio
& communio quadam jacturae & lucri inter recipientem
& dantem; quia talis communicatio est de essentia So-
cietatis.

Quest. 2. Nonne posset in Societate affecturatio sortis
principalis, & aucupus lucri per viam triplicis contractus
fieri?

Resp. Ut difficultati propositæ saluè respondeatur,
sciendum est primo, quid per tres contractus intelli-
gatur: quod ut breviter exponatur,

Sciendum est, primum contractum vocari Societatis con-
tractum, per quem unus ex sociis pecuniam confert, &
alter industriam, ea conditione, ut æqualis sit uniuscu-
jusque jactura & lucrum.

Secundus contractus vocatur Affecturatio sortis princi-
palis, dum scilicet ille qui solam industriam in Societa-
tem confert, securum facit de sorte principali eum qui
pecuniam contulit, ea conditione, ut ad compendium
periculum, quod subit, retineat aliquam partem lucri,
quod ei, cui pecuniam contulit, competere. In tertio
contractu fit ematio minoris lucri certi pro maiore lu-
cro incerto; dum ille, cui data est securitas sortis
principalis, ut omnem suspensionem amoveat & citet lu-
crum necessarium in rationum redditione socii exami-
nanda, illum rogat ut securum eum de aliquo lucro
certo faciat, paratus aliquam partem lucri sibi probabi-
liter in societate obventuri cedere: exempli gratia.

Joannes contractum Societatis cum mercatore init, ea
conditione, ut dictus Joannes pecuniam, mercator vero
industriam in Societatem conferant, & æqualiter in lu-
cro & in damno participant: Joannes timens periculum
jacturae, mercatori proponit, ut sibi Joanni
securitatem faciat de sorte principali, mediante aliqua
sorte lucri sibi convenientis, quæ illi mercatori relin-
quatur. Et hoc si possibile esset, quod in hac Societa-
te lucrum ascendere posset ad quolibet numerum pro
centibus centenario, mercatori tertio lucro probabilis lu-
cro pro cedente, ad compendium venditur, quod
pro sortis sortis. In tertio autem contractu, Joannes
vult lucrum incertum, quod probabiliter ascendere
posset ad decem pro quolibet centenario: pro lucro cer-

to. quinque pro centenario; & ita in isto ultimo contractu, remanet obligatus ad affectionem fortis principalis Joannis, cum interesse annuo quinque pro quolibet centenario.

Hoc posito, constat ex his, quæ capite præcedenti dicta sunt, non licere in societate assecurare sortem principalem, aut interesse per tres hujusmodi contractus: quia secundus & tertius contractus destruunt essentialia societatis, videlicet participationem in lucro & in damno, quæ cum his tribus contractibus subsistere nullo modo potest, quia per illos id efficitur, ut unus e sociis habeat lucrum certum, non obstante alterius sortis damno, & ita nulla sit participatio in lucro & in damno.

Secundo, injustitia triplicis hujusmodi contractus damnata fuit in Constitutione Sixti V. quæ adeo clara est, ut Azorius part. 3. lib. 9. cap. 4. quæst. 7. dixerit, eos Doctores, qui pro tribus contractibus steterunt, ante Sixti V. Constitutionem scripsisse. (in Bulla 45. quæ incipit, *Detestabili*): „Damnamus, inquit summus Pontifex, & reprobamus omnes & quoscumque contractus, conventiones, & pactiones posthac incundos seu ineundas, per quos seu quas cavebitur personis pecunias, animalia, aut quolibet alias res societate nomine tradentibus, ut etiam si fortuito casu contingat pacturam, damnum, aut amissionem sequi contingat, fors ipsa seu capitale semper saluum sit, & integrum a socio recipiente restituatur, sive ut de certa quantitate vel summa in singulos annos aut menses, durante societate, respondeatur: Statuimusque, hujusmodi contractus, conventiones & pactiones, usurarios & illicitos posthac censeri debere. Ac ne de cætero societates ineantur sub hujusmodi pactis, & conditionibus, quæ usurariam pravitatem sapient, districte interdiciamus & prohibemus“. Deinde hujusmodi societatum auctores damnat, usurarios esse declarat, & poenis Canonicis præcipit coerceri. Constat igitur ex hac Bulla, non posse per viam secundi contractus assecurari sortem principalem, cum in ea damnentur contractus, per quos id efficitur, ut assecuretur fors principalis illis, qui pecuniam aut animalia aliis, sub prætextu faciendæ societatis, tradiderunt.

Quæst. 3. Nonne hæc Constitutioni responderi potest, in ea non damnari assecurationem capitalis, vel fortis principalis & interesse, tamquam juri naturali & divino contrariam, sed ut de viura suspectam, & ita contrariam soli juri Ecclesiastico, quod talem assecurationem damnat, præcipue dum cum pauperibus sit hujusmodi contractus, & ita talem Constitutionem obligare solummodo in illis regionibus, in quibus publicata & usu recepta fuit?

Resp. Constat ex Bullæ verbis & rationibus, quibus ad illam publicantiam motus fuit summus Pontifex. Il-

iam affecurationem non solum juri Ecclesiastico, sed etiam divino & naturali contrariam esse: *I* recipi enim, & requirit Pontifex (Sixtus V. in Bulla 45.), *versute & callido antiquus humani generis hostis per varios dolos & fallacias, & incautos homines quævis dulcedine captos & delinquis opprimit, atque eo perducit, ut se ipsos in usurarum voraginem Deo hominibusque odiosam, sacris Canonibus damnatam, & Christianæ charitati contrariam fide immergat, & dum vanas & terrenas divitias querunt, veras ac celestes amittant, sicut nuper cum magno dolore audivimus hoc malum in quasdam provincias pervasisse: Nam multis speciosum & honestum societatis nomen suis foeneratitiis contractibus prætexendo, &c.* Hæc bulla integra reperitur infra, Tomo 2. in fine.

Videatur etiam Edictum vulgari lingua ab Eminentissimo Cardinali Ghisio, Episcopo Albanensi, promulgatum, quod in fine hujus Tomi primi integrum refertur.

Quæst. 4. Nonne pariter responderi potest, Pontificem tantum intendere contractum societatis damnare, in quo unus e sociis securitatem habet de sorte principali & interesse, in vim solius contractus societatis: non autem voluisse condemnare societatem, in qua affecuratio fortis principalis per secundam contractum habetur, in quo compensatur periculum, quod in se recipit mercator, quodque alio iusto pretio appretiari potest?

Resp. Certum est, quod Pontifex non dicit se damnare affecurationem fortis principalis, aut interesse certi dum sit ex vi contractus societatis; sed absolute damnare omnem contractum, in quo datur securitas fortis principalis cum aliquo interesse; quia talis affecuratio fortis principalis cum determinatione interesse & lucri usuraria est. Ex quo sequitur, omnes & quoscunque contractus, in quibus aderunt hæc duæ conditiones (affecuratio scilicet fortis principalis, & determinatio alicujus lucri certi) usurarios esse, & in hac Bulla damnatos, nisi tamen perciperetur aliquod interesse ex pecunia propter verum lucrum cessans aut damnum emergens, prout explicatum fuit cap. 4.

Præterea prævidens idem summus Pontifex, quod varii hujusce constitutionis eludendæ moti, cupiditate impellente, reperiri poterant, ut prætextu licitæ societatis, usura impune exerceretur, necessarias societatis conditiones præscripsit, his verbis (Bulla Sixti V. lide T. 2. in fine): *Sed potius curasti novissime, societates ita incutendas seu contrahendas esse, ut non ad certam summam aut quantitatem ab omni periculo & damno, ut transferretur, immunem, lucri nomine persolvendam, nec ad capitale, si casu fortuito perit, restituendum, sed solum accipere teneatur: Denotans, usurarias esse omnes tales societates, in quibus illæ conditiones non adessent. Et constat, illas conditiones non reperiri in societate, quæ cum triplici contractibus celebratur, cum e contra in*

... etiam conditionibus, quibusque, quibus Pontifici & excommunicat. De conditionibus illarum, huiusmodi tres conditionibus illa Constitutione innotuit & clarioribus declarari.

Quæst. 3. Quo modo dici potest, pactum, quod quis non teneatur participare in Ecclesie provinciæ, & dicitur, esse contra societatis naturam, cum Ecclesia sit societas in leg. si non fuerint, & per se. Non potest societatem, i. e. ut unus et locus de iuramento non teneat, & tamen de iure participet?

[illegible]

Quæst. 8. Si dum industria et æque estimabilis, accipia pecunia in societate collata, licet percipere partem lucri, etiam si de damno cuius non teneatur; nonne etiam dici potest, quod in societate, in qua industria parum estimabilis est, & in qua nullum fere reperitur periculum, duo qui pecuniam continent, potest esse in lucrum partem percipere, licet de nullo damno teneatur?

Resp. Ut si hoc de connotatore, quod ille, qui pecuniam in societatem confert, nullam aliquam lucrum percipere potest, dum nullum vult fibi derivatum, nec de illo damno teneri: immo contra, ex pecunia ex natura sua sterilem esse, nullumque fructum dare posse, nisi mediante illius industria, qui ea vitat. Et ita ex omni bus capitibus quoniam aliquod ex hoc esse percipi potest, vel quia in ea ad id est pretium industria, vel quia adest appetitum pecunie periculum: et

ille qui nullam industriam in societate apponit, potest solummodo lucrum percipere ex eo, quod pecuniam suam periculo commercii exponit; quod certe periculum pecunie appetibile est: Et hæc est ratio Sancti Thomæ his verbis expressa (2. 2. q. 78. art. 1. ad 5.): *Ille qui committit pecuniam suam vel mercatori vel artifice, per modum pecunie cunctis, non transiens dominium pecunie sue in illum, sed remanet eius: ita quod cum periculo ipsius mercator de ea negotiatur, vel artifex operatur: & ille sic licite potest partem lucri inde percipientis experire immunitatem de re sua.* Et consequenter ille qui in societate nullam industriam apponit, nec alium periculum pecunie sustinet, nihil ex ea societate percipere licite potest; quia rationes, propter quas aliquid percipi potest, tunc temporis non adfuerunt: Et ita videtur, quod hæc est differentia inter illum qui partem lucri in societate percipit, quia industriam confert, licet nullum periculum pecunie subeat; & illum qui solummodo solummodo contereus, vult aliquid lucrum habere sine ullo damni periculo: nam in primo casu, ratio, propter quam lucrum percipi licite potest, scilicet quia apponitur industria, cuius periculum in commercio sustinetur, remanet intacta: in secundo vero casu nulla adest ratio, cum nec industria, nec pecunie periculum adfit.

Quæst. 7. Nonne dici posset, quod cum periculum pecunie respectu illius, qui illam tantum in societatem confert, requiratur solummodo, ut a sit æqualitas, quæ inter socios servari semper debet: ut ad periculum necessario subeundum non sit, damnum cui illud subire renuit, dat aliquam partem lucri, quod probabiliter sibi in societate obveniret, ad compensandum periculum, quod socius sustinet: & ita æqualitas in societate observatur, cum lucrum, quo se in societatem socii et lucrum spoliat, æque æquitate sit, ac periculum, quod socius in se recipit?

Resp. Dum ille, qui pecuniam solummodo in societatem confert, periculum sustinere non vult, æqualitas inter socios nullo modo observari potest, si aliquid lucrum ex societate idem recipiat: ut que dici potest, socius sustinet in compensationem pro periculo recipere, dum ei remanet aliqua pars lucri, quod probabiliter in societate obveniret: & ratio est, quia, ut dictum est precedenti N. juxta Sanctum Thomam, tota ratio, propter quam ille, qui pecuniam in societate solummodo confert, potest aliquam partem lucri recipere, est, quia pecuniam suam periculo negotiationis exponit, & ita dum totum illud periculum in se cum recipit, ad hoc ut æqualitas servaretur, esse de esset, ut illam partem lucrum societatis perciperet, cum in hoc casu id equè contereus, ex quo lucrum inde percipere potest, Sicut igitur æqualitas non servaretur in societate, si

Joannes qui eam partem lucri percipere debet, eo quod industriam & valentiam pecunie in societatem confert, ita conveniret cum Petro, qui pecuniam confert, ut etiam Petro eam partem lucri cederet. cum ea conditione, ut Petrus conferret & pecuniam & industriam; quia cum in eo esset tota ratio lucrandi in societate spectaret ad Petrum. secum est, ut totum omnino lucrum percipiat: ita pariter concedendum est, equalitatem inter socios esse si nullo modo possit, dum tamen per pecuniam in societate solummodo confert, non vult etiam attendere periculum sustinere, & ita non aequam partem lucri sibi percipiat: licet illud periculum secundum subeundum sit, ut addit aliquid ius participationis in lucro; nam illa pecunia tunc periculo sterilis est ex natura sua, & ita consistit omne lucrandi fundamentum.

Quæst. 8. Quo pacto responderi potest objectioni sumptæ ex Decretali Innocentii III. in cap. *per vestras*, De *conatibus inter unum & uxorem*? In qua vult Pontifex, ut maritus, qui non est solvendo, *fideiussores* inveniat, & cautionem det de reddendo dote, aut certe illam quodam mercatori tradat, ut ex honesto lucro, quod ex ea percipiat, onera matrimonii sustinere possit. ibi intendit Pontifex, quod dos sit in securo: cum illius securitatis habenda causa, decernat, ut in manibus mariti non remaneat: & tamen hoc caso potest maritus honestum ex ea lucrum percipere ad sustinenda onera matrimonii. Itaque concludi posse videtur, per hoc lucrum ex pecunia percipi, licet adquiretur fors primo illis.

Resp. Ut huic difficultati breviter & concinne responderetur, dicendum est, non intendisse summum Pontificem, quod dos mercatori tradita esset immota a periculis & fortitis eventibus, qui in societate accidere possunt: sed tantum quod liberaretur ab evidenti periculo, in quo se constituit apud pauperem maritum, qui fideiorem illi non poterat: & ideo præcipit ut dos mercatori tradatur, ut possit maritus ex honesto lucro, quod ex ea percipiat, onera matrimonii sustinere. Intendit autem, ut dos sit apud mercatorem, eodem plane modo, quo adit apud maritum dilectum, cum ratio, propter quam marito commendatur illi, ut dotem apud mercatorem collocet, & illi sit in illius mariti paupertate: & quia illi sit licet illi sit apud maritum dilectum, a quo se tutius non creditur removere; sequitur, quod etiam a tutius creditur tutius non esse non debet apud mercatorem. Quod etiam patet ex Glossa, que exponit illud Decretum, *quod dicitur per vestras*, de *conatibus inter unum & uxorem*, *si deperi lucrum*: non enim deperit, quando in illius fideiorem sit, & non aliter alio ex causa, sed perinde ac si deperit lucrum, vel aliter de mercatore, & ex illius fideiorem sit.

sunt, societatem honestam non esse, nisi adsit communi-
catio & participatio in lucro & in damno: quæ tamen
participatio, post securitatem factam de sorte principali
omnino corrumpit.

Quest. 9. Quare in societate non poterit fieri pactum,
ut fortis principalis periculum ad mercatorem spectet,
etiam si ad eum non transferatur pecuniæ proprietates &
dominium, sicut fieri potest pactum in contractibus de-
positi, commodati & locationis, ut periculum rei deposti-
tæ, commodatæ, aut locatæ, non spectet ad dominum
rei, sed ad depositarium, commodatarium, aut con-
ductorem, licet in his contractibus dominium non transfe-
ratur. Potest Petrus, exempli gratia, equum suum Paulo
cum hoc pacto locare, ut si moriatur equus etiam casu
aliquo fortuito & absque ulla Pauli culpa, teneatur ta-
men Paulus conductor, equi pretium Petro solvere, li-
cet, ut dixi, Paulus equi dominus non sit. Igitur vide-
tur, quod eodem plane modo potest Joannes pecuniam
mercatori in societate tradere, ita ut mercator sustineat
pecuniæ periculum, licet illius dominium ad eum trans-
latum non sit; modo tale periculum comperitur, assi-
gnando mercatori majorem lucri faciendi partem?

Resp. Magna reperitur diveritas inter pactum a secu-
rationis fortis principalis, appositum in contractu societa-
tis, & idem pactum appositum in deposito, commode-
to, aut locatione; quia tale pactum non est contrarium
essentiæ horum trium ultimorum contractuum, licet est
contrarium essentiæ societatis. Nam etiam si connatura-
le, & conveniens sit, ut rei depositæ, commodatæ, aut
locatæ periculum respiciat eum qui deponit, commodat,
aut locat; attamen illud requisitum non est, nec essen-
tiale naturæ horum contractuum, cum depositi essentia
solum consistat in custodia rei alienæ; essentiæ commodati
in concessione gratuita usus alicujus rei, servata il-
lius substantia; essentiæ demum locationis in concessione
alicujus rei usus, juxta pretio facti: sed & contra pactum
affecutionis fortis principalis in contractu societatis ap-
positum, illius essentiæ destruit, quæ consistit in parti-
cipatione & communicatione in lucro & in damno, quæ
pacto affecutionis tollitur, dum eo mediante, unus ex
sociis lucrum habet certum, etiam si alter contrarius da-
mnum quodlibet patiatur. Et ita sicut in contractu de-
positi non potest apponi pactum, ut ille qui rem deposti-
tam recipit, illam servare non teneatur; nec in contra-
ctu locationis, ut conductor re conductæ nullo modo mu-
tur, quia tales conditiones sunt contra illorum contra-
ctuum essentiæ; non potest pariter in contractu societa-
tis fieri pactum, ut affecutionis fortis principalis in favo-
rem unius ex sociis; quia tale pactum tollit, & destruit
communicationem, quæ inter socios esse debet, & essen-
tiam societatis constituit.

Id autem optime a S. Antonino exponitur his verbis

(2. p. tit. 1. c. 7. §. 37.) Quæritur, an dans pecuniam mercatori ad mercandum, vel artifice ad materias emendum, ut ex eis artificata faciat, cum pacto, vel etiam sine pacto, sed cum hac intentione principali, quod capitale sit salvum, & partem lucri habeat; per quid talis est usurarius? Sciendum est, quod Glossa in Can. Pater. E, 14. quæst. 3. tenet, quod talis contractus non sit positus, ex quo periculum spectat ad recipientem, sed si periculum capitalis spectaret ad utrumque, tunc cum societas contrahatur per talia verba, tunc bene est licitus. Et paulo post sic habet: „In aliis contractibus valet pactum appositum præter naturam contractus, ut damnum spectet ad recipientem, ut in commodato & similibus: contrafium tamen dicendum in societate; quia talis non est vera societas, cum sit contra eius naturam: societas enim est quædam fraternitas, ut Pro socio. L. verum. Unde sequitur, quod tale pactum non sit præter, sed contra naturam contractus: unde non valet“.

Quæst. 10. Nonne dici posset, assecurationem sortis principalis in societate factam, rei traditæ dominium non transferre, sicut illud in deposito, commodato, aut locutione non transferri; & ita societatem non posse transire in mutuum, in quo semper dominium transfertur?

Resp. Certum est, id rationabiliter dici nequaquam posse: & in hoc differant hi tres ultimi contractus a societate, quod in illis assecratio sortis principalis non efficit, ut depositarius, commodatarius, aut conductor, possint de re deposita, commodata, aut locata, libere, & absolute disponere; quod tamen ad dominium requiritur. At vero in contracta societatis, assecratio sortis principalis efficit, ut mercator possit de pecunia a sortio sibi in societatem tradita, libere & absolute disponere, cum illi, qui pecuniam tradidit, non interfit, eo quod mercator non teneatur eandem pecuniam solita societate reddere, sed tantum illius valorem.

Quæst. 12. Numquid obici posset, quod in contractum societatis, in quo vult quis habere assecurationem sortis principalis, medio secundo contractus, potest etiam apponi pactum, ut mercator pactum, modo tantum præscripto, uti possit; & ita de ea libere & absolute disponere non poterit, sicut nec erit illius dominus?

Resp. Illud pactum iniquum omnino est, quia dum quis mercatori pecuniam ex usu concessit, in eum eam transiit dominium, & proprietas, quæ a pecunia sua non distinguitur: & contra æquitatem facit, qui alium prohibet a libero usu rei, quæ ad illum pertinet.

Quæst. 13. Potest-ne aliqua alia re societate prohiberi iuncta societatis, quæ cum triplici huiusmodi contractu conjuncta est?

Resp.

Resp. Id quod de tali triplicis contractus injustitia diximus, aliis multis autoritatibus confirmari potest: quarum prima sumitur ex Glossa (in c. Plerique 13 q. 3.), quæ sic loquitur: *Sciatur, quod si quis pecuniam dedit negotiatori, ut inde emat merces, & des sibi partem lucri, quod illud sit licitum. Quod non concedo, si periculum spectet ad recipientem, ut sit inter eos contractus mutui; sed si per illa verba societatem contrahant, & uno periculum spectet ad utrumque; quæ bene licitum est, quod unus socius det pecuniam, & alter suppleat laborem, qui deest in pecunia, ut ff. Pro socio, leg. 1.* Et ita cum constet, quod hujusmodi tres contractus impediunt communicationem periculi inter socios, interendum est, societatem illis tribus contractibus contrariam prohiberi tam esse, reque possi dici, veri compensationem periculi, quod rejicit unus ex sociis; cum juxta Glossam, dum ille, qui pecuniam in societatem confert, vult esse de sorte principali securus, societas in contractum mutui mutatur, ex quo nihil sperare licet, juxta *Augustinum & Can. Si feneratorius, 14. c. 3.* Secunda autoritas contra triplicem contractum, habetur in Decretis Rotæ Romanæ, his verbis: *Quod aliquis locetur æquales fructus, & non subeat periculum amissionis capitalis, sicut socius; illud quod societas, ut sit eo capitale sit solvendum, est omni jure improbatum. Ne illud sit in triplici contractu; nam assecuratur fors principalis, & utitur pars lucri; unde his Decretis verbis damnari tres contractus considerare possumus. Adhuc potest nulla Bulla Pii V. in qua sic decernitur (in Bull. 177. c. 1.) *Quæ tunc dicitur, aut indigne obligatus ad casus fortuitos cum, qui aliam ex parte contrahit non tenetur, nullo modo valere videmus. Sed in trios contractibus mercator tenetur sustinere periculum casus fortuiti, qui pecuniæ accidere potest, ad quod periculum ex natura contractus societas, qui non deberet, & ita dici potest, tres contractus in hac Bulla reperiri quodammodo damnatos.**

Præterea duo esse collatores, & interpretes sacrorum Canonum, quæ seculo decimo docta commentaria in Primum Concilium Generale Nicænum ediderunt, illarum palliatam aulam, quæ in tribus contractibus latet, reproba verunt. Primus, Zonaras nomine, explicans idem Concilium Nicænum, in quo Clericis prohiberi fuerat usura: *His igitur, inquit (Can. 17. Concil. Nicæni 1.), ut abstineant, Divitis Clerici edicti partem quoque in eos, qui non obtemperaverunt, Synodus constituit. Nam si quem, inquit, postea aut quis dixerit usuras ex constitutione, hoc est, quasi instar negotiationis generationem ibi tractandam suscepisse, aut alia quicunque ratione exigere compertum fuerit (Generatorem enim nomine infamiam alius designat peritiam illam dant mutua, ut sit pars partem ex ea percipiatur).*

neq. se tenent, sed socios dicunt, et omnia tenent de partibus, nullum interea jactare periculum facient) nec huiusmodi omnia Canon vetat, eaque qui emittunt, aut alia quidpiam turpis lucelli gratia excogitaverint, depilatione multari poter. Vixit igitur trium contractuum subtile commentum novum non esse, sicut nec alias similes usuræ palliationes; sed videmus, etiam tale commentum jam olim reprobatum esse, ut pariter apparet in commentario Theodori Balamonis Patriarchæ Antiocheni in eundem Concilii Nicæni Canonem: Quidam sacerdotes, inquit (in Canon. Concilii Nicæni I.), Canones intelligentes, & ipsam circumferentes, etiam fraudem facientes, verba quæ dixerunt, mentera autem negligunt: dant enim novam pecuniam, & tantam ex lucro parte se capturos patifcuntur, periculum autem agnituros, qui eam accipiunt; & cum sint roborati seneratores, verbo tamen societatem prætexunt: hoc ergo Canon arersatur, & eos, qui huiusmodi quid faciunt, deponit.

Sed evidenter constat, illos, qui tribus contractibus utuntur, eadem agere, quæ ab his authoribus in Conc. Nicæno damnata esse dicuntur; igitur juxta illos, tres contractus usurarii sunt.

Quæst. 13. Qui contractuum societatis cum mercatore init, nonne per secundum contractum potest securitatem pecunie suæ, seu fortis principalis, habere ab aliquo tertio, solvendo iustum pretium periculi, quod ille tertius sustinebit? & si id possit fieri cum tertio, quare non etiam cum eodem mercatore, cum quo contracta est societas, fieri poterit?

Resp. Ille, qui contractum societatis cum mercatore init, non potest contra fortis principis securitatem, neque ab eodem mercatore, neque ab alio tertio, quæ ad alium translat jus, quod in societate habet; cum, ut constat ex verbis S. Innomæ supra relatis, omne jus quod habet lucrandi in societate, cedat super periculo, cui pecuniam suam exponit. Adde, quod cum societas, cujus essentia consistit in communicatione in lucro, & in damno, tali securitatis contractu tollatur, & destruitur, videtur, quod ille, qui fortis principalis securitatem habuit, non possit in societate, quæ respectu illius non subsistit, amplius lucrari, cum non communicet amplius in lucro. Sed postea etiam, & non concessa, in eam a securitatem ab alio tertio iuste obtinere posse, non ideo contra deum esset, id cum socio fieri posse, & ita tres contractus non esse; quia satis constat, tres huiusmodi contractus solus usure cooperari, & palliare cum fieri: non enim primus contractus fieret, nisi ad effectum securitatis alius duos faciendi. Et sic videtur, quod cum quis vero vult ex pecunia mutuo data lucrum consequi, querit modum talis lucri per tres contractus parandi, ut non usura, sed lucrum licitum esse.

videatur. In quo quidem saepe homines falli possunt, sed scrutans corda & renes Deus numquam fallitur. Celeberrimus Card. Denoss, Episcopus Cæsariensis, in Epistola Pastoralis edita anno 1694. circa materiam usurarum, & inter se, supradicta expresse confirmat his verbis (2): „Juxta veritatem sententiam prohibita est, & usuraria trium contractuum societas; quia scilicet secundus contractus priorem contractum destruit, & in nudum mutui contractum mutat; cum, ut ostendimus supra, juxta S. Thomæ doctrinam ad essentiam contractus societatis pertineat, ut ille, qui capitale, seu pecuniam subministrat, eandem periculo exponat perinde ac socii proprias operas, & industriam periculo exponunt; ita ut si dictum periculum cesset, perdat unusquisque jus participandi de lucro communis, quia tunc nihil proprium subeant lost. Et ita, cum jam primus societatis contractus destructus reperitur a secundo, per quem fit assicuratio; tertius venditionis contractus, qui existentiam primi supponit, locum amplius non habet: quia cum illo fructus incerti tamquam certi venderentur, provenientes non ex capitali in societatem collato, sed mutui concessio ob supervenientiam assicurationis.

(a) Gio. Casimiro Card. Denoss, Vescovo di Cæsarea. Nella lettera pastorale circa le usure e gli interessi, pag. 30. La più vera sentenza è questa che tiene essere proibita ed usuraria la società de' tre contratti; imperocchè il secondo contratto distrugge il primo, lo risolve in nudo contratto di mutuo, essendo, come abbiamo mostrato nella dottrina di S. Tommaso, d'essenza del contratto di società, che chi somministra il capitale, s'esponga al pericolo, sì come gli altri compagni espongono al rischio le loro fatiche ed industrie, di modo che se cessa il pericolo, perde ognuno di loro il diritto di partecipare del lucro comune, senza non contribuire più niente del suo. Et ritrovandosi già distrutto il primo contratto della società col secondo dell'assicuramento, il terzo della vendita, che suppone sussistere ancora il primo, non ha più luogo, posciachè con esso si venderebbero i frutti incerti per certi, non d'un capitale di società, ma d'un capitale di mutuo, divenuto tale per mezzo dell'assicuramento.

CAPUT XV.

De Usurariis poenis.

Quest. 1. **Q**UI habendi sunt tamquam Usurarii publici, & manifesti?

Respo. Juxta Glossam (c. Usurarium de usur. in 6. super his verbis Manifestos.). Manifesti usurarii dicuntur illi, de quibus notorium est de jure, ut quia confessi, vel condemnati, vel de facto, vel quia habent operam existentiam, que nulla tergiversatione posset celari, aut qui tenent altare suum paratum, vel etiam iurata eos fiat prohibitio testium, vel sint certa argumeta cum fama, Can. Innotuit, 3. Quest. 11.

Quest. 2. Quilibet poenis usurarii publici feriuntur?

Respo. Sex præcipue usurariorum publicorum poene enumerari possunt. Primo namque juxta Canonem (Ca. infamis, 3. q. 1.): *Isi nec dicuntur excentes improbius ferus, & illicite exigentes usuras usurarum.* Ideoque usurarii eligi non possunt ad beneficia, illisque, quæ possident, privanti sunt. ex Decretali Alexandri III. in qua Episcopo sic scribit (in c. preterea, de usuris.): *Parochiis tuis usuras recipere interdixi; qui i parere contempserint, si Clerici sint, eos ab officio, beneficiorum suspendas.* Quod habetur etiam in Canone *Si quis, 14. quæst. 4.*

Secundo, usurarii manifesti ad communionem Ecclesiæ non admittuntur: *Constituimus, quod usurarii manifesti nec ad communionem admittuntur aliter, nec Christianam (& in hoc peccat) decesserint* accipiunt sepulturam; ut decernit item Alexander III. (*Cap. quia in omni, de usuris.*).

Tertio, non licet Sac. pñotibus usurariorum oblationem recipere; id enim illis prohibetur in Canone sub poena excommunicationis ipso facto; ut appareat, quantum Ecclesiæ ab usura crimine abhorrent.

Quarto, usurarii omnia testamenta invalida, & nulla sunt, ut videre est in cap. *Quamquam de usuris in sexto*; ubi decernitur etiam, ne quis audeat esse testis in usurariorum testamentis, nisi omnia per usuram acquisita restituant.

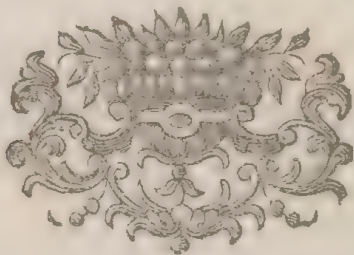
Quinto, prohibetur, ne quis locet, aut commodet domum suam alicui usurario, in Canone *Usurarium de usuris in sexto.* Id Clericis sub poena excommunicationis interdicitur. Laicos vero sua poena excommunicationis, Communicationibus denique sub poena interdicti.

Sexto, tenentur quomodoque latrones restituere non solum per usuram acquisita, sed etiam interesse partu lese, non solum id quod acciperent, sed etiam id quod veris dominus percipisset, si rem per usuram ablatam habuisset: Et hæc est opinio communis Theologorum, & præcipue S. Thomæ, dum res per usuram ac-

quibus si aliter ex natura sua facit, ut prædium, aut domus, & similia, 2. 2. q. 78. art. 5. in corp.

Quæst. 3. Quales pœnas incurrant Notarii, aut Capellani, qui contractus fabricant usurarios?

Respo. Multis legibus civilibus, aut municipalibus, obligati privantur, & pœna insuper pecuniaria mulctantur, & ultra Sanctus Antonius petit (2. p. tit. 1. c. 3. § 6.): Ut in Notarii teneantur ad restitutionem usurarum, de quibus colligitur in iuramento? Et Martinus inquit, Respondet cum conditione; quia si scienter faciant in iuramento, vel chartas de debito usurarum, ac si esset legitimum debitum: puta quia fecit instrumentum, sicut Martinus mutuaverit Petro 100. huius ad annum restituentis. nam solent non restituere, nisi nonaginta. Tunc tenetur in solidum, si ipsi usurarii non restituant: & hoc, nisi faciant in favorem receptionis tantum; puta, quia ille aliter non volebat mutuare, & Petrus multum indigebat, nec poterat aliter sibi providere, tunc enim non tenentur Notarii: peccaret tamen mortaliter hoc faciens scienter; quia perjurium incurreret faciens instrumentum falsum, & in fraudem usurarum; quod communiter solent jurare Notarii, quod talia non facient.

TRACTATUS QUINTUS
DE CAMBIO,
LOCATIONE, DOTE,
DEPOSITO, ET PRECARIO.

CAPUT PRIMUM.

De Cambio.

Quest. 1. Quid est Cambium?

Resp. Cambium generaliter, & lato modo sumptum, potest dici Permutatio unius rei cum alia: quæ definitio convenit tam cambio pecuniario, de quo infra, quam cambio cujuslibet alterius rei. Secundo, cambium strictius sumptum respicit tantum pecuniæ cambium; & hoc modo definiri potest: Permutatio alicujus certæ speciei pecuniæ pro alia; & in hoc consistit a venditionis contractu, in quo pecunia pro aliis rebus datur.

Quest. 2. Quo pacto dividitur cambium?

Resp. Dividitur primo in veram & reale cambium, & fictum siccumque, ut dicitur.

Quest. 3. Quale cambium est reale, & verum?

Resp. Illud est, quod vere, & proprie cambium vocari debet, in quo scilicet vere, & realiter aliqua pecuniæ, & monetæ species pro alia mutatur.

Quest. 4. Quale est cambium fictum, & siccum?

Resp. Illud quod speciem tantum, & apparentem cambii figuram præfert, cum re vera verum mutuum sit: vocaturque cambium siccum, similitudine sumpta ab arbore sine succo, quæ speciem tantum præfert viventis arboris, fructumque producere non valet: eo tenore plane modo, cum illud cambium siccum, verum cambium non sit, sed mutuum, nullum fructum, & lucrum producere licite potest; ut constat ex Constitutione 118. Beati Pii V. (*Bulla 118. quæ incipit: In eam pro nostro.*)

Damnatus, inquit, ea omnia cambia, quæ sic nominantur, & ita consignantur, ut contrahentes ad certas nundinas, seu ad loca cambia celebrare simulent, ad quæ loca ii, qui pecuniam recipiunt, litteras quidem cambii tradunt, sed non mittuntur, vel ita mittuntur, ut transito tempore, unde processerant, inanes referantur; ac etiam, nullis huiusmodi litteris traditis, pecunia ibi demum cum intercede repositi, tunc, cum contractus fuerit celebratus, nam inter depositos, & recipientes istius a principio ita constitutum, & tractatum talis conventio erat, neque quæquam est, qui

„ qui in nunis aut locis farradictis, huiusmodi lre-
 „ ris receptis, solutionem faciat. Cui malo simile etiam
 „ illud est, cum pecuniæ, siue depositi, siue alio modo
 „ ficti cambii tradantur, ut postea eodem in loco, vel
 „ alibi cum lucro restituantur “. Hæc constitutio integra
 habetur Tomo 2. in fine.

Illud quoque cambium siccum probatum fuit in primo
 Concilio Mediolanensi a S. Carolo congregato (1. tit. de
 usur.): *Ne fiant, inquit, cambii, cum litteræ ad desti-*
natum locum vere mittuntur, & ibi non fit solutio, sed
uno, & eodem loco pecunia datur, & recipitur.

Quest. 5. Quo modo dividi potest reale, & verum cam-
bium?

Resp. Dividitur in cambium minutum, cambium per
 litteras, & cambium ad certum constitutum diem, & ter-
 minum.

Quest. 6. Quale est cambium minutum?

Resp. Est contractus, per quem maioris valoris pecu-
 nia, & moneta pro aliis minoris valoris permutatur, vel
 e contra: sicut quando aurei pro assibus, vel julis ma-
 tantur, aut julii pro aureis; & sic de cæteris.

Quest. 7. Quale est cambium per litteras fictum?

Resp. Illud est, in quo traditur Pecunia in aliquo lo-
 co, cum pacto, ut numeretur, & solvatur in alio loco:
 ut si Petrus Florentiæ centum aureos mercatori tradat,
 ea conditione, ut eadem summa Neapoli solvatur: quod
 fit, ut possit haberi talis pecunia Neapoli minori cum
 commodo, & securitate; & ideo sumitur littera cambii
 a præfato mercatore Florentino, qui eodem tempore ad
 Neapolitanum mercatorem scribit, ut talem summam la-
 tori litterarum solvat.

Quest. 8. Quale est cambium ad certum constitutum
diem, & terminum?

Resp. Illud est, quod a mercatoribus plerumque fit,
 dum pecuniam, sub interesse, & lucro duo aut cum dimi-
 dio, aut trium pro quolibet centenariis, tradunt: quæ pe-
 cunia est post tres circiter menses reddi debet cum præfato
 lucro; quod dicitur Parisiis, Lugduni, & alibi fit in præter.

Quest. 9. Potest ne licite recipi aliquid lucrum ex cam-
bio minuto?

Resp. Qui aliquid lucrum ex tali cambio percipit,
 non peccat, modo lucrum moderatum sit, & propor-
 natum labori numerandæ pecuniæ, & expensis, quæ ad
 sustinendum tale commercium in conditione apostolice,
 & salario ad id ferventibus dantur, sunt, ut etiam da-
 mazo, quod sustinet mercator, dum securitate, aut com-
 modo pecuniæ prius; modo etiam id licet ostenderetur non
 fiat, & ad postulantiam etiam. Nam ex hoc patet, quam-
 vis tale cambium licitum sit, attamen licet potest
 esse illicitum, quia plus sumitur, quam constitutum sit,
 aut traditur moneta, quæ iusti ponderis non est, & ideo
 recusari potest. Quantum ad lucrum, quod ex cam-
 bio

bio minuto sumitur, illud minus, aut minus juxta locorum consuetudinem esse debet, nisi alia scripta lex addat.

Quest. 10. Cambium, quod per litteras fit, est ne licitum?

Resp. Tale cambium illicitum non esse probatur ex Bulla 118 Beati Pii V. in qua dicitur, utum litterarum cambii esse legitimum propter publicam necessitatem, & utilitatem. quæ ex illo provenit: ratio autem, propter quam potest recipi aliquid ultra id, quod datum est, est, quia ille, qui dedit, & met periculum pecunie, quia cum i. hanc, & expensis transferat pecunia in alium locum; & ita dici potest, quod lucrum non habetur ex transita pecunie, quæ ex se sterile est; sed propter periculum, & expensas, quæ sunt ad habendas facies correspondentes, domum, servos, & alii hominodi in simili negotiatione requisite; necne enim iustum est, ut quis, alienæ utilitatis gratia, curas & labores suos frustra ponat in negotio licito. & in eo tantum nullum lucrum sperare possit; & hæc ratio assignatur a Sancto Thoma, his verbis (*opus. 3. de sen. cap. 12. 11. Decendum, quod ars campforia de se est iusta. & licita, quia illud plus, quod accipitur a cambio ibi tantum periculis, ut ratione, non accipitur ratione pecunie, quæ de se est invariabilis, sed ratione periculi, vel intro esse, ut subveniant salutaris periculum, domum, inter hominodum, & laboribus, & expensis in arte utitur, & dicitur, ne frustra ponant operam, & fructum suum in re licita ad utilitatem alienam.*

Quest. 11. Aliquanto cambiorum, & Bancarum nullum damnum patitur, nullum periculum subit, nullumque laborem apponit in procurando, quod pecunia sibi tradita, alio in loco solvatur; quia habet & amicos, & pecuniam, quam ad se transmitti cupiat. in eo loco, in quo solutio summe vi litterarum suarum alteri fieri debet. His positis, licet ne campfori lucrum aliquod exigere?

Resp. Licet omnino, quia ea per accidens in favorem campforis eveniunt, & illa facilitas cum qua procurare potest, ut in locis remotis no nomine vel ex & via r pecunie sibi tradite, ex campforis facta, & iniqua provenit; non autem ex natura contractus, aut persona illius, qui litteras cambii accipit. Et ita inter illos, qui pecuniam in loco dat cum interese, & lucro alii mercatori, & alium, qui litteras cambii tradit, hæc ex differentia, quod qui mutuum dat, mutuum committit, si plus, quam dedit, exigere velit, eo quod lucrum, quod in commercio consequitur mercator, cui mutuum datum est, non provenit ex natura pecunie mutuate, quæ ex se sterile est, sed ex industria mercatoris. E contra facilitas, quam habet campfor, qui litteras cambii tradit, ex statu suo, & industria provenit; & ita licet, juxta s. Thomam, non possit ven-

di, & appetiari in favorem venditoris utilitas, quam consequitur emptor ex re empta, dum ab eodem venditore non provenit, sed a statu, & qualitate emptoris: Si aliquis, inquit Angelicus Doctor (2. 2. q. 77. art. 1. in corp.), multum curatur ex re alterius, quam accipit, venditor non debet eam supervertere; quia utilitas, quae alteri recessit, non est ex vendente, sed ex conditione ementis. Attamen potest vendi illa utilitas, dum solvere non ex conditione venditoris procedit, ut constat in caso proposito, cum facilitas quam reperit campfor in litteris cambii dantis, non provenit neque ex natura contractus, secundum quem requiritur, ut pecunia ex uno loco in alium transferatur, neque ex conditione, seu statu, & qualitatibus illius, qui litteras cambii semit; sed tantum ex statu, & industria campforis, qui etiam aliquoties merces suas mollesco pretio vendidit, in loco, in quo debet solvi pecunia, ea de causa, quia putabat se posse aliquam mercem occasione sua pecuniae & solutionis recipere, etiam cum aliquo lucro, mediantibus cambii litteris, quas dateris esset.

Quaest. 12. Si cambium illicitum non sit, quare Christus campfores e templo ejecit?

Resp. Dicendum est cum S. Thoma, id esse Christum, eo quod templum in se habet spiritualibus inservire debet; & ita illi, qui tale commercium exercebant, agebant contra honorem, & reverentiam sancto loco debitam. Secundo, quia templi ministris, id est, Ecclesiasticis, non habuit similia commercia frequentare, nam, ut dicitur in Canone (Can. Formari, dist. 88.), *Antequam Ecclesiasticus quis sit, licet ei negotiari, factum jam non licet.* Unde alibi sic habetur (Can. Negotiatorum, dist. 87.): *Negotiorum Clericum, & ex iure divini, & ex ignominia gloriosum, quasi quamdiu possum fuge.* Ex quibus verbis facile cognoscere possumus, & commercium & negotiationes seculares, ut de accumulandi cupiditatem statum Ecclesiastico valde contraria, & opposita esse.

Quaest. 13. Quales requiruntur conditiones, ut Campestres, seu Bancarii, possint licite, & tuto conscientia exigere aliquod interesse ex pecunia, qua in litteris cambii solvendis utuntur?

Resp. Duae praecipue conditiones requiruntur, quae in supradicta Bulla 118. Beati Pii V. praescribuntur. Prima, ut majus lucrum, ob solutionis moram, non exigant; nam, ut jam dictum est, merari tantum possunt ratione expensarum, laboris, incurritur, & periculi, quod ex translatione pecuniae provenit, non autem ratione morae, quae in solutione intercedit; quia, ut docet S. Thomas (2. 2. q. 78. art. 1. ad 7.), *Expectatio pretii vendendi habet rationem mutui; unde quicquid ultra sumum pretium pro huiusmodi expectatione exigitur, est* quia

quod pretium interit, quod pertinet ad rationem usure. Quia ex contractu nihil licet sperare, ut habetur in Canone Si quis dixerit in q. 3.

Secunda conditio requisita est, ut campfor, qui accepta pecunia litteras cambii tradit, non se obliget ad solvendum interesse pecunie, quam recepit, casu quo campfor, qui illis litteris solvere debet, non solvat tempore convento. Ratio autem, cur Pontifex tale pactum prohibuit, dum traduntur cambii litterae, ea fuit, ne scilicet, sub pretextu litterarum cambii, scelus & usura impune exerceretur, posset enim dari pecunia campfori, accipiendo ab eo interras cambii non solvendas, nec ita campfor remaneret obligatus ad solvendum interesse pecunie propter affectatam solvendi moram.

Quaest. 14. Licitum ne est cambium ad certum constitutum diem, & terminum?

Resp. Constant & indubitatum est, lucrum quod recipiunt mercatores ex pecunia, quam eo modo tradunt, ut intra certum constitutum diem solvi debeat, ex se illicitum, & usurarium esse; ibi namque adest reale, & merum mutuum, & lucrum tantummodo ob dilationem solutionis, id est, ob tempus, quod ad solutionem facendum datur. Nihilominus quia pecunia ut plurimum tali modo traditur inter solis mercatores, & inter eos & lucrum quod exigitur, excusari potest propter lucram cessans, id est, damnum emergens, dum adstant illae conditiones (quas supra recitavi Tract. 4. de mutuo, & usura, cap. 4.) quae necessario requiruntur, id hoc, ut ex illis duobus titulis, damnum emergens, aut lucri cessantis, possit excusari ille, qui in mutuo plus accipit, quam revera dederat: quarum prima est, ut principis intentio illius, qui mutuo dat, ea sit, ut prout, & auxilium praestet ei, qui mutuum recipit, non autem ut magis aut commotius lucretur in hac negotiorum, quae ex natura sua ingrata est, quia intentio siue explicita, siue implicita lucrandi in mutuo, usuraria est: nam, ut ait S. Antonius (3. p. tit. 8. cap. 7. §. de negotiatorib.): *Campfor committit usuram, & principaliter intendit exercere tale mutuum, quod eo minus recipit, non ut faciat, sed ut magis lucratur, quia cum hoc per se nonnullum lucratur, quam per se non negotiatoris, & intentio lucri ex mutuo implicita, vel commota facit usurarium.*

Ob illius constitutionem etiam, ut plurimum usuram committunt mercatores, cum cum quo interesse mutuum dant pecuniam, non intra certum terminum solvendam. Adde, quod si quis ex tali mutuo nullum patitur verum damnum, quod punitur a Theologo adeo solummodo, si in perit lucrum, quod verum in manibus erat, & si non velle praevidenter debebat: aut cum quis patitur aliquam diminutionem honorum, quae prius possidebat: cum ut per mutuum datur pecunia, quae ex illius alicuius causa destinata erat, quae extincta fore

non

non facta est tale mutuum, nec est annuatim censum solvere. Quod nunquam fere inter mercatores accidit, non enim, ut plurimum, pecuniam sibi certo tempore solvendam tradunt, nisi cum ventis, sternisque in casu remanet, ob defectum opportune occasionis: & ita interesse, & lucrum, et ad ex partem, est fere semper usurarium, cum non possit esse loco iustae compensationis pro lucro amisso, aut damno secuto.

Quest. 15. Licet ne mercatori, qui pecuniam hoc modo sibi intra certum tempus, & terminum solvendam tradit, lucrum consequi, immo ob cambium monetæ? Ut si v. g. Petrus pecunia indigens, Joannem campensem adeat, rogans, ut summam qua opus habet, sibi mutuo det, cum pacto, quod eandem summam in alia monetæ specie restituet, quam magis valueram putat eo tempore, aut loco, in quo se solvituram promittit: Queritur, utrum ea exceptio licita sit?

Resp. Huic quæstioni difficile respondet S. Thomas, dicens (*opusc. 71. de usuris, cap. 140.*) quod, „Aut mutans existimat dictam monetam plus valituram in loco, „ aut in tempore, quibus est perfolvenda; & hoc dicendum, quod mutans committit usuram, quia lucrum sperat ex mutuo: aut mutans, nihil lucri in mutuo intendit sive ex tempore, sive ex loco, sed tantum ob favorem, & gratiam proximi hoc mutuatur; & tunc nihil culpabile ex hoc incurrit.“

Quest. 16. Si quis habeas pecuniam, cuius pretium valde brevi minuendum putat, illam idcirco alteri mutuum det, cum ea conditione, ut remaneat obligatus ad reddendam eandem summam, perinde ac si monetæ traditæ valor non fuisset imminutus, est-ne usurarius?

Resp. In hoc nulla haud dubie committitur usura; quia dicendum est cum S. Thoma: „ Quod aliud est vitare „ damnum, & aliud sperare lucrum: quicumque enim „ ex mutuo sperat lucrum, peccat usuræ vitio, sed non „ qui ex mutuo vitat damnum; nec in hoc damnificatur, „ qui mutuum accipit, quia non ad hoc accipit, ut ipse „ sum usque ad tempus in id conservet, in quo versum „ lucrum minus valitura esset: sed ut ipsa mutuetur pro tempore „ illa, pro quo valorem reservaret, quem habebat, „ cum eam in mutuo acceperat.“

Quest. 17. Peccat ne, qui pecuniam cum pacto dandi aliquod lucrum a mercatore recepit?

Resp. Glossa in Canone *Debitores* (*de juramento* verbo *reddere juramentum*) docet quod *solvere usuram* non est peccatum; sed tale, qui recipit, peccat. Paulonem autem assignat S. Thomas (*2. 2. q. 78. art. 8. in corp.*), cum sic differit: *Non licet inducere aliquem ad mutuum, nisi sub usuris: licet tamen ab eo, qui hoc mutuum accipit, ut usuram, accipere, mutuum accipere sub usuris, propter rationem hanc, quod est juramentum non transgredi, vel antequam. Sicque etiam licet ei, qui mutuum*

Tr. S. V. de Causis, &c.
 que in hoc casu, manifestum habet, quod habet (que in
 casu hoc non habet) et si hoc quod non ceciderit
 ceciderit, de non ceciderit, qui dixerunt ad Israel, Noli
 cecideris, quia thesaurus tuus in agro; ut dicitur
 in Genesi 31.

Quod 18. Mercator potest ne sine peccato, mutuo pe-
 cunia accipere sine aliqua necessitate, & in-
 terdum, ubi non interdundum commercium, & majori
 cum lucro vivere.

Primo, docet S. Thomas (apud, in de capt. & vend.)
 quod in hoc casu, si mercator dolo usum peccaverit
 in hoc, non occurrunt in contrahentibus praesentibus, cum
 in hoc casu, non potest, ut sit et honorabilis vi-
 tius, & deus in meritationis faciant, non sit talis ne-
 cessitas, qui sufficit ad excusandum peccatum prae-
 dictum. Quod in hoc casu non est, cum mercatores mu-
 tuo accipiant, sicut, cum qui mutuo dat, vere &
 recte propter commodum est; si enim putarent, lucrum
 quod ab his accipitur, esse loco compensationis ob damnum
 etiam non, sed etiam in offitio, in tali casu mutuum et-
 iam sine ullo peccato potendo, non peccarent; quia nul-
 lus peccat participes efficiantur, cum, ut supponitur,
 mutuum etiam cum interesse datur, non peccet.

C A P U T II.

De Locationis definitione, & de rebus quae
 locari possunt.

Quaest. 1. Quid est Locatio?
 Resp. Est contractus, in quo pro aliqua merce-
 de a domino conceduntur alteri ad tem-
 pus, fructus, aut alius usus rei suae, aut personae.

Primo est, contractus, in quo conceduntur ad tempus.
 Quia si concederetur in perpetuum rei alicujus usus, non
 amplius esset locationis contractus, qui perpetuus esse non
 debet: sed emtio.

Secundo, est contractus, in quo conceduntur fructus,
 aut alius usus: Et in hoc differt a contractu emptionis,
 in quo tota res transigitur.

Tertio, est contractus, in quo conceditur usus rei suae,
 aut personae: Quia non solum mobilia, & bona commo-
 da, tam mobilia, quam immobilia, locari possunt, sed et-
 iam ipsa met personae: ut dum quis se, aut filium locat
 ad intervientem alteri.

Quarto, & ultimo, est contractus, in quo pro aliqua
 mercede conceditur usus; quod intelligendum est de qua-
 cumque mercede, sive in pecunia numerata, sive in
 aliis quibuslibet rebus, quae pretio aestimari possunt: in
 quo etiam locatio differt ab emptione, ejus pretium in
 pecunia numerata solvitur: sed est: & ita potest, v. g.
 locari quis pro mensura frumenti, una autem vendi;
 quia

qua ubi pretium in pecunia numerata non consistit, ut potius permutatio, quam venditio?

Quest. 2. Quæ res locari possunt?

Resp. Ex omnes, quæ vendi possunt, nisi in aliquo casu earum locatio expresse prohibeatur in corpore Juris Civilis, aut Canonici, in Conciliis, aut omni alio Jure Ecclesiastico.

Quest. 3. Quæ res locari prohibentur in Corpore Juris Canonici, aut Conciliis?

Resp. Primo, ex Decreto Concilii Tridentini (*sess. 25. de ref. c. 11.*): *Non licet jurisdictiones Ecclesiasticas, seu facultates nominandi, aut reputandi Vicarios in spiritualibus, locare, nec conductoribus per se, aut alios ea exercere.* Secundo, non licet Episcopis jura singula locare, aut ius Decretum visitandi, aut admittendi, & instituendi illos, qui a Patronis a Beneficia præsentantur, & similia. Tertio, decernitur in eodem Concilio, quod omnes locationes, si anticipatis solutionibus fiant, nullatenus in præjudicium successorum valide intelligantur. Quarto, non licet domum usurario publico locare, ut habetur in cap. *Usurarum, de usuris*, relato supra in tract. 4. de mutuo, & ultra.

Quest. 4. Prohibetur-ne Jure Civili aliquarum rerum locatio?

Resp. Primo, non licet locare aliquam agri, aut prædii servitutem; velut facultatem, quam quis habet transeundi per vicini prædium, aut prædium dominans eodem tempore eidem locatur. Nam, ut ait lex, *Locare, ff. locati, Locare servituti nemo potest.* Secundo, locari non possunt res, quarum quis tantummodo usum habet, id est, quibus quis potest tantum uti ad necessitatem; licet illæ res locari possint, quarum quis habet usumfructum, id est, quibus uti potest non solum ad necessitatem, sed etiam ad voluptatem, & commoditatem; ut enim decernit Justinianus Imperator (*lib. 2. Inst. tit. 5.*): *Is qui fundi nudum habet usum nulli alii ius quod habet locare potest, cum is qui usumfructum habet, possit hoc facere.* Tertio, non potest locari domus lenoni, ut patet ex Authentice, in qua dicitur (*De lenonib. §. præter argum.*), quod *Si quis patiarur in domo sua quemdam lenonem, & hec denunciata cognoscens, non ex domo sua expulerit; scias se & decem libras, aut si lenonem panem, & circa ipsam perditionem habitationem.*

Quest. 5. Potest-ne locari pecunia?

Resp. Dubius diversis modis pecunia uti possumus ex S. Thoma: Primo namque possumus illam conservare, seu expendere quocumque modo. Secundo, possumus illam ad pompam, & apparatus, aut ad dandum aliquod pignum uti. His positis, secundum est cum eodem Angelico Doctore, non posse locari pecuniam, dum qui eam recipit, ea ad comparandam aliam rem uti vult, quia in hoc pecunia consumitur. Quod si e contrario reci-

piens velit pecunia ad pompam uti, aut ad dandum pignus, in hoc casu pecuniam locare licet; & hoc modo intelligi debet lex civilis, in qua sic habetur (L. *Sed mihi videtur*, ff. *commodati*, §. *ult.*); Non potest commodari id, quod usu consumitur, nisi forte ad pompam, vel ostentationem quis accipiat. Et ratio est, quia in locatione perinde, ac in commodato, conceditur alicuius rei usus, reservando sibi proprietatem; & ideo necesse est, ut usus distinguatur a proprietate, & dominio; quæ distinctio non reperitur in pecunia, dum quis consumendo ea utitur.

Notandum nihilominus est, quod utilitas, & lucrum, quod ex pecunia ad ostentationem, & apparatus locata habetur, non debet excedere valorem talis usus, secundum prudentem æstimationem: præterea, quoad ostentationem, periculum est, ne qui locat in aliquod peccatum incurrat, superbiz & vanitati alterius cooperando, aut etiam fraudi, quæ sæpe in huiusmodi alicui paratur, & textitur.

C A P U T III.

De Obligationibus, & peccatis illius, qui rem suam alteri locat.

Quæst. I. **Q**uales obligationes contrahit locator?
 Resp. Quinque; Primo namque, ut ait S. Thomas (opusc. 73. c. 8.): *Periculum rei locatæ remanet apud locantem*, nisi culpa locatarii, seu conductoris percat res locata, eo quod dominium per locationem non transfertur, & ita, ut vulgo a Jure Consultis dicitur, res quæ perit, perit semper periculo domini: quod tamen ita intelligi debet, nisi aliquod pactum contrarium factum fuerit; quia cum tale pactum, quod scilicet rei periculum spectet ad conductorem, non sit contra naturam locationis, illam non destrueret, & observandum esset: potest v. gr. locari domus cum ea conditione & pacto, quod si casu aliquo fortuito corruat, conductor illam refarcire tenebitur: *Si quis*, inquit lex (L. *Si quis*, ff. *locati*), *fundum locaveris ea lege, ut etiam si quid vi maiore accideret, hoc ei præstaretur, p. eto statum est*. In quo casu necesse est, ut, qui cum simili conditione rem suam locat, minus pretium exigat juxta valorem, & æstimationem periculi, quod in conductorem rejicitur contra communem contractus usum.

Secundo, locator tenetur propriis sumptibus facere id, quod requiritur ad conservationem rei locatæ: quia is, qui v. gr. domum suam alteri locat, illius usum concedit, & ita tacite se obligat ad præstandas necessarias expensas, ut conductor ea commode uti possit: quod tamen eodem plane modo intelligendum est, ut ea, quæ de periculo dicta sunt; ut scilicet procedat hæc obligatio, modo

do aliter inter partes conventum non fuerit.

Tertio, tenetur locator conductorem admonere, eique manifestare vitium, & defectum rei locatæ: nam, ut docet S. Antoninus (2. p. tit. 1. c. 15. §. 6.): „ Si quis locat rem vitiosam scienter, puta domum ruinofam, vel equum claudicantem, vel aliquid defectuosum; peccat mortaliter, si inde secutum est, vel verifimiliter sequi poterat notabile damnum conductori, & tenetur ad satisfactionem de damno secuto “.

Quæst. 2. Si quis ignoranter locavit dolia vitiosa, & corrupta, putans esse bona, & idcirco vinum effundatur, aut corrumpatur, tenetur ne in conscientia solvere, & reparare damnum conductoris?

Resp. Constat ex lege civili, quod in talibus ignorantia non excusat; in ea enim sic habetur (L. Si quis dolia, ff. locati): „ Si quis dolia vitiosa ignorans locaverit, deinde vinum effuxerit, tenebitur in id, quod interest, nec ignorantia eius erit excusata; aliter dicendum, si saltem pascuum locasti, in quo herba mala nascebatur; hic enim si pecora vel demortua sint, vel etiam deteriora facta, quod interest, præstabitur, si scisti; si ignorasti, pensionem non petes “. Ratio autem diversitatis est, quia ignorantia illius, qui dolia vitiosa locat, præsumitur ex sua culpa accidisse; poterat enim facillime cognoscere, utrum dolia bona, an vitiosa essent: illius vero ignorantia, qui locat pascua, facile potest esse sine culpa, eo quod multo difficilius cognoscatur, utrum herbarum animalibus noceant, an non, præsertim ab homine talibus rebus non assuetis. Ex quo inferri posse videtur ex illa lege, locatorem non obligari ad resarciendum damnum, quod conductor passus est, nisi dum dolia tanquam bona locavit: cum vero illa, ut erant, simpliciter locavit, & nesciens, utrum bona, aut mala essent, dixit conductori, ut illa probet, & visitet; in hoc casu non peccavit, nec obligatur ad resarciendum damnum, quod ex sua culpa non processit. Attamen nullum locationis mercedem in talibus casibus exigere potest; quia, ut supra dictum fuit, locator tenetur efficere, ut conductor re locata uti possit; & hoc, nisi res locata facile locatori in aliis usibus utilibus & fructuosis inservire potuisset, nam tunc conductor semper teneretur mercedem promissam solvere, licet re locata uti non potuisset.

Quæst. 3. Qui v. g. alteri dolia vitiosa insciens commodavit, tenetur ne resarcere damnum, quod inde secutum est, prout dictum est de locatore?

Resp. Non tenetur juxta Glossam, in qua sic habetur (In Can. Inter hæc, dist. 3. de pœnitentiis. verb. Vase): „ Si commodasti mihi vas corruptum scienter, & vinum acuit, teneris commodati, secus si ignorantur. Secus in locatore vel venditore; quia ille tenetur, sive scienter sive ignoranter locet vel vendat vas corruptum “. Quod conforme est legi in rebus: §. item qui, ff. commodati.

Et ratio est, quia locatio & venditio utriusque contrahentium gratia celebrantur, & ita, ut docet Sanctus Antoninus (2. p. tit. 1. c. 5. §. 6.), *In his venit culpa locatoris, quibus gratia utriusque celebrantur*. Quod secus est in commodato, quod gratia solum commodatarii fit.

Quest. 4. Propter quam culpam locator tenetur ad restitutionem damni, quod conductor passus est?

Resp. Tenetur primo, cum fraudem aliquo modo adhibuit, velum si vinum rei locatæ scienter occultaverit. Secundo, cum damnum ipsiusmet locatori culpa accidit: v. g. quia noluit domum locatam reparare, licet de ruina periculo monitus fuerit. Tertio, tenetur etiam locator restituere ob levem culpam, cum scilicet non exhibuit illam diligentiam, quam prudens paterfamilias committeret in suis rebus adhibet: veluti si nullo modo probaverit, utrum dolia sua sint bona aut vitiosa, & ea temere locat, sicut de hac re ignorantiam conductori non manifestans. Illud autem quod de locatore dictum est, debet etiam ad conductorem extendi, dum scilicet res conductæ sua perit culpa; nam, ut ait Imperator (Lib. 3. Inst. tit. 25. §. *Qui pro usu*), *Qui pro usu aut vestimentorum, aut argenti, aut jumentis, mercedem aut aliam aut promissit, ab eo custodia talis desideratur, quam diligentissimus paterfamilias suis rebus adhibet*. Et hic obiter notandum est, per illam vocem *Diligentissimus*, intelligi solummodo diligentem, id est, eum qui negligens non est; prout exponunt communiter interpretes.

Hujus autem obligationis inter locatorem & conductorem, communis ratio assertur a S. Antonino, dum ait (2. p. tit. 11. c. 15. §. 6.): *In hoc contractu venit culpa levis, cum gratia utriusque celebreretur*. Concludendum igitur est, tam locatorem, quam conductorem, ad damni restitutionem invicem obligari, ob fraudem, latam & levem culpam; licet ob culpam levissimam non obligentur.

Quest. 5. Nullus-ne potest reperiri casus, in quo conductor ob culpam levissimam ad restitutionem obligetur?

Resp. Constat, quod si quis operam suam alteri locaverit ad transferendam rem, in qua maxima diligentia ex natura sua adhibenda est, ne pereat, ut v. g. in collocatione arborum, in simili casu talis conductor tenetur de levissima culpa; ut dicitur in l. *merces*, §. *qui collocationem*, ff. *locati*.

Quest. 6. Quæ sunt aliæ locatoris obligationes?

Resp. Quarto, locator obligatur ad non tollendum conductorem a rei locatæ ante tempus inter eos constitutum: & si locator re locata, invito conductore, ante elapsum tempus uteretur, peccaret, & teneretur ad restitutionem damni, quod conductor ea de causa passus esset. Si dominus, inquit Sanctus Antoninus (2. p. tit. 11. c. 25. §. 7.), *compulsus conductorem de habitatione, vel*

vel usu rei locatæ ante te convenit inter eos, peccavit, & tenetur ad satisfactionem, si conductor ex hoc aliquod damnum incurrit.

Attamen notandum est, reperiri quatuor casus, in quibus locator potest rem locatam sumere ante tempus constitutum: qui casus in lege enumerantur. Primo namque si conductor non solvit mercedem pro locatione conventam, potest re locata a locatore privari. Notandum tamen est, juxta Glossam, quod si domus locata fuerit ad quinque, aut sex, aut etiam plures annos, conductor ab ea expelli non potest, nisi in ea habitaverit per duorum annorum spatium sine ulla mercedis conventæ solutione: *Potest expelli*, inquit Glossa (*in Can. Propter sterilitatem §. verum, de locato*), *cum Canonem per biennium non solvisset*. Si vero domus pro breviori spatio locata fuerit, ab ea quovis tempore expelli potest conductor, mercedem conventam non solvens: in quo tamen regionum & locorum diversæ consuetudines observandæ sunt. Secundo, si res locata facti necessaria locatori, qui in ea habitare vult, veluti quia alia domus, in qua habitabat, aut cecidit, aut ruinam minatur; aut quia uxorem duxit, aut alius siccioris casus, qui similem necessitatem respectu locatoris invocat; quod tamen intelligi debet, si talis necessitas post locationem domus accidit, non ante locationem. Tertio, si domus reparatione omnino indigeat ob aliquod ruinæ periculum, post locationem factam cognitum. Quarto, si conductor re conductâ male utatur, seu eam deteriorem reddens, seu in pravos usus detorquendo: ut si ea ad perpetranda aut procuranda scelera utatur, veluti ad fornicationes, furtum, & alia id genus, quæ omnia in lege exponuntur his verbis: „Æde, quam te conductam habere dicis, si pensionem domino in solidum solvisti, invitum te expelli non oportet, nisi propriis usus domini eam necessariam esse probaverit, aut corrigere demum maluerit, aut tu male in re locata versatus es“. Quinto, tenetur locator pensionem, seu mercedem conventam, aut illius partem conductori remittere ob casus fortuitos, qui rei locatæ utilitatem eidem conductori ademerant: quod dilucide in una Gregorii IX. Decretali exponitur his verbis (*Cap. Propter sterilitatem de locato*): „Propter sterilitatem, afflictionem magno incommodo conductores, vitæ rei, sine culpa coloni, sive casu fortuito contingentem, colonis Ecclesiæ suæ pro rata pensionis remissio est facienda, nisi cum ubertate præcedentis vel subsequentiis anni valeat sterilitas compensari“. Idem habetur in lege *Ex conducto, §. Si vis tempestatis, ff. locati*. De hac materia differui Tom. 6. Tract. 8. de 7. Decalogi præcepto.

CAPUT IV.

De peccato quod in locatione domus facta in favorem Meretricis aut Concubinarum committitur.

Quest. 1. **P**eccat-ne qui domum suam meretrici, aut concubinario scienter locat, dum intendit solummodo pensionem recipere, nullum alium eodem pretio inveniens conductorem?

Resp. In hoc graviter delinquit; præbet enim hujusmodi personis peccandi occasionem & commoditatem, cum nullo modo liceat peccatorum instrumenta aliis subministrare; sicut etiam moraliter haud dubie peccaret, qui venderet aut commodaret enssem ei quem scit eo ad duellum uti velle, licet tale duellum commodando, aut vendendo non intenderet, sed tantum utilitatem aut lucrum sibi inde proveniens: Ille, inquit S. Raymundus (*in summa lib. 2. tit. de negot. secularib. §. 6.*), qui facit vel vendit gladios, peccat, si ex qualitate persone vel temporis cognosceret, vel probabiliter diceret sibi conscientiam, quod ille non querit rem nisi ad malum perpetrandum; tunc enim non deberet illi vendere contra ealem conscientiam. Et ita eadem ratione dicendum est, quod ille qui domum suam alteri locat sciens, aut valde probabiliter dubitans, conductorem velle ea domo ad impudicitatem uti, peccare etiam videtur mortaliter.

Illud etiam probatur ex Auth. in qua habetur (*Athen. De Lenonibus, §. præconizamus*), quod „Si quis „patiat in domo sua quemdam Lenonem, & hæc denuntiata cognoscens, non ex domo sua expulerit, sciat se „& decem librarum auri sustinere poenam, & citra ipsam „perditurum habitationem“. Ex quibus verbis inferitur, in Lege supponi, magnum in hoc committi delictum, graveque contra rempublicam injuriam, cum graves poenæ non indignantur, nisi pro gravi culpa.

Unde etiam Tertullianus, in legem, ut & in morum doctrina veratissimus: „Graviora delicta, inquit (*de Idololatria c. 11.*), quæque pro magnitudine periculi „diligentiam extendunt observationis, ut non ab iis tantum abscedamus, sed & ab iis per quæ fiunt. Licet enim „ab aliis fiat, non interest si per me: in nullo necessarius esse debeo alii, cum facit quod mihi non licet. „Ex hoc quod vetor facere, intelligere debeo, curandum mihi esse ne fiat per me. Denique in alia causa „non levioris reatus præjudicium istud observo: nam „quod nihil de stupro interdictum sit, aliis ad eam rem „nihil aut operæ aut conscientiae exhibeo. Nam quod „ipsam carnem meam a lupanaribus segregavi, agnosco me „neque lenocinium, neque id genus lucrum alterius causa exercere posse. Sic & homicidii interdictio ostendit „mihi, lanistam quoque ab Ecclesia arceri; nec per

se non faciet, quod faciendum aliis subministrat.
Quest. 2. Nonne licet alimenta & vestes meretrici vendere, modo id cum perversa intentione non fiat, sed cum aliquo fine honesto, v. g. ut quis licito modo lucratur necessaria ad familiæ sustentationem, etiam si talis femina nullo modo peccare posset, nisi alimenta, aut vestes ei venderentur?

Resp. Magna reperitur differentia inter venditionem rerum quæ ad vitam necessariae sunt, & locationem domus factam in favorem meretricis. Primo, quia domus præbet tali feminae proximiorē occasionem ad peccandum. Secundo, quia, ut docet S. Thomas loquens de dantibus eleemosynam (4. sent. dist. 15. q. 1. a. 6. *questiuncula 2. in corp.*), Si constaret, quod de eo quod eis datur, in peccatum abuterentur, non deberet eis dari aliquid, nisi necessitas extrema exposceret: & hoc modo intelligenda est auctoritas inducta (Ecclesiastici 12. Da misericordiam, & non suscipias peccatorem; & iterum, Benefac humili, & non des impio.) In qua doctrina videmus, quod etiam si liceat vendere meretrici ea quæ ad sustentationem necessaria sunt, non tamen licet eisdem locare domum, quæ ad peccandum uti vult, quia meretrix posset aliam habitationem necessariam invenire, quam tamen non posset in lupanar commutare. Videtur præterea, quod non potest quis, sine debita honestatis discrimine, meretrici domum suam locare, & in hoc quoddam injuriam vicinis fieri. Adde, quod valde expedit, quod ob domus defectum tales mulieres quodam modo ad mutationem vitæ incitentur, aut saltem ut parochiam vel locum, quem sua præsentia dehonestant & inficiunt, deferere magno Christianorum bono compellantur.

Quis credat, illum super omnia Deum diligere, qui domum suam meretrici notæ locare consentit? quique, ne aliquo emolumento privetur, domum velut quoddam instrumentum tot peccatorum subministrat? Nec dicas, quod dum meretrices tolerantur, illis consequenter aliqua domus locari debent: nam id onus tibi privato non incumbit, nec aliqua lege teneris, talibus habitationem concedere in tua domo: cum igitur ad id non tenearis, quo pacto amas Deum, & ad illius mandata tremis, dum talem locationem facis, quam certe in die iudicii fecisse non velles? Nec timendum est, ne in praxi desint locatores domorum, prout neque etiam fornicatores, corrupti huius sæculi moribus, in quo multi sanam doctrinam nec servant nec sustinent.

Quest. 3. Quid agere debet Confessarius, dum scit, fornicentem locasse aut locare velle domum suam alicui meretrici, vel lenoni?

Resp. Videtur, quod in tali casu neganda est poenitentæ absolutio, nisi promittat se talibus domum suam non locaturum; aut si jam locavit, debet ei imponi, ut quanto citius fieri poterit, meretricem a domo sua

quovis modo expellat; differrique poterit absolutio, donec aliqua super hoc diligenter facta fuerit; & hac videtur esse Sancti Caroli doctrina, dum sic loquitur (*In Tract. Confess. cap. 5*): *Nec eos absolvent, qui cum peccatis mortalibus simul etiam eorum occasione vivere plane non proponunt, ut sunt qui domum tenent in hunc quem alio pariter, ut videlicet caritatis vel alius iustitiae. Et ita dicit, juxta tempus. Præcavimus mentem, non debent absolvi illi, qui domum sedentes paratam habent, nisi contendant se ad salutem occasionem, per quas cooperantur aliorum delictis, amputandos, nonne maior est ratio absolutionem denegandi illis, qui de non tuas meretricibus, aut lenonibus loquere volunt, & ut aliquo modo saltem personarum delictis cooperantur? Debet igitur Confessoris magis cum caritate præsentem in mente, primo fore impossibile esse, quod si meretricibus domum suam locare velit, præcipue si locationem propterea tantum velit mittere: Secundo, attendenda esse verba in Evangelio Christi prolata (*Matth. cap. 23. v. 27*): *Et securus est arboris radicem te, eras erigetur primum contra te, excutietur tibi, ut scietis tunc mentis vestrae, quoniam scitis et vos tunc metatur in gehennam etc.* Et ita licet attendenda esset aliquando etiam pars, aut etiam totum prædictum, ne scilicet locetur domus, id consentire fieri deesse, licetque in hoc casu, & quod minus est, in alia quam in primis vita, ei non deservit, qui aliqua in iniquitatem contemplant, sed centuplum, juxta Domini verba, accepturum in hoc saeculo, & vitæ æternæ heredem fore in altero. Adde quod, ut ait S. Hieronymus (*Comm. in Matth. l. 3*): *Melius est ut quis emolumentis carnalibus careat, quam dum vult lucrificare, causam habeat ruinam.* Vide quæ dicta sunt Tom. 7. Tract. 8. capite 5. q. 56.*

CAPUT V.

De Obligationibus & peccatis locataris seu conductoris.

Quesq. I. AD quæ obligatur conductor?

Respon. Tenetur primo, re locata eo modo uti, quo convenit; nam si aliter ea uteretur, teneretur damnare quod inde passus esset locator, resarcire; nisi rationabiliter præsumisset conductor, consentire locatorem tali usui: quorum ratio est, quia in contractu locationis, re dominium non transfertur: sed usus tantum rei locatae conceditur; ita ut dum re locata utitur conductor aliter, quam convenit, est, iniustitiam committit, ut re aliena contra domini voluntatem utitur: unde, ut decernit Justinianus Imperator (*Lib. 4. Inst. tit. 5. §. 6.*), *Si is qui rem utendam accepit, in alium usum eam transferat, quoniam cujus gratia ei data est, factura committit, verum si quis equum gerendi causa con-*

darum sibi longius aliquo darent, & §. sequenti. Qui rebus commodatis aliter utuntur, quam utendi accep-
runt, ita furtum committunt, si se intelligant si invi-
re domino ficere, cumque si intellexisset non permissurum:
at si permissurum credant, extra crimen videtur.

Secundo, tenetur locatarius seu conductor a locatione ante tempus conventum non recedere; nisi rei locatae a
liquo noceretur, quod illius usum impediat: ut si quis do-
mum locavit, cuius deinde aliqua pars corrumpitur: si domus
ab aliquo larva seu spectri apparitione sit inhabitabilis;
si ob contagionem aut bellum conductori sit recedendum.
In his autem casibus debet conductor locatorem de suo
discessu admonere, domusque claves restituere si id com-
mode fieri possit; nam si discessum suam locatori celeret
conductor, dum illum admonere difficile non est, &
ideo non potuisset dominus domum suam alteri locare;
in hoc casu ex æquitate teneretur conductor damnum,
quod inde passus est locator, restituere.

Tertio, conductor tenetur rem locatam, finita locatio-
ne, incolumem domino reddere; quia, ut docet S. An-
toninus (2. p. tit. 1. cap. 15. §. 16.), Si conductor male
prestitit rem sibi locatam, sic plus vel minus pecca-
vit secundum lesionem; & præcipue quando ex negligentia,
vel culpa negligentia hoc egit, tenetur ad satisfactionem.

Quarto, debet conductor mercedem & pretium rei lo-
catae, tempore convento solvere, aut si de tempore so-
lutionis inter partes conventum non sit, debet solvere
juxta regionum receptam consuetudinem; nam, ut ait
idem S. Antoninus (loc. cit.), Si conductor non solveret
tempore debito, cum posset, peccavit.

C A P U T VI.

De Locatione famularum, & operarum.

Quæst. 1. **Q**UI operarium conduxit, & deinde illius
opera non fuisse usus, teneretur ne solve-
re mercedem conventam, & posset ne aliquid ex ea mi-
nuere, eo quod artifex non laborasset?

Resp. Huic quæstioni expresse respondet Glossa his ver-
bis (tit. Si unus, ff. locati, verbo, Personis), Cum au-
tem quis operas suas locat, vel rem & opem, nec per
eum fiat, quominus ea solvat, sed per conductorem, si-
cet casu fortuito impeditum, mercedem totius temporis
consequetur; si vero fiat per locatorem, quominus ope-
ras præster, vel per casum fortuitum in sua persona con-
tingentem, tenetur in primo casu ad interesse, in secun-
do ut personam remittat vel reddat, pro rebus consumptis,
quo eas non prestitit. Et juxta istas Glossas doctrinam
intelligi debet in x, in qua sic habetur (L. sed aliter, §.
Cura quidam, ff. locati): Cura quidam operas sibi
causat, deinde is qui ea contulerat, decessisset, Imper-

tor respicijs: Cum per te non fieriſſe proponas, quominus locatas operas ſciteret, ſi eodem anno mercedes ab alijs non accipiſſi, fidem contractus impleri æquum eſt.

Queſt. 2. Regula generalis, quod qui operam ſuam alteri locat, nullam mercem conſequi debet, cum caſu a iſto fortuito in locatoris perſona contingente non poteſt id quod promiſerat præſtare, debet ne extendi ad omnes, qui operas ſuas locant?

Reſp. Hæc regula non extenditur ad Advocatos, qui mercede accepta ad tuendam in iudicio aliquam cauſam, eam deinde, caſu aliquo fortuito ſuperveniente, tueri non poſſunt; Patroni enim a regula generali expreſſe exempti ſunt in lege his verbis (*L. Preſes, ff. de varijs & extraz. cognit. §. Divus*): Divus Severus ab hæreditibus Advocati eo mortuo prohibuit mercedem repeti: quia per ipſum non fieretis, quominus cauſam ageret. Quod tamen intelligendam videtur, cum putatur advocatus aliquam diligentiam, & curam adhibuiſſe ad talem cauſam tuendam.

Queſt. 3. Cum locatione facta a domino, rei locatae dominium legitime in alium transfertur, ceſſat ne omnino locatio? v. g. Petrus cum domum ſuam Paulo locaſſet, ſtatim mortuus eſt: quaeritur, utrum hæredes Petri poſſint Paulam a domo locata expellere, aut utrum teneantur locationem factam obſervare?

Reſp. Ut huic quaſtioni reſponderi dilucide poſſit, ſupponendum eſt, rem aliquam duplici modo ab uno domino in alium transferri poſſe: aut enim mortuo primo domino, ſuccedit hæres univerſalis, aut res vendita fuit, aut legata. In primo caſu hæres univerſalis tenetur locationi a defuncto factæ ſtare, nec poteſt conductori ante tempus conventum rem locatam tollere: quia hæres univerſalis unicam in iure perſonam ſuſtinet, una cum teſtatore, &, ut ait lex (*L. Vitam, C. de loc.*): Vitam veritatis ignoras, in conductionibus non ſuccedere heredes conductoris exiſtimans. In alijs caſibus conſtat ex lege (*L. Emptorem, Cod. de locato*), quod Emptorem quidam fundi neceſſe non eſt ſtare colono, cui prior dominus locavit, niſi ea lege emit. Et idem prorsus de legatario dicendum eſt, vel alio quolibet, qui quaecumque rem alio titulo, quam hæredis univerſalis acquiſivit, quia tales defuncti perſonam non repræſentant.

Queſt. 4. Si Petrus operam Pauli locaverit ad ædificandam domum, aut faciendam ſtatuum, & navem, & alia huiusmodi, & deinde, re infecta, moriatur Paulus; tenentur ne hæredes Pauli ad faciendum per ſe aut per alios id, quod facere promiſerat Paulus? aut ſi e con-verſo Petrus moriatur, tenentur ne illius hæredes conventiones, quas cum Paulo fecerat, obſervare?

Reſp. Caſus iſti ſunt a lege deſiniti his expreſſis verbis (*L. Viteris juris, C. de contrahenda & cum mittenda ſtipul.*): Generaliter ſanctimus, omnem ſtipulationem,

sive in dando, sive in faciendo, sive mixta ex dando & faciendo invenitur, & ad heredes, & contra heredes transmuti, sive specialis heredum fiat mentio, sive non. Et ita in utroque casu heredes tenentur vices defuncti, aut per se, aut per alios, fideliter supplere.

Quest. 7. Qui rem aliquam a domino locat, potest-ne rem locatam dimittere, dum illius proprietates ad alium dominum transit?

Resp. Non potest locatarius, seu conductor, rem sibi locatam deferere & abicere ante tempus conventum, nisi adsit novi domini consensus: quod probatur ex lege Emptorem supra relata, & ex lege *Quis fundum*. In quibus loquens Imperator de iis, qui non tenentur stare locationi factæ, eamque observare, conductorem seu locatarium in eorum numerum non refert, & ita supponit, non esse extra-generalem contractuum regulam, quæ illos perpetuos ex natura sua esse jubet.

Quest. 6. Si famulus vili pretio necessitate compulsus se locaverit, dominum enixe rogans, ut illum in suo famulatu reciperet; tenetur-ne dominus in tali casu consuetum servitii & laboris sui salarium in foro conscientie famulo solvere, aut tantummodo mercedem conventam?

Resp. Eodem plane modo loqui possumus de eo qui famulum locat, ac de alicujus rei emptore: quia, ut docet Justinianus Imperator (*L. 3. Instit. tit. 25.*), *Locatio & conductio proxima est emptioni & venditioni, iisdemque juris regulis consistit*. Cum igitur, juxta sancti Thomæ doctrinam (*2. 2. q. 77. art. 1. in corp.*), si pretium excedat quantitatem valoris rei, vel e converso res excedat pretium, tollitur injusta æqualitas. Et ideo carius vendere, vel vilius emere rem quam valet, est secundum se injustum & illicitum. Possimus etiam asserere, illam qui utilitatem propriam ex famuli necessitate captans, non ex justum servitutis, quam sibi impendit, pretium solvit, injustitiæ reum fieri. Si vero dominus, qui talem famulum recipit, eo non multum indigebat, eumque solummodo recipit, ut ejus enixis precibus annueret; ita ut non pluris æstimet servitutem, quæ sibi a famulo præstatur, quam mercedem conventam, eo quod tali famulo carere lubenter consensisset; in hoc casu non tenetur augere pretium conventum: sicut enim adest S. Thomas (*loco cit.*), quod *Cum aliquis multum indiget habere rem aliquam, & alius legatur, si ea careat; in tali casu iustum pretium erit, ut non solum repositur ad rem que venditur, sed ad damnum quod venditor ex venditione incurrit*: ita etiam in casu proposito non æstimanda est servitus, quam famulus hero impendit, juxta servitutis valorem, sed juxta utilitatem quam herus ex ea sentit. Saltem advertendum est, quod conventi salarii modicetas non debet dare famulis occasionem bona dominorum surripiendi, tuo compensatio- nis plectranque inani præterire: ne enim id in praxi fieret.

feret, propositionem sequentem condemnavit sancta Sc.
des (*Innoc. XI. in Decret. contra 65. propos.*).

37. Propositio damnata.

*Famuli & famule domesticæ possunt occulte heris suis
surrumpere ad compensandam operam suam, quam majorem
judicant salario, quod recipiunt.*

*Quæst. 7. Cum herus famulum dimittit ante tempus
conventum, tenetur ne integrum totius temporis con-
venti salarium solvere: aut sufficit ne, ut salarium pro
servitii præstiti rata solvat?*

Resp. In contractu locutionis pacta inter partes conventa
debent observari; & ita si herus famulum ante tempus
conventum expellat, absque gravi ratione & fundamen-
to, ex parte famuli proveniente, tenetur integrum sala-
rium solvere, prout ac si famulus ei servisset toto tem-
pore convento; modo tamen famulus alium herum non
habuerit per id tempus, quo a primo dimissus est; quia
ut dicitur in lege (*L. Qui operis, ff. locati.*): *Qui
operas suas locavit, totius temporis mercedem accipere de-
bet, si per eum non stetit, quominus operas suas præstaret.*
Et eodem plane modo, si absque legitima causa famulus
ante tempus conventum herum deserat, potest herus ju-
ste compensare damnum, quod ex prapropere famuli di-
fessu sustinet: nam, ut ait Glossa (*in L. Si uno, ff. lo-
cati, verbo Perseus.*), *Si vero stetit per locatorem,*
quominus opera præstet, tenetur ad interesse.

*Quæst. 8. Apparitores, lectores, cursores & similes, qui
res suas diarias contra varias personas una die totis exequun-
tur, possunt ne exigere a singulis pretium executionum, po-
tius ac si unicam tantum executionem fecissent?*

Resp. Id eis variis constitutionibus, & statutis munici-
palibus prohibitum fuit, præcipue autem in Gallia edictis
Philippi IV. anno 1302. articulo 5. & 22. & 27. & Fran-
cisci primi anno 1597. cap. 16. art. 10. neque dubium
est, potest, quin tales iustissimæ leges observandæ a sub-
ditis sint. Adde, quod id valde iuri & æquitati natura-
li conforme esse videtur.

*Quæst. 9. Cum artifex quilibet modico nimium pretio
aliquid facere imprudens promittit, ita ut licet recte &
assidue laboret, non tamen possit justum salarium in tali
opere consequi: tenetur ne dominus tunc pretium auge-
re, cum illius nimiam modicitatem ergaverit?*

Resp. Si erravit operarius in computatione laboris &
temporis, quæ in tali opere informis sunt, & conitet,
illud salarium longe infra modicam esse: in hoc
casu tenetur dominus, id est, qui artificis opera utitur,
pretium augere juxta qualitatem, & æstimationem labo-
ris necessarij, modo talem expensam non fecerit, ob
promissionem sibi ab artifice factam, quod tale opus
majorem summam non requireret, ita ut ita fuerit di-
ligens & animatus, ut si majus fuisset rei pretium, de
ea non cogitasset. Quod probatur ex his quæ superius
dicta-

diximus, quod scilicet idem dicendum est de locatione, ac de emptione: sed ex Sancto Thoma (2. 2. q. 77. art. 1. in corp.). *Curius vendere, vel utilius emere rem quam valere, id secundum se incertum & illicitum.* Secundo, quia, ut habetur in lege (L. Si qui de verborum obligationibus): *Qui per datum obligatus est, competit ei exceptio, et nullus alius interesse stipulantis, sed ipse res in se delictum habet.* Et ita cum in casu proposito constet, quod dominus rem pro minori pretio habet, quam revera valeat, sequitur, illum teneri implere id quod debet iusto pretio laboris, qui pro se actus est, licet illa minima momentis ex culpa domini non proveniret, sed ex alio suis ignorantia; quia et videtur a ratione & anima legis modo laetare, licet nulla adde domini fraus, aut culpa; potest tamen antea iustum laboris sui pretium in iudicio petere.

Quest. 10. Nonne dici posset, eam legem debere secundum modum intelligi, dum adeo lasso ultra dimidium iusti pretii quantumquidem legem istam tantum laesum in contrahendis prohibent, ut videre est in leg. *Rem magis*; Cod. de rescind. vendit. & cap. cum causa, de emptione & venditione?

Resp. Dicendum est, quod leges illae intelligendae sunt pro iure externo: nam, ut inquit Angelicus Doctor (2. 2. q. 77. art. 1. ad 2.), „Lex humana non potuit prohibere quicquid est contra virtutem, sed ei sufficit, ut prohibeat ea quae destruant hominum conviciam; sed lex divina nihil in quantum relinquit, quod sit virtutis contrarium; unde secundum divinam legem illicitum reputatur, si in emptione & venditione non sit aequalitas iustitiae observata, & tenetur ille qui plus habet, recompensare ei qui damnificatus est, si sit notabile damnum“. Et juxta Innocentium quartum (In cap. In crimine, de usuris.), „Ibi quod dicitur, quod liceat contrahentibus se invicem decipere intra non dimidium iusti pretii, tenet iure fori, sed forsan non iure poli“.

CAPUT VII.

De Contractu dotali.

Quest. 1. Quid est Contractus dotalis?

Resp. Est donatio quaelibet, quae a muliere aut mulieris parentibus aut utroque extraneis pro dote marito fit ad sustinenda onera matrimonii; quae definitio istam fore verborum translationem a S. Antonino d. cente (3. p. 1. c. 24. §. 1.), quod *Dos est quae datur pro a muliere pro dote e, quae de matrimonio sustinetur.* Illius verba exponere non erit inutile.

Primo, contractus dotalis est *Donatio quaedam*; in quibus verbis continetur genus donationis, quod locum habet hoc in terminando ut cum alijs verbis donatio dicitur.

bus: *Quæ a muliere aut mulieris parentibus aut etiam extraneis pro illa fit*; hæc verba perspicua sunt, & ex illis concluditur, quod dos, juxta legem, est proprium mulierum patrimonium.

Additur, *Fic marito*, ut notetur, solum maritum esse dominum dotis, ita ut, juxta sancti Antonini mentem, ex ea eleemosynas pauperibus dare regulariter non possit mulier. *Quamdiu*, inquit (D. Anson. ib.), *stat matrimonium, dominium rerum dotalium est penes virum, unde contra voluntatem viri mulier non potest eleemosynam facere*. De hac materia fusius differui Tom. 5. Tract. 2. de primo Decalogi Præcepto, c. 3. de charitate, n. 19. *Ad sustinenda onera matrimonii*, ex quo inferitur, dotem durare, quamdiu durat matrimonium, & nullam esse dotem sine matrimonio: *Neque enim*, inquit lex (L. Dotis, ff. docere dotium.), *dos sine matrimonio esse potest; ubi- cumque igitur nomen matrimonii non est, nec dos est*.

Quest. 2. Quomodo dividi potest Dos, seu contractus dotalis?

Resp. Dos, aut bona dotalia, quæ idem in hoc casu sonant, sunt aut profectitia, aut adventitia: bona dotalia profectitia ea sunt, quæ mulieri dantur a patre, avo, &c. aut etiam ab extraneo, si illa det sub nomine patris, aut avi mulieris. Dos autem adventitia est, quæ neque a Patre, neque ab aliis consanguineis in linea ascendenti masculina paterna constitutis provenit, quamque mulier sibi ipsa constituit ex bonis matris, fratris, avunculi aut extranei; quæ omnia habentur in lege.

Quest. 3. Tenetur-ne pater filiam dotare?

Resp. Certum est, quod si filia cum consensu patris nubat, tenetur illam dotare, si possit, eo magis quod cum alimenta iis quos genuit subministrare debeat, dos in locum alimentorum succedit, & ita juxta legem (L. Qui liberos, ff. de ritu nupt.): *Qui liberos injuria prohibens uxorem ducere, vel nubere, vel qui dotem dare non voluit, coguntur in matrimonium collocare & dotare*.

Quest. 4. Pater tenetur-ne dotare filiam, quæ sine illius consensu nupit?

Resp. In hoc casu pater dotare non tenetur in Gallia, ubi adsunt ea de re varia regum Decreta: Henrici II. mense Februario 1556. Henrici III. 1579. & Ludovici XIII. ann. 1629. Illi tamen Reges nolunt, ut talis exhereditatio locum habere possit erga filios triginta annis, aut filias viginti quinque annis majores: ut videre est in Decreto Henrici II. In aliis Regionibus leges & statuta municipalia, quæ in talibus casibus observantur, etiam in conscientia attendenda sunt. Notandum tales potestas in conscientia non incurri, nisi cum filii aut filię matrimonium contraxerunt patre aut matre rationabiliter invitati, aut iis sine justa & gravi causa non consultis. Sed de his alibi fusius tom. 4. ubi de matrimonio.

Quest. 5. Si Pater, ob paupertatem, filię dotem con-

Alimere non possit, mater tenetur ne in illius subsidium constituere, si possit?

Resp. Mater, quæ non minus liberos diligere debet, quam Pater, tenetur eis alimenta subministrare; & ita si Pater ita sit pauper, ut filia dotem in casu matrimonii dare non possit, debet illius vices supplere mater, & illam naturalem obligationem, cum potest, implere; nam juxta doctrinam Glossæ: *Ubi pater & filius egent, mater compellitur eos alere.*

Quæst. 6. Tenetur ne frater sororem dotare, cum id pater aut mater facere non possunt?

Resp. In hoc casu frater tenetur, quia juxta Glossam (*in c. Cum haberet, de eo qui duxit in matrimonium &c. verbo, secundum facultates.*), dives fratri inopi alimenta subministrare debet: & hæc obligatio validior est in Ecclesiastico, qui possidens bona Ecclesiæ, quæ ex natura sua pauperum omnibus inservire debent, ex eis sororem dotare debet, si nullum habet patrimonium; in quo tamen attendi debet, ut ei dos talis non sit, ut ob eam soror in altioris conditionem aut fortunam transferatur; nam ut ait S. Ambrosius (*l. 1. de officiis c. 30. D. Th. 2. 2. q. 185. art. 7. ad 2.*), *Hæc est appræbenda liberalitas, ut proximo summi tui non desprecias, & eque cognoscas; non tamen ut illos diviores fieri velis ex eo, quod tu pater consensu inopis.* Et quia periculorum admodum est, ne carnis & sanguinis affectus in tali negotio dominetur, & cæcitatem inducat, talia temere facienda non sunt, nec sine bono & fideli spiritualis hominis consilio.

Quæst. 7. Si virgo nubere nolit, sed Monasticam vitam ducere cupiat; in hoc casu tenetur ne pater illam dotare, aut etiam patrimonium filio Ordines sacros recipere volenti restituere?

Resp. Quandoquidem dos filia nubenti constitui debet, dubitari non potest, quin filius Ordinem sacrum suscipiens, aut filia Monasterium ingrediens, eodem privilegio gaudere debeant; cum, juxta Canones, vota quæ in professione Monastica, aut in Ordine sacro fiunt, quoddam veluti matrimonium spirituale producant, ex quo non minor unio cum Deo erit, quam sit illa, quæ in matrimonio communi mulierem inter & maritum intercedit; unde a matrimonio carnali ad matrimonium spirituale sæpiissime in jure Canonico datur consequentia.

Quæst. 8. Quonam tempore tenetur maritus dotem restituere?

Resp. Si dos ex rebus immobilibus constet, eam statim soluto matrimonio debet maritus restituere; quod si in rebus mobilibus, pecunia, & similibus, consistat; ad illam restituendam, juxta legem civilem, non obligatur maritus, nisi elapso anno post matrimonii dissolutionem, ut videtur etiam in leg. *Rem in præsent.* & cum autem, *Con. de rei uxoris actione*; attamen similes casus resolvendi sunt, etiam in

in foro conscientie, juxta leges & consuetudines legitimas, quæ in variis regionibus observantur.

Quest. 9. Tenetur ne maritus totam dotem restituere?

Resp. Si maritus ita pauper sit, ut restituta integra dotis non habiturus sit, unde juxta statum & conditionem suam vivat, tunc non tenetur, nisi ad id, quod facere potest, id est, delectari ne egeat; quæ tamen legis dispensatio personalis est; mariti personam non egreditur, & ad illius hæredes extraneos non extenditur: *Maritum*, inquit lex (*L. Maritum, ff. de marit. j.*), *et id quod facere potest condempnari*, explorati juris est: *sed hoc hæredi extraneo non esse præstandum.*

Quest. 10. Cum maritus sine timore inopie dotem restituere potest, eamque revera per se aut per heredem restituit; potestne revocare id, quod ad conservanda bona dotalia expendit?

Resp. Si tales expensæ necessario faciendæ erant ad conservationem aut perpetuam dotis utilitatem, illas haud dubie compensare & computare poterit maritus: nam ut dicitur in lege (*L. Impensurum ff. de impensis in reb. dotal. factis*): *In necessariis impensis hoc sciendum est, eas demum impensis autem minuere, quæ in dotem factæ sunt*, igitur, si v. gr. maritus multum expendit ad refarciendam dotem dotalem, quæ ruinam minabatur, potest tales expensas ab hæredibus conjugis repetere.

Quod si expensæ in supbo aut alia re dotali factæ sint solummodo, ut majores inde fructus maritus consequeretur, non autem ut res dotalis majoris pretii fieret; tunc nullam compensationem ob eas prætereendere potest maritus; conveniens enim & iustum est, ut quandoquidem fructibus ex re dotali provenientibus fruatur, hæc sce generis expensæ uxori non imputet, juxta legem civilem.

Cum autem expensæ solam mariti commoditatem aut voluptatem respiciant, & ad vanum ornatum potius quam ad utilitatem spectant; tunc in considerationem non veniunt, nec ullam compensationem produciunt, etiam si consentiente conjuge factæ fuissent: *In voluptuariis autem*, inquit lex (*L. in voluptuariis, ff. de impensis in reb. dotal. factis*), *nec si voluntate mulieris factæ sunt, exactionem parere.*

C A P U T VIII.

De Deposito.

Quest. 1. Quid est Depositum?

Resp. Est contractus, quo res aliqua alteri commendanda committitur: & ut dicitur in lege (*L. Depositum, ff. de positi.*), *Depositum est, quod custodiendum alicui datum est.* Ex hac definitione facile inferitur: depositarium jure non posse re deposita uti, cum ejus tantum concessa sit custodia, non autem usus; in quo depositum a commodato differt, in quo res ita traditur, ut ea que

utitur: differt etiam a pignore, in quo res traditur ad alicujus debiti securitatem.

Quæst. 2. Quonam modo dividitur Depositum?

Resp. Aliud est judiciale depositum, quod fit de re litigiosa, quæ iudici aut sequenti traditur, usque dum decernatur, & declaratur, ad quem debeat pertinere. Aliud est etiam depositum, quod a debitore in manus personæ publicæ traditur, ut exinde se a solutione interesse eximat: accidit enim aliquoties, quod debitor volens debitum creditori solvere, in varias oppositiones & contradictiones incurrit; quandoque infemet crederet solutionem recipere non vult: & in hujusmodi casibus debitor pecuniam, quam debet, in manibus personæ publicæ deponit, quo facto liberatur ab obligatione, quam in favorem creditoris contraxerat.

Tertia species depositi est, cum res aliqua alteri custodienda traditur; & hoc est proprie loquendo depositum, de quo nunc loquimur: dicitur autem depositum a verbo deponere, & ut dicitur in lege (*L. Depositum ff. de positi*): *Præpositio de auge depositum, ut ostendat, rationem fidei ejus esse commissum, quod ad custodiam rei pertinet.*

Quæst. 3. Depositarius potest-ne uti re, quæ apud eum deposita est?

Resp. Si deponens, id est, dominus rei quæ deposita est, non vere consentit expressè, aut tacite, quod ea utatur depositarius; certum est, quod peccat, & quamdam speciem furti in tali usu committit, ut habetur in lege (*L. Si Deposi. C. de positi*): *Qui rem depositam invito domino sciens, prudensque in usus suos converterit, eam furti delicto succedit.* Unde sequitur, quod si vestis, aut alia hujusmodi res, deposita fuerit, & ea depositarius, sine domini consensu, utatur, tenetur restituere: quia usus talis vestis depositæ ejus valorem minuit, neque præsumi communiter debet, dominum, qui nullo modo tali usui consensit, illum approbare; quin potius judicandum est, illi non placere, cum in illius damnum vergat. Quod si deposita fuerit pecunia, aut inclusa est in arca clavi a domino observata; & in hoc casu si depositarius illa utatur, furtum committit; quia ex tali depositi modo constat, dominum nolle illius usum concedere. Si vero pecunia simpliciter non inclusa deposita sit, potest ea uti depositarius, modo tamen securus sit, se aliam pecuniam subito inventuram ad reddendum domino, quantumque eam petierit: *Si sacculum*, inquit lex (*L. Si sacculum ff. de positi*), *vel a gentem signatum deposuero, & is, penes quem depositum fuit, me invito concessaverit, & de positi, & furti actio mihi in eum competit.* Si ex permissu mea deposita pecunia, is penes quem deposita est, utatur, ut in cæteris bonæ fidei judiciis, usuræ ejus nomine prestare mihi cogitur.

Quæst.

Quæst. 4. Ad quid tenetur depositarius, dum res deposita in suis manibus minuitur, aut perit?

Resp. Licet naturalis adsit obligatio restituendi id, quod ab alio depositi causa habuimus; nihilominus si res deposita casu aliquo fortuito in manibus depositarii pereat, non tenetur restituere; quia ut plurimum, ejus tantum gratia, qui deponit, depositum contrahitur, non autem gratia depositarii. Unde S. Thomas sic differt (2. 2. q. 62. art. 6. in corp.): *quandoque* „ Aliquis accipit rem al-
„ terius absque injuria, non pro sua utilitate, sicut patet
„ in depositis; & ideo ille, qui sic accipit, in nullo te-
„ netur ratione acceptionis, quin imo accipiendo impendit
„ obsequium; tenetur autem ratione rei, & propter hoc,
„ si ei subtrahatur res absque sua culpa, non tenetur ad re-
„ stitutionem: secus autem esset, si cum magna sua culpa
„ rem depositam amitteret“. Et in hoc secutus est S. Tho-
mas legis civilis Decretum, juxta quam depositarius rem
depositam restituere tenetur, si fraude sua, aut culpa gra-
vi perierit (L. Depositum, §. quod autem, ff. de positi):
Depositarius non tenetur, nisi de dolo, & lata culpa.

Quæst. 5. Qualis est illa culpa gravis in deposito?

Resp. Culpa gravis est, cum rei depositæ custodia valde negligitur, neque eo modo, & ea vigilantia conserva-
tur, quo res propriæ; & ideo sic habetur in lege: „ La-
„ tiorem culpam dolum esse, mihi verissimum videtur;
„ nam etsi quis non ad eum modum, quem hominum na-
„ tura desiderat, diligens est, nisi tamen ad suum modum
„ curam in deposito præstet, fraude non caret; nec enim
„ salva fide minorem his, quam suis rebus, diligentiam
„ præstabit“. Unde etiam dicitur in Decretali (Cap. Bona fides, de deposito), quod Bona fides abesse præsumitur, si rebus tuis salvis existentibus, deposita amissi-
sti. Cujus rei exemplum affert Glossa his verbis (ib.):
Præsumitur autem lata culpa, vel dolum, si non adhibeat diligentiam, qualem in rebus suis: ut si res suas ponebat in arca securas, res depositas dimittebat in domo super bancas.

Quæst. 6. Depositarius tenetur-ne quandoque restituere ob aliquam culpam, quæ lata, & gravis non est?

Resp. Tenetur in duobus casibus. Primo, si aliquam mercedem recepit ad custodiendam rem depositam; tunc namque tenetur restituere, si levi culpa res deposita pereat; quia in eo casu depositum utriusque gratia celebratur; & ut ait lex (L. Si ut certo ff. commodati, nunc videndum): In deposito si merces accessit, etiam culpa exhibetur. Ubi utriusque utilitas vertitur, dolum & culpa præstatur. Secundo, si depositarius se obligaverit ad restituendam rem depositam, si aliqua sua culpa etiam levi perierit, tenetur observare pactum, ut habetur in lege (L. Depositum, §. Si conventi, ff. de positi). Si conventum ut in deposito & culpa præstetur, rata est contractus conventio; contractus enim legem ex conventionem accipiunt.

Quæst.

Quæst. 7. Teneri ne potest ad restitutionem depositarius etiam ob culpam levissimam?

Resp. In duobus casibus ob levissimam culpam teneri. Primo namque, si depositarius totum in se rei depositæ periculum susceperit, conventioni stare tenetur. Secundo, si domino volenti rem aliquam deponere, depositarius semetipsum ad illam custodiendam obtulerit, de levissima culpa tenetur: quod tamen locum habet, si cum dominus hominem diligentissimum requireret, se se obtulit depositarius uti talem suam diligentiam venditans; tunc enim iustum est, ut illam diligentiam, quam ostentavit, de facto adhibeat, & ut non minori cura rem depositam, quam res proprias, custodiat; ita ut si aliqua talis depositarii etiam levissima culpa, res deposita pereat, teneatur illius pretium domino restituere, ut habetur in lege his verbis (*L. Depositum §. Sæpe evenit, ff. depositi*): „Sæpe evenit, ut res deposita, vel nummi, periculo sint ejus, apud quem deponuntur, ut puta si hoc nominatim convenit: sed & si quis se deposito obtulit, idem Julianus scribit periculo se depositi alligasse, ita tamen, ut non solum dolum, sed etiam culpam, & custodiam præstet“. Quod etiam Jure canonico cautum videtur, dum dicitur (*Cap. Bona fides, de deposito*): *De culpa quoque teneris, si te ipsum deposito obtulisti.*

Quæst. 8. Tenetur-ne aliquando depositarius resarcire damnum, quod casu aliquo fortuito rei depositæ accidit sine illius culpa: ut si v.g. equus depositus est, debet-ne depositarius illius pretium restituere, si apud se mortuus fuerit?

Resp. Teneri potest ad restitutionem depositarius in duobus casibus. Primo, si ita inter eum, & deponentem convenerint. Secundo, si depositarius requisitus a domino, noluerit tunc reddere rem depositam, & pendente mora perierit; quia potuit ab obligatione rem conservandi se liberare, & ita illius mora culpabilis est, illumque reddit obnoxium ad resarcienda omnia damna rei depositæ tempore, quo eam invito domino retinet. Unde dicitur in lege (*L. Si in Asia, ff. depositi, §. quemadmodum*), quod *Depositum eo die quo depositum actum est, periculo ejus est, apud quem depositum fuerit.* Quod etiam Decretali Gregorii IX. confirmari potest; in ea enim habetur (*Cap. Bona fides, Extrav. de deposito*), quod *In deposito, pacto, culpa, vel mora precedentibus, casus etiam fortuitus imputatur.*

Quæst. 9. Si dominus rem suam depositam petat, ut ea utatur ad aliquod scelus perpetrandum: ut si eandem depositum requirat, ut cum eo homicidium committat: tenetur-ne tunc depositarius rem depositam tradere?

Resp. In talibus casibus depositarius rem depositam domino reddere non tenetur, juxta S. Thomæ doctrinam: *Est aliquis casus, inquit S. Doctor (2. 2. q. 57. art. 2. ad 1.), in quo depositum non est redditum, ne homo periculis voluntatem habens, male eo utatur: ut puta;*
si fu-

si furcosus, vel huius rei publice arma deposita reposcit.
Quest. 10. Si fur rem Cajo surreptam apud Titium deponat; deinde tractu temporis agnoscat Titius, talem rem ad Cajum pertinere: debet-ne illam Cajo, aut furi restituere?

Resp. Etiam si sciat Titius depositarius rem depositam a deponente furto surreptam fuisse, eam tamen debet, juxta legem civilem, deponenti restituere. Nihilominus si verus dominus rem suam eodem tempore cum fure petat, in hoc casu depositarius ex æquitate eam domino tradere debet, ut dicitur in lege, & in Glossa Canonica, his verbis (*L. Depositum, §. si prædo, ff. depositi*); *Depositum restitui debet pignori: tamen si dominus cum fure simul petat, domino restitui debes de æquitate.*

Quest. 11. Si quis deposita re aliena, grave scelus committat, in cuius poenitentia bona illius publicantur, & hinc adllicantur: tunc tenetur ne depositarius rem deponenti reddere, aut eam iudicio restituere?

Resp. Juxta naturale ius, nec deposita sed deponenti reddi debet: sed iuxta legem civilem rigorem, qui decernunt, ut reus etiam in hac parte non temporariam puniatur, res deposita pignori tradenda debet: *Rem depositis iudicibus, inquit lex (L. Bona fides, ff. depositi)*, deponens autem se centum, boni ergo publicari sunt; utrumne ipsi exhereditentur, et in publicum ista cadant? Si tantum naturale, & gentium ius inueeamur, cum qui deposuit, restituenda sunt; si civile ius, & legum ordinem, magis in publicum tradenda sunt; nam quæ meritis publice, ut aliis exemplis ad deterrendum in delictis suis, etiam egestate laborare debet. Sed videtur, quod in huiusmodi casu potest depositarius Juri Canonico clementiam rigori legis civilis preferre, & ita rem deponenti, quantumcumque reo, restituere, cuius conditio pejor esse non debet, quam conditio furis, cui depositum etiam juxta legem civilem reddi debet, ut n. 10. diximus.

Quest. 12. Si v. g. famulus apud Sejum heri sui Pomponii annulum deponit, & Sejus talem herum non cognoscens, annulum Titio bona fide retinet, patens, quod erit illius dominus: tenetur-ne in hoc casu Sejus Pomponio annuli valorem restituere?

Resp. Sejus restituere non tenetur, si prudenter, & absque ullo dolo annulum Titio restituerit, credens ad illum pertinere; quia in hoc casu res perit casu fortuito, & constans est axioma Juris, quod res, que perit casu fortuito, perit semper periculo domini, nisi aliter conventum sit: Si, inquit lex (*L. Depositum, §. si rem, ff. depositi*) rem a servo depositam, Titio quem dominum ejus putasti, cum non esset, restitueris, depositi actione te non tenet Celsus ait, quia nullus dolus intercessit. Nihil enim ratione, si hæres rem depositam inter bona hereditaria inveniens, & nesciens depositam esse, bona fide eam consumat, non tenetur ejus valorem domino resti-

tueri, nisi tali consumptione heres factus sit ditior. Quia nemo debet fieri locupletior cum alterius detrimento, ut in iuris dictum est, & desumitur ex lege, in qua dicitur (L. Depositi, §. quod autem, ff. de positi), quod si heres rem apud testatorem depositam dissipaverit, ignorans, non teneatur, & quia dolus non est, non teneatur de re; in tamen, vel de prelo teneatur, quod ad eum pervenit; & verius est teneri eum.

CAPUT IX.

De Commodato.

Quest. 1. Quid est Commodatum?

Resp. Est contractus, quo res aliqua gratuito certo modo utenda conceditur, ea re, ut eadem numero res reddatur, id est extra contractum, ut rationes reddatur in specie, non in genere. Et ait Gregorius c. Cum gratia, Extr. de contractibus, c. 1. (Commodatum est aliquid, utitur, ut sit in eodem usu gratuito facta concessio. Proinde. Et c. quod gratia, Extr. de contractibus, c. 1. Commodatum est, nam in hoc contractum, ut res sit in eodem usu, quod locatio sit pro aliqua mercede, & proinde conveniente; commodatum autem non habet mercedem, sed concedere. Secundo, Res aliqua utitur concessio, ut accipiat, in commodato dominium est, quod transire, sicut accidit in mutuo. Tertio dicitur, quod Res certo modo utenda conceditur, ut significatur a precatore, in quo rei usus conceditur sine una determinacione temporis, loci, aut usus. Et ideo si commodataris res in alio modo utatur aliter, quam tacite, vel expresse concessum est, aliquam furti speciem committit. Quarto, dicitur in definitione, quod eadem numero res debet reddi, quia non sufficeret, aliam rem eandem aut alius valore restituere, & in hoc etiam commodatum a mutuo differt.

Quest. 2. Ille qui rem suam alteri ad tempus aliquid determinatum commodavit, potestne ejus restitutionem exigere ante tempus conventum?

Resp. Conventioni stare tenetur, qui commodavit, & ideo non potest, invito commodatario, rem suam sumere, aut exigere ante tempus determinatum, ut expresse dicitur in una Gregorius IX. Decretali his verbis (Cap. Cum gratia, de commod.). Contra eum quoque recte commodatio non agitur, nisi post usum completum, cum gratia res fuerat commodata, cum non decipi beneficiarius oporteat, sed juvari. At si res accipi possit a commodante ante tempus conventum, sepius id oserolum esset commodatario, damnumque iniustum ei attuleret.

Quest. 3. Ad quid tenetur commodatarius, seu ille cui res aliqua commodata fuit?

Resp. Tenetur primo, re commodata ad id tantummodo uti, pro quo commodata fuit: Quinimo, inquit lex

lex (L. Si ut certo, ff. commodari, § Quinimo), qui
 utitur re commodata aliter, non solum commodati, ve-
 rum furti quoque tenetur; quemadmodum, qui equo vel
 vestimento aliter, quam commodatum est, utitur. Sed
 illud clarius exponitur a Justiniano Imperatore, dum in
 suis Institutionibus decernit (l. 4. Inst. tit. 1. §. Furtum
 autem fit), quod „ Si is, qui rem utendam accepit, in
 „ alium usum eam transferat, quam cuius gratia ei data
 „ est, furtum committit, velut si quis equum gestandi
 „ causa commodatum sibi, longius aliquo duxerit. Pla-
 „ cuit tamen eos, qui rebus commodatis aliter uterentur,
 „ quam utendas acceperint, ita furtum committere, si se
 „ intelligant id invito domino facere, eumque si intelle-
 „ xisset non permissurum; at si periculosum credant,
 „ extra crimen videri, optima sane distinctione, quia
 „ furtum sine affectu furandi non committitur “.

Secundo, tenetur commodatarius, rem commodatam,
 tempore convento, & determinato restituere domino, ut
 dicitur in l. de restituendis, C. de commodato.

Tertio, rem commodatam cum eadem cura conservare,
 & custodire debet, ac si esset propria; hinc sequitur,
 quod si res commodata damnum aliquod patitur culpa,
 aut negligentia commodatarii, tenetur tale damnum re-
 sarcire; nam, ut dicitur in lege (L. Si vero ff. commo-
 dati, §. quod vero): „ Si aliquod damnum contingit,
 „ tenetur ille, qui commodatum accepit, si cum posset
 „ res commodatas salvas facere, suas prætulit. Cus-
 „ diam plane commodatæ rei etiam diligentem præstare
 „ debet “.

Quæst. 4. Ob qualem culpam ad restitutionem tenetur
 commodatarius?

Resp. Cum commodata res est solummodo ob utilita-
 tem commodatarii, ut plerumque fit, tenetur tam jure
 civili, quam Canonico, ob culpam etiam levissimam,
 cum scilicet eam non adhibuit diligentiam in conserva-
 tione rei commodatæ, quam diligentissimus pater familias
 adhibuisset; quod ita habetur in Canone (Cap. Cum gra-
 tia, de commodato); Cum gratia sicutum quis com-
 modatum accipit, sed levissima etiam culpa tenetur.

Quæst. 5. Commodatarius tenetur-ne restituere damnum,
 quod rei commodatæ casu aliquo plane fortuito sine cul-
 pa accidit, ut si incendio, naufragio, latrocinio pereat?

Resp. Constat ex Decretali, quod commodatarius ob
 casus mere fortuitos non tenetur, cum ullam omnino
 culpam commisit, nisi expresse in se recepisset rei com-
 modatæ quaecumque; & hæc resolutio desumitur ex Ca-
 none in quo sic habetur (Cap. Cum gratia, de commodato):
 Licet casus fortuitus (nisi acciderit culpa sua, vel
 intervenierit pactum, seu in mora fuisset) sibi non
 debeat imputari.

CAPUT X.

De Precario.

Quest. 1. Quid est Precarium?

Resp. Est contractus, quo res aliqua utenda conceditur, ad beneplacitum, & eo modo, & tempore, quo dominus voluerit: *Precarium est*, inquit lex (L. *Precarium*, ff. de precario), quod precibus petenti utendum conceditur, tamdiu quamdiu is qui concessit, patitur.

Dicitur primo, contractus quo res utenda conceditur, ut cognoscatur, in eo dominium nullo modo transferri. Secundo, conceditur ad beneplacitum, & eo modo, & tempore, quo dominus voluerit, & hæc est differentia, quæ inter commodatum & precarium reperitur; in commodato namque res utenda aliquo modo, & tempore determinato conceditur; in precario autem omnia beneplacito domini reservantur, qui quocumque tempore rem precario concessam, sumere & exigere potest.

Quest. 2. Quot modis precarii contractus finitur?

Resp. Primo, finitur domini rei precario concessæ voluntate, ut supra dictum est, & habetur in lege his verbis (L. *precarium*, ff. de precar.): Qui precario concedit, sic dat, quasi tunc recepturus, cum sibi libuerit precarium solvere.

Secundo, finitur morte illius, cui res precario concessa est. Tertio, finitur, cum dominium rei precario concessæ a domino translatum est in alium, qui precarium continuare non vult: non autem corrumpit morte illius, qui precario dedit, nisi illius hæredes non postulent, quia censetur continuata precarii voluntas in hærede, nisi ei expresse contradixerint, & hæc omnia habentur in Canone his verbis (Cap. *precarium*, de precariis): „Precarium utendum conceditur, quamdiu patitur, qui concessit: „solentur quoque obitu ejus, cui concessum est, non etiam concedentis: aut cum ipsum alienare contingit, „alicui hoc revocare volenti; quia per conventionem huiusmodi non licet rem alienam invito domino possideri.”

Quest. 3. Nonne aliæ difficultates super precarii materia excitari, & agitari possunt?

Resp. Possunt quidem, sed eodem plane modo solvendæ sunt, ac illæ, quæ superius in commodato præpositæ sunt: & ita satis superque reſolutæ remanent in his, quæ capite præcedenti dicta sunt. Adde, quod in praxi vix ulla ut plurimum inter commodatum, & precarium reperitur differentia: nam sæpius cum res aliqua commodatur, id fit absque determinatione temporis, loci, aut usus; quæ tamen determinatio tacita, aut expressa, totam diversitatem, quæ inter commodatum, & precarium intercedit, constituit.

TRACTATUS SEXTUS
DE FIDEJUSSORIBUS,
PROMISSIONE,
ET LUDO.

CAPUT PRIMUM.

De Fidejussoribus.

Quest. 1. Quid per Fidejussores intelligitur?
Resp. Fidejussores sunt, ut ait Glossa (*In tit. de fidejussoribus* §. 1. G. 2.), qui pro alienis debitis intercedunt ad maiorem creditoris securitatem; ita tamen ut personae debitorum semper remaneant obligatus.

Ex hac definitione sequitur; Primo, fidejussores principalium debitorum contrahere, & ita neminem simetipsum esse posse fidejussorem, nisi etiam cum fidejussor debitor principalis non sit, non potest cogi ad debiti solutionem, nisi usquam principalem debitor repertus est non habere, unde soluitur juxta Authent. eam, in qua sic habetur (*In arch. p. si re, C. de fidejussorio*): *Præsentia non utroque, non præstititur intercessorem conveniri prius, quam reus repperitus est minus idoneus, siue in totum siue in partem.* Et hæc regula procedere intelligitur, nisi aliter conventionum sit; si enim adhibitum sit pactum, ut primus et secundus fidejussor, quam debitor conveniri possint, ita ut tam primus, quam secundus haberi possint inquam principalis debitorum in solidum, in hoc casu pactum observari debet.

Secundo, sequitur ex eo, quod dicitur, fidejussores adhiberi ad maiorem creditoris securitatem, illam inveniri differentiam inter fidejussorem, & eum, qui se pro alio solummodo promittit, quod talis promissor solus remanet obligatus, si alius, adeo communem habet cum principali debitoris vendi obligatorem, & ut diximus, solvere regulariter non tenetur, nisi convento, & excessu debitor, qui solvendo non est, sicque major adest securitas creditoris, cum nempe primo debitorem, & multo minus fidejussorem, fidejussorem in hoc vocare, & ad solutionem obligare potest.

Quest. 2. Quot sunt fidejussionum species?

Resp. Dæ fidejussionum species enumerari possunt. Prima, vocatur judicialis, dum scilicet reus e carcere egrediens, fidejussoribus datis promittit se in iudicio comparitandum, quoties id sibi a iudice habebitur. Secunda, extrajudicialis dicitur, cum scilicet quis se

se obligat ad solvendum pro alio, casu quo talis debitor solvendo non sit.

Quaest. 3. Potest-ne ita se obligare fideiussor, ut plura teneatur solvere, quam ipse debitor principalis?

Resp. Fideiussores, ut ait Imperator (lib. 1. Inst. tit. 21. §. Fideiussores), ita obligari non possunt, ut plus debeant, quam debet is, pro quo obligantur. Nam eorum obligatio, accessio est principalis obligationis, nec peius in acceptione potest esse, quam in principali re. At ex diverso, ut minus debeant, obligari possunt. Itaque si reus decem aureos promiserit, fideiussor in quinque recte obligatur; contra vero obligari non potest. Item si ille pure promiserit fideiussor sub conditione promittere potest; contra vero non potest. Non solum autem in quantitate, sed etiam in tempore minus, aut plus intelligitur. Plus est enim statim aliquid dare; minus est post tempus dare.

Quaest. 4. Qui alteri pecuniam mutuo dat, potest-ne aliquid exigere, eo quoque abluat a petendo fideiussorem, quem petere potuisset?

Resp. Ob talem causam nihil exigi potest: quia etiam si creditor non petat fideiussorem, proinde petere potuisset, id non tollit obligationem solvendi a debitore in mutuo contractam, & hic fideiussoris detectus aut solummodo periculum, ne creditor debitum ob inopiam debitoris perdat; quod periculum, nullum titulum exigendi aliquid interesse producere potest, cum ex Sancto Thoma Ratio periculi etiam circa sortem non tollat rationem usurae. Et usuram tantum potest tollere illud periculum, quod cum societate conjunctum est, & dicitur periculum juris. De quo fufius in Tract. 4. de mutuo, & usura.

Quaest. 5. Qui pro Titio fideiubet, potest-ne ab eodem aliquid ratione talis fideiussionis exigere?

Resp. Id fieri iuste non potest, quia fideiussori remanet obligatus principalis debitor ad resarciendum omne damnum; quod ex tali fideiussione oriri posset: & ita remanet tantum insolubilitatis periculum, quod, ut supra dictum est, non producit iustum titulum petendi aliquid interesse; unde ille, qui ab alio aliquid exigit, ut pro illo fideiussorem se exhibeat, usuram committit, a quo non excusatur, licet in se periculum recipiat (cum teneatur solvere, principali debitore non solvente) quia talis debitor semper remanet obligatus ad resarciendum fideiussoribus damnum: Nec obstat, inquit S. Antoninus (2. p. tit. 5. c. 7. §. 45.), cum in casu nostro etiam in me suspicio periculum; quia si tu illi non solvis, ego teneor solvere: quoniam tu mihi remanens obligatus ad reddendum.

Quaest. 6. Ille qui requisitus a creditore, fideiubet pro aliquo debito in illius favorem ab altero contracto, potest-ne aliquid pro tali fideiussione a creditore exigere? v. g. Joannes centum Petro dedit mutuo,

timereque debitum perdere, petit a Paulo, ut debiti a Petro contracti fidejussor accedat, promittens se certum pro tali fidejussione summam soluturum. Hoc posito, quaeritur, utrum id liceat?

Resp. Constat, id iuste fieri posse, quia interesse, quod fidejussori promittitur, mutuum nullo modo respicit, cum illius intuitu promissum non sit, sed tantum intuitu securitatis, seu assicurationis, & periculi pretio aestimabilis, quod in se recipit fidejussor, & in tale interesse, ut ait lex, periculi pretium est, & pro illo periculo a mutuo separato, potest sine ulura exigi iustum pretium illi proportionatum: *Aut*, inquit S. Antoninus (2. p. tit. 1. c. 7. §. 2.), *recipit illud ultra fortem precise ratione periculi, ut pretium periculi; & sic non est usura, sed licitum*.

Hac autem est diversitas inter hunc casum, & illum, qui supra propositus fuit; quod in casu praesenti nulla in sui ratio, & species esse potest; cum fidejussor nihil commune habeat cum illo, cui mutuum datum est; sed solummodo interesse recipiat, tamquam assicurationis a se factae pretium; e contrario ille, qui vult aliquid a debitore exigere, ut illius fidejussor sit, vult etiam aliquid accipere ex vi mutui impliciti. Unde dici potest, quod sicut usuram committeret, qui alterius debita solvere vellet, ea conditione, quod talis debitor sibi summam pro eo datam una cum aliquo interesse restitueret: ita etiam a fortiori, ille usuram committit, qui fidejussor pro alterius debito, sub ea conditione, quod sibi aliquid dabit debitor, quia sine dubio minus est pro alio fideiubere, quam pro alio solvere; & ita, ut ait S. Antoninus (2. p. tit. 1. cap. 7. §. 47.): *Paria quidem videtur mutuari ultra fortem, & certum quid recipere, & petere creditorem satisfacere, & aliquid a debitore recipere*.

Quaest. 7. Ille qui pro altero fidejussor est, potestne ita cum creditore convenire, ut pro certa summa illius fideiussioni renuntiet, illumque ab obligatione liberet? v. gr. Petrus fidejussor Pauli fuit pro aliqua summa a Joanne in mutuo data Paulo: Joannes potestne Petrum a fidejussoris onere liberare, aliquo pretio interveniente?

Resp. Id iud dubie fieri licet potest; si enim Petrus potuit aliquid a Joanne exigere pro fidejussione a se facta per modum assicurationis, ut supra explicatum est; eadem penitus ratione Joannes vicissim potest aliquid a Petro exigere, ut eum ab absurdo fidejussoris onere liberet. Si quis velit liberari ab assicuratione alicujus delicti in favorem creditoris facta, equum est, ut illius liberationis pretium solvat: etenim si aliquid ratione assicurationis recipere potuit, quare, ob illius assicurationis liberationem, idem pretium ab eo exigere non possit, cum eundem plane valoris, & aestimationis sit, eodemque principio, & fundamento natus?

Quaest.

Quest. 8. Tenetur ne principalis debitor omnia damna, quæ illius causa fidejussor passus est, restituere?

Resp. Tenetur omnino, quoties talia damna, debitori principalis culpa, acciderunt; ut si debiti solutionem intra tempus convenitum distulerit, prout habetur in cap. *Deo venit*, & in cap. *Constitutus*, de fidejussoribus.

Quest. 9. Fidejussionis onus transit ne ad hæredes, ita ut hæredis heres sit etiam fidejussor, q. emadmodum defunctus?

Resp. Onus fidejussionis ad hæredes omnino transit, ut expresse habetur in lege his verbis (L. *Poteſ accipi*, §. *de fidejussor.*): *Fidejussor & ipſe obligatur, & suum hæredem obligatum relinquit, cum rei locum obtineat.*

Quest. 10. Licet ne alicui pro alio fidejubere, dum scit se non habere, unde solvat?

Resp. Si ob talem fidejussionem pecunia alteri mutuo datur, quæ sine ea data non fuisset, peccat graviter fidejussor, si putet debitorem posse non habere, unde solvat: & ratio est, quia, jura sancti Thomæ doctrinam (2. 2. q. 77. art. 1. in corp.) *Quæ alicui occasionem periculi, vel damni, semper est illicitam.* Id autem casu proposito fit, si ille, qui pro alio fidejebet, non haberet, unde solveret, nam tunc daret tunc creditori veram occasionem periculi, & damni, quia sine hac inani fidej. h. one pecuniam mutuo non dedisset illi, quem solvendo non esse, aut posse fieri dubitabat.

Quest. 11. In quibus casibus ille, qui pro alio fidejussit, contra debitorem in judicio agere potest, ut se a fidejussionis onere liberet, & omne damnum ex ea secutum refarciat?

Resp. Id in quatuor casibus fieri potest. Primo, si debitor solutionem debiti a debito protraxerit. Secundo, si bona sua dilapidet. Tertio, si fidejussor ad solvendum pro eo condemnatus a Justice fuerit. Quarto, si pro principali debitore solverit, aut cum eo convenierit, ut se a fidej. h. one intra tale tempus liberare teneatur: & hi quatuor casus in una Decretali, & illius Glossa, reperiuntur his verbis (Cap. *Eum pro eo*, de fidejussor.): *Eum, pro quo te fidej. h. em obligasti, si dñe in debiti solutione cessavit, aut dissipare bona sua cepit, seu super hoc condemnatus fuisti, jure poteris convenire, & te fidej. h. one liberare.*

C A P U T II.

De Promissione.

Quest. I. QUID est Promissio.

Resp. Est contractus, quo quis se aliquid alteri datorum, aut pro altero factorum gratulatio pollicetur; quæ definitio habetur in lege his verbis (L. *Pactum ff. de pollicitatione*): *Promissio, est obsecrans scilicet promissa.*

¶ Primo, est contractus, quo quis pollicetur, unde colligitur, quod in promissione solius promittentis consensus requiritur, in quo a pacto differt, quod duorum consensus necessario requirit. Nihilominus tamen illius, cui promittitur, consensus expressus absolute necessarius non sit. debet tamen adesse illius consensus tacitus, & aliquis acceptatio promissionis in sui favorem factæ.

Secundo, dicitur *gratuito*, ut distinguatur promissio ab aliis contractibus, in quibus aliquid fieri, aut dari promittitur.

Quæst. 2. Tenetur ne quis in conscientia promissa implere?

Resp. Tenetur etiam sub mortali, dum res promissa est notabilis, si ille, cui promissio facta est, verbo aut scripto illam acceptaverit, quia hoc ipso, jus legitimum in rem promissam adeptus est, quo sine iniustitia privari non potest; at constat, iniustitiam peccatum grave ex sua natura involvere: *Si quis*, inquit S. Thomas (2. 2. q. 110. art. 3. ad 5.), *non faciat, quod promissit, tunc videtur infideliter agere per hoc, quod animum mutat, in praeiudicium proximi, unde, ut docet S. Antoninus (2. p. tit. 10. c. 1. §. 4.): Non servando, quod promissit, cum posset, utique peccat; quia omne promissum debitum, quod iure naturali servandum est, est a Deo; quia, secundum Augustinum, fides, etiam quando hosti promittitur, servanda est. Quod confirmari potest ex Glossa (in c. Sunt quidam p. 17. q. 1. reg. 33. de reg. jur. in 6.), in qua habetur, quod Ex nuda promissione quis tenetur; & ex regula Juris Canonici, in qua dicitur, quod Mutare consilium quis non potest in alterius detrimentum.*

Quæst. 3. Quando non ab obligatione implendi promissa liberi esse possumus?

Resp. Id quatuor in casibus accidere potest. Primo, si quis, dum promittebat, non habuit animum se obligandi ad executionem talis promissionis, ut si promittatur per ceremoniam, & urbanum quemdam confabulandi modum, ita ut ille, cui promissio facta est, credere non debuerit, talem promissionem implendam esse, si enim promissio facta fuisset decipiendi causa, & aliquid damnum ex ea secutum fuisset quocumque modo, teneretur promissor talem damnum refarcire.

Secundo, quis potest ab obligatione promissionem implendi liberari, si superveniat aliqua causa rationabilis, & iusta; ut si postquam promissi mutuo dare pecuniam, illa deinde mihi necessaria sit: aut si ille, cui aliquid obsequium, & servitium præstare promiseram, mihi deinde gravem injuriam infert, & me tamquam inimicum insequitur: videtur enim, quod similibus casibus supervenientibus, quis non intendit se ad promissionem implendam obligare; & ideo, ut docet S. Antoninus (1. p. tit. 10. c. 1. §. 4.): *Omne promissum servandum est, & hoc nisi subsit, vel superveniat causa rationabilis non implendi, puta novus casus impremeditatus.*

Ter-

Tertio, si id, quod promissum est, sit deinde impossibile: ut si qui centum aureos alteri promissit, et si summana paupertatem deveniat: si ille, qui alteri comitem se in aliqua peregrinatione futurum promissit, tempore convento in morbum incidat: si aliquid prohibitum, quodque sine peccato impleri non potest, promissum sit; in quo casu, ut docet Sanctus Thomas (2. 2. q. 110. art. 3. et 5.): *Excusatur quis adimplere, quod promissit, si promissit id, quod manifeste est illicitum; quia promittendo peccavit, mutando autem propositum, bene facit; quia non possumus obligari ad peccandum, cum ad nihil fortius obligari possimus, quam ad vitandum peccatum.*

Quarto, possumus liberari ab obligatione implendi promissa, cum aliquid ob rem illicitam promissum est, ut si aliquid promissum sit meretrici: tamquam peccati pretium; in quo casu non solum non tenetur quis implere promissa, sed etiam promittendo peccavit, & insuper novum peccatum committit, dum proculdum pretium solvit, ea intentione, ut denuo cum eadem tecmina peccandi licentiam habeat: quod probatur ex Canone, in quo S. Augustinus (*Can. Qui venatorib. dist. 86.*): *Qui donant meretricibus, inquit, quare donant? Non ibi attendunt naturam operis Dei, sed nequitiam operis humani.* Et revera dantes, occasionem dare videntur peccandi: unde Glossa (*ib. verb. Meretric.*): *Dicunt quidam, ait, quod dare meretrici causa affectionis, passione non precedente, sed causa remunerandi, bene possumus post factum; quod non credo, quia semper peccatum est dare.* Et hæc videtur esse mens Sancti Augustini non solum in dicto Canone, sed etiam in Tract. 110. in Joannem. Unde etiam apud S. Thomam legimus (2. 2. q. 168. art. 3. ad 3.): *Augustinus dicit supra Joannem, quod dare res suas histrionibus, vitium est immane, non virtus, nisi forte aliquis histrio esset in extrema necessitate, in qua esset ei subveniendum.* Et ita ex paritate rationis, minus etiam licitum videtur donare meretricibus, eo magis, quod hæc dona illas ad denuo peccandum ut plurimum movent; nisi tamen in extrema necessitate essent constitutæ. Ratio autem, cur talia munera vix licita esse possint, est, quia sæpius fiunt cum intentione denuo cum illis peccandi (quæ intentio peccatum sine dubio mortale involvit) aut saltem cum intentione servandæ facultatis peccatrices invivendi, & cum illis contabulandi; quod certe signum est, remanere in corde aliquem erga illas affectum, nec relinquere quæm velle omnes proximæ peccandi occasiones.

Quæst. 4. Ille qui aliquid recipit, quod sibi pro re illicita promissum fuerat, tenetur-ne restituere?

Resp. Dicendum, cum Sancto Thoma (2. 2. q. 63. art. 5. ad 2.), „quod aliquis dupliciter aliquid illicitè dat.

„Uno modo, quia ipsa datio est illicita, & contra legem: & talis meretur amittere, quod dedit, unde

non debet restitutio fieri de his ; & quia etiam ille , qui accepit , contra legem accepit , non debet sibi retinere , sed in pios usus convertere . Alio modo aliquis illicite dat , quia propter rem illicitam dat , licet ipsa datio non sit illicita ; sicut cum quis dat meretrici propter fornicationem : unde & mulier potest sibi retinere , quod ei datum est ; sed si superflue aliquid per fraudem , vel dolum extorisset , tenetur eidem restituere .

Igitur , juxta Sancti Thomae doctrinam , constat , illum qui contra prohibitionem juris , & contra justitiam , aliquid pro re licita perpetranda accepit , ad restitutionem teneri in favorem causae piae , non autem illius , qui illicite dedit : & ita si iudex aliquid pro ferenda sententia justa , vel in alia acceperit , tenetur restituere pauperibus , aut Ecclesiae , quia illicite , & contra Decreta legum accepit , ut videre est in Canone , in quo sic habetur (*Can. Non sine* , 14. q. 5.) : *Cum autem iudicia & iustitia , quae nec iusta , nec vera vendenda sunt , etiam & falsa vendantur : multo sceleratius utique pecunia sumitur , quibus scelerare etiam quamvis a volentibus datur .* Dum autem aliquid pro re licita , sed non illicite , & contra juris prohibitionem datum est , restitui non debet , ut expresse alio in loco docet S. Thomas in causa meretricium (2. 2. q. 32. art. 7. in corp.) : *Quod enim* , inquit , *mulier meretriciam exerceat , turpiter agit , & contra legem Dei ; sed in eo , quod accipit , non iniquitate agit , nec contra legem . Unde quod sic illicite acquiritum est , retineri potest .* Et id conforme est legi , in qua sic habetur (*L. idem si* , ff. de condition. ob turp. caus.) : *Quod meretricis datur , reperti non potest ; illam enim turpiter facere , quod sit meretrix , sed non turpiter accipere , cum sit meretrix .*

Quaest. 5. Qui aliquid pro re prohibita promisit , & ita promissioni stare non tenetur ; potest-ne tuta conscientia , id quod promiserat , retinere sine ulla obligatione pauperibus distribuendi ?

Resp. Videri posset , idem dicendum esse de eo , qui pecuniam pro re illicita promisit , quod dictum est de eo , qui pro eadem re dedit : maxime cum ex natura rei , ut quaestione secunda probatum fuit , teneatur quis in conscientia solvere , quod promisit : & ita si , ut post Sanctum Thomam dictum est , dum quis pecuniam pro re illicita facienda cedit , ius quod in illa pecunia habebat , penitus amisit , unde ei restitui non debet , sed pauperibus ; simili modo fortassis dici possit , illum qui pecuniam pro re illicita promisit , non debere quidem ei , cui illicite promisit , solvere , sed tamen illam pauperibus erogandam esse ; quia ius , quod in illa habebat dominus , promissione illicita amisisse videri potest . Id certe huiusmodi peccatori valde in praxi expediret , ut eo modo misericordiam a Deo facilius impetraret .

CAPUT III.

De definitione, & divisione Ludi.

Quest. I. QUID est Ludus?

Resp. Id est, quod dicitur, aut fit, animi relaxandi causa: *Ludrica*, inquit S. Thomas (2. 2. q. 168. art. 2. in corp.), *vel iocosa, sunt dicta, vel facta, in quibus non queritur, nisi celestatio animalis*. Unde ludus proprie inventus, & introductus est, tamquam remedium ad reficiendas, reparandasque animi vires, & quemadmodum somnus ad vires corporis refocillandas inservit, ita ludus institutus est, ut aliquantulum a seriis averteretur animus, & aliqua intermissione, vires diuturnis negotiis, curisque fatigatas repararet, & deinde novis laboribus magis idoneus redderetur; dum enim hac veluti animi quiete, & hilaritate, spiritus animales reficiuntur, succedentibus curis facilius, & absque damni, & defatigationis periculo sufficit.

Hinc pater, non ita famia nobis ludum, ut a novis casuum conscientie Scriptoribus communiter describitur, dum asserunt, ludum esse contractum, quo deo, aut plures periculo res suas amittendi se voluntarie exponunt, ob spera lucri faciendi: & ita ludi finem in lucrando aviditate constituent, quæ tamen aviditas ludum sine aliquo peccato exerceri non fineret: quia, juxta doctrinam S. Thomæ (2. 2. q. 168. art. 1. in corp.): *Videtur se aliquis illucinum, quod aliquis irabat alium, ex cupiditate lucrandi, ad ludum*. Sed loquimur de ludo in eodem sensu, quo S. Antonius, & S. Thomas de eo loquuntur; in quo laud dubie sensu Angelicus Doctor dicit, quod *Necesse est tribui interdum uti ludis, quasi ad quandam animi quietem*.

Quest. 2. Quotnam sunt ludi species?

Resp. Dicendum, inquit S. Thomas (4. sent. dist. 16. q. 4. art. 2.), quod ludorum triplex est differentia; quædam enim ludi sunt, qui ex se ipsis turpitudinem habent, & tales ludi ab omnibus vitandi sunt, & precipue a peccantibus, qui per stetum peccata corrigere debent, sicut ludi, qui in Theatris agebantur, ad luxuriam provocantes. Alii ludi sunt, qui ex gaudio devotionis procedunt, sicut David dixit; *Lulam, & vilior sum coram Domino*; secundo Reg. 4. & tales ludi non sunt vitandi, sed laudandi, & æmulandi. Quidam autem ludi sunt nullam turpitudinem habentes; & ideo servati debitis circumstantiis, possunt laudabiliter fieri, ad quietem propian, & aliis laudabiliter convivendum. *Hic divisioni contrarius est ille, quem S. Antonius offert his verbis (2. sent. 1. c. 23.)*: Triplex est ludus. Primus proveniens ex magna devotione, & hic peramandus. Secundus continens ex magna recreatione, & hic tolerandus. Tertius procedens ex diabolica suggestionem, & hic evitandus.

C A P U T IV.

De Ludis prohibitis.

Quest. 1. **L**UDI, qui a forte tantummodo pendere videntur, sunt ne prohibiti Clericis?

Resp. Dicendum est, quod tales ludi sunt Clericis omnino prohibiti: Clerici, inquit Sam. Pont. in una Decretali (*Can. Cler. ne visa & honestate Cler.*), ad aleas, vel taxillus non ludant, nec huiusmodi ludis inveniunt; Et in Canone habetur (*Can. Episcopus dist. 3.*), qui Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus aleas deseruiens, aut desinat, aut certe damnetur: Subdiaconus autem, aut Doctor, aut Cantor similia faciens, aut desinas, aut communionis privetur: *Similiter & Laicus*. Quod grave Decretum expendens S. Raymundus: *Ex Can. ne apostolicae ecclesie obnoxietur*, inquit (*lib. 2. de negotiis secul. §. 11.*), quod pecuniam eorum, qui aleas deseruiunt, sit mortale & grave, cum tales poene non sint imponende pro levi crimine. Iste autem Canon inter alios ad vitam Clericorum instantes, a Sacro Conc. Trid. renovatus est sess. 22. de reformat. cap. 1. de vita & honestate Clericorum.

Quest. 2. Nonne nimis dure & rigore affertur, Clericis non licere talibus ludis, qui, ut diximus, a forte tantummodo pendere videntur, operam dare; etiam si non notabilem pecunie summam, sed exiguam exponerent, relaxandi animi gratia?

Resp. Ex Glossa in Authenticam de Sanctissimis Episcopis constat, quod id eis non licet: *Nunquid*, inquit Glossa (*in authenticis. De sanctissimis Episcopis, §. Interdicimus*), gratis ad tabulas ludere potest Clericus? *R.* quod non; cum etiam spectatopes fieri hic prohibent. Certe qui sublimem attente perpendit status Clericalis dignitatem, quæ eos ita perfectos esse requirere videtur, ut, teste S. Bernardo (*l. 2. de consid. c. 13.*), *Inter seculares, nugæ sint; inter sacerdotes, blasphemæ*: facile cognoscet, non sine legitima causa Canones & Concilia illis vetasse, ne quemcumque aleatorum ludum exercerent, cum ludi, qui a forte pendunt, sint ex natura sua mali, & vituperio digni, juxta mentem S. Francisci Salesii; cui nimis severitatis nota a nemine data unquam fuit; ut legitur in libro Philotheæ, parte 3. cap. 32. Si, ut ait Petrus Blefensis, sepe (*Serm. super Ps. 2. v. 10.*), *Quod veniale est plebi, criminale est sacerdoti*. Et a Concilio Tridentino monentur Clerici (*sess. 22. c. 1. de reformat.*), quatenus *levia etiam delicta, quæ in ipsis maxima essent, effugiant, ut eorum actiones cunctis afferant venerationem*. Mirum ne videri debet, Canones decrevisse, ut Ecclesie ministri a ludis aleatoriis perpetuo abstinere, cum idem ludi nec a Laicis exerceri debeant? Tales ludi ita indecori visi sunt, quando exercebantur a Clericis, ut etiam

iam Justinianus Imperator sic expresse sanxerit (*Auth. Interdiciamus C. de Episc. & Cleric.*): *Interdiciamus sanctissimis Episcopis, & Presbyteris, Diaconis, & Subdiaconis, & Lectoribus ad tabulas ludere, aut aliis ludibus participes esse, aut inspectores fieri.*

Quest. 3. Sunt-ne aliæ ludorum species Ecclesiasticis prohibitæ?

Resp. Sunt equidem; nam primo illis prohibentur ludi, qui Clericali honestati gravitateque non conveniunt, quales sunt ii omnes qui in publico exercentur; unde sancte in Concilio Senonensi (*Can. 25. an. 1525.*) prohibetur, *Ne Clerici in publico ludant pila, aut aliis ludis, maxime cum Laici a ludo alearum aliisque ludis, qui a forte pendent, abstinant.* Omnes etiam publici ludi Ecclesiasticis interdiciuntur in Concilio Mediolanensi & Sancto Carolo congregato (*1. C. de armis, &c.*), his verbis: „ Clericalis Ordinis hominibus omni genere saltationis & ludi, præsertim vero aleæ, ac tabillarum, interdiciamus: prohibemus etiam globos, qui ligneis malleis impelluntur. Si autem valetudinis interdu causa, parva pila aut alio non indecero exercitiationis genere uti contigerit, nec publice id faciat, nec pecunia intercedat in ludo “.

Secundo, ii ludi Clericis illiciti sunt, qui sine dimissione vestis talaris exerceri non possunt; nam tam sine rationabili causa dimittere non debent. Demum ab iis ludis fideliter abstinere debent Ecclesiæ ministri, in quibus aliquam scandali occasionem preberent, cum illorum vita *Perpetuum quoddam prædicandi genus* esse debeat, juxta Concilii Tridentini verba; & a Domino *Lux nuda* in Evangelio nuncupentur.

Hinc est, quod Eminentissimus Carolus Cardinalis Barberinus in nunquam satis laudata Synodo Farsensi (*1. II. de vita & honestate Clericor. p. 183. n. 5.*): „ Aleas, inquit, chartasque luforias, ac similia, quibus interdum ludentium animi avocantur a Divinis, reditus etiam Ecclesiastici nefarie profunduntur, Dei & Sanctissimi nomen impie blasphematur. nec raro ad foetissima crimina preluditur, sibi omnino per sacros Canones interdicta esse, scire debent Clerici; quos Nos in utraque hac nostra Abbatia, autoritate per sacrum Concilium Tridentinum Nobis attributa, quatenus opus est, instaurantes, districtè præcipimus, ne Sacerdotes, alique in sacris ordinibus constituti, tavilis, aleis, solisque luforiis, sub poena suspensionis a divinis ipso facto incurrendæ, nullo pacto ludere audeant. Clerici vero alii quicumque, præsertim beneficia Ecclesiastica obtinentes, præfatis ludis aut similibus ludere, domum autem tam isti, quam sacris initiati ad ludendum commodare, ludi quovis modo participes, vel spectatores esse omnino caveant, sub poena quovis futurorum contra commodantes domum; contra reli-

quos vero uti. pro prima vice, pro aliis vicibus
augenda ad Edicti nostri super hoc editi præscriptum
Eisdem insuper denuntiamus, eos qui in publico cum
laicis præ, iacture disci, vulgo *alla ruzgola*, iuse-
runt, et iuliorum poena, majorique arbitrio nostro
esse patentes.

Quæst. 4. Quales ludi Clericis licent?

Resp. Latronulorum aut tabularum ludi, sicut & alii
similes. qui ab industria præcipue pendent, modo publice
non exercentur, Clericis prohiberi non videntur: *Licer*,
ut ait S. Antonius (2. p. tit. 1. c. 23.), *potius solutio*
sua (i. Scripturarum debent querere, iuxta illud 1. Ma-
thææ 23. 1. Habentes solatio libros Sanctos in manibus
nostros. Quod tamen tamquam salubre consilium, non
autem rigorosum præceptum, dicitur a sancto Præsule.

Quæst. 5. Quales ludi Laicis prohibentur?

Resp. Illi omnes ludi, qui a fortuna & forte præcipue
pendent, etiam Laicis prohiberi videntur; ut probatur
primo ex Canone Episcopus supra relato, in quo ludi
qui a fortuna pendent, etiam Laicis prohibentur sub ex-
communicationis poena. Secundo, probatur autoritate
Sancti Remundi, Sancti Antonini, & Sancti Francisci
Sacerum, in locis jam relictis.

Quæst. 6. Laici peccant ne semper mortaliter, quoties
tales aleatorii ludos exercent?

Resp. Id semper mortale esse, dici non potest; unde
Sanctus Antonius (2. p. tit. 1. c. 24. § 1.) *Ludus alea-*
inquie, est peccatum mortale secundum Raymundum.
Quod creditur verum, quando ex cupiditate quis ludat: scilicet
principaliter motus ad acquiescendum, & quid nota-
bile, per ludum; Nec ludere quasi modicum, ut pueri
faciunt, vel ob recreationem, & moderate non videtur
mortale. Præsertim dum non adsint in tali ludo illæ cir-
cumstantiæ, propter quas ludi, qui a fortuna præcipue
pendent, a laicis Canonice & Civilibus prohibiti sunt.

Quæst. 7. Quales circumstantiæ ludum aleatorium illi-
citant? Adde, & causam dederunt prohibitionibus, quæ
in Jure Canonico & Civili continentur?

Resp. Varie sunt illæ circumstantiæ. Primo namque
perditio temporis: dum scilicet nimis diu luditur, est
verum ludi aleatorii circumstantia, cum ut superius cum
Sancto Thomâ dictum est, ludus tamquam modo inservire
debet, *Ut quando non animæ quietem, & ad reversiones*
revertit latusque animi futura applicatione fatigati vires,
in longam occupationem transire non debet. Et quam mor-
taliter, inquit Sanctus Antonius (2. p. tit. 1. c. 23. § 4.),
poterunt reddere variorum Deo de tempore, quæ toto die
ludent, & vicissim etiam noctes adjuvant, circa
ludum immorantes. Huiusmodi etiam, inquit ideò Sanctus
(ib.), negligunt, *estis servare. Cum in illis permaxime*
adsunt, & plura peccata, & gravia committunt, quam
se posse evitare; quod est falsum violare.

nisi occasionem tollant, & malo, cujus causa fuerunt, remedium, quod ab eis pendere potest, apponant: Quales sunt, inquit, illi, qui ad ludendum publice paratas habent domos, in quibus impietates, commercia castitatis contraria, & alia hujusmodi peccata perpetrantur.

CAPUT V.

De Casibus, in quibus adest obligatio restituendi illud, quod quis in ludo aleatoria lucratus est.

Quæst. 1. **Q**uandonam tenetur quis restituere, quod in ludo, qui a fortuna pendeat, lucratus est? Resp. In hac questione Sanctus Thomas expresse asserit (2. 2. q. 32. art. 7. ad 2.), quod *Chon illa que per aleas acquiruntur, videtur esse aliquid illicitum ex divino jure, scilicet quod aliquis lucratur ab his qui rem suam alienare non possunt, sicut minores & furiosi, & curusmodi; & quod aliquis trahat alium ex cupiditate lucranti ad ludum; & quod fraudulenter ab eo lucratur; & in his casibus tenetur ad restitutionem.* Ex qua Angelici Doctoris autoritate inferre licet, tres reperiri posse casus, in quibus ex jure divino tenetur quis ad restituendum id omne quod lucratus est in ludo aleatorio, id est, qui a fortuna pendet, ita ut non sufficiat tale lucrum pauperibus distribuere, nisi in casu, quo non possent inveniri, qui in tali ludo perdiderant, aut eorum heredes.

Primus casus obligans ad restitutionem est, dum quis lucratus est in ludo ab his qui alienare non poterant, velut a minoribus, furiosis, prodigis, pupillis, religiosiis professis, quibus superiores aliquid in proprios usus infundendum relinquunt; quod tamen in ludo alienare non possunt, quia hic usus Religiosis licitus non est. Sed & Religiosi, inquit Sanctus Antoninus (2. p. tit. 1. c. 23. §. 3.), si quæ haberent ad usum suum, vel per administrationem, illa tamen donare vel alienare non possunt illicite, ut in ludis; unde qui eos vincerent, etiam prælati, ad restitutionem tenerentur monasteriis, vel Prælati. Clerici quantum ad res Ecclesiæ, cum pauperum sint. Canone, QUONIAM 16. qu. 61. alienare illicite non possunt, ut in ludis. Et familias, qui emancipati non sunt a Patre, alienare non possunt per ludum. Similes & uxores, si non habent parafernalia, alienare non possunt. Qui ergo acquirit ab his per ludum, restituere tenetur tutoribus, vel curatoribus, vel prælatiis, aut dominis eorum, secundum Thomam, Raymundum, Petrum de Palude, & alios; nisi forte sic quid modicum, de quo præsumi posset, quod eorum tutoribus, aut Patres, Tutores, & hujusmodi non curaverint. Quod confirmari potest ex his, quæ fuisse dicimus Tom. 2. Tract. 1. de Beneficiis, cap. 17. q. 5.

Secund.

Secundus casus obligans ad restitutionem ex S. Thomae doctrina, est, dum quis alium violententer seu fraudulenter ad ludendum attraxit, veluti fingens se talis ludi peritiam non habere.

Tertius casus est, dum lucrum in ludo factum est dolo malo, & aliqua fraude adhibita, ut si taxillis adulteratis res acta sit, aut tabellis, quas ludens astute signaverat, ut eas etiam inversas agnosceret; & sic de cæteris.

Quæst. 2. Quomodo id intelligi debet, quod asserit Sanctus Thomas in secundo restitutionis casu supra quæstione prima, quod scilicet teneatur quis restituere ea quæ lucratus est, dum alium ad ludendum attraxit?

Resp. Cum quis, inquit S. Antoninus (*ib.*), attraxit aliquem ad ludum per vim, vel nimiam importunitatem, sive in principio ludi, sive in medio, cum alius vellet dimittere, & non finit; tunc etiam tenetur restituere secundum Thomam & Raymundum. Idem communiter asserunt celebriores Sancti Thomæ discipuli, Silvester in summa ver. *Ludus*. §. 11. Cajetanus, Bannes, Soto, & alii, quos etiam sequitur Didacus Covarravias his verbis (ver. *Peccorum*, 2. p. c. 4.): Datur preseres obligatio restituendi in animæ iudicio ludo quæsitæ, quoties quis alterum ad ludum cupiditate lucri involuntarium attraxerit, secundum Thom. 2. 2. qu. 32. art. 7. quem ceteri communiter sequuntur.

Quæst. 3. Nulli-ne sunt alii casus, in quibus adsit obligatio restituendi ea, quæ quis in ludis a fortuna penditibus lucratus est?

Resp. Sanctus Thomas in iam citato loco innuit, quod si leges Canonicae & Civiles ludos huiusmodi prohibentes, censeri non possint consuetudine contraria abrogata, semper adest hæc obligatio restituendi, quia tales leges domini translationem impediunt, ut conclusi potest ex lege *Quod in contrivis*, ff. de aleatoribus: & ex Edicto Ludovici XIII. Gallie Regis dato Parisiis die 30. Maji 1611. in quo expresse habetur, quod omnia debita ex ludo contracta, nulla sunt, & omnes obligationes & promissiones ratione ludi factæ, quovis colore pallentur, nullius sunt roboris & momenti, nec ullam pariunt obligationem civilem, aut naturalem. „ Aliud „ autem, inquit Sanctus Thomas (2. 2. q. 32. art. 7. ad „ 2.), videtur esse ulterius illicitum ex jure positivo civili, quod prohibet universim tale lucrum; sed quia „ ius civile non obligat omnes, sed eos solos qui sunt „ his legibus subiecti, & iterum per diffinitionem abrogari potest: ideo apud illos, qui sunt huiusmodi legibus obstricti, tenentur universim ad restitutionem, „ qui lucrantur, nisi forte contraria consuetudo prævalent. Igitur ubi promiscue, & videntibus Magistratibus, nec ullo modo prohibentibus, latæ tales aleatorii exerceantur, videtur prævaluisse consuetudo, ita ut ex hoc ultimo capite obligatio restituendi non oriatur.

DONATIONE

ET TESTAMENTO.

CAPUT PRIMUM.

De Donatione.

*Quest. 1. QUID est Donatio?**Resp.* Est liberalis datio rei alicujus sine obligatione facta, quia ut ait lex (*L. Donati, ff. de reg. juris.*), *Donari videtur, quod nullo jure cogente conceditur.**Dicitur primo, donum seu liberalis datio, ut notetur, donationem præcise ex benevolentia donantis fieri: Secundo, dicitur datio sine obligatione facta, quia, juxta legis mentem, dum quis dat ex obligatione naturali, aut civili, non est proprie donatio, sed potius quædam solatio: Hæ stipulationes, quæ ob causam fiunt, non habent donationem.**Quest. 2. Quot sunt donationum species?**Resp.* Alia est donatio inter vivos, alia causa mortis. Donatio inter vivos, juxta legis verba (*L. Donatione, ff. de donationibus.*), *Appellatur, quando dat aliquis ex mente, ut statim velis accipientis fieri, nec ullo casu ad se reverti.**Donatio causa mortis, ex lege (*L. Mortis causa, ff. de donat. causa mortis.*), est, cum quis habere se mavult, quam cum cui donat, magisque cum cui donat, quam heredem suum. Et ita hæc donatio effectu caret vivente eo qui donavit, quique talem donationem revocare potest.**Plures aliæ donationum subdivisiones a Jure-Consultis afferuntur; dividunt enim donationem inter vivos, in perfectam & absolutam, per quam aliquid pure & absque ulla conditione statim datur; & donationem conditionalem, in qua non transfertur dominium rei donatæ, nisi post conditionem impletam.**Dividunt etiam Jure-Consulti donationem causa mortis, in eam quæ fit intuitu mortis, quæ imminere creditur, & eam quæ fit intuitu mortis, quæ non cito evenire putatur; sed cum illæ divisiones parum profint ad dirigendas Christianorum conscientias, existimavi, in his diutius non esse immorandum.**Quest. 3. Quales solemnitates in jure requiruntur ad donationis validitatem?**Resp.* Si id quod datur, excedat quingentorum aureorum seu scutorum summam, necesse est, ut talis donatio

no infinuetur, seu inter acta publica, presente & discernente legitimo Magistratu, scribatur.

Sed quantum ad talem infinnationem, observandas sunt leges, consuetudines, & statuta cuiuslibet Provincie, aut etiam civitatis, & eodem plane modo iudicandum in foro conscientie, quo Iudex in foro externo iudicare in praxi tenetur.

Quest. 4. Quis donare potest?

Resp. Unusquisque habens dominium seu proprietatem alicuius rei, illam donare regulariter potest, nisi id ei aliqua lege expresse prohibeatur; ut colligitur ex lege 124. ff. De reg. juris.

Quest. 5. Quis donare non potest?

Resp. Primo donare non possunt in minoritate constituti, & si revera donaverint, nullam in integrum postulare possunt, & ita rem donatam repetere; nisi maiores facti, talem donationem ratam habuerint, ut colligitur ex lege (L. Si inter minores & minor factus ratam habuerit): Si inter minores quinquaginta & viginth annis, facta sine dolo donatio est, cum, que post legitimam aetatem ratam fecerint minores, integram habere continent.

Secundo, pupilli donare non possunt; quia alienare non possunt nisi auctoritate Tutoris.

Tertio, Monachi & Religiosi professi, ut habetur ex Canone Apostoli, distinctio 5.

Quarto, illi omnes, quibus proprium bonorum administrationis interdicta est, ut dementes, furiosi, prodigi, & similes relati in lege Julianus. ff. de curatoribus furioso & prodigo dandis.

Ultimo, filii familias donare non possunt, sine consensu Patris, bona adventitia (quæ scilicet e matre habent, aut aliunde quam a Patre) neque etiam bona profectitia, quæ scilicet a patre habuerunt. Donare autem possunt filii familias bona castrense, quæ scilicet in bello, aut occasione belli acquisierunt, & bona quasi castrense, quæ scilicet in exercitio alicuius officii Equestris, veluti Advocati, Iudicis, Notarii, filii committuntur: Illi filii familias, inquit lex (L. Si filii familias, ff. de donat.), donare non potest, neque si tantum peculii administrationem habeat. Ceterum qui habent Castrense peculium, vel quod Castrense, in ea conditione sunt, ut tempore & mortis causa & non mortis causa possint, cum Testamenti facti mem habere.

Quest. 6. Possunt ne Beneficarii bona ex redditibus Ecclesiasticis provenientia & aliquando donare?

Resp. Id jure fieri non potest, quia tenentur Beneficarii Ecclesie vel pauperibus erogare, quidquid superest post honestam sustentationem; nec veri & absoluti domini sunt reddituum Ecclesiasticorum, ut fuisse probatum fuit, Tom. 2. Tract. 1. cap. 2. n. 11. Unde, juxta sacrorum Canonum doctrinam (Can. Quoniam, 16. q. 2.). Quidquid habent Clerici, pauperum est. Et nec

tantummodo, ut ait S. Thomas (2. 2. q. 185. art. 7. ad 2.), Clerici Est approbanda liberalitas, ut proximos feminis sui non despiciat, si egera cognoscit: non tamen ut illos ditiores fieri velit ex eo, quod potest conferre inopibus; quia redditus Ecclesiastici non tamquam proprii considerandi sunt: unde sanctus Leo magnus Episcopus Siciliae scribens, eisque praescribens quo pacto redditus Ecclesiasticos administrare deberent, Episcopus, inquit (Can. Sine exceptione, 2. 4. 1.) rebus Ecclesiae tamquam commodatis, non tamquam propriis utitur. Sed de his fusius Tom. 2. Tr. 1. c. 11.

Quaest. 7. Quibusdam donare possumus?

Resp. Donare possumus cuilibet, ut docet S. Antoninus (3. p. tit. 10. c. 4. §. 2.), nisi per legem prohibeatur, & quidem siue praesens, siue absens, notus, vel ignotus.

Quaest. 8. Quibusnam donare prohibemur?

Resp. Milites concubinae donare non possunt, & juxta legem Si ancillam, tales donationes invalidae & nullae sunt (L. Idem §, ff. de cond. ob turpem causam). Id expressis verbis sancivit Ludovicus XIII. Galliae Rex ann. 1629. Declaramus, quod omnes donationes in favorem concubinae factae, invalidae & nullae sunt.

Praeterea in Glossa habetur in Can. Qui venatoribus, dist. 86. quod meretricibus sine peccato dari nequit, ut scilicet ad peccatum pertrahantur, licet, juxta legem, id quod eis datum est, non possit repeti.

Quaest. 9. Potest-ne pater filiis in potestate sua existentibus donare?

Resp. Certum est, quod generaliter loquendo donationes factae a patre in favorem filii nendum emancipati, nec a patria potestate soluti, nullae sunt, juxta legem Cum de bonis, C. de donationibus; quia filius in potestate patris constitutus, censetur una & eadem persona, ita ut quicquid acquirit, acquirat patri. Adfuit tamen aliqui casus, in quibus talis donatio invalida non est. Primo namque valida est constitutio dotis a patre facta, quae tamen donatio est in favorem filiae, ut habetur in lege Pomponius Philadelphus ff. familiae erciscunde.

Secundo, valida donatio est, dum pater remittit filio usumfructum, qui sibi competeat ex bonis illius adventitiis.

Denique valide datur filio familias a patre ratione alimentorum: Item, inquit S. Antoninus (3. p. tit. 10. c. 4. §. 4.), valet donatio, si pater remittat filio usumfructum, quem habet in rebus illius adventitiis. Item valet, si fiat ob alimenta.

Quaest. 10. Est-ne valida donatio a marito in favorem uxoris facta, vel ab uxore in favorem mariti?

Resp. Generaliter loquendo, tales donationes invalidae sunt & prohibita jure Canonico & civili: Moribus, inquit lex (L. 1. ff. De donation. inter virum & uxorem);

apud nos receptum est, ne inter virum & uxorem donationes valent, hoc autem receptum est, ne mutuo amore se invicem spoliarent. Et qui sincere consortem diligeret, pauper sæpius evaderet.

Quest. 11. In quibusnam casibus valida esse potest similis donatio inter consortes facta?

Resp. Primo valet talis donatio, dum ille qui donavit, in eadem voluntate usque ad mortem perseveravit; quæ resolutio habetur in c. *Donatio*, his verbis (*Cap. Donatio, de donation. inter virum & uxorem*): Donatio quæ constante matrimonio inter conjuges dicitur esse facta (ex qua alter locupletior, & pauperior alter efficitur) firmitatem non habet, nisi donatoris obitu confirmetur.

Secundo, valet talis donatio, cum donans inde pauperior non efficitur, licet donatarius locupletior evadat.

Demum talis donatio valet, cum mutua & reciproca est inter virum & uxorem, qui bona sua sibi invicem donarunt, ita ut supervivens iis gaudere juxta legem. Quod autem, §. *Si vir*, ff. de donationibus inter virum & uxorem.

Quest. 12. Donatio inter vivos potest ne quibusdam de causis revocari?

Resp. Potest equidem propter ingratitudinem donatarii, seu illius, cui donatum est. Sic enim habetur in Decretali (*Cap. Propter, de donationibus*): „ Propter „ ejus ingratitudinem, in quem liberalitas est collocata, „ donatoris persona de rigore juris eam potuit revocare. „ Si forte in ipsam impias manus injecerit, aut sibi atrocibus injurias, seu grave rerum suarum damnum, vel „ vitæ periculum inferre præsumperit. “

Et etiam, juxta Glossam in lege Generaliter (*Cod. de revocandis donation. verbo, Falsaverit*), Si donator inops justus non alatur, potest dici eum ad hoc cogi, scilicet donatarium, vel donationem revocari. Si donatarius donatorem pauperem alere recuset.

C A P U T II.

De Testamento.

Quest. 1. QUID est Testamentum?

Resp. Dicitur in lege his verbis (*L. Testam. ff. de testamentis*): Testamentum est voluntatis nostræ iusta sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri velit.

Dicitur primo iusta sententia; quia, ut Testamentum validum sit, necesse est, ut in eo condendo observetur id omne, quod a Jure præscriptum est, v. gr. ut addit numerus testium, ut contineat expressam hæredis institutionem.

Secundo, dicitur sententia voluntatis nostræ, ut pateat, servos, filios familias, amentes, prodigos & hujusmodi,

modi, qui voluntatem propriam in iure non habent, cum sub alterius potestate constituti sint, testamentum condere non possent.

Dicitur denique sententia *de eo, quod quis post mortem suam fieri velit*, quia dispositio testamentaria non respicit ea, quæ vivente testatore facienda sunt, sed tempus post eius mortem venturum, unde etiam ambulatoria est testatoris voluntas usque ad mortem, ut habetur in lege 4. ff. *De admenais, vel transferendis legatis*. Et testamentum confirmatur tantum illius morte.

Quest. 2. Quot sunt testamentorum species?

Resp. Testamentum generaliter dividitur in solemne & nuncupativum: solemne dicitur illud, in quo testator suam voluntatem in scriptis declarat, & coram testibus, qui subscribere & sigillum proprium apponere debent, licet necesse non sit, ut sigillatim sciant singula, quæ in testamento continentur, modo agnoscant, ex propria testatoris relatione, contineri in eo suam ultimam voluntatem.

Nuncupativum testamentum dicitur illud, in quo testator proprium heredem viva voce nominat coram septem testibus absque ulla alia solemnitate, ita ut scriptura necessaria non sit: potest tamen tale testamentum in scriptis redigi, & ita solet fieri in praxi; tuncque necesse est, ut subscriptione testium firmetur: hæc divisio habetur in leg. *Hæc consultissima, Cod. de testamentis*.

Quest. 3. Quenam solemnitates ad testamenti validitatem requiruntur?

Resp. Necesse est, ut præsentibus septem testibus fiat, ut constet ex tit. 10. lib. 2. Institutionum Justiniani, §. ult. & ex lege *Si unus, Cod. de testamentis*.

Quest. 4. Est-ne semper necessaria illa solemnitas?

Resp. Potest omitti, dum pater aut mater in favorem minorum testamentum condunt, ut habetur in lege *Hæc consultissima Cod. de testamentis*, ita ut si pater in tali testamento, solemnitatibus non adhibitis facto, partem bonorum suorum filiis propriis dedisset, & aliam partem extraneis, id est non filiis, testamentum valeret ratione illius partis, quæ filiis data est, & tamen invalidum esset ratione alterius partis, quæ favorem extraneorum respicit. Solemnitates etiam non requiruntur, cum testamentum sit in favorem causæ piæ, juxta legem Canonicam, quæ habetur in c. *Relatum, de testamentis*.

Quest. 5. Nonne reperiuntur alii casus, in quibus solemnitates non requiruntur?

Resp. Milites non tenentur solemnitates servare, dum nomine adscripti testamentum condant, & juxta Justinianum Imperatoris Decretum, sufficit, ad testamentorum militum validitatem, ut adsint duo testes. Attamen notandum est, quod illud militum privilegium locum tantummodo habet pendente militia, & ita si ea relicta testamentum faciant, tenentur solemnitates a jure præscriptas

ptas servare, perinde ac reliqui homines, ut videre est in lege *Nequidem, Cod. de testamento militis*.

Quest. 4. Est-ne validum testamentum coram Parocho, & duobus, aut tribus testibus factum?

Resp. Validum est tale testamentum, juxta constitutionem sanctæ Sedis, quæ habetur in *c. Cum esse, de testamentis*. Quod tamen intelligi debet habere locum in testis ditioni temporali summi Pontificis immediate subiectis, aut ubi talis constitutio usu recepta est.

Quest. 7. Tenetur-ne hæres solvere legata facta in testamento, in quo observatæ non sunt solemnitates a Jure civili requisitæ ad legatorum validitatem?

Resp. Videtur, quod hæres tenetur solvere talia legata, si de voluntate testatoris dubitare non possit, etiam si solemnitates a Jure civili requisitæ, adhibere non sint in testamento; quia, ut ait sanctus Gregorius Papa (*Con. ultima, 13. q. 2.*): *Ultima voluntas defuncti modis omnibus servari debet*.

Nota, inquit S. Antoninus (3. p. tit. 10. c. 3. §. ult.), „quod cum quis sanus, vel infirmus, qui est sanæ mentis, ultimo disponit de bonis suis, de quibus potest disponere, per simplicem scripturam, vel per verba solum, non violentatus, vel circumventus, sed libere, sine notario & testibus, standum est ejus tali dispositioni in foro conscientie, & hæredes, quibus hoc constat certitinaliter, tenentur ad observandam illud, etiam si prius per solemne testamentum aliter disposuerat“.

Et hæc resolutio conformis est menti Justiniani Imperatoris in Institutionibus, ex quibus concluditur, quod si hæres aut alius qui testamento aut alia ultima voluntate gravatus est dare aliquid alteri; tateatur quidem id verum esse, sed opponat defectum solemnitatum, omnino solvere cogendus est. Hæc sunt Imperatoris verba (*Lib. 2. Inst. tit. 24. de Fideicommissariis heredit. §. ult.*); „Quod si is, a quo relictum dicitur, confiteatur quidem, aliquid a se relictum esse, sed ad legis subtilitatem requirat, omnino solvere cogendus est“.

Eadem videtur esse resolutio Jans Canonici in cap. In dicante, de testamentis: Cognovimus, quod moriens, „uxor conciani argentam nudi: verbis iussit venditari, & suis dari liberis: & scutellam argenteam eisdem monasterio reliquisse, in quibus voluntatem ejus personæ omnia volumus adimpleri“. Ex quibus patet, legata esse solventia, sine ulla solemnitate facta, ubi constat de simplici voluntate testatoris.

In his autem servari debet in conscientia id, quod æquus iudex decerneret, si veritatem facti cognosceret, sicut diximus c. 6. Tr. 2.

CAPUT III.

De his qui Testamentum facere vel non facere possunt.

Quest. 1. Quinam testamentum facere possunt?

Resp. S. Antoninus respondet (3. p. tit. 10. c. 3. §. 3.), quod Quilibet potest facere testamentum, cui non prohibetur.

Quest. 2. Quinam testamentum facere nequeunt?

*Resp. Illi, qui alieno juri subjiuntur, puta filii familias, testamenti faciendi ius non habent: adeo quidem ut quamvis parentes eis permiserint, nihilo magis jure testari possint, nisi de peculio Castrensi, aut quasi Castrensi, cujus dispositionem habent independentem a patre; quod probatur ex Institutionibus Justiniani Imperatoris. Quod etiam probatur ex Canone *Licet, de sepulturis*, apud Bonifacium, ubi dicitur (L. 2. Inst. tit. 12. *quibus non est permittum facere testamentum*); *Filius familias pro animi sui præter patris assensum (nisi peculium Castrense, aut quasi Castrense habet) aliquid judicare non potest*; id est, ut ait Glossa, *in ultima voluntate relinquere*.*

Secundo, testari non possunt pueri, qui nondum ad 14. ætatis annum pervenerunt, qui tanto non pollent iudicio, ut de rebus suis disponere possint.

Tertio, amentes & prodigi, quibus interdicta est bonorum suorum administratio.

Denique, secundum eundem Justinianum, loco mox citato, muti & surdi; quia non habent sufficientem ejus, quod agunt, cognitionem.

Quest. 3. Licet-ne Clericis sæcularibus testamentum condere?

Resp. Alexander III. in Canone sic ait (Cap. Quia nos, de testamentis): „Licet Clericis de his, quæ paternæ successionis, vel cognationis intuitu, aut de artificio sunt adepti, seu dono consanguineorum, aut amicorum, non habito respectu ad Ecclesiam libere disponere valeant; de his tamen quæ consideratione Ecclesiæ perceperant, nullum de jure possunt facere testamentum“. Invaluit tamen consuetudo, ut testamenta a Clericis facta, etiam de bonis Ecclesiæ, valida sint, licet in conscientia de iis minime possint disponere secundum voluntatem suam in gratiam consanguineorum, sed tantum in favorem causæ piæ; & ratio est quoniam certum est, eos non habere dominium bonorum Ecclesiasticorum, sed tantum usum. Ita Divus Thomas (2. 2. q. 186. art. 7. in corp.): „Ecclesiasticorum bonorum, inquit, sunt Episcopi dispensatores, vel procuratores, dicit enim Augustinus ad Bonifacium: Si privatum possidemus quod nobis sufficiat, non sunt illa nostra, sed pauperum, quorum procuracionem quodammodo

„modo

modo gerimus, non proprietatem nobis usurpatione dam-
nabili vendicamus. De hac materia plura diximus
in Tract. de Beneficiis, Tom. 2. hujus operis.

CAPUT IV.

De his quibus bona per Testamentum relinqui possunt.

Quæst. I. Quinam in testamento possunt hæredes in-
stitui?

Resp. Generaliter loquendo, institui hæres potest qui-
libet, modo jure non prohibeatur, ut ait Justinianus l.
1. Inst. tit. 14. de hæredibus instituendis.

Quæst. 2. Quinam hæredes, aut legatarii in testamen-
to institui non possunt?

Resp. Plures sunt, quorum præcipui & magis usitati,
primo sunt liberi nati ex personis, inter quas matrimo-
nium esse non poterat eo tempore, quo nati sunt, qua-
les sunt ii, qui ex adulterio nati sunt, aut ex personis
eo consanguinitatis, aut affinitatis gradu conjunctis, ut
matrimonium inter se contrahere nequeant, & ii liberi a
lege vocantur *Spurii*. Quod quidem probatur ex lege,
(*L. Licet, C. de natur. liberis*) ubi dicitur, *Sed qui ex da-*
mnato sunt coitu, omni prorsus beneficio seciudantur.
Patres tamen in conscientia tales liberos alere tenentur,
ut decernit Clemens Papa I. (*Cap. Cum habere, De eo*
qui duxit in matrimonium quam possit per adulte-
rium), qui respondens Episcopo, qui eum consulerat,
quid agendum esset de natiere, quæ decem filios pepe-
rerat ex adulterio, sic habet: *Solicitudinis tamen tue*
interevit, ut uterque liberis suis, secundum quod eis
suppetunt facultates, necessaria subministraret. Rationem
autem assignat lex, cum dicit (*L. N. care, ff. de interis*
agnoscendis): *Necare videtur, qui alimentam denegat*.

Secundo, nec hæredes institui possunt multis in locis,
& præsertim in Gallia, Tutores, Curatores, custodes,
ceterique administratores, cum id cautum fuerit a Fran-
cisco I. Francorum Rege, ann. 1539. mense Augusto,
his terminis; „Declaramus, omnes dispositiones, aut
„donationes inter vivos, aut testamento etiam factas,
„& deinceps faciendas a donatoribus aut testatoribus,
„in gratiam Tutorum, Curatorum, Custodum, cetero-
„rumque Administratorum, esse nullius effectus & valo-
„ris“. Quod Decretum ab ejus filio Henrico II. inter-
pretatum fuit de testamentis aut donationibus fraude fa-
ctis durante tempore administrationis, per personas direc-
te vel indirecte interpositas in favorem Tutorum, Cu-
ratorum & aliorum Administratorum.

Hi quoque inepti sunt, ut hæredes & legatarii insti-
tuantur, qui civiliter mortui sunt, quales sunt ii qui ad
triremes damnati sunt; sed etiam extranei in Gallia,
nisi regnicoli fiant litteris, quas vocant *naturalitatis*,
a Prin-

a Principe concessis, hæredes scribi minime possunt.
Quest. 3. Qui institutus fuit hæres hoc pacto, ut redderet hereditatem puero quem testator suscepit ab ea, cum qua matrimonium contrahere non valebat, quem leges *Spurium* dicunt; tenetur ne hanc hereditatem huic puero restituere, an illis qui succederent ab intestato defuncto testatori?

Resp. Si talis hereditas non excederet honestam sustentationem illius filii, tenetur institutus hæres hanc illi summam restituere; quia tenentur patres talibus filiis necessaria ad vitam ministrare, ut in superiori mox resolutione probavimus; si autem hæc summa excederet illud quod necessarium foret, ut hic filius honeste vivere posset, teneretur hereditatem restituere hæredibus ab intestato: quia ut dicitur in regula juris, certum est (*Reg. Certum est*, 88. *de reg. jur. in 6.*), quod *Is committit in legem, qui legis contra complens, contra legis nititur voluntatem*. Siquidem lex tales filios paterna hereditate privare vult in odium criminis a patre perpetuati: proindeque is, qui foret institutus hæres ea consilio, ut hereditatem redderet filio ex tali coitu suscepto, contra prohibitionem legis in conscientia reddere minime posset, si summa excederet illud, quod necessarium foret tali filio ad honeste vivendum.

Quest. 4. *Spurius*, seu qui natus est ex illegitimo concubitu, seu illegitima conjunctione, potest ne in conscientia retinere, quod a patre sibi relictum est contra prohibitionem legis?

Resp. Si hæc bona excedunt, quæ necessaria sunt ad honestam sustentationem, retinere non potest, quia declaratus est a legibus, paternæ successionis incapax, ut patet ex lege *Licet*, Cod. *de naturalibus liberis*, supra relata; & quia, ut ait Divus Thomas (1. 2. q. 96. art. 4. *in corp.*), *Leges iuste obligant in foro conscientie*.

C A P U T V.

De Legatis.

Quest. 1. Quid est Legatum?

Resp. Legatum est donatio quædam a defuncto relictæ, ab hærede præstanda. Lib. 2. Inst. tit. 20. *de Legatis* §. 1.

Quest. 2. Si quis legatum aliquod pium instituisset, exempli gratia, fundationem alicujus Ecclesiæ, hac conditione, ut quotidie Missa celebraretur pro requie animarum, aut alia simili conditione, & legatarius nollit acceptare legatum hac conditione, poterit ne hæres sibi illud retinere, aut teneretur ne impendere legatum in aliud quod opus pium?

Resp. Proculdubio teneretur hæres legatum illud impendere in opera pia, nisi testator expresse declaravisset hæ-

hæredi, velle se ejus arbitrio legatum relinquere in eo casu, in quo legatarius cum hac conditione illud accipere nolle; cujus ratio est, primo, quia sæpe accidit, ut testatores, legatum aliquod primum instituentes, id faciant, ut satisfaciant relictionibus incertis, quibus se obligatos credunt ad satisfaciendum: ac proinde hæres, qui est una eademque persona cum testatore, eandem incurrit obligationem.

Secundo, dato etiam, quod hæres certus esset, quod nulla foret obligatio, quæ testatorem induxerit ad instituendum legatum; peccaret tamen, saltem contra charitatem, si noller solvere tale legatum a testatore relictum pro salute anime sue, & quod necessarium judicavit ad satisfaciendum pro peccatis suis.

Quæst. 3. Est ne grave peccatum differre solutionem legatorum piorum?

Resp. Ex S. Antonino (2. p. tit. 1. c. 21. §. 3.) :
 „ Qui detinent legata facta Ecclesiis, vel aliis personis,
 „ & non solvunt, sacrilegium committunt; unde Hiero-
 „ nymus; Amico aliquid subtrahere, furtum est; Eccle-
 „ siam vero defraudare sacrilegium, 12. q. 2. Can. Glo-
 „ ria. Et tales multum differendo utique peccant: quan-
 „ vis enim non noceat hoc animabus defunctorum, qui
 „ illa legaverunt, quantum ad meritum dignum præmio
 „ Gloriæ, quia ex illa ordinatione Ecclesiæ facienda con-
 „ secuti sunt meritum; necet tamen quantum ad expia-
 „ tionem poenarum, quibus est debitor, quia non ita ci-
 „ to evadet, vel sublevabitur: Unde dicuntur mercato-
 „ res animarum, 13. q. 2. Can. *Qui oblationes*“.

Quæst. 4. Si legatarius ante mortem testatoris rei lega-
 tæ dominium acquisivisset, teneretur-ne hæres rei pre-
 tium legatario restituere?

Resp. Ut hæc difficultas satisfiat, distinguendum est;
 aut enim legatarius acquisivit rei legatæ dominium titulo
 lucrativo, hoc est, nihil pro ea re solvendo, & absque
 ullo onere, qualis est titulus donationis; aut eam acqui-
 sivit titulo oneroso, cum scilicet æquivalens rei dedit, ut
 ejus haberet dominium, qualis est titulus emptionis.

In primo casu non tenetur dare legatario pre-
 tium rei, quæ illi legata fuerat; *Si res aliena legata*
fuerit, inquit imperator Iustinianus, „ & ejus rei vivo
 „ testatore legatarius dominus factus fuerit; siquidem ex
 „ causa emptionis, ex testamenti actione pretium condi-
 „ qui potest. Si vero ex causa lucrativa, veluti ex do-
 „ natione, vel ex alia simili causa, agere non potest.
 „ Nam traditum est, duas lucrativas causas in eandem
 „ no-

hominem, & eandem rem concurrere non posse.
Quest. 5. Ad quem pertinere debet legatum ad pias causas, cum testator non expressit, cui illius debet fieri solutio?

Resp. In tali casu servari posset dispositio Novellæ Justiniani Imperatoris (Nov. 13. c. 9): „ Si quis, inquit, „ in nomine magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi, hereditatem, aut legatum reliquerit, jubemus, „ Ecclesiam loci illius in quo testator domicilium habuerit, accipere quod dimissum est “. Et quia Episcopus plenam habet de jure administrationem causarum piarum, ad illum pertinet cura ejusmodi legati, etiam juxta dispositionem legis *Nutri licere*, Cod. de Episcopis & Clericis, in qua sic legitur (L. 8. §. 2. C. de Episc. & Cler.): „ Si persona non designata, testator absolute „ tantummodo summam legati, vel fideicommissi taxaverit, quæ debeat memoratæ causæ proficere; vir Reverendissimus Episcopus illius civitatis, ex qua testator „ oritur, habeat facultatem exigendi, quod hujus rei gratia fuerit relictum, pium defuncti propositum, sine ulla „ la cunctatione, ut convenit, impleturus “. Pluribus tamen in regionibus observantur Bullæ summorum Pontificum, & præsertim Alexandri VII. juxta quales legata pia incerta Fabricæ sancti Petri de Urbe applicantur.

Possent hic aliæ multæ difficultates ad legata pertinentes definiri; v. gr. An solvi debeant legata facta sub conditione impossibili? Utrum solvenda sint legata alicui Virgini religiosam vitam amplexæ, quæ facta fuerunt ea lege, ut nuberet? & similes casus. Sed quia in his tribunal interius, seu conscientiæ, non differt ab exteriori tribunali, quod varium est aliquando, atque diversum, secundum diversa statuta Regionum, & Provinciarum: in his ut plurimum in conscientia sequi quis debet, quod in exteriori foro definitum foret, aut definiri solet, ab æquo scilicet Judice.

EDITTO

Contro l'Ufure ed altri contratti illeciti, pubblicato
nel Sinodo d'Albano dall'Eminentiss. Cardi-
nale Flavio Chigi, pag. 249.

PER impedire l'ingordigia di coloro, che scordati delle loro anime, empivamente con patti e contratti illeciti consumano ed usurpano le sostanze del prossimo, per accrescer le proprie (inerendo Noi sopra di ciò agli Decreti prescritti dalli Sommi Pontefici e dalli Sacri Canonì, e conformandoci alla comune opinione de' Sacri Teologi e Moralisti) dichiariamo per sicurezza della coscienza de' fedeli di questa nostra Diocesi:

Che siccome non è lecito ad alcuno, che dia in prestito danari, grano, vino, o altra qualunque roba, ricevere d'avvantaggio cos' alcuna oltre ciò che interessa; così parimente si deve avvertire nelli contratti di vendita a credenza, non dover prenderli, in riguardo della dilazione o tempo che si dà a pagare, cos' alcuna oltre il giusto prezzo: e nelle compre che si fanno di simili robe, con pagare anticipatamente di non pagarle a prezzo minor del giusto in riguardo del pagamento che si fa anticipato; si come nè anco è lecito dare in pagamento, specialmente a gli operarii, merci o simili robe, per un prezzo alterato e maggiore del dovuto.

Avvertendo, che per stabilire nelli contratti di vendita e compra, rispettivamente, il giusto prezzo; chi vende E. G. un rubbio di grano, non deve aver riguardo alle spese ch' egli abbia fatte in acquistarlo o conservarlo, nè al bisogno o comodo che dal comprator se ne possa ricevere; ma bensì deve riguardar al prezzo, che corre di detto grano nel luogo del contratto, o dove si consegna, secondo il valor legale, o giusta la tassa, e stima comune degli uomini periti, e da bene, o che si è venduto nella prossima fiera o mercato: con questo però che tal prezzo non si stimi secondo il valore che vien posto a qualunque roba nelli proventi o appalti, nè secondo quello si venderà a minuto; perchè in simili casi vi concorrono diversi pericoli, spese, risposte, o contribuzioni, che hanno ragionevolmente crescere il valore. Che se chi vende a credenza, vuol concertar un tempo determinato, e vuole, che se gli paghi detta roba per il prezzo che in esso tempo si venderebbe; sappia, che è tenuto a scomputare dal prezzo quelle spese, fatiche, o dispendii, che vi saranno, a conservar detta roba fino al detto tempo; nè mai potrà stabilire un tal prezzo, col

quale s'assicuri di guadagnare più di quello, che presentemente la venderà in contanti, e che rispettivamente il compratore si ponga in sicuro scapito di pagarla d'avvantaggio.

Sappiano ancora, che è contratto illecito, il prestare grano, vino, olio, ed altra simil roba di cattiva qualità con obbligo che debba restituirsi di qualità buona, o quale si raccorrà nelle raccolte; richiedendo la natura dell'imprestato, che ciò che si restituisce, sia della medesima specie, quantità, e qualità.

Dichiariò in oltre la Santa memoria di Sisto V. nella sua Costituzione, che comincia: *Detestabilis avaritia*, illecito quel contratto, nel quale si danno da alcuno, sotto nome di compagnia, denari, animali, o altra cosa simile, con patto, che ancorchè per caso patisse d'uno, o perire: s'atto la sorte principale, il capitale nondimeno resti intiero, e sia obbligato il compagno che l'ha ricevuto, a restituirlo, o risponderle certa quantità e somma di denari ogni mese, ovvero ogni anno, fin che dura detta compagnia, ovvero se si danno simili cose con patto di ritirarne ogni anno un tanto per cento, senza ritorno all'emolumento o danno, che in detto caso possa ricevere il compagno.

Nelli contratti de' cenfi, si doverà diligentemente osservare dalli Notari, che s'attempischino intieramente le condizioni prescritte nella Bolla del B. Pio V. ed in particolare, che succeda l'effettivo sborso del denaro, e non comparsa per semplice mostra; che in tal caso non potranno rogarsene: e che poi il denaro in verità resti consegnato all'impositor del censo, o ad altra persona di suo ordine.

I contratti, li quali volgarmente si dicono a godere, cioè che chi presta ad un altro E. G. cinquanta scudi, riceve da quello a godere una casa, o vigna, o altro stabile fruttifero, fin tanto che li sarà restituito il suo denaro: sono parimente illeciti, se in essi non interviene altro titolo, per il quale detti scudi cinquanta si rendano fruttiferi: e se non si verificano le condizioni di vendita, *cum pacto redimendi*: nè sarà sufficiente, che sotto tal nome di vendita se ne faccia il contratto, quando realmente vi concorrono quelle circostanze, che s'adducono dalli Teologi e Giuristi, per provare che sotto tal nome vien palliata l'usura; e quando li contraenti non abbiano voluto far altro, che un semplice mutuo: di che si sarà molto sospetto, se il prezzo della roba, che si dà a godere, E. G. per detti scudi cinquanta, sarà di valore molto maggiore; nel qual caso (data anche la verità di detto contratto di vendita, *cum pacto redimendi*) per la giustizia ed egualità del contratto, sarà necessario, che il prezzo s'aumenti d'una quantità, che sia più conforme al valor della roba.

Quanto all' cambii, o compagnie d'uffizii, il frutto

ed interesse delle quali (che per altro di sua natura è incerto e variabile) si riduce dalle parti ad una certa somma, o tassa, avvertendo le contraenti, che simili tasse si rende ingiusta, se sarà maggiore di quello, che in verità rende la fiera, o piazza, per la quale si cambia, o pure l'ufficio, sopra il quale è fondata la compagnia, ne in detta dopo la morte dell'Ufiziale. sopra la vita del quale si è contratta, si potrà più pretendere la restituzione della sorte, e partecipazione de' frutti.

Non è lecito ad alcuno celebrar contratti simulati, ed apporvi un prezzo maggiore di quello che in effetto si sborsa: o ciò si faccia per palliare altri contratti, che sotto colore de' medesimi s'intendono stipulare, o per escludere i vicini dal suo congruo.

Procuri ciascheduno ne'li contratti e convenzioni che giornalmente si fanno, procedere con buona fede, senza inganno, violenza, o collusione; avvertendo, che averà per vendicatore Dio per tutte le frodi o inganni che vi adopri; specialmente se con esse resteranno sovervite le ragioni delle più povere vedove, pupilli, e luoghi pii.

E ad effetto di provvedere, per quanto c'è permesso all'abolizione di simili usure, o contratti illeciti, che tanto pregiudicano al pubblico bene, ed alla salute delle anime, s'esortano le fedeli di questa nostra Diocesi, quando devono celebrar contratti, della giustizia de' quali hanno qualche sospetto, che vogliano assicurare la propria coscienza, con informarsi avanti diligentemente da persone pie e dotte, della validità e giustizia de' medesimi; ed i Notari non ardischino stipularli, quando che in loro coscienza non abbino sicurezza, che siano leciti e giusti; che se alcuno presumerà di celebrar detti contratti, o altre simili usure, oltre la nullità del contratto ancorchè giurato, seppia tanto esso contraente, quanto il Notaro che se ne roga, e qualunque persona ch' in qualche modo vi cooperi e ne sia partecipe, saranno da Noi severamente punte secondo le pene contenute ne' sacri Canon, e resteranno privi, mentre che vivono, dal ricevere il Ss. Sacramento dell' Altare, e dopo la loro morte, non potranno essere ammessi alla sepoltura Ecclesiastica, o in luogo sacro, ancorchè ne abbino ordinata la restituzione e rescissione rispettivamente; se con effetto non sarà stato restituito quello che malamente hanno acquistato; e quando quello che deve riceverlo, sia assente; se non sarà stata data sicurtà idonea o pegno equivalente.

E s'avverte in ultimo a' Confessori così secolari, come regolari, che non possano assolvere quelli, che hanno fatti simili contratti illeciti ed usurarii, se prima non promettono di restituire ciò che ingiustamente hanno acquistato; o se avendo ciò promesso altre volte all'istesso Confessore, o ad altri, (sopra di che dovranno interrogarli) non l'averanno osservato, se gli disdica l'assoluzione fino all'istessa soddisfazione.

Avvertendo ciascheduno, ch' in simili materie nulla suffraga il privilegio delle Chiese pupilli, vedove, o luoghi pii, in favore de' quali siano fatti simili contratti; il che non ostante, tutto ciò, che indebitamente si farà ritratto, si dovrà restituire, o dal medesimo luogo pio, pupillo, eo. se ne sarà diventato più ricco; o in altro caso, da' suoi Uffiziali, ed Amministratori, che concorsero a fare tale iniquo contratto.

BENEDICTI XIV.

CONSTITUTIO

Circa Usuras.

AD TRACTATUM IV.

De Mutuo & usura pag. 184.

Venerabilibus Fratribus, Patriarchis, Archiepiscopis,
Episcopis, & Ordinariis Italiae.

BENEDICTUS PAPA XIV.

*Venerabiles Fratres, salutem, & Aposto-
licam Benedictionem.*

VIX pervenit ad aures nostras, ob novam contro-
versiam (nempe, an quidam contractus validus
judicari debeat) nonnullas per Italiam diffemi-
nari sententias, quæ sanæ doctrinæ haud consentaneæ
viderentur; cum statim nostri Apostolici maneris par-
tem esse duximus, opportunum offerre remedium, ne
malum ejusmodi, temporis disturnitate, ac silentio,
vires magis acquireret; aditumque ipsi intercludere, ne
latius serperet, & incolumes adhuc Italiae Civitates la-
befactaret.

§. 1. Quapropter eam rationem, consiliumque susce-
pimus, quo Sedes Apostolica semper uti consuevit: Qui-
pe rem totam explicavimus nonnullis ex Venerabilibus
Fratribus nostris Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinali-
bus, qui Sacræ Theologiæ scientia, & Canonicae Disci-
plinæ studio ac peritia plurimum commendantur: Acci-
vimus etiam plures Regulares in utraque facultate præ-
stantes: quorum aliquos ex Monachis, alios ex Ordine
Mendicantium, alios demum ex Clericis Regularibus se-
cimus; Præsulem quoque juris utriusque laurea præ-
ditum, & in foro diu versatum adhibuimus. Diem quar-
tam indiximus Julii, qui nuper præterit, ut coram
Nobis illi omnes convenirent, quibus naturam totius
negotii declaravimus, quod illis antea cognitum perspe-
ctumque deprehendimus.

§. 2. Post hæc præcepimus, ut omni partium studio,
omniq; cupiditate soluti, rem totam accurate perpen-
derent, suasque opiniones scripto exararent; non tamen
expectavimus ab ipsis, ut judicium ferrent de contractu,
qui controversiæ causam initio præbuerat, cum plura do-
cumenta non suppeterent, quæ necessario ad id requiri-

antur; Sed ut certam de usuris doctrinam constituerent, cui non mediocre detrimentum inferre videbatur ea, quæ nuper in vulgus spargi cœperunt: Iussa fecerunt universi: nam suas sententias palam declararunt in duabus Congregationibus, quarum prima coram Nobis habita est die 18. Julii, altera vero die prima Augusti, qui menses nuper elapsi sunt; ac demum ea solum sententias Congregationis Secretario scriptas tradiderunt.

* §. 3. Porro hæc unanimi consensu probaverunt.

* I. Peccati genus illud, quod usura vocatur, quodque in contractu mutui propriam suam sedem, & locum habet, in eo est repositum, quod quis ex ipso met mutuo, quod suapte natura tantumdem dumtaxat reddi postulat, quantum receptum est, plus sibi reddi velit, quam est receptum; ideoque ultra sortem, lucrum aliquid, ipsius ratione mutui, sibi deberi contendat. Omne propterea huiusmodi lucrum, quod sortem superet, illicitum, & usurarium est.

* II. Neque vero ad istam labem purgandam, ullum accessit subsidium poterit, vel ex eo, quod id lucrum non excedens, & nimium, sed moderatum; non magnum, sed exiguum sit; vel ex eo, quod is, a quo id lucrum solius causa mutui deponitur, non pauper, sed dives existat; nec datam sibi mutuo summam relicturus otiosam, sed ad fortunas suas amplificandas, vel novis commendis prædiis, vel quæstuosis agitando negotiis, utilem sit impensurus. Contra mutui siquidem legem, quæ necessest in dati atque redditi æqualitate versatur, agere ille vincitur, quisquis, eadem æqualitate semel posita, plus aliquid a quolibet, vi mutui ipsius, cui per æquale iam satis est factum, exigere adhuc non veretur: proindeque si acceperit, restituendo erit obnoxius, ex ejus obligatione iustitiæ, quam commutativam appellant, & cuius est, in humanis contractibus æqualitatem cuiusque propriam & sancte servare, & non servatam exacte reparare.

* III. Per hæc autem nequaquam negatur, posse quandoque una cum mutui contractu quosdam alios, ut aiunt, titulos, eodemque ipsimet universam naturam mutui minime connatos & intrinsecos, forte concurrere, ex quibus iusta omnino legitimæque causa consurgat quiddam amplius supra sortem ex mutuo debitam rite exigendi. Neque item negatur, posse multoties pecuniam ab unoquoque suam, per alios diversæ prorsus naturæ a mutui natura contractus, recte collocari & impendi, siue ad proventus sibi annuos conquirendos, siue etiam ad illicitam mercaturam, & negotiationem exercendam, honestæque indidem lucra percipienda.

* IV. Quæmadmodum vero in tot ejusmodi diversis contractuum generibus, si sua cuiusque non servatur æqualitas, quicquid plus iusto recipitur, si minus ad usuram, & eo quod omne inagnum tam apertum, quam palliatum

abst), at certe ad aliam veram injustitiam, restituenda onus pariter afferentem, spectare compertum est; Ita si rite omnia peragantur, & ad Justitiæ libram exigantur, dubitandum non est, quin multiplex in iisdem contractibus licitus modus & ratio suppetat humana commercia & fructuosam ipsam negotiationem ad publicam commodum conservandi, ac frequentandi. Absit enim Christianorum animis, ut per usuras, aut similes alienas injurias, florere posse lucrosa commercia existiment, cum contra ex ipso Oraculo Divino discamus, quod *Justitia elevat gentem, miseros autem facit populos peccatum.*

* V. Sed illud diligenter animadvertendum est, falso sibi quemquam, & nonnisi temere persuasurum, reperi semper, ac præsto ubique esse, vel una cum mutuo titulos alios legitimos, vel secluso etiam mutuo, contractus alios justos, quorum vel titulorum, vel contractuum presidio, quotiescumque pecunia, frumentum, aliudve id generis alteri cuicumque creditur, toties semper liceat auctarium moderatum, ultra sortem integram salvamque recipere. Ita si quis senserit, non modo Divinis Documentis, & Catholica Ecclesiæ de Usura iudicio, sed ipsi etiam humano communi sensui, ac naturali rationi procul dubio adversabitur. Neminem enim id saltem latere potest, quod multis in casibus tenetur homo, simplici ac nudo mutuo alteri succurrere, ipso præsertim Christo Domino edocente: *Volenti mutuari a te, ne avertaris:* & quod similiter multis in circumstantiis, præter unum mutuum, alteri nulli vobis iustoque contractui locus esse possit. Quisquis igitur suæ conscientiæ consultum velit, inquiret prius diligenter, oportet, vere ne cum mutuo iustus alius titulus; vere ne iustus alter a mutuo contractus occurrat, quorundam beneficio, quod quærit lucrum, omnis labis expertus & immune reddatur.

* §. 4. His verbis complectuntur, & explicant Sententias suas Cardinales, ac Theologi, & Viri Canonum peritissimi, quorum consilium in hoc gravissimo negotio postulavimus; Nos quoque privatum studium nostrum conferre in eandem causam non prætermisimus, antiquam Congregationes haberentur, & quo tempore habebantur, & ipsis etiam peractis. Nam præstantium Virorum Suffragia, quæ modo commemoravimus, diligentissime percurrimus. Cum hæc ita sint, adprobamus, & confirmamus quæcumque in Sententiis superius expositis continentur; cum Scriptores plane omnes, Theologia, & Canonum Professores, plura Sacrarum Literarum testimonio, Pontificum Decessorum Nostrorum Decreta, Conciliorum, Patrum auctoritas, ad easdem Sententias comprobandas pene conspirare videantur. Insuper aperire cognovimus Auctores, quibus contrariæ Sententiæ referri debent; & eos pariter, qui illas foveant, ac laudentur, aut illis ansum, seu occasionem præbere videantur;

* tur; Neque ignoramus quanta Sapientia, & gravitate
 * Defensionem veritatis susceperint Theologi finitimi illis
 * Regionibus, ubi controversiæ ejusmodi principium ha-
 * buerunt.

* §. 5. Quare has literas Encyclicas destinamus universis
 * Italiæ Archiepiscopis, Episcopis, & Ordinariis, ut hæc
 * Tibi, Venerabilis Frater, & cæteris omnibus innotescerent:
 * & quoties Synodus celebrare, ad Populum verba facere,
 * eumque facis. Scris instruere contigerit, nihil omnino
 * alienum proferatur ab iis Sententiis, quas superius
 * recensimus. Admonemus etiam vehementer, omnem
 * sollicitudinem impendere, ne quis in vestris
 * Dioecesibus audeat Literis, aut Sermonibus contrarium
 * docere: Si quis autem patere detrectaverit, illum om-
 * nem & subjectum declaramus poenis per Sacros Canones
 * in eos propositis, qui mandata Apostolica contem-
 * pserint ac violaverint.

* §. 6. De contractu autem, qui novas has controver-
 * sas excitavit, nihil in præsentia statuimus; Nihil etiam
 * decernimus modo de aliis contractibus, pro quibus
 * Theologi, & Canonum Interpretes in diversas ab-
 * sent Sententias; Attamen pietatis vestræ Studium ac
 * Religionem inflammandam existimamus, ut hæc, quæ
 * subicimus, executioni demandetis.

* §. 7. Primum gravissimis verbis Populis vestris osten-
 * dite, usuræ labem ac vitium a Divinis Literis vehe-
 * menter improbari; Illud quidem varias formas atque
 * species induere, ut Fideles Christi Sanguine repositos
 * in libertatem & gratiam, rursus in extremam ruinam
 * præcipites impelat; Quocirca si pecuniam suam co-
 * locare velint, diligenter caveant, ne cupiditate omni-
 * um malorum fonte rapiantur, sed potius ab illis, qui
 * doctrinæ ac virtutis gloria supra cæteros efferuntur,
 * consilium exposcant.

* §. 8. Secundo loco; qui viribus suis, ac sapientiæ ita
 * consistunt, ut responsum ferre de iis questionibus non
 * dubitent, (quæ tamen haud exigua Sacre Theologiæ,
 * & Canonum scientiam requirunt;) ab extremis, quæ
 * semper vitiosa sunt, longe se abstineant: Etenim aliqui
 * tanta severitate de iis rebus iudicant, ut quamlibet
 * utilitatem ex pecunia desumptam accusent, tanquam il-
 * licitam, & cum usura conjunctam; Contra vero non-
 * nulli indulgentes adeo, remissique sunt, ut quocumque
 * emolumentum ab usuræ turpitudine liberum existi-
 * ment. Suis privatis opinionibus ne nimis adhiereant;
 * sed priusquam responsum reddant, plures Scriptores ex-
 * aminent, qui magis inter cæteros prædicantur; Dein-
 * de eas partes suscipiant, quas tum ratione, tum auctori-
 * tate plane confirmatas intelligent. Quod si disputatio
 * insurgat, dum contractus aliquis in examen adducitur,
 * nulli omnino contumeliæ in eos confingantur, qui con-
 * trariam Sententiam sequuntur, neque illam gravibus
 * Cen-

- Censuris notandam afferant, si præsertim ratione, & præstantium Virorum testimonio minime careat; Siquidem convicia, atque injuriæ vinculum Christianæ charitatis infringunt, & gravissimam Populo offensionem, & scandalum præferunt.

* §. 9. Tertio loco, qui ab omni usuræ labe se immunes & integros præstare volunt, suamque pecuniam ita alteri dare, ut fructum legitimum solummodo percipiant, admonendi sunt, ut contractum instituendum antea declararent, & condiciones inferendas explicent, & quem fructum ex eadem pecunia possint: Hæc magnopere conferunt non modo ad animi sinceritatem & scrupulos evitandos, sed ad ipsam contractum in Foro externo comprobandum: Hæc etiam ad tum intercludunt disputationibus, quæ non semel concitandæ sunt, ut clare pateat, utrum pecunia, quæ rite data alteri esse videtur, revera tamen palliatam usuram contineat.

* §. 10. Quarto loco vos hortamur, ne aditum relinquatis ineptis illorum Sermonibus, qui distitant, de usuris hoc tempore quæstionem institui, quæ solo nomine continentur; cum ex pecunia, quæ qualibet ratione alteri conceditur, fructus ut plurimum comparetur. Etenim quam falsum id sit, & a veritate alienum, plane deprehendimus, si perpendamus, naturam unus contractus ab alterius natura prorsus diversam & separatam esse; Et ea pariter discrepare magnopere inter se, quæ a diversis inter se contractibus consequuntur. Revera discrimen apertissimum intercedit fructum inter, qui jure licito ex pecunia desumitur, ideoque potest in utroque Foro retineri; Ac fructum, qui ex pecunia illicite conciliatur, ideoque Fori utriusque iudicio restituendus decernitur. Constat igitur haud inane de usuris quæstionem hoc tempore proponi ob eam causam, quod ut plurimum ex pecunia, quæ alteri tribuitur, fructus aliquis excipiat.

* §. 11. Hæc potissimum vobis indicanda censuimus, sperantes fore, ut mandetis executioni quæcumque per has Literas a Nobis præscribuntur: Opportunis quoque remediis consulatis, uti consilimus, si forte ob hanc novam de usuris controversiam in Dioecesi vestra turbæ concitentur, vel corruptelæ ad labefactandum sanctæ doctrinæ candorem & puritatem inducantur: Postremo vobis, & Gregi curæ vestræ concedito, Apostolicam Benedictionem impertimur.

* Datum Romæ apud S. Mariam Majorem die prima Novembris 1745. Pontificatus Nostri Anno VI.

F I N I S.

I N D E X

R E R U M P R Æ C I P U A R U M
in hoc Primo Tomo contentarum ordine
Alphabetico.

A

- A**ctus reflexus, nullam certitudinem parit. Tract. 1.
cap. 6. q. 3. pag. 81
- Actus aliquis, qui de genere suo est malus, totaliter a peccato excusatur, quando totaliter involuntarius redditur: unde si sit talis passio, quæ totaliter involuntarium reddat actum sequentem, totaliter a peccato excusatur; alioquin non totaliter. Tract. 1. cap. 11. q. 2. 118
- In adinventionibus suis vadunt Doctores, qui non sequuntur dicta Sanctorum. Tr. 1. c. 1. §. 3. 47
- Adulationes a fratribus vix abducant. Tract. 1. cap. 1. 56
- Ca. Jundis de Aguirre probabilitatem exagitat. Tract. 1. c. 5. q. 5. 70
- Al Aleas Clerici, vel taxillos non ludant, nec hujusmodi ludis intersint. Tr. 6. c. 4. q. 1. 270
- Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus aleas deserviens, aut definat, aut certe damnetur. 1811.
- Canon Apostolorum colligit, quod peccatum est, qui aleas deservunt, sit mortale, & grave. 18. 272
- Aleatorum ludi quatuor circumstantiæ aggravantes, quæst. 7. 274
- R. P. Natalis Alexander Probabilistas explodit. Tract. 1. c. 6. §. 8. 52
- Analis, et animæ salutem respiciunt, ad vitandos graves reos us conscientiæ, pars securior est tenenda. q. 2. 77
- Annunciare alicui Christianis præter id, quod acceperunt, numquam licuit, numquam licet, numquam licebit. Tr. 1. c. 8. 107
- Appetitores, Lictores, Cursores, & hujusmodi duplex salutem unica die percipere iuste non possunt. Tr. 5. c. 6. q. 7. 252
- Apostolos habemus, autiores. Tr. 1. c. 1. q. 6. 72
- Archiepiscopus Epilomaniensis frivolum Probabilitatis sententiam exagitat. Tr. 1. c. 6. §. 3. 82
- Arctus patrum prædicti. consequi debet, etiam si pro minori convenit. Tr. 5. c. 6. q. 9. 26
- In adulationibus patrum vitiosus quasi repente præcipit. Tr. 1. c. 15. q. 2. 217
- Sanctus Augustinus decisiones sanctorum Patrum fideliter servat. Tr. 1. c. 1. q. 6. 52
- Sanctus Augustinus Academicos Probabilistas excolit. Tr. 1. c. 6. q. 1. 79

- R. P. Augustinus de Angelis docet, rejiciendam esse opinionem Probabilem in concursu Probabilioris, Tr. 1. c. 6. q. 8. 94
- Authoritates possunt ne inveniri in sacra Scriptura, Conciliis, aut Patribus, ad omnes casus decidendos? Tr. 1. c. 1. q. 4. 43
- Quid Authoritas habeat antiqua, in omnibus requirendum est, q. 7. 54
- Authoritas veterum, & quæ ab antiquo facta legitur SS. definitio Patrum, opportuna cernitur ad tollendas lites, & contentiones, Tr. 1. c. 6. q. 4. 84

E

- Card. Carolus Barberinus. Vide *Synodus Farfensis*.
 Cardinalis Bellarminus Probabilitatem rejicit, Tr. 1. cap. 6. q. 8. 87. & 88

C

- Cæcitas Scriptorum ex multis causis, Tract. 1. cap. 1. q. 5. 2
- Quid sit Cambium, Tr. 3. c. 1. q. 1. 234
- Cambium aliud verum, & reale, aliud fictum, & fictum, q. 2. *ibid.*
- Cambia sicca damnantur a B. Pio V. q. 4. *ibid.*
- Cambium aliud minutum, aliud per litteras, aliud ad certum diem, q. 5. 235
- Cambium minutum sæpius licitum est, q. 9. *ibid.*
- Cambium per litteras licitum est, q. 10. & seqq. 236
- Quare Campsores e templo ejeti sunt a Christo, Domino? q. 12. 237
- Cambii duæ præcipuæ conditiones, q. 13. *ibid.*
- Campsores committit usuram, si principaliter intendit exercere tale mutuum, quod cambium vocat, non ut serviat, sed ut magis lucretur, q. 14. 238
- Canones, & sancti Patres sunt, doctrina probabilioris antiquiores, Tr. 1. c. 6. q. 1. 75
- Canones non ex electione proprii arbitrii sancti Patres, sed potius ex sententia Divini judicii sanxerunt, Tr. 1. c. 17. q. 3. 120
- Canonum violatores graviter judicantur, q. 3. *ibid.*
- Consuetudo abrogat ne Canones? q. 4. *ibid.*
- Canonum duæ species, ead. q. 4. 121
- Sacri Canones toto orbe venerandi, & sancto Spiritu inspirante digesti, imo calamus sanctorum Patrum, qui eos de ordine & statu sanctæ Dei Ecclesiæ conscripserunt, regente, q. 5. 124
- Consuetudines, quæ Canonibus adversantur, valde suspectæ sunt, 125
- Casus omnes possunt ne resolvi autoritate Scripturæ sacre, Conciliorum, aut Patrum? Tr. 1. c. 1. q. 4. 48

- Casus dubii quomodo olim decidebantur? q. 7. 53
 In Casibus difficilioribus summus Pontifex consuleba-
 tur. *ibid.*
 Censuræ potest quandoque emi minori pretio, quam sit
 capitale, Tr. 3. c. 2. q. 6. & 7. 159
 Contractus census, seu loci montium, non sunt usura-
 ri, Tr. 4. c. 10. q. 4. 207
 Contractus census conditionalis, q. 5. 208
 et in eo quæ requiritur in materia morali, non est cer-
 titudo evidentiæ, sed probabilis conjecturæ, Tr. 1. c.
 3. q. 12. 43
 Certitudo moralis in quo consistit? q. 13. *ibid.*
 Certitudo moralis confurgit ex probabilibus conjecturis,
 magis ad unam partem, quam ad aliam se habenti-
 bus, Tr. 1. c. 4. q. 2. 66
 Antoninus Charlas S. Theol. Doctor probabilitatem repe-
 lit, Tr. 1. c. 6. q. 8. 94
 Cardin. Flavius Chylius. *Vide Synodus Albanensis.*
 Christus ex semetipso non est locutus, Tract. 1. c. 1.
 q. 6. 51
 Christiani sacris morum regulis submittere se debent,
 Tr. 1. c. 1. q. 6. 52
 Christianus quo pacto dispositus esse debet, dum Docto-
 rem consulit? q. 8. 56
 Circumstantiæ peccatorum variz, Tract. 1. cap. 10.
 quæst. 7. 116
 Circumstantiæ aut leviter, aut notabiliter aggravant pec-
 catum. *ibid.*
 Quæ circumstantiæ in Confessione aperiendæ? q. 9. *ibid.*
 Clerici ad aleas, vel taxillos non ludant, nec hujusmo-
 di ludis intersint, Tr. 6. c. 4. q. 1. 271
 Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus aleæ deserviens,
 aut desinat, aut certe damnetur, *ibid.*
 Ludi, qui a forte pendent, sunt Clericis prohibiti,
 q. 2. 272
 Clerici levia etiam delicta, quæ in ipsis maxima essent,
 effugiant, ut eorum actiones cunctis afferant venerationem,
ibid.
 Ne Clerici in publico ludant, pila, aut aliis ludis, maxi-
 me cum laicis, q. 3. 273
 Clerici a ludo alearum, aliisque, qui a forte pendent,
 abstineant. *ibid.*
 Clerici publice non ludant quocumque ludo. *ibid.*
 Clericorum vita, perpetuum quoddam *predicandi* genus
 esse debet, *ibid.*
 Quidquid habent Clerici, pauperum est, Tract. 7. cap.
 1. q. 6. 279
 Clerici de his, quæ consideratione Ecclesiæ perceperunt,
 nullum de jure possunt facere Testamentum, saltem
 nisi in favorem causæ piæ, Tr. 7. c. 3. q. 3. 285
 Commmercium maximum, juxta quod assurantur
 merces in quovis periculo constitutz, mediante
 aliquo

Index Rerum.

301

- aliquo pretio, licitum est, Tr. 4. c. 7. q. 6. 240
 Commodati definitio, Tr. 5. c. 9. q. 1. 261
 Commodans conventioni, circa tempus & reliqua, stare
 tenetur, q. 2. ib.
 Commodatarii obligationes tres, q. 3. 262
 Commodatarius de levissima culpa tenetur, q. 4. ib.
 Compensationes injustæ famulorum reprobantur, Tr. 5. c.
 6. q. 6. 251
 Concilia Provincialia quæstiones valde arduas resolvebant,
 Tr. 1. c. 1. q. 7. 54
 Concilia Provincialia bis in anno congregabantur. ib.
 Condonationis variæ conditiones, Tr. 4. c. 11. q. 3. 211
 Confessarii palpantes vitandi sunt, Tract. 1. cap. 1. quæst.
 8. 57
 Confessarius quid agere debet cum variis usurariis? Tr. 4.
 c. 11. q. 1. 2. 2. 3. & seqq. 211
 In sacris Congregationibus illa omnino sententia præfer-
 tur, quæ omnibus hinc inde consideratis, tutior vide-
 tur, aut juri & æquitati conformior, Tract. 1. cap. 6.
 q. 8. 94
 Conscientia quid est? Tr. 1. c. 2. q. 1. 58
 Conscientia est cordis scientia. ib.
 Conscientia alia vera est, alia falsa & erronea. 59
 Conscientia vera, præceptis est conformis, q. 3. ib.
 Conscientia erronea est apparens lux falsa, quæ suadet fa-
 cienda ea, quæ prohibita sunt, insinuans, non esse pro-
 hibita, q. 4. ib.
 Conscientia erronea sequenda non est, q. 5. ib.
 Conscientiæ dictamen non est spernendum. ib.
 Ex conscientia, error quo creditur esse mortale, quod
 non est mortale, ligat ad peccatum mortale. ib.
 Contra Conscientiam quis aliquando peccat, etsi contra
 præcepta aperte non peccet. ib.
 Dictamen Conscientiæ erroneæ excusat ne semper a pec-
 cato? q. 6. ib.
 Conscientiam erroneam sequens, quandam peccat? q. 7. ib.
 Quando Conscientiæ error est aliquo modo voluntarius,
 non omnino excusat a peccato. 60
 Conscientiæ error quo pacto excusat a transgressione præ-
 ceptorum, q. 8. ib.
 Illud quod agitur contra legem, semper est malum, nec
 excusatur per hoc, quod est secundum conscientiam,
 q. 10. 62
 Conscientia probabilis, dubiosa, vel scrupulosa, quæ sit? q. 13. 63
 Non sumus in conscientia securi, ex sancto Thoma, dum
 sequimur opinionem minus probabilem in concursu pro-
 babilioris, Tr. 1. c. 6. q. 1. 76
 Ad vitandos conscientiæ graves remorsus, in his, quæ
 salutem animæ respiciunt, pars securior est tenenda,
 q. 2. 77

- Conscientia dubia quæ sit? Et quid tunc agendum? Tr.
1. c. 7. q. 1. 93
- Conscientiæ scrupulus in quo consistit? Tr. 1. c. 8. q. 1.
97.
- Qui habet conscientiam ex credulitate levi, & temera-
ria, conscientia levis, & temerariæ credulitatis explo-
sa, ad sui Pastoris consilium licite agere potest, Tr. 1.
c. 8. q. 2. 98
- Quod est contra conscientiam, est malum, quamvis non
sit contra legem, Tr. 1. c. 8. 105
- Vide etiam *V. Certitudo*.
- Constitutiones sanctorum Pontificum venerandæ sunt, non
emendandæ, Tr. 4. c. 7. q. 7. 101
- Vi consuetudinis malæ, tamquam mole terrena, premi-
tur animus, Tr. 1. c. 15. q. 1. 121
- Consuetudo non minuit, sed aggravat peccatum, q. 3.
122.
- Consuetudinis violentia, est lex peccati, q. 5. 125
- Consuetudo est j. s. quoddam moribus institutum, quod
pro lege suscipitur, cum deficit lex, Tr. 1. c. 17. q. 1.
129.
- Secundum consuetudinem non est judicandum, si jus con-
trarium præcipiat. *ib.*
- Consuetudo rationem, aut legem non vincit. *ib.*
- Vide supra *V. Canon*.
- Consuetudo, quod mulieres pectore nudato incedant, non
excusat, q. 7. 135
- Propter contemptum, peccatum veniale potest fieri mor-
tale, Tr. 1. c. 15. q. 4. 123
- R. P. Vincentius Contensonius probabilitatem promiscuam
excludit, Tr. 1. c. 6. q. 8. 94
- Contractus duplici modo sumi potest, Tr. 2. cap. 1. q. 1.
338.
- Contractus quidam sunt ultro, citroque obligatorii, ut
emptio, & venditio: quidam ex una parte, ut est do-
natio. *ib.*
- Contractus alii sunt gratuiti, alii onerosi, q. 2. *ib.*
- Contractus alii nominati, alii innominati. *ib.*
- Contractus alii bonæ fidei, alii stricti juris. 139
- In contractibus potest esse error circa substantiam, aut
circa qualitates, Tr. 2. c. 2. q. 2. 140
- In contractibus potest esse error concomitans, aut effi-
ciens, q. 3. *ib.*
- In Contractibus error circa substantiam consensum tollit,
q. 4. *ib.*
- In Contractibus error circa qualitates consensum non tol-
lit, q. 6. 141
- In Contractibus fraus & dolus duobus modis potest adef-
se, Tr. 2. c. 3. q. 2. 142
- Contractus factus ex dolo dante causam contractui, nul-
lus est, q. 3. *ib.*
- In Contractibus, si venditor dolo fecerit, ut rem pluris
ven-

- Tr. 93
9. 1.
era-
plo-
r. 1.
98
non
105
non
201
mi-
121
3.
127
uod
1.
on-
ib.
ib.
non
135
or-
23
am
94
1.
ut
lo-
ib.
ib.
ib.
39
ut
10
fi-
b.
b.
b.
l-
I
2
r
s
- venderet, teneatur præstare emptori illud, quod minus
dedisset, si dolum cognovisset, q. 5. 113
In contractibus, qui per dolum obligatus est, competit
ei exceptio, etsi nullus dolus interceperit stipulantis,
sed ipsa res in se dolum habeat, q. 5. ib.
In contractibus bonæ fidei, si dolus dat causam contra-
ctui, non per contrahentes, sed per alium, tenet con-
tractus, sed datur actio de dolo contra tertium, q. 6.
ibid.
Contrahere possunt, qui habent usum rationis, Tr. 3. c.
5. q. 1. 150
Contrahere possunt in propriam utilitatem infantie proxi-
mi, q. 2. ib.
Contractus sine solemnitatibus necessariis, sunt invalidi,
Tr. 2. c. 6. q. 1. 153
Tres contractus exponuntur, & reprobantur, Tr. 4. c. 14.
q. 2. 221
Objectiones pro tribus Contractibus contra Bullam Sixti
V. dissolvuntur, q. 3. ib.
Aliæ objectiones dissolvuntur, quæst. 5. 6. 7. 8. 9. 10. & 11.
223. & seq.
Tres Contractus reprobantur a Zonara & Balamone, q.
12. 230
Conventiones directæ, aut indirectæ obligantes ad casus
fortuitos eum, qui alias ex natura contractus non te-
netur, nullo modo valent ex Bulla Pii V. 229
Illud quod dicitur, quod licet contrahentibus se invicem
decipere intra non dimidium iusti pretii, tenet iure fo-
ri, sed forsan non iure poli, Tr. 5. c. 6. q. 10. 253

- ut
lo-
ib.
ib.
ib.
39
ut
10
fi-
b.
b.
b.
l-
I
2
r
s
- D**amnum dedisse videtur, qui occasionem damni dat,
Tr. 3. c. 10. q. 4. 180
Damnum emergens reperitur, cum, ob mutui dationem,
tolerat quis aliquod damnum in suis bonis, Tr. 4. c. 1.
q. 3. 189
Damni emergentis condiciones requisitæ, q. 5. 190
Damnum emergens quando nam vere excusat in praxi?
q. 7. 191
Decreta sanctorum Patrum, velut inextinctæ quædam,
semperque lucentes facies, sequenda sunt, Tract. 1. c. 1.
q. 6. 53
Definitionibus sanctorum Patrum hæreamus, quos præse-
niens misericordia Dei gratis illuminavit, ut crederent,
& sequens instruxit spiritualiter, ut docerent. ib.
Deliberatio imperfecta reddit peccatum veniale, Tr. 1.
c. 9. q. 12. 114
Deliberationis defectus vix unquam excusat a peccato to-
taliter actiones corporales, Tr. 1. c. 14. q. 1. 120
Deliberationis defectus excusat a peccato, aut in toto,
aut in parte, q. 2. 121

- Quæ ex deliberatione mentis non proceſſerunt, non im-
putantur ad poenam, Tr. 1. c. 13. q. 1. 119
- Cardinalis Deneſſ docet, contractum ſocietatis cum
tribus contractibus non eſſe licitum, Tr. 4. cap. 14.
q. 13. 231
- Quid ſit depositum? Tract. 1. c. 8. q. 1. 236
- Depositum tres ſpecies, q. 1. *ib.*
- Qui depositam rem, invito domino, in uſus ſuos con-
vertit, etiam de furto tenetur, q. 3. 257
- Depositarius non tenetur, niſi de dolo, & lata culpa,
q. 4. 258
- In depositario præſumitur lata culpa, vel dolus, ſi
non adhibeat diligentiam, qualem in rebus ſuis,
q. 5. *ibid.*
- In deposito levis culpa attenditur, ſi merces data ſit,
q. 6. *ib.*
- Res depositæ ſunt periculo ejus, apud quem deponuntur,
ſi ita convenit, ſi quis ſe deposito obtulit, q. 7. 259
- In deposito, pacto, culpa, vel mora præcedentibus, ca-
ſus imputatur, qu. 8. *ibid.*
- Depositum reſtitui debet prædoni, tamen ſi dominus cum
fure ſimul petat, reſtitui debet domino de æquitate,
q. 10. 260
- Depositum reddi poteſt etiam reo damnato, q. 11. *ibid.*
- Director bonus quomodo diſcerni poſſit? Tr. 1. cap. 1.
q. 9. 57
- Directores falſi, pravique, ſemper multum nocuerunt.
ibid.
- Directores pravi, per dulces ſermones, & benediſtiones,
ſeducunt corda innocentium. *ibid.*
- Directores boni, qui? *ibid.*
- Dirigere mores hominum, quid eſt? Tr. 1. c. 1. q. 2. 47
- Diſpenſatio humana non aufert ligamen juris naturalis,
ſed ſolum juris poſitivi, Tr. 1. c. 17. qu. 8. 135
- Diſpenſatio quando légitima ſit? *ibid.*
- Doctores novi prophetaverunt de corde ſuo, Tract. 1. c.
1. q. 5. 49
- Doctores ſancti noluerunt proferre novas opiniones,
ibid. q. 8. *ibid.*
- Doctores Sancti noluerunt a Traditione declinare, vel
novi aliquid, & ex proprio ſenſu ſtatueret, *ib.* 52
- Doctrinæ vento non circumferamur. *ibid.*
- Doctrinis variis nolite abducī. *ibid.*
- Dolus malus eſt omnis calliditas, fallacia, machinatio
ad circumveniendum, fallendum, decipiendum adhi-
bita, Tr. 2. c. 3. q. 1. 141
- Diverſitas inter calliditatem, fallaciam, & machinatio-
nem. 142
- Dolus duobus modis in contractibus poteſt aſſeſſe, q.
2. *ibid.*
- Dolus poteſt aſſeſſe, aut culpa contrahentis, aut alte-
rius. *ibid.*
- Do-

- Dolus dans causam contractui, illum nullam reddit, q. 3. *ibid.*
- Qui per dolum obligatus est, competit ei exceptio: etsi nullus dolus intercesserit stipulantis, sed ipsa res in se dolum habeat, Tr. 2. c. 3. q. 5. 143
- Donationis definitio explicata, Tr. 7. c. 1. q. 1. 278
- Donatio, alia inter vivos, alia causa mortis, q. 2. *ibid.*
- Donatio debet insinuari, si excedat quingentorum numerorum summam, quæst. 3. 279
- Donare non possunt quinque personarum species, q. 5. *ib.*
- Donationes aliquando invalidæ, aut revocandæ, q. 8. & seqq. 280
- Dotis definitio explicata, Tract. 5. c. 7. q. 1. 253
- Dotare tenetur Pater, aut etiam Mater, Filia, & aliquoties Frater, q. 3. 4. 5. & 6. 254
- Hæc obligatio extenditur ad filiam volentem profiteri in Monasterio, & Filium volentem Ordines sacros suscipere, q. 7. 255
- Dos, soluto matrimonio, restitui regulariter debet, q. 8. *ibid.*
- Dotem integram quandoque maritus inops non restituit, q. 9. 256
- Pro dote expensæ extraordinariæ, & utiles factæ compensantur, q. 10. *ib.*
- Dubium probabile est, cum rationes sunt ad utramque partem quasi æquales, & peccatum grave est se exponere tali dubio, ubi est mortale, Tr. 1. c. 5. q. 3. 61
- In dubiis tutior via est eligenda, 68. 69
- In his quæ dubia sunt, quod certum existimamus, tenere debemus. *ib.*
- Qui aliquid committit, vel admittit, in quo dubitat esse mortale peccatum, peccat mortaliter, discrimini se committens, q. 6. 75
- Si dubium est, an liceat, an non: ipsa dubietas certitudo est, & determinatio, quia procul dubio non licet. *ib.*
- Si quis dubitet leviter, & per modum scrupuli; sic agendo contra tale dubium, non peccat, dum habet rationes probabiles pro ipsa magis, quam pro opposita, Tr. 1. c. 6. q. 1. 76
- Qui dubitat, quam debeat opinionem eligere in conscientia, tenetur eandem adhibere diligentiam ad discernendum, quæ sit probabilior, quam homo sensatus in negotio alicujus momenti adhiberet, q. 2. 78
- In rebus dubiis, cum ad utramque partem rationes plurimæ adducantur ad tollendas lites, & contentiones, oportuna cernitur veterum auctoritas, & quæ ab antiquo facta legitur sanctorum definitio Patrum, Tr. 1. c. 6. q. 4. 84

E

Eccllesia Romana omnium Ecclesiarum mater est, & magistra, Tr. 1. c. 1. q. 7. 55

Edu-

- Edictum contra usuras, aliosque contractus illicitos, 289
 Eloquia divina sunt substantia Sacerdotii nostri, Tr. 1. c. 1. q. 3. 47
 Episcopo peculiarem gratiam & majus lumen largitur Deus, ad eas difficultates, quæ ad regimen animarum pertinent, decidendas, q. 7. 51
 Episcopus quæstiones arduas terminabat in Synodo. *ibid.*
 Episcopus est suæ Diocesis casuista, Tr. 1. c. 8. 106
 Emptio est contractus, quo dominium alicujus rei pro certo pretio acquiritur, Tr. 3. c. 1. q. 1. 161
 Emptio debet fieri justo pretio, Tr. 3. c. 2. q. 1. 161
 In emptione potest reperiri triplex justum pretium, q. 2. *ibid.*
 Potest quandoque emi infra pretium infimum, aut ultra summum, q. 4. 159
 Emptio census potest aliquoties fieri minori pretio, q. 6. & 7. 159
 Emptio pretio anticipato, potest-ne fieri minori pretio? Tr. 3. c. 3. q. 1. & 2. 161. 161
 Emere possunt-ne mercatores minori pretio anticipato ol pericula? q. 4. 161
 Emptio anticipata olei est sæpius usuraria, q. 6. 161
 Emptio rerum furtivarum obligare potest ad restitutionem, Tr. 3. c. 4. q. 1. 161
 Quid si talis res emptæ, bona fide alienata fuit? q. 3. 161
 Emptio laciniarum panni, sæpius illicita, q. 5. 161
 Venditio facta summo pretio cum securitate emendi in summo pretio, est usuraria, Tr. 3. c. 5. q. 1. *ibid.*
 Emptio fundi cum pacto redemptionis, est quandoque licita, q. 2. 161
 Emptio facta ab aurificibus, non computato artificio est sæpius licita, q. 3. *ibid.*
 Emptio frumenti, vini, aut olei, ut carius postea vendantur, est sæpius licita, q. 4. 161
 Emptio proventus certi, facta minori pretio, sæpius est usuraria, Tract. 3. c. 6. q. 1. 171
 Emptio pecuniæ debitæ, facta minori pretio, aliquoties est usuraria, q. 3. 171
 Qui emit pro alio, sæpius peccat sub prætextu compensationis laboris, Tr. 3. c. 7. q. 1. & 2. 171. 171
 Sartor emens, sæpius dum lucratur, peccat, q. 3. & 4. 172
 Error quo creditur esse mortale, quod non est mortale, ex conscientia ligat ad peccatum mortale, Tr. 1. c. 2. q. 5. 55
 Error conscientiæ, quando est aliquo modo voluntarius, non omnino excusat a peccato, q. 7. 60
 Error conscientiæ, quo pacto excusat a transgressionibus præcepti? q. 8. *ibid.*
 Si ratio vel conscientia erret errore voluntario, vel directe, vel propter negligentiam, quia est error circa id, *ibid.*

id, quod quis scire tenetur; tunc talis error rationis vel conscientiae non excusat, q. 11.	63
Error quo non creditur esse peccatum mortale, quod est peccatum mortale, conscientiam non excusat a toto, licet forte a tanto, Tract. 1. c. 8.	103
Error in contractibus circa substantiam, consensum tollit, Tr. 2. c. 2. q. 4.	140
Error circa qualitates & alia accidentia, consensum non tollit, q. 6.	141

F

Famulorum compensationes reprobantur, Tract. 7. cap. 8. q. 6.	231
Famuli ante tempus dimissi, integrum salarium aliquoties recipiunt, q. 7.	252
Fidejussores sunt, qui pro alienis debitis intercedunt, Tract. 6. cap. 1. q. 1.	264
Fidejussor conveniri non potest, antequam excusatus sit debitor principalis, nisi tamen aliter conveniatur, ut plerumque fit, <i>ibid.</i>	
Fidejussio, alia judicialis, alia extrajudicialis, qu. 2 <i>ibid.</i>	
Fidejussor plus obligari non potest, quam principalis debitor, q. 3.	265
Mutuum dans, potest-ne aliquid exigere, eo quod Fidejussorem non petat? q. 4. <i>ibid.</i>	
Fidejussor potest-ne aliquid exigere pro fidejussione? q. 5. <i>ibid.</i>	
Qui fidejubet petente creditore, potest aliquid exigere ab illo, q. 6. <i>ibid.</i>	
Fidejussor potest, pretio dato, liberari a creditore, q. 7. <i>ibid.</i>	
Fidejussorem ab omni damno liberare tenetur principalis debitor, q. 8. <i>ibid.</i>	
Fidejubere cum periculo & damno creditoris, non incet, q. 10. <i>ibid.</i>	
Fidejussor potest obligare debitorem in quatuor casibus, ut se a Fidejussionis onere liberet, q. 11. <i>ibid.</i>	
Noli scenerari, inquit Sanctus Augustinus; tu accusas Scripturam dicentem: Qui pecuniam non dedit ad usuram. Non ego illud scripsi, non de ore meo primum exiit, Deum audi, Tr. 4. c. 10. q. 2.	207
Frequenter peccans, & lugens, vix veniam meretur, Tr. 1. c. 15. q. 3.	123
Frequentia peccati dispositive inducit ad contemptum, q. 4. <i>ibid.</i>	
Fucus vix vendi potest mulieribus sine peccato, Tr. 2. c. 8. q. 3.	241

G

- G** Ever. P. Gabriel Gerberon Probabilissimum rejicit
in lib. *De vero Pœnitenti*, Tr. 1. c. 5. q. 5. 73
Antonius Godeau, Episcopus Venciensis, probabiliter
fortiter explodit. 98
R. P. Thyrsus González, Soc. Jesu Præpositus Genera-
lis, Probabilistarum opiniones refellit, Tr. 1. cap. 6.
q. 8. 89

H

- H** UI habitu vitioso utitur ex certa malitia, peccat,
Tr. 1. c. 15. q. 3. 122
Habitus peccati duobus modis perpendi potest, q. 5. 124
Hæres tenetur ne solvere legata sine solemnitatibus reli-
giæ? Tr. 1. c. 6. q. 3. 153
Hæredes, aut legatarii, aliqui esse non possunt, Tr. 7.
c. 4. q. 2. 285
Hæres gravatus reddere spurio a lege prohibito, quid
faciet? q. 3. 289

I

- I** Gnorantia invincibilis excusat a peccato, Tr. 1. cap.
1. q. 10. 58
Ignorantes sæpius peccare probat S. Bernardus, Tr. 1.
cap. 2. q. 6. 59
Ignorantia est voluntaria dupliciter, qu. 7. 60
Ignorantia ejus, quod quis potest scire, & debet, dicitur
voluntaria. *ibid.*
Ignorantia quomodo potest esse invincibilis? q. 9. 61
Ignorantia alia juris, alia facti. *ibid.*
Ignorantia juris fere numquam omnino excusat. *ibid.*
Ignorantia neminem sic excusat, ut sempiterno igne non
ardeat; sed fortassis, ut minus ardeat, q. 10. 62
Concors est sententia, nullam in his, quæ Legis Divinæ
sunt, cadere ignorantiam invincibilem. *ibid.*
In his quæ pertinent ad fidem, & bonos mores nullus
excusatur, si sequatur erroneam opinionem, in talibus
enim ignorantia non excusat. *ibid.*
Dum revera aliquid egimus, quod contra jus naturale
erat, debemus in praxi judicare quod a culpa liberi
non sumus. *ibid.*
Ignorantia non excusat, nisi cum quis fecit id omne
quod potuit, ut inveniret & amplecteretur veritatem,
Tr. 1. c. 6. q. 1. 76
Ignorantia quæ superari non potest, atque ob id invin-
cibilis dici solet, nullum est peccatum; sed tantum
vincibilis, si sit eorum quæ quis scire tenetur, Tr. 1.
c. 7. q. 3. 110
Ad inferos vadunt per vitium præsumptionis, novitatum
Rectores, Tr. 1. c. 1. q. 3. 47

- Ex infirmitate quo pacto peccatur? Tr. 1. c. 9. q. 4. 113
 Insipientia Magistrorum quæ sit? Tr. 1. c. 1. q. 5. 49
 Instructiones S. Caroli pro Confessariis, præio mandata
 sunt iussu & impensis Cleri Gallicani, Tr. 1. c. 8. 107
 Intentio mala est, dum voluntas operari decernitur propter
 finem, qui non refertur ad Deum, Tr. 1. c. 16. q. 3. 125
 Intentionis rectitudo non reddit bonum, quod natura
 sua malum est, q. 6. 126
 Bona intentio excusat ne mulierem in vestibus sumptuo-
 sis? q. 7. 127
 Intentio nulla excusare potest famulum servientem in
 impudicis rebus, q. 8. *ibid.*
 Intentionis bonæ variae conditiones, q. 9. 128
 Cum juramento promissa, ob metum iniunctum, debent
 ne solvi? Tr. 2. cap. 4. q. 7. 147
 Jurans ex metu, potest cogitare de dispensatione, q.
 9. *ibid.*
 Jus Canonicum Christianorum actiones ad finem æternæ
 beatitudinis dirigit, Tr. 1. c. 17. q. 2. 129
 Jus Canonicum constat ex sententiis Sanctorum Patrum,
 & ex summorum Pontificum & Conciliorum Decretis
 & Canonibus, q. 3. 130

I.

- C**ardinalis Lauræa Probabilitatem explodit, Tr. 1. c.
 6. q. 8. 93
Vide Opinionum laxarum origo.
 Legata in Testamento, in quo solemnitates defuerunt,
 debent aliquando solvi ab hærede, Tr. 7. cap. 1.
 q. 7. 289
 Legatum est donatio quædam a defuncto relicta, ab hæ-
 rede præstanda, Tr. 7. c. 5. q. 1. 286
 Legatum pium non acceptatum, debet ut plurimum pie
 applicari, q. 2. 287
 Legatorum piorum solutio non differenda, q. 3. *ibid.*
 Cum res Legata acquisita fuit a legatario titulo lucrati-
 vo ante mortem Testatoris, illius pretium non debet
 solvi ab hærede, q. 4. 169
 Lex Dei non secundum propriam ingenii intelligentiam
 legatur, vel doceatur, Tr. 1. c. 1. q. 6. 51
 Illud quod agitur contra legem, semper est malum, nec
 excusatur per hoc, quod est secundum conscientiam,
 Tr. 1. c. 8. 104. 105
 Lex peccati est violentia consuetudinis, qua trahitur,
 & tenetur etiam invitus animus, eo merito, quo in
 eam volens illabatur, Tr. 1. c. 15. q. 5. 124
 Leges civiles obligant in conscientia, Tract. 2. cap. 6.
 q. 2. 233
 Is committit in legem, qui legis verba complectens,
 contra legis nititur voluntatem, Tr. 4. c. 8. q. 5. 203
 Locationis descriptio exposita, Tr. 5. c. 2. q. 1. 243
 Loca-

- Locare Jurisdictiones Ecclesiasticas, seu facultates nomi-
nandi, aut deputandi Vicarios, non licet, q. 3. 241
Locare non licet domum publico usurario, *ibid.*
Locari quando potest pecunia? q. 5. *ibid.*
Rei locatae periculum remanet apud locantem, Tr. 5. c.
3. q. 1. 242
Qui locat rem vitiosam scienter, puta domum ruinosam,
peccat mortaliter & tenetur ad satisfactionem de da-
mno secuto, 243
Qui locavit dola vitiosa, aut ejusmodi, aliquoties te-
netur de damno, q. 2. *ibid.*
In locatione obligat culpa levis, quia gratia utriusque
celebratur, q. 3. 244
Aliquando conductor potest teneri de levissima culpa,
q. 5. *ibid.*
Variæ locatoris obligationes, q. 6. *ibid.*
Locare domum Meretrici vel Lenoni non licet, Tr. 5.
c. 4. q. 1. & *segg.* 246
Quatuor obligationes locatarii seu conductoris, Tr. 5. c.
5. q. 1. 248
Cum res locata dominum mutat, succedens hæres uni-
versalis tenetur stare locationi, non autem quilibet
alius, Tr. 5. cap. 6. q. 3. 250
Si qui locavit operas, re infecta, moriatur, tenentur
hæredes, q. 4. *ibid.*
Lucrum cessans adest, cum is qui pecuniam mutuo dat,
non lucratur id, quod si mutuo non dedisset, lucra-
tus fuisset, Tr. 4. c. 4. q. 2. 189
Lucrum cessans debet esse cum tribus conditionibus,
q. 4. *ibid.*
Lucrum cessans quandonam vere excusat in praxi? q.
7. 191
Lucrum sperans ex mutuo, peccat usuræ vitio; sed non
qui ex mutuo vitat damnum, Tr. 5. cap. 1. q. 16. 239
Ludi descriptio, Tr. 6. c. 3. q. 1. 271
Ludi variæ species, q. 2. *ibid.*
Ludi aleatorii Clericis prohibiti, Tr. 6. c. 4. q. 1. *ibid.*
Non ludant publice Clerici quocumque ludo, q. 3. 273
Ludi qui a industria precipue pendent, permittuntur Cle-
ricis, modo tamen publice non exercentur, q. 4. 274
Ludi quatuor circumstantiæ aggravantes, q. 7. *ibid.*
Qui domum ad ludendum paratam habent, graviter pec-
cant, q. 8. *ibid.*
Varii tres casus, in quibus restitui debent acquisita per
ludum, Tract. 6. c. 5. q. 1. 276

M

- R** P. Joannes Mabillon Probabilissimum repræsit,
Tr. 1. cap. 5. q. 5. 73
Magistri erroris existunt, qui veritatis discipuli non fac-
te, Tr. 1. c. 1. q. 1. 49
R. P.

- R. P. Jo. Franc. Malaira Probabilitatem rejicit, Tr. 1. c. 6. q. 8. 94
 Dicuntur homines ex certa malitia, & industria peccare, quasi scienter malum eligentes, Tract. X. c. 9. q. 5. 114
 Mandatum Dei, & non nostras traditiones populo obervandas tradamus, Tr. 1. c. 1. q. 6. 53
 Mater est, & Magistra omnium Ecclesiarum Ecclesia Romana, q. 7. 55
 Metus est instantis vel futuri periculi causa mentis trepidatio, Tr. 2. c. 3. q. 1. 144
 Metus levis est, vel gravis, q. 2. *ibid.*
 Metus gravis cadit in constantem virum, quest. 2. *ibid.*
 Metus alius est justus, alius injustus, *ibid.*
 Metus justus a justa causa proceditur, ut a Judice, *ibid.*
 Metus gravis tollit libertatem aliquoties, q. 3. 145
 Metus gravis quandoque excusat a peccato, q. 5. 147
 Ex metu iniusto promissa se vi non debent, q. 6. *ibid.*
 Metus gravis matrimonia & vota nulla potest reddere, q. 10. 149
 Metus reverentialis matrimonium non annullat, q. 11. 150
 Metus gravis Ordinationem non annullat, q. 12. *ibid.*
 R. P. Mutii Vitelleschii monitum, Tr. 1. c. 5. q. 3. 68
 Monopolium quid sit? & quales species? Tr. 3. c. 11. q. 1. & 2. 181. 182
 Monopolium auctoritate publica fieri licet, q. 3. 182
 Monopolium est grave delictum, q. 4. *ibid.*
 Monopoliorum variae species, q. 5. *ibid.*
 Montes pietatis licite exigunt aliquod interesse sine utilitate, Tr. 4. c. 8. q. 3. 203
 Mora potest reddere interesse licitum, modo absit dolus, Tr. 4. c. 8. q. 2. & 5. 202
 Quid est Theologia Moralis? Tr. 1. c. 1. 47
 Moralis dirigit mores hominum. 48
 Morosa cogitatio quo pacto est peccaminosa? Tr. 1. c. 10. q. 3. 115
 Morum regulis submittere se debent Christiani, Tr. 1. c. 1. q. 5. 49
 Mutuum, ex meo tuum, Illius definitio, Tr. 4. c. 1. q. 1. & 2. 184
 In mutuo, intentio secundaria dicitur, cum eisi sperat aliquid sibi dari ab eo, cui mutuavit ex sua liberalitate, tamen non illud eum movet, sed magis benivolentia, ita quod etiam si non crederet sibi aliquid dari, adhuc tamen mutualet, Tr. 4. c. 2. q. 1. 185
 Si quis mutuat ea intentione vel pacto, ut vadat ad molendinum suum vel furnum, vel ad apothecam suam ad emendum, usuram committit, q. 2. 186
 Mutuum ex praecepto divinis debet esse gratuitum, Tr. 4. c. 3. q. 3. 187

Qui ex mutuo sperat lucrum, peccat usuræ vitio: sed non
qui ex mutuo vitat damnum, Tr. 5. c. 1. q. 16. 238
Mutuum petere sub usuris non licet, nisi in gravi neces-
sitate, Tract. 1. cap. 1. q. 17. & seqq.

IV

Necessitate voluntaria peccandi pleñtetur inordinatus
animus, eo merito, quo volens in eam illabatur,
Tr. 1. c. 1. q. 3. 122
Notarii & Tabelliones fabricantes contractus usurarios,
variis pœnis subiacent, & quandoque restituere tenen-
tur, Tr. 5. c. 15. q. 3. 233
Novi Doctores prophetaverunt de corde suo, Tr. 1. c. 1.
q. 5. 149
Novas opiniones noluerunt proferre Sancti Doctores,
q. 6. 51
Novitatum rectores vadunt ad inferos per vitium præ-
sumptionis, Tr. 1. c. 1. q. 3. 47
Novitas mendacitati deputata est, Tr. 1. c. 8. 107
Nuditates in Templis Dei introductas, cooperiri iussit
Innocentius XI. Tr. 1. c. 17. q. 7. 135

V

Obligaciones conscientie, & obligaciones ex præce-
ptis, Tr. 1. c. 1. q. 10. 58
Qui sentit onus, sentire debet commodum, & e contra,
Tr. 4. c. 10. q. 7. 208
Opiniones variz de rebus omnibus, Tr. 1. c. 1. q. 5. 50
Opiniones novas proferre noluerunt Sancti Doctores,
q. 6. 51
Opiniones in rebus sacris non sunt ex proprio sensu pro-
ferendæ, *ibid.*
Opinionum laxarum origo ex Cardinali Brancato de
Laura, Tr. 1. c. 1. q. 7. 55
Opinio probabilis, quæ nulla contraria ratione impu-
gnatur, dat-ne conscientie securitatem? Tr. 1. c. 4.
q. 1. 65
Opinio, quæ aliquamdiu probabilis fuit, est-ne semper
probabilis? Tr. 1. c. 5. q. 1. 66
Opinio probabilis potest fieri improbabilis. *ibid.*
Opinio probabilis, in concursu contrariæ æque probabi-
lis, fit dubia, q. 2. 67
Cum variz & contrariæ opiniones sunt in aliqua mate-
ria morali, ille qui adheret opinioni latioris viæ, vi-
detur se exponere periculo mortalis, quia in dubio,
q. 4. 69
Opinio Doctorum, qui afferunt, licere sequi quamlibet
ex æque probabilibus, non potest conscientiam nostram
in tuto ponere, q. 5. 70
Opiniones ridiculæ & ratione plane destitutæ, videntur
122-

- fuerunt probabiles multis Scriptoribus, Tr. 1. c. 6. q. 3. 79
 Opinio probabilior ea est, quæ nobis videtur magis conformis veritati præcepti, q. 7. 86
 Opinio tutior ea est, quæ magis nos remouet a peccato, & ad maiorem perfectionem ducit. *ib.*
 Ordo S. Dominici, hortatu Alexandri VII. exilium extulit aduersus Moralem laxam, Tr. 1. c. 5. q. 5. 74
 Ornatus Christianorum, mores boni sunt, Tr. 1. c. 16. q. 7. 127
 Ornatus vanus mulierum, quid est, nisi magnum scandalum? *ib.*

F

- Cardinalis Paleotus probabilitatem repellit, Tr. 1. c. 6. q. 8. 88
 Cardinalis Sfortia Pallavicinus probabilitatem damnat, 89
 Patrum termini non sunt transgrediendi, Tract. 1. cap. 1. q. 3. 47
 Patres sunt interrogandi de moribus. *ib.*
 Ad SS. Patrum doctrinam recurrendum, q. 5. 49
 Sancti Patres noluerunt a Traditione declinare, vel aliquid novi, & ex proprio sensu statuere, q. 6. 52
 SS. Patrum definitionibus hæreamus, quos præueniens misericordia Dei gratis illuminauit, ut crederent, & sequens instruxit spiritualiter, ut docerent, q. 6. 53
 Patrum tantum apponimus sententias, ac verba profertimus, & non nostra, nec enim sapientiores sumus, quam Patres nostri. *ib.*
 SS. Patrum decreta velut inextinctæ quædam semperque lucentes facies sequenda sunt. *ib.*
 Peccat graviter, qui in rebus ad salutem pertinentibus, certis incerta præponit, Tr. 1. c. 7. q. 2. 95
 Quid est peccatum? Tr. 1. c. 9. q. 1. 110
 Tribus modis peccatum admittitur; nam aut ignorantia, aut infirmitate, aut studio, id est malitia perpetratur, q. 2. *ibid.*
 Peccata ex infirmitate proveniunt a nostri animi motibus & passionibus, quæ vere spiritualiter infirmitates sunt, q. 4. *ibid.*
 Ex malitia peccare dicitur, qui animo deliberato scelus committit, nec ad illud aut ignorantia, aut violenta passione impellitur, q. 5. 111
 Gravius peccatur infirmitate, quam ignorantia, sed multo gravius studio, id est malitia, quam infirmitate peccatur, q. 6. *ibid.*
 Peccatum mortale proprie est quod repugnat charitati, per quam anima vivit Deo conjuncta, q. 8. 112
 Quo pacto peccatum mortale potest a veniali discerni? q. 10. *ibid.*
 Pec-

- Peccatum mortale ex genere suo, ex eo, quod non sit ex consensu libero & perfecto, veniale redditur, 112. 113
- Aliquoties non excusat a peccato mortali levitas materiz, q. 11. 113
- Peccatum veniale redditur ex imperfecta deliberatione, q. 12. 114
- Peccatum per actum mere internum, & per actum externum, Tr. 1. c. 10. q. 1. 115
- Peccatorum circumstantiæ variz, q. 7. 116
- Peccatum aut leviter, aut notabiliter aggravatur per circumstantias. 117
- Peccata sunt graviora, quanto diutius animam detinent alligatam, Tract. 1. c. 15. q. 3. 122
- Peccantium assidue non miseretur Deus. 126
- Frequenter peccans, & lugens, vix veniam meretur, 123
- Lex peccati est violentia consuetudinis, q. 5. 125
- Peccare convincitur, qui non propter hoc agit, propter quod agere debet, Tr. 1. c. 1. q. 5. 126
- Peccata nulla bona intentione facienda sunt, q. 6. 126
- Ex hoc, quod vetor facere aliquid peccatum, intelligere debeo, curandum mihi esse, ne fiat per me, Tr. 5. c. 4. q. 1. 241
- Peculia varia, Tr. 2. c. 5. q. 4. 156
- Periculum etiam circa sortem, non excusat usuram in mutuo, Tr. 3. c. 3. q. 4. 162
- Periculum, aliud est facti, aliud juris, Tr. 4. c. 5. q. 1. 195
- Pericula facti ab usura non excusant, q. 2. 126
- Pericula juris sæpius in praxi ab usura non excusant, q. 3. 196
- Si quis pecuniam naviganti commiserit mutuo propter spem lucri, licet periculum fortis super se receperit, judicatur usurarius, q. 4. 198
- Periculum etiam circa sortem, non tollit rationem usuræ in mutuo, q. 5. 200
- Summus Pontifex in casibus difficilioribus consulebatur, Tr. 1. c. 1. q. 7. 33
- Summus Pontifex casus difficiliores per semetipsum definiebat, aut in Concilio a se convocato. 54
- SS. Pontificum Constitutiones venerandæ sunt, non emendandæ, Tr. 4. c. 7. q. 7. 202
- Dum de præcepto positivo agitur, non peccat quis, etiam si errans contra tale præceptum agat, sequendo opinionem, quæ probabilior apparet, Tr. 1. c. 6. q. 2. 77
- Precarii definitio explicata, Tr. 5. c. 10. q. 1. 263
- Precarium tribus modis finitur, q. 2. 10.
- Probabilia dicuntur, quæ videntur omnibus, vel pluribus, vel sapientibus; aut omnibus, vel præcipuis, & maxime notis, Tr. 1. c. 3. q. 1. 64
- Probabilis opinio, quæ nulla contraria ratione impugnatur, dat securitatem in conscientia? Tr. 1. c. 4. q. 1. 95

- Qui probabilem opinionem sequitur in concursu probabili-
 lioris, non agit prudenter, Tr. I. c. 6. q. 5. 79
 Probabilitas Academicos rejecit Sanctus Augustinus. 80
 Probabilitatis promiscue damna ex Cardin. Sfondrato.
ibid.
 Quotidie Probabilistarum numerus minuitur, q. 8. 92
 Procuratoris securitas non valet, si paterfamilias non ac-
 ceptet, Tr. I. c. 1. q. 8. 57
 Prophetæ insipientes sequuntur spiritum suum, T. I. c.
 1. q. 5. 49
 Promissionis definitio explicata, Tr. 6. c. 2. q. 1. 267
 Ex nuda promissione quis tenetur, q. 2. 268
 Si quis non faciat, quod promisit, tunc videtur infideli-
 ter agere per hoc, quod animum mutat. *ib.*
 Promittens potest in quatuor casibus non teneri, q. 3.
ibid.
 Promissum pro re illicita, cui restitui debeat? q. 4. 269
 Promissa ex metu injusto, solvi non debent, Tr. 2. c. 4.
 q. 6. 187
 Ille qui vim intulit, hoc meretur, ut ei promissum non
 servetur. *ib.*
 Promissa cum juramento ob metum injustum debent ne
 solvi? q. 7. *ib.*
 Prudentie suæ innititur, qui ea, quæ sibi agenda, vel di-
 cenda videntur, Patrum Decretis præponit, Tr. I. c.
 1. q. 5. 50
 Pubertas est in masculis post 14. annum, in fœminis post
 12. Tr. 2. c. 5. q. 3. 151
 Prope pubertatem est, si solum semestre reliquum su-
 rit. *ib.*
 Pupillus tenetur quandoque solvere mutuo accepta, q. 5.
 152

Q

- Q uestiones circa mores, quomodo olim decidebantur?
 Tract. 1. c. 1. q. 7. 53
 Quæstiones majores, & difficiles, ad Sedem Apostolicam
 referri, *ib.* 54

- R atio, ut in singulis, fallax est, Tr. I. cap. 1. q.
 5. 50
 Qui semper ratione verum volunt comprehendere, facili-
 lime decipiuntur. *ib.*
 Actus reflexus nullam certitudinem producit, Tr. I. c.
 6. q. 3. 81
 Regulæ generales, quas observare tenemur in moralibus,
 Tr. I. c. 1. q. 3. 47
 Regula morum est traditio. *ib.*

- Regulis morum submittere se debent Christiani, q. 5. 47
 Regulam rectæ fidei custodire, prima salus est, & a constitutis Patrum nullatenus deviare, q. 6. 53
 Ad remorsus conscientiae vitandos, in his quæ salutem animæ respiciunt, pars securior est tenenda, Tr. 1. cap. 6. q. 2. 97
 Responsiones ex sanctarum Scripturarum disciplina, vel ex Patrum regulis colligendæ, Tr. 1. c. 1. q. 5. 49
 Restitutio faciendæ ob usuras, Tr. 4. c. 11. q. 2. 3. 4. 5. 6. & 7. 210. & seqq.
 Restitui debent acquisita per ludum in tribus casibus, Tr. 6. c. 5. q. 1. 276

- I**nter faculares, nugæ sunt: inter sacerdotes, blasphemia, Tr. 6. c. 4. q. 2. 272
 Quod veniale est plebi, criminale est Sacerdoti. *ib.*
 Sacerdotii nostri substantia sunt eloquia divina, Tr. 1. c. 1. q. 3. 47
 Salus prima est rectæ fidei regulam custodire, & a constitutis Patrum nullatenus deviare, Tr. 1. c. 1. q. 6. 53
 In his, quæ salutem animæ respiciunt, ad vitandos graves remorsus conscientiae, pars securior est tenenda, Tr. 1. c. 6. q. 2. 78
 Sapientiores non sumus Patribus, Tr. 1. c. 2. q. 3. 2. & 6. 53
 Sacerdotes ementes, sapius, dum lucrantur, peccant, Tr. 3. c. 7. q. 3. & 4. 173
 Scientia, quæ hominum mores dirigit, Tract. 1. cap. 1. q. 1. 47
 Scriptores novi varias opiniones laxas secuti sunt, q. 5. 48
 Scriptorum cæcitas, ex multis causis. *ib.*
 Scriptura Sacra, est regula morum, Tract. 1. cap. 1. q. 2. 47
 In Scripturis divinis sunt multa, quæ possunt trahi ad sensum, quem sibi unusquisque præsumpsit: sed fieri non oportet, q. 6. 52. 53
 Scripturarum intelligentiam discere oportet ab eo, qui eam a maioribus secundum veritatem sibi traditam tenuit. *ib.*
 Ad Scripturam pertinens controversia, interpretanda est, ut Ecclesiæ Luminaria, & Doctores suis scriptis exposuerunt. *ibid.*
 Scripturarum divinarum autoritate factum statuamus, 53
 Scrupulus conscientiae in quo consistit? Tr. 1. c. 8. q. 1. 80
 Scrupulus est vacillatio quædam confurgens cum formidine ex aliquibus conjecturis debilibus, & incertis. *ib.*
 Suffi-

- Sufficit in humanis agilibus talis certitudo quæ non
semper scrupulos omnes abiciat; sed sufficit, ut con-
ternat, & superet eos, q. 2. *ib.*
- Securitas Procuratoris non valet, si paterfamilias non ac-
ceptet, Tr. 1. c. 1. q. 8. *ib.*
- Sancta Sedes plusquam centum opiniones laxas damnavit,
Tr. 1. c. 1. q. 5. *ib.*
- Ad Sedem Apostolicam majores, & difficiles quæstiones
referri debent, q. 7. *ib.*
- Sententias Patrum opponimus; nec enim sapientiores su-
mus, quam Patres nostri, q. 6. *ib.*
- Sermo quem locutus sum vobis, ipse vos judicabit in no-
vissimo die, Tr. 1. c. 8. *ib.*
- Cardinalis Sfondratus tradit Probabilitatis promiscuæ da-
mma, Tr. 1. c. 6. q. 3. *ib.*
- In Synodo quæstiones arduæ resolvebantur, Tr. 1. c. 1.
q. 7. *ib.*
- Synodus Farfensis Cardin. Caroli Barberini damnat plu-
res contractus, Tr. 4. c. 13. q. 8. *ib.*
- Punit Clericos ludentes ludis prohibitis, Tr. 6. c. 4. q. 3.
273 *ib.*
- Synodus Albanensis Flavii Card. Chisi edictum
promulgatum contra usuras, aliosque contractus illicitos.
194 *ib.*
- Societas ineunda est, ut non ad certam summam ab om-
ni periculo, & damno immunem lucri nomine per-
solvendam; neque ad capitale, si casu fortuito perit,
restituendum, focius accipiens teneatur, Tr. 4. c. 7.
q. 5. *ib.*
- In societate, in qua alter pecuniam confert, alter ope-
ras, lucri distributio non constituitur, nisi per quætas
partes. *ib.*
- Societas est duorum, aut plurium circa res licitas, &
honestas conventio, in qua pecunia, aut industria, aut
aliæ res pretio æstimabiles, in commune ponuntur,
majoris lucri faciendi gratia, Tr. 4. c. 12. q. 1. *ib.*
- Societatis duæ potissimum species, q. 2. *ib.*
- Societatis tres conditiones, q. 3. *ib.*
- Societatis animalium tres conditiones, Tr. 4. c. 13. q. 1. *ib.*
- In societate animalium omnes casus semper sint periculo
ejus, qui dedit illa: nisi id alterius foeti dolo, vel
magna negligentia acciderit; nec fiat pactum, ut fors
sit semper salva, etiam ex primis foetibus. *ib.*
- Societatis iniquissimum est genus, ex qua quis damnum,
non etiam lucrum, expectet. *ib.*
- Si animalia dentur æstimata, ita ut fors danti salva sit,
nihil omnino percipi possit, q. 2. *ib.*
- Dum qui dat animalia, periculum fortis in se recipit,
potest mediam partem fructuum percipere ex societate,
q. 7. *ib.*
- Societas non potest subsistere, & esse licita cum tribus
contractibus, Tr. 4. c. 14. q. 2. *ib.*

- Hoc idem docet Card. Denoff in Epistola Pastoralis, q. 13. 231
- Qui in societatem confert pecuniam, nullum unquam lucrum percipere potest, dum nullum vult subire periculum, nec de damno teneri, q. 6. 215
- In aliis contractibus valet pactum appositum, ut damnum spectet ad fuscipientem, ut in commodato, & similibus: contrarium tamen dicendum in societate: quia talis non est vera societas, & tale pactum non valet, q. 9. 188
- Quod quis lucretur æquales fructus, & non subeat periculum amissionis capitalis, illud genus societatis est omni jure improbatum, q. 12. 229
- Spiritus Sanctus non loquitur a semetipso, Tr. 1. cap. 1. q. 6. 51
- Stateræ dolosæ quales? q. 5. 50

T

- T** Abernarii & Macellarii non raro peccant, vendentes aut parantes carnes prohibitas, aut coenam jejunii tempore, Tr. 3. c. 8. q. 6. 7. & 8. 176. 177
- Taxillis aut Tabellis pictis seu Chartis uti, easque vendere non consuevit, & quare? Tr. 3. c. 8. q. 4. & 5. 175
- Termini Patrum non sunt transgrediendi, Tr. 1. c. 1. q. 3. 47
- Testamenti descriptio explicata, Tr. 7. c. 2. q. 1. 281
- Testamentorum variz species, q. 2. 282
- Testamentorum solemnitates quandoque non necessariae, q. 4. *ibid.*
- Testamentum coram Parocho validum de jure Canonico, q. 6. 283
- Legata in Testamento, in quo solemnitates deficiunt, debent aliquoties solui ab hærede, q. 7. *ibid.*
- Testamentum quidam facere non possunt, Tr. 7. c. 3. q. 2. 284
- Clerici de his, quæ consideratione Ecclesiæ perceperunt, nullum de jure possunt facere testamentum, saltem nisi in favorem causæ piæ, q. 3. *ibid.*
- In Testamentum hæredes, aut legatarii, aliqui esse non possunt, Tr. 7. c. 4. q. 2. 285
- Timor, si sit multum vehemens & excessivus, in tantum quod rationem perturbet, impedit operationem ex parte mentis, Tr. 1. c. 13. q. 1. 119
- Si quis propter timorem sic dispositus est, ut faciat aliquid prohibitum, vel præmittat aliquid præceptum in Lege divina, talis timor est peccatum mortale. Diminuitur tamen secundum aliquid, quia minus voluntarium est, quod ex timore agitur, q. 2. *ibid.*
- Timor potest excusare a præceptis Ecclesiæ. 120
- Traditio Sanctorum est Regula morum, Tr. 1. c. 1. q. 2. 47
- Traditiones nostras populo observandas non trademus, q. 6. 53

- Tutores, Curatores, Nobiles, viduae, &c non excusantur ab usura, si exigant aliquod lucrum ultra sortem, Tr. 4. c. 9. q. 1. 5. & 6. 204
 Tutores quo pacto se hoc modo indemnes prestare possunt? q. 3. 205
 Tutores possunt-ne compensare damnum sibi emergens? q. 4. 207

V

- V**endi non possunt res, quae in usus tantum maius interserviunt, Tr. 3. c. 8. q. 3. 174
 Vendentes Tabernarii, aut Macellarii carnes prohibitas, aut parantes coenam diebus ieiunii, non raro peccant, q. 6. 7. & 8. 176
 Venditum fraudis circa speciem, ad restitutionem obligat, Tr. 3. c. 9. q. 1. 177
 Venditum fraudis circa pondus, mensuram, aut qualitatem, ad restitutionem obligat, q. 2. 178
 Venditum fraudis circa qualitatem, obligat ad restitutionem, q. 3. *ibid.*
 Difficile est, inter vendentis, & ementis commercium non intervenire peccatum. 179
 Venditor tenetur-ne vitium rei venalis aperire? Tr. 3. c. 10. q. 2. 180
 Si rei venditae vitium faciat rem minus valere, in causa erit venditio: unde peccat occultans vitium, *ibid.*
 Venditor ex hoc ipso dat emptori damni vel periculi occasionem, quod rem vitiosam ei offert, 180
 Si venditor dolo fecerit, ut rem plus venderet, tenetur prestare emptori illud, quod minus dedisset, si dolum cognovisset, q. 3. *ibid.*
 Carius vendere rem, quam valeat, est secundum se iniustum & illicitum, q. 5. 183
 Si vitia rei, quae vendenda proponitur, sint occulta, nisi per venditorem manifestentur, non sufficienter committitur emptori iudicium; *ibid.*
 Vix veniam meretur, frequenter peccans, & lugens, Tr. 1. c. 15. q. 3. 182
 Vestium pompa Christianos non decet, Tr. 1. c. 16. q. 7. 187
 Via lata ducit ad perditionem, Tract. 1. c. 1. quæst. 3. 56.
 Via salutis arcta est. *ibid.*
 Voluntas non est perfecta, nisi opportunitate data exerceretur, Tr. 1. c. 16. q. 10. 189
 Usura est lucrum ex mutuo principaliter intentum, Tr. 4. c. 2. q. 1. 185
 Usura, alia realis, alia mentalis, q. 3. 186
 Usura violat ius naturale, divinum, & Ecclesiasticum, Tr. 4. c. 3. q. 1. 187
 Usuras utriusque Testamenti pagina detestatur, q. 4. *ibid.*
 Usura

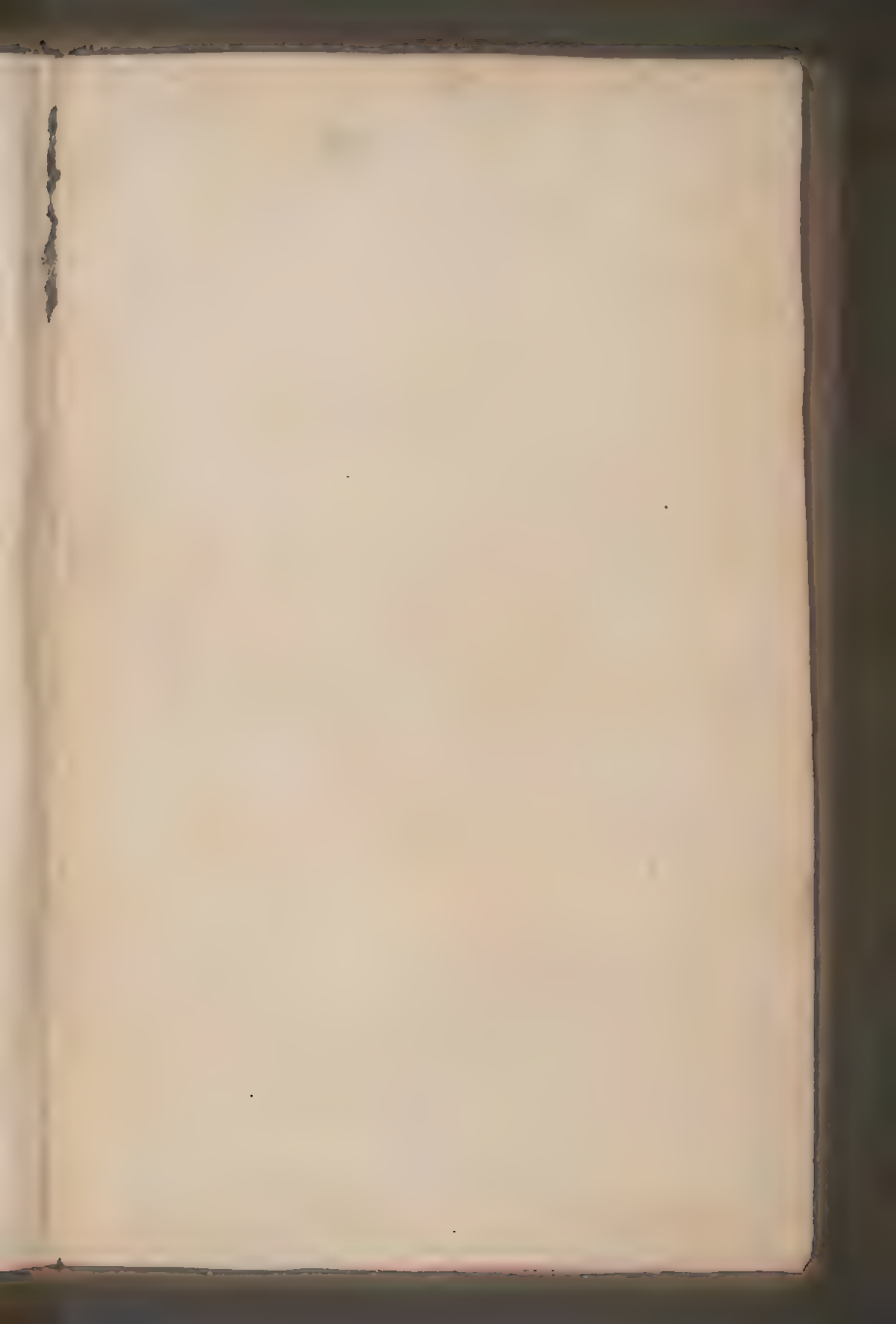
- Usura tollitur iniuncta, quando non spe lucri accipitur, sed pro recompensatione damni, Tr. 4. c. 4. q. 7. 191
 Usura vitium non excusatur, nisi tollatur spes lucri. *ib.*
 Usura in quibusdam casibus non est, licet plus accipiat, Tr. 2. c. 6. q. 1. 193
 Usura tacita est, cum quis aliquid commune habet cum alio, & periculum & damnum non est commune, Tr. 7. c. 7. q. 5. 200
 Legendum ne est c. *Naviganti*, cum negatione: *Usurarius non est censendus?* q. 7. 200
 Ab Usura non exculantur Tutores, Curatores, Nobiles, &c. qui exigunt interesse ultra sortem, Tr. 4. c. 9. q. 1. & 5. 202. 204
 Ab Usura exculantur ne viduæ exigentes aliquod interesse? q. 5. 204
 Usura non excusatur, etiam quantumcumque ordinetur ad vitæ necessitatem, Tr. 4. c. 10. q. 2. 207
 Usuræ vari prætextus exploduntur, Tr. 4. c. 10. per totam. *ib.*
 Cum Usurarius quo pacto agere debet Confessarius? Tr. 4. c. 11. per totum. 212
 Ab Usurariis restitutio requirenda, Tr. 5. c. 11. q. 2. 3. 4. 5. & 7. *ib. & segg.*
 Usurarii manifesti dicuntur illi, de quibus notorium est de iure, ut quia confessi, vel condemnati, vel de facto, quia habent operis evidentiam, quæ nulla potest tergiversatione celari, Tr. 4. c. 15. q. 1. 232
 Usurariorum variæ poenæ, sex præcipuæ, q. 2. *ib.*
 Usurarios contractus fabricantes Notarii puniuntur, & quandoque restituere tenentur, si usurarii non restituant, q. 3. 233
 Non licet ut plurimum inducere aliquem ad mutuandum sub usuris, Tr. 5. c. 1. q. 17. 249
 Non licet nisi in urgenti necessitate, mutuum petere sub usura. *ib.*
 Contra usuras, aliosque contractus illicitos edictum promulgatum in Synodo Albanensi. 289

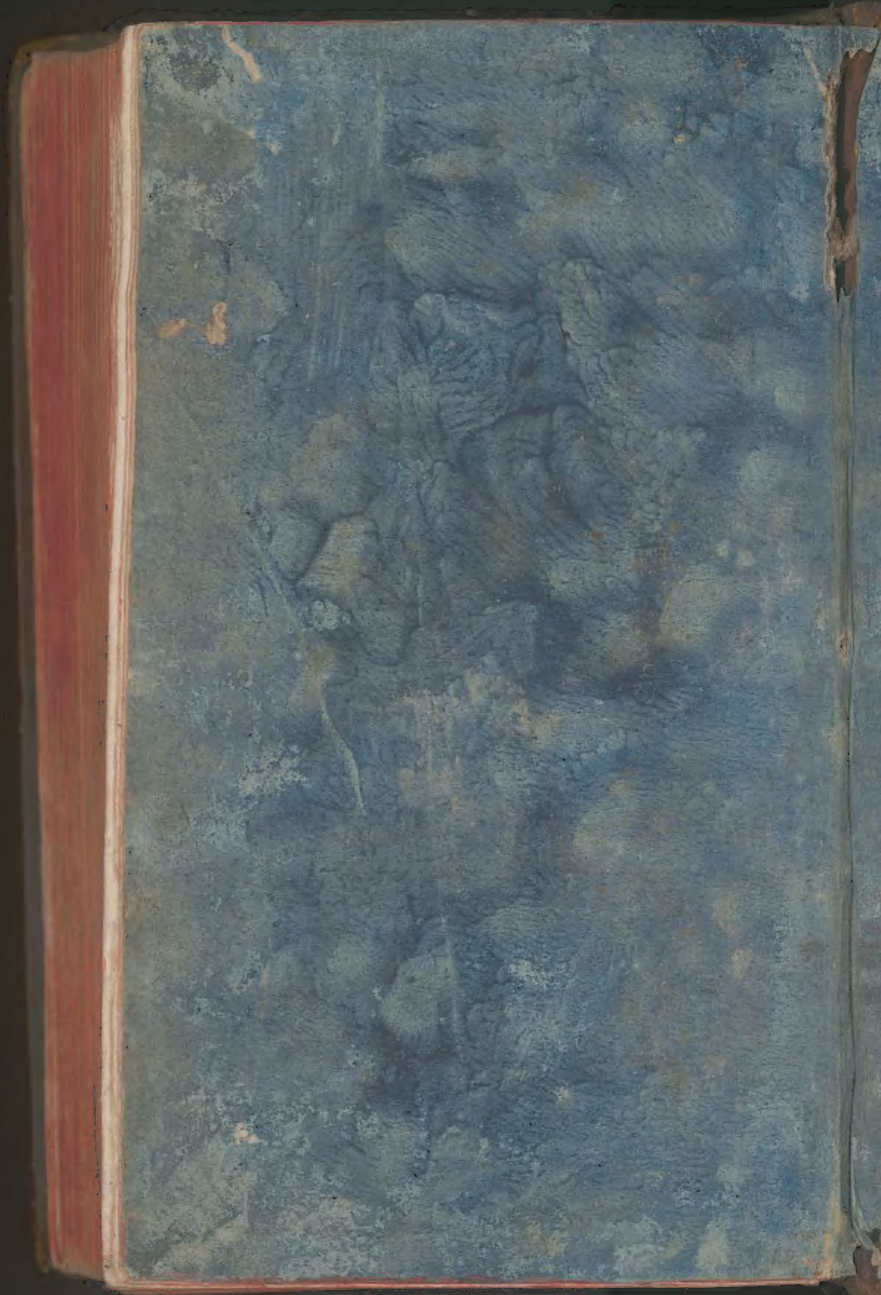
Z

- Z** Elus Episcoporum contra Probabilismum, Tr. 1. c. 5. q. 5. 61
 Zelus Episcoporum Gallæ ad reprimendam novorum quorundam Scriptorum audaciam, Tr. 1. c. 8. 107
 Zelus S. Gregorii Papæ VII. Tr. 1. c. 1. q. 1. 49

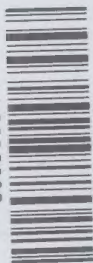

Biblioteka Jagiellońska

stdr0030662

MEMORABILE